

VEROJA, VELKAA JA KAVERIKAPITALISMIA

***Näkökulmia Suomen talouden
ongelmista ja mahdollisuuksista***

Toimittanut Simo Grönroos

SUOMEN PERUSTA

Sisällysluettelo

Esipuhe.....	4
Matti Viren: Suomi – talous jolla piti mennä hyvin.....	6
Sakari Puisto: Kansainvälinen talous myllerryksessä	22
Kai Järvikare: Pohdintoja veropolitiikasta.....	54
Heikki Koskenkylä: Pk-sektorin yrityksillä ja kasvuyrittäjyydellä kohti uutta nousua	80
Matti Putkonen: Suomen talouden vaaran vuodet	132
Olli Pusa: Voiko vara kaataa veneen? – miten huonosti johdettu työeläkejärjestelmä näivettää Suomen taloutta	152
Arto Luukkanen: Monopolit myyntiin? – pohdintaa valtion omistajapolitiikasta	184
Matias Turkkila: Luulitko asuvasi markkinatalousmaassa? – poliittisen päätöksenteon ongelmat, kaverikapitalismi ja piilokorruptio Suomessa	206
Suomen Perustan julkaisuja	280

© Suomen Perusta 2018

ISBN 978-952-7145-36-4 (Painettu)

ISBN 978-952-7145-37-1 (PDF)

Ulkoasu: Janne Turunen

Suomen Perusta -ajatuspaja on saanut toimintaansa tukea Opetus- ja kulttuuriministeriöltä

Esipuhe

Suomen talouden tilanne on vaihdellut suuresti viime vuosikymmeninä. 1980-luvun nousuhuuma päättyi synkkiin lamavuosiin. Vuosituhannen taitteessa Nokian menestyksen myötä kukoistukseen noussut Suomen talous tippui Euroopan vahvojen talouksien joukosta vuonna 2008 alkaneen finanssikriisin myötä.

Nyt talouden tunnusluvut näyttävät taas orastavan, mutta onko meillä sittenkään aihetta tuudittautua tyytyväisyyteen? Suomen taloutta vaivaavat rakenteelliset ongelmat eivät ole kadonneet mihinkään ja talouden positiivisen vireen taustalla näyttääkin olevan enemmän noususuhdanteessa olevan maailmantalouden heijastukset kuin onnistuneet kotimaiset talouspoliittiset ratkaisut.

Tässä artikkelikokoelmassa pohditaan eri näkökulmista Suomen talouden tilaa niin analyttisten sektorianalyysien kuin hieman poleemisten keskustelunavauksien kautta. Tarkastelussa ovat niin Suomen talouden rakenteelliset ongelmat kuin maailmantalouden muutosten ja teknologian kehittymisen vaikutukset Suomelle. Verotus on Suomessa tunnetusti kireää, mutta onko se lisäksi epäreilua ja epätehokasta? Entä millaisilla ratkaisulla yrittäjyydestä ja vientiteollisuudesta saataisiin Suomen talouden vetureita? Teoksessa esitetään myös erilaisia näkemyksiä siitä tulisiko työmarkkinoita joustavoittaa työllisyyden ja yrittämisen helpottamiseksi vai onko nykyinen työmarkkinamalli taakku työrauhalle ja tehokkuudelle.

Suomea pidetään korruptiosta vapaana maana, mutta mikä on totuus kulissien takaa? Teoksessa tarkastellaan myös minkälaisia talouden toimintaa vääristäviä muotoja suomalainen rakenteellinen korruptio ja kaverikapitalismi ovat saaneet aikaan. Tarkastelussa on lisäksi valtion omistajapolitiikkaan sekä satojen miljardien eläkerahastoja hallinnoivan työeläkejärjestelmän johtamiseen ja taloudellisiin vaikutuksiin liittyvät kysymykset.

Maahanmuuton ja eurovaluutan vaikutuksia Suomen taloudelle on käsitelty useissa Suomen Perustan julkaisuissa. Nämä talouttamme rasittavat tekijät nousevat esiin myös tämän kirjan eri artikkelien yhteydessä.

Suomen Perusta -ajatuspaja toivoo, että tässä artikkelikokoelmassa esitetyt analyysit ja näkemykset antavat lukijalle uutta tietoa Suomen talouteen liittyvistä kysymyksistä ja herättävät ajattelemaan asioita uusista näkökulmista.

Helsingissä 30.4.2018

Simo Grönroos

Suomen Perusta -ajatuspaja
toiminnanjohtaja

*Matti Viren on Turun yliopiston
taloustieteen emeritus professori.*

Matti Viren

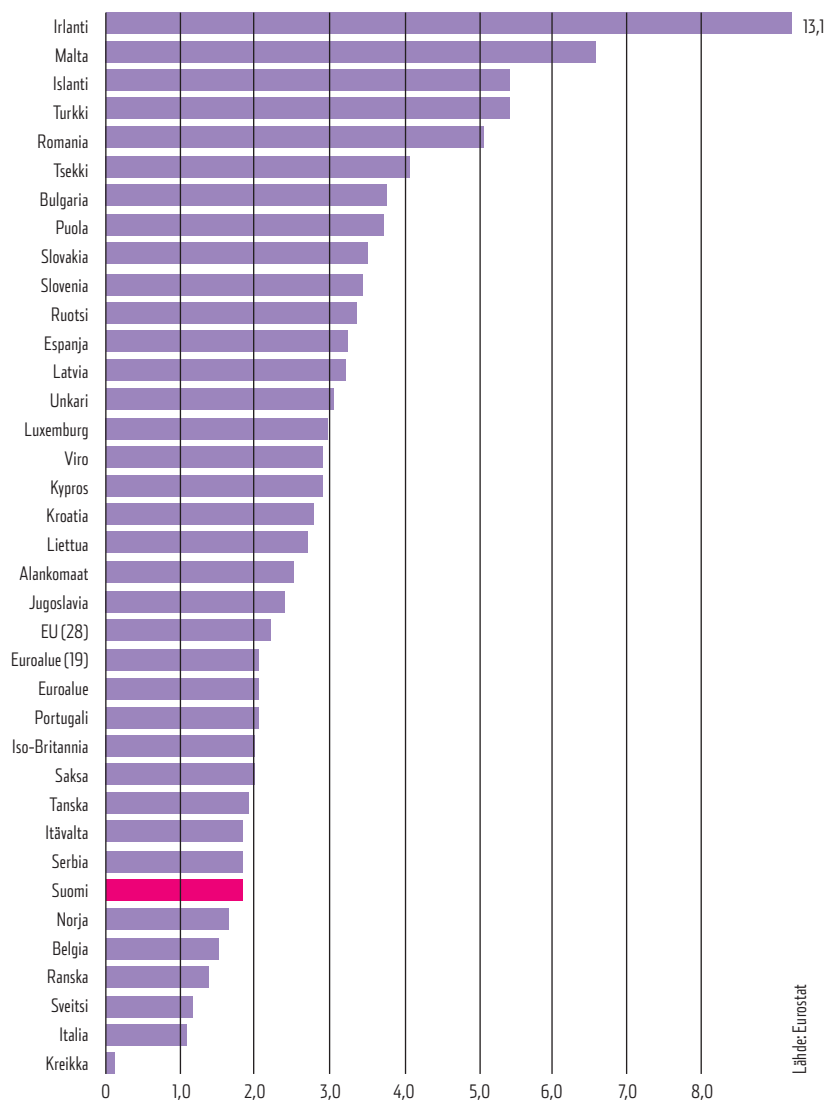
Suomi – talous jolla piti mennä hyvin

Lyhyt Suomen taloushistoria

Suomen taloushistoria on melkoinen menestystarina: köyhä maa, joka vuosisadat oli Ruotsin valtakunnan laiminlyöty takamaa, mutta joka autonomian ja sittemmin itsenäisyyden aikana on päässyt lähelle kehittyneiden teollisuusmaiden elintason kärkeä. 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä elintasossa lähestulkoon saavutettiin Ruotsi ja taakse jäivät useat Keski-Euroopan maat. Taustalla oli sotien jälkeinen pitkä ja yhtäjaksoinen kasvukausi, joka vetää vertoja jopa Japanille, Etelä-Korealle ja Kiinalle. Kasvukauden katkaisi vain 1990-luvun alun lama, joka tosin syvyydessään ja kestossaan jätti ison arven talouskehityksen mittareihin.

Vuonna 2007 alkaneen finanssikriisin jälkeen kuva dynamisesta Suomen taloudesta on kuitenkin muuttunut. Ulkomaiset talouslehdet ovat alkaneet ihmetellä, miksi talouden mallimaa Suomi on yht’äkkiä muuttunut ”Euroopan sairaaksi mieheksi” (BBC 2016). Ja kieltämättä viimeiset kymmenen vuotta ovat olleet suuren pettymyksen aikaa; BKT:n taso on alempi kuin kymmenen vuotta sitten. Voi olla, että kuluvana vuonna saavutetaan vuoden 2008 taso, mutta jos tarkastellaan henkeä kohden laskettuja lukuja, ei päästä edes vuoden 2007 tasolle (vuonna 2017 oltiin samalla tasolla kuin 2006). Tässä suhteessa luvut

Kuvio 1. BKT:n kasvu eri maissa 2015–2017 (%)

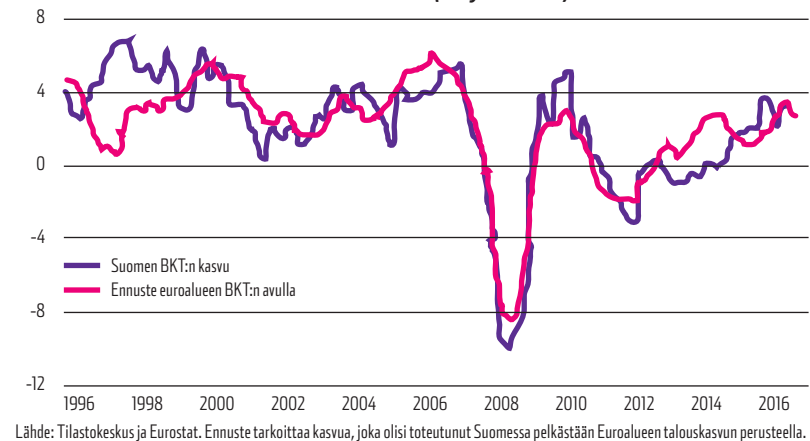

muistuttavan murheellisella tavalla Italian arvoja, joita aiheellisesti päivitellään jatkuvasti julkisuudessa.

Toki on niin, että BKT:n lasku päättyi vuonna 2016 ja vuonna 2017 kasvunumerot olivat jo kohtuulliset (BKT:n kasvu 2.6 % ja henkeä kohden lasketun BKT:n 2.4 %). Luonnollisesti tämä on saanut hallituksen elinkeinoelämän julistamaan laman lopullisesti päättyneeksi ja erityisesti tietenkin hallitus on pyrkinyt omimaan pisteet laman loppumisesta itselleen.

On kuitenkin syytä olla varovainen pisteiden jakamisessa. Vuosien 2015–2017 taluskehityksessä Suomi on EU-maiden peränpitäjien joukossa yhdessä kroonisten epäonnistujien Italian ja Kreikan kanssa (kuvio 1). Toisaalta on selvää, että Suomen tapainen pieni avoin talous on ratkaisevan riippuvainen ympäröivien maiden taluskehityksestä. Niin esimerkiksi Suomen osalta voidaan helposti laskea, että EMU -ajanjaksona euroalueen kokonaistuotannon kasvu ”selittää” 85 prosenttia Suomen taluskasvusta (ks. kuvio 2). Siksi on parempi sanoa, että Suomi on

Kuvio 2. Suomen taluskasvu suhteessa muiden Euroopan maiden kasvuun (%-yksikköä)

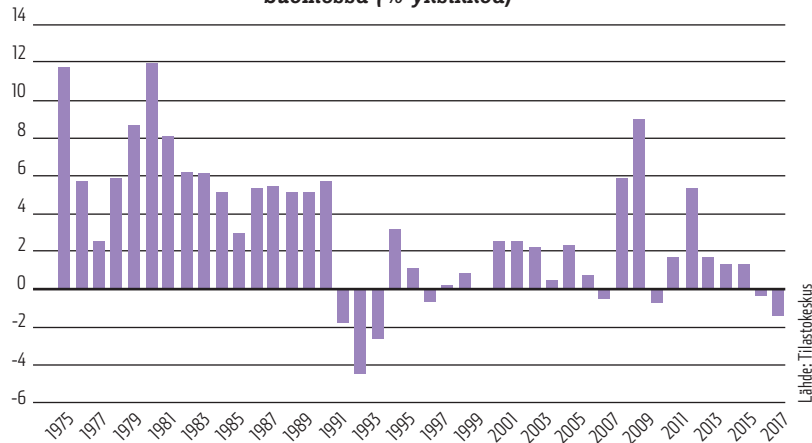

vihdoin päässyt Euroopan maiden talouskehityksen peesiin kuin, että Suomi olisi jotenkin nostanut itsensä talouskehityksen ”suosta”.

Toki Suomen tapainen kiinteän valuuttakurssin maa voi aina turmella muiden maiden kasvun vetoavun pilaamalla kilpailukyyn huonoilla palkkaratkaisuilla. Siitä meillä on 2000-luvulla kaksi oivaa esimerkkiä (kuvio 3). Pahin niistä oli vuoden 2007 ”tasa-arvo-tupo” (toiselta nimeltään sairaanhoitaja-tupo), jolla kertaheitolla heikennettiin kilpailukykyä 10 %. Toinen oli EK:n senaikaisen johtajan Pukkisen mukaan ristitty tupo loppuvuodesta 2011, jolla syötiin loputkin kilpailukyvyistä (palkat +3 % ja tuottavuus -2 %). Erikoista näissä TUPO-ratkaisuissa oli vielä se, että puoluepolitiikka oli vahvasti mukana. 2007 TUPO:a värittäivät vuoden 2007 vaalit (vaalilupaukset) ja vuoden 2011 TUPO:a tehtäessä hallitus oli vahvasti myötävaikuttamassa (painostamassa) sopimuksen aikaansaamiseksi, vaikka sopimus oli kaikkea muuta kuin hyvä Suomen talouden kannalta.

Suomella on ollut kautta historiansa vaikeuksia ylläpitää siedettä-

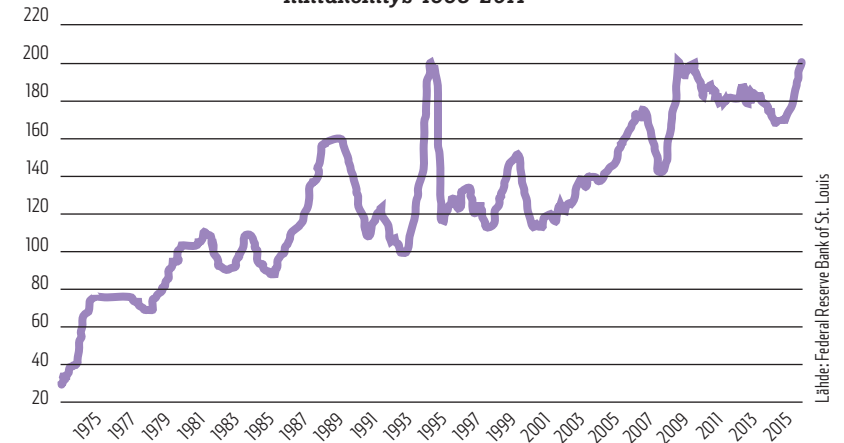
Kuvio 3. Tuottavuuden kasvun ylittäneet palkkojen nousut Suomessa (%-yksikköä)

vää kilpailukykyä. Siihen on ollut montakin syytä, mutta ilmeisin on työmarkkinoiden ylipolitisoitunut ilmapiiri; kamppailu vallasta AY-liikkeessä ja syvään juurtunut käsitys työn ja pääoman sovittamattomasta ristiriidasta¹. Näiltä osin tilanne normalisoitui kommunismin romahdettua viimeistään Neuvostoliiton romahdukseen 1991. Olisi voinut kuvitella, että tämän jälkeen ei enää palata vanhaan ”hurlumhei” -käytäntöön työehtosopimuksissa, mutta edellä mainitut esimerkit osoittavat, että systeemimme ei ole täysin immuuni houkutuksille ulosmitata todellista tai kuviteltua jakovaraa kansantaloudessa. Ainakin toimialakohtaisesti vanhaa ”taisteluhenkä” vielä näyttää löytyvän.

Joka tapauksessa finanssikriisin jälkeiseen taantumaa menttiin surkealla kilpailukyvyllä. Kiviä kuormaan kantoi vielä Nokian puhelinteollisuuden loppuminen 2013 ja metsäteollisuuden kysynnän 2011 alkanut alamäki, joka päättyi vasta 2016. Talouden kääntyminen kasvuun on ollut osin parantuneen kilpailukyyn, metsäteollisuuden maailmanmarkkinatilanteen ja Euroopan piristyneen kasvun seurausta². Talouspoliti-

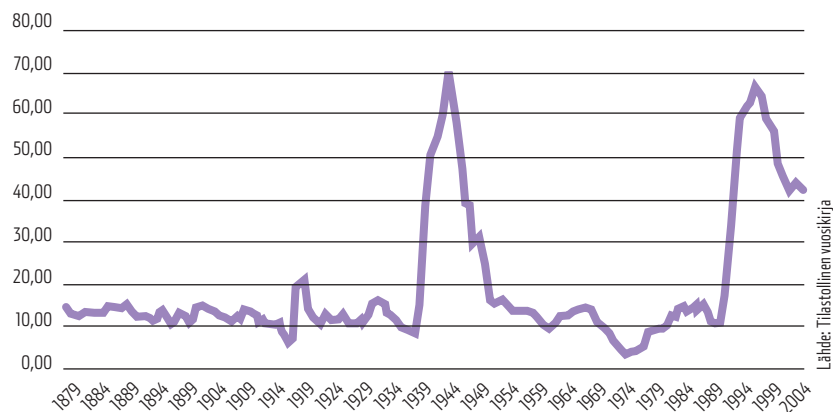
Kuvio 4. Selluloosan ja paperin kansainvälinen hintakehitys 1993-2017

kan kontribuution tekijöihin on ymmärrettävistä syistä ollut pieni, jos ei olematon. Toki ansioksi voi laskea sen, että vuosien 2007 ja 2011 malliin kilpailukykyä ei ole entisestään huononnettu. Niin sanotulla kilpailukykysojimuksella on saattanut olla jopa marginaalisesti kilpailukykyä parantava vaikutus.

Se missä viimeisimmät hallitukset ovat epäonnistuneet, on valtion velkaantuneisuuden estäminen. Siinä missä valtion velka historiallisesti on ollut 10 prosentin luokkaa suhteessa BKT:n arvoon, on nyt tasoksi vakiintumassa 50 %. Tätä uutta ”normaalia” ei voi pitää kovin onnistuneena saavutuksena, varsinkaan kun sille ei mitään ”kansallinen hätätila”-selitystä. Valtio velkaantui rajusti 2009-2017 paljolti siitä syystä, että kuviteltiin finanssikriisin jälkeisen laman olevan vain väliaikainen suhdannenotkahdus, jonka jälkeen kasvu taas jatkuu ripeänä. Toisin sanoen ei osattu nähdä niitä rakenteellisia ongelmia, joiden ansiosta lamasta ei tullutkaan vain tilapäinen notkahdus vaan pitkäaikainen taantuma. Epäonnistuneet pyrkimykset rakentaa siltaa yli laman johtivat suhteetoman löysään finanssipolitiikkaan ja sitä kautta nopeaan velkaantumiseen.

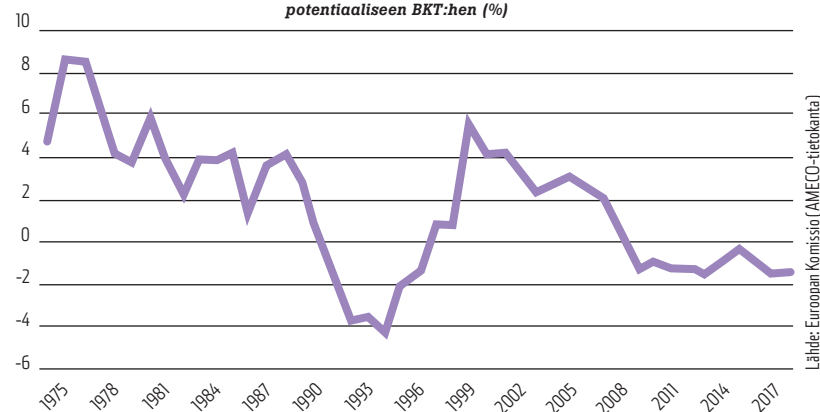
Kuvio 5. Suomen valtion velka / BKT (%) 1878-2004.

seen. Löysyys vaikutti tietysti myös palkka- ja hintakehitykseen, josta ei ollut mitään apua kilpailukykyyn parantamisessa.

Vaikka velkaantumisen kasvu nyt onkin saatu jotenkin hallintaan, tilanne on edelleenkin huono siinä mielessä, että valtion ja kuntien talous on alijäämäistä (vuoden 2017 alijäämä oli yli kaksi prosenttiyksikköä suhteessa BKT:n arvoon). Näennäisesti tilanne on paljon parempi, kun pitäydään EMU-alijäämän mukaisessa julkisen sektorin käsitteessä, jossa sosiaaliturvarahastojen ylijäämä ynnätään valtion ja kuntien alijäämiin. Vielä paremmalta kehitys näyttää, jos luvut suhteuttaa BKT:n arvoon, joka nyt sattuu olemaan kasvussa. Ongelmana on kuitenkin se, että valtio yhä velkaantuu, huolimatta verraten nopeasta talouskasvusta. Suhdannepoliittisesti se on tietenkin tyhmää. Niin sanottu rakenteellinen alijäämä on edelleen huomattavan suuri ja ainakin Euroopan komission ennusteet (kuviot 6) viittaavat siihen, että alijäämä vain kasvaa johtuen siitä, että rakenteelliset (ikäntymiseen ynnä muihin vastaaviin seikkoihin liittyvät) tekijät kasvattavat valtion menoja tulevaisuudessa. Niihin varautuminen edellyttäisi ylijäämäistä valtion taloutta.

Kuvio 6. Suomen julkisen sektorin rakennealijäämä. Suhdannekorjattu julkisen sektorin nettolainananto suhteessa potentiaaliseen BKT:hen (%)

Haasteita ja ongelmia

Julkinen sektori

Nyt talouden kasvaessa väistämättä loppuu keskustelu siitä, mitä ongelmia on Suomen taloudessa, ja mitä pitäisi tehdä tulevan talouskehityksen turvaamiseksi. Sen sijaan palataan vanhaan. Jo nyt on kulunut puheenvuoroja tyyliin ”nyt kun jakovaraa on, niin on aika panostaa...”.

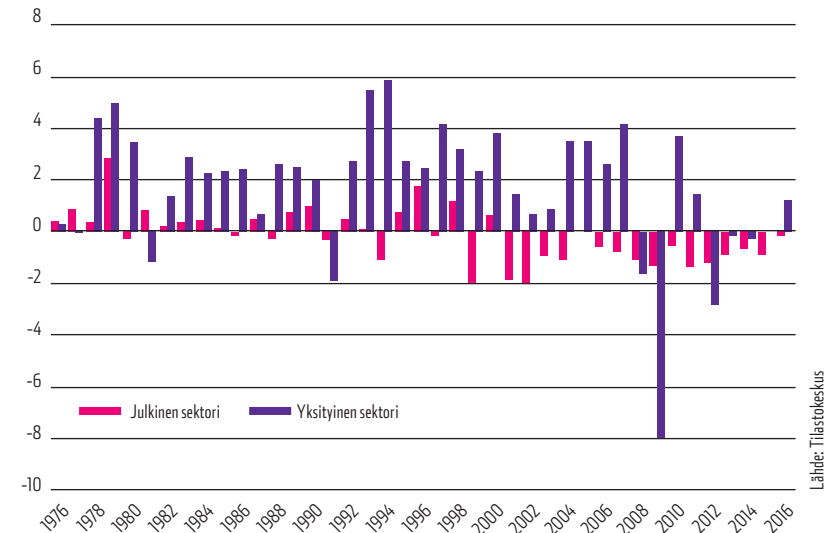
Ehkä yhteinen nimittäjä näille ”paluu menneisyyteen” puheille, on julkisen sektorin kasvattaminen. Kuten tunnettua Suomen julkisen sektorin kansainvälisessä vertailussa poikkeuksellisen suuri; julkisten menojen BKT-suhde on lähennellyt 60 prosenttia (57.5 % 2016). Vuonna 1975 luku oli vain 38.5 %. Koko maailmassa vain Tanska ja Ranska ovat samoissa luvuissa, esimerkiksi USA:n luku 20 prosenttiyksikköä pienempi.

Suuret julkiset menot merkitsevät vääjäämättä korkeita veroja, suurta verokiilaa ja erilaisia epäneutraalisuuksia verotuksessa. On mahdollon kuvitella, että 60 % BKT:sta voitaisiin kerätä jollain tasaverolla. Eli on pakko turvautua hyvin progressiiviseen tuloverotukseen ja ylipäättään verotus muuttuu monimutkaiseksi ja epäneutraaliksi. Selvää myös on, että verotukseen liittyvät hyvinvointitappiot ovat huomattavat. Suomessa veropohja on kansainvälisesti ottaen verraten laaja, mutta ei suinkaan kaiken kattava: niin sanottu kolmas sektori on onnistunut lobbamaan itselleen tarpeettoman hyvät etuudet.

Suomessa verotusta on yleensä katsottu yksinomaan tulonjakonäkökulmasta. Julkinen debatti ei edes tunne sellaisia käsitteitä kuin verotukseen liittyvät hyvinvointitappiot. Aniharvoin puhutaan verotuksen kielteisistä kasvuvaikutuksista, mutta tällaiset kannanotot sivuutetaan yleensä akateemisina kuriositeetteina, vaikka tieteellinen kirjallisuus kertoo, että kyse ei suinkaan ole marginaalisista tekijöistä (Coenen ym. 2007).

On vaikea nähdä, että kansainvälisessä kilpailussa voisi pärjätä hyvin, jos kansantalouden yleinen kustannusrasitus on kymmenen tai jopa kaksikymmentä prosenttiyksikköä korkeampi kuin muissa markkinoilla kilpailevissa maissa.³ Ankara verotus on ongelmallinen myös siksi, että se osaltaan pakottaa kasvattamaan tulonsiirtoja ja näin myös edelleen kiristämään verotusta. Kireä verotus johtaa paradoksaalisesti tavallaan itsestään kireämpään verotukseen! Koska pienituloisten työntekijöiden on hyvin vaikea tulla toimeen nettoansiollaan kalliiden hintojen maassa (Euroalueen korkeimmat hinnat 2015), on jonkinlainen pakko kasvattaa tulonsiirtoja asumiseen ja yleiseen toimeentuloon. Samasta syystä syntyvät tuloloukut johtavat alhaisiin työllisyysasteisiin ja korkeisiin työttömyysmenoihin.

Kuvio 7. Kokonaistuottavuuden kehitys Suomessa 1996–2017 (%).

Kaikki tämä tarkoittaa sitä, että julkisia menoja pitää pystyä supistamaan vastaamaan talouden kantokykyä. Tunnetusti se ei ole helppoa, koska muutokset tulonsiirroissa ovat muutosvaiheessa poliittista dynamiittia. Toisaalta julkisen sektorin työllisyyteen puuttuminen on vaikeaa, koska ajan mittaan on luotu lukematon määrä esteitä tuottavuuden kasvulle erilaisilla ammattipätevyysvaatimuksilla, henkilöstömääräkiintiöillä, ylimitoitetulla irtisanomissuojalla ja muilla vastaavilla asioilla. Kuitenkin kuten kuviosta 7 ilmenee, julkisen sektorin tuottavuus on ollut koko EMU-ajanjakson masentavan heikkoa; (kokonaistuottavuus on supistunut kaiken aikaa) luoden lisää kustannuspaineita yksityiselle sektorille. Loputtomiin tällainen kehitys ei voi jatkua.

Monopolit ja kartellit

Jos julkisen sektorin tuottavuus ei ole kehittynyt odotetusti, ei voi kehua yksityisen sektorinkaan kehitystä. Taustalla on varmaan monta tekijää, mutta ainakin yksi tyypillinen pienen maan kiro on syytä mainita. Se on *keskittynyt markkinarakenne*. Jos ajattelee mitä tahansa avainalaa teollisuudessa, rakentamisessa ja palveluissa (kauppa, pankit, hotellit) törmää siihen, että alalla on vain yksi tai kaksi suurta yritystä, joilla kotimaan markkinoita ajatellen on lähestulkoon monopoli – alueellisista monopoleista nyt puhumattakaan (kansainvälisistä vertailuista ks. esim. Christopoulou ja Vermeulen [2008]). Vaikka asiasta jonkin verran keskustellaankin julkisuudessa, mitään aktiivista politiikkaa ei ole näkyvissä monopolien purkamiseksi. Ajatellaan vaikka rakennusteollisuuden kahden jättiläisen, Lemminkäisen ja YIT:n fuusiota, joka tuskin kohtaa mitään vastarintaa viranomaisten taholta. Toki on niin, että pieni maa tarvitsee myös suuria yrityksiä, mutta kun ollaan tekemisissä ”kotimarkkinoiden” kanssa, päällimmäisin huoli on kuitenkin kilpailutilanteessa. Kilpailun edistämisestä on helppo puhua, mutta jos yrityksillä, ja nimenomaan isoilla yrityksillä, on luja ote poliittisiin päättäjiin erilais-

ten kytkösten (hallintoneuvostot, muut luottamustehtävät, vaalirahoitus ynnä muut vastaavat), puheet jäävät vain vaalikamppailujen viihdykkeeksi.

Työmarkkinat

Se, miten hyvin työmarkkinat toimivat, on äärimmäisen tärkeää kaikille kansatalouksille, mutten ennen kaikkea tietenkin sellaiselle pienelle, kiinteän valuuttakurssin avotaloudelle kuin Suomelle. Kysymys siitä, miten hyvin tai huonosti työmarkkinat toimivat, on tietenkin hyvin kontroversiaalinen. Jotkut tosiasiat saavat meidät epäilemään, että markkinat toimisivat todella hyvin. Meillä on yksi maailman korkeimmista järjestäytymisasteista ja osin seurauksena hyvin vaikutusvaltaiset ammattiliitot. Liittojen vaikutusvaltaa korostavat vielä niiden poikkeuksellisen suuri varallisuus, joka on huomattavalta osin valtion avokätisten verotukien ansiota. Niin sanotuilla kolmikannan puitteissa liitoilla (ja keskusjärjestöillä) on ollut avainasema paitsi kollektiivisissa työehtosopimuksissa myös kaikessa työmarkkinoihin liittyvässä lainsäädännössä. Yksi ilmentymä kollektiivisista palkkasopimuksista on palkkojen verraten pieni vaihteluväli työntekijöiden välillä (yksi usein käytetty indikaattori on ylimpien ja alimpien palkkojen suhde (niin sanottu *interdecile ratio*), joka Suomessa on yksi maailman alhaisimmista.⁴ Vertailuväli on kertaluokkaa pienempi kuin vastaava työn tuottavuuden vaihteluväli. Palkkojen pieni vaihteluväli merkitsee tietenkin sitä, että heikon tuottavuuden alat eivät kykene luomaan työpaikkoja, koska niiden kustannukset ylittävät kannattavan liiketoiminnan marginaalit.

Toki työllisyyteen vaikuttaa moni muukin tekijä kuin palkkojen taso, kuten irtisanomissuoja, työn sivukustannukset, työrauha, työaika- ja jousto ja niin edelleen. Näissä asioissa isojen ja pienten yritysten edut eivät välttämättä kohtaa toisiaan. Suomessa ammattiliittojen vastinparina on ollut Elinkeinoelämän keskusliitto (aiemmin STK), joka

kuitenkin edustaa pääsääntöisesti suuria yrityksiä. Niiden näkökulmasta ”työmarkkinajoustopot” ovat olennaisesti vähempiarvoisia jo pelkästään siksi, että niillä usein on paljon enemmän joustovaraa erilaisten työaika-järjestelyiden ja ennen kaikkea ulkomaille tehtävien suorien sijoitusten muodossa. Jos työpaikat ovat Kiinassa, mitä väliä on kotimaisella irtisanomissuojalla? Vähemmän yllättävää on, että ne eivät propagoi esimerkiksi saksalaisen Harz-reformin tapaisen järjestelmän puolesta, vaikka verraten yleinen käsitys on, että kyseinen reformi käänsi Saksan talouden suunnan kasvu-uralle aiemman pitkään jatkuneen rakenteellisen laman jälkeen. Suomessa keskustelu työmarkkinoiden reformeista on lähes kuolleessa tilassa, koska poliitikot eivät halua haastaa vaikutusvaltaisia ammattiliittoja vaan pikemmin yrittävät etsiä ratkaisuja erilaisten välikäsien kautta (esimerkiksi erilliset työmarkkinat maahanmuuttajille, palkattomat harjoittelujaksot, pätkätyöt ja reppufirmat ja työllisyyssubventiot). Koska on selvää, että tulevaisuudessa kaikki eivät voi olla töissä high-tech yrityksissä, työllisyyden hoidossa pitää huolehtia myös matalan tuottavuuden yritysten kyvystä luoda markkinaehtoisia työpaikkoja.

Päätöksenteko ja ennusteet

Edellä on puhetta rakenteellisista tekijöistä, mutta on aiheellista kysyä, löytyykö heikoin lenkki sittenkin itse (talous)politiikasta? Edellä jo viitattiin epäonnistumiseen finanssikriisin jälkeisen laman luonteen tulkinnassa. Suuri syy epäonnistumiseen oli ennusteissa, jotka etenkin 2011-2015 ajanjaksolla olivat luokattoman heikkoja. Lukumääräisesti ennusteita tehdään paljon. Ainakin 14 kotimaista organisaatiota sekä EU komissio, OECD ja IMF julkaisevat Suomen koskevia ennusteita. Tosin ne näyttävät lähes identtisiltä ja mediahuomiota haetaan muutaman desimaalin poikkeamilla muiden ennustajien lukemista. Ilmiselvästi kaikkia ennusteita leimaa voimakas pyrkimys paluusta jollekin tasapainoiselle kasvu-uralle. Tällaiseen maailmankuvaan sopii hy-

vin huonosti mahdollisuus siitä, että muutokset talouskehityksessä eivät olekaan lyhytkestoisia vaan, että ne aiheutuvat talouden perusrakenteiden ongelmista. Ennustamista ei yleensä pidetä korkeasti arvotettuna tieteellisenä toimintana, mutta ehkä olisi paikallaan paneutua asiaan suuremmalla analyyttisyydellä ja paremmilla resursseilla sekä luomalla etujärjestöistä ja muista intressipiireistä riippumaton ennustelaitos Suomeen. Ehkä kaavailtu taloustieteen huippuyksikkö osaltaan avittaa myös talousennustetoiminnan laadun parantamisessa.

Viime kädessä vastuu harjoitetusta politiikasta on silti hallituksella ja sitä kautta poliitikoilla. Suomen järjestelmä, jossa eduskunnassa on 8+ hyvin samanlaisella agendalla toimivaa puoluetta, ei ole kovin otollinen pitkäjänteiselle ja ”oikealle” politiikalle. Puolueiden suuri lukumäärä ei suinkaan ole selkiyttänyt talouspoliittisia vaihtoehtoja, ehkä osin siksi, että kaikki puolueet haluavat liimautua mediaaniäänestäjän kylkeen suurimman äänisaaliin toivossa. Koska hallitukset ovat aina jonkinlaisia sateenkaarihallituksia, on niille leimallista ”lehmänkauppojen” suuri merkitys, toteutettavan politiikan arvaamattomuus ja päätösten huono läpinäkyvyys. Poliittisen järjestelmän muuttuminen vaatii aikansa. Lyhyellä tähtäimellä ainoa toivo on erilaisten asiantuntijaorganisaatioiden vahvistuva asema päätösten valmistelussa ja tulosten arvioinnissa.

Yleinen ilmapiiri

Nokia-yhtiön romahdusta on totuttu selittämään sillä, että yhtiö tuli ylimieliseksi tai liian itsevarmaksi. Ehkä hieman samoin sanoin voi kuvata Suomen talouden pitkää 2008 alkanutta korpivaellusta. Vuonna 2008 kuviteltiin, että Suomi on jotenkin pysyvä menestyjä. Eli Suomi on maailman johtava high-tech maa, ja muiden maiden rooliksi jää halpojen massatuotteiden ja palvelusten tuottaminen suomalaisille. Suomi voi tarjota esimerkin muille, Suomella on rahaa kaikkien maailman ongelmien ratkaisemiseen. Taustalla olivat muun muassa yli kymme-

nen vuoden kasvuputki, Nokia, Pisa-tulokset ja uuvuksiin asti toistettu ”hyvinvointivaltio”-mantra. Tällaisen ilmapiirin vallitessa on vaikea keskustella muutosten tarpeellisuudesta, valtion budjettirajoituksesta ja edessä olevista ongelmista. Vaikea niistä on keskustella vieläkin, koska yleinen keskusteluilmapiiri ja toleranssi ovat niin heikkoja kuin ovat. Suomalaisittain on olemassa vain ”se” yksi vaihtoehto. Ne, jotka ovat eri mieltä tai epäilevät sitä, ovat yksinkertaisesti tyhmiä tai vahingonhaluisia. Euroopan integraatio, SOTE, maahanmuutto, ja niin edelleen ovat muodostuneet vain ”ota tai jätä” -kysymyksiksi, joihin ei kaivata mielipiteitä, vaan mieluummin pelkästään hyväksyvää nyökyttelyä. Kuitenkin ne ovat asioita, joista kukaan ei tiedä lopullista totuutta moneen vuosikymmeneen. Juuri siksi tarvitaan keskustelua ja mielipiteiden vaihtoa – ja kaikkea tätä ilman mitään ennakkoehtoja.

VIITTEET

- 1 Ristiriidasta saa ehkä parhaan kuvan OW Kuusisen kirjasta vuodelta 1921
- 2 Toki kehitykseen on vaikuttanut muitakin tekijöitä; päällimmäisenä EKP:n rahapolitiikka. Alhaiset korot ovat näkyneet lähinnä asuntoinvestoinneissa. Asuntoinvestointien osuus kaikista investoinneista on ennätyskorkealla, lähes 30 prosentissa.
- 3 Kansantalouden bruttoveroaste on reilun kymmenen prosenttia pienempi kuin julkisten menojen BKT-osuus. Eroon on monta syytä. Valtio ja kunnat saavat tuloja liikelaitoksistaan ja yhtiöistään, kuten esimerkiksi Veikkaus OY:sta. Veikkauksesta saatavat osinkotulot ovat kuitenkin syvimmiltä olemukseltaan veroja (pelaamisen veroja). Samalla tavalla voi suhtautua kunnallisten vesi- ja jäteyhtiöiden ”voittoihin”. Valtionyhtiöiden osakkeiden myynti ja yksityistämistulot ovat näennäisesti ei-veroja, mutta niidenkin todellinen luonne on lähellä verotusta. Ajatellaan vaikka tapausta, jossa valtion myy sähköverkkonsa kansainvälisille sijoittajille, jotka samaan hengenvetoon moninkertaistavat sähkön siirtotariffit. Tavallaan korotetut tariffit ovat vain viivästettyjä veroja, jotka tosin menevät ”muihin taskuihin”. ”Todellinen” bruttoveroaste on itse asiassa julkisten menojen BKT-suhde, koska se on todellinen julkisen sektorin kustannusrasitus.
- 4 Suomessa p10/90 suhde oli 2015 2.56, kun se esimerkiksi USA:ssa oli 5.04 https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=DEC_I

**Sakari Puisto on perussuomalaisten
poliittinen suunnittelija ja
koulutukseltaan filosofian tohtori.**

Sakari Puisto

Kansainvälinen talous myllerryksessä

Johdanto - ristiriitaisia muutosvoimia

Nykyäikää leimaa toisaalta epävarmuus, kriisit, geopoliittiset jännitteet ja voimapolitiikan paluu. Toisaalta samaan aikaan on paljon positiivisia näkymiä, maailmassa on paljon uutta vaurautta ja teknologian nopea kehitys tuo mukanaan erittäin suuria mahdollisuuksia. Tässä artikkelissa tarkastellaan sitä, miten käynnissä olevat megatrendit heijastuvat Suomeen ja mitä muutospaineita ne aiheuttavat Suomen näkökulmasta.

Viime vuosikymmenten aikana köyhyys maailmassa on vähentynyt merkittävästi. Tämä on tapahtunut pitkälti talouskasvun tuloksena varsinkin Aasiassa, jossa sadat miljoonat ihmiset ovat nousseet köyhyydestä ja kuluttava keskiluokka on laajentunut.

Samalla yritysten keskinäinen kilpailu maailmanmarkkinoilla on kiristynyt samoin kuin kilpailu osajista globaaleilla työmarkkinoilla. Tämä kehitys jatkunee tulevina vuosikymmeninä ja digikehityksen myötä muutokset ovat yhä nopeampia.

Vanhosten läntisten teollisuusmaiden etumatka joutuu koetukselle. Lisäksi finanssikriisi on tuonut pinnalle tulojen ja varallisuuden jakautumisen epäsuhdat entistä selvemmin. Pieni- ja keskituloisten reaaliansiot ovat nousseet vain vähän ja osalla jopa laskeneet, kun taas finanssi-

varallisuuden arvo on noussut huomattavasti.

Läntisessä poliittisessa kehityksessä on nähty merkittäviä muutoksia – ja suoranaisia tyytymättömyyden osoituksia – kuten Brexit ja Trumpin nousu Yhdysvaltojen presidentiksi. Populistien voittokulku Italian parlamenttivaaleissa osoittaa, että tyytymättömyys länsimaissa jatkaa vahvistumistaan. Vaikka globalisaatio etenee ja tekninen kehitys tukee sitä voimakkaasti, samalla tapahtuu köydenvetoa vapaakaupan ja protektionismin välillä, sekä blokkiutumista eri leireihin herättäen kysymyksiä siitä, kuka on kenenkin kaveri.

Perinteisten kansainvälisten järjestelmien jatkuvuudessa on epävarmuutta. Uudet lähtökohdat näkyivät selvästi esimerkiksi, kun presidentti Trump veti Yhdysvallat pois Tyynenmeren TPP-vapaakauppasopimuksesta. Monenkeskisten sopimusten sijaan tahtotila on lähestyä kauppapoliittisia suhteita kahdenvälisen sopimusten kautta, joista Yhdysvallat hyötyisi suoranaisesti. Trumpin Japanin vierailun aikana marraskuussa 2017 muut 11 maata ilmoittivat suostumuksensa jatkaa Tyynenmeren vapaakauppasopimusta, ilman Yhdysvaltoja.

Tosiasiallisesti asetelma saattaa kuitenkin heikentää suhteellisesti Yhdysvaltojen kauppapoliittista vaikutusvaltaa ja vastaavasti lisää Kiinan, joka on myös osallisena kaavailussa alueellisessa vapaakauppasopimuksessa nimeltään RCEP (Regional Comprehensive Economic Partnership). Samaan aikaan Euroopan ja Yhdysvaltojen kauppaja- investointikumppanuussopimus TTIP on jäissä, ja transatlanttisissa suhteissa on epävarmuutta.

Useaan otteeseen on väläytetty kauppasodan uhkaa. Tämä skenaario tuskin olisi toivottava kenenkään kannalta, mutta se voi realisoitua myös sisäpoliittisten paineiden vuoksi. Eritoten presidentti Trumpia on kritisoitu kotimaassaan siitä, että hän ei ole ryhtynyt määrätietoisesti kauppapoliittisiin toimiin Kiinan suhteen kuten hän lupasi kampanjassaan. Juuri nyt tilanne on yltynyt ja Trumpin vastikään ilmoittamat te-

räksen ja alumiinin tuontitullit ovat herättäneet kovan vastareaktion.

Kauppapoliittiset jännitteet eivät sinänsä ole uusia. Varsinkin muutamia vuosia sitten esillä olivat näkyvästi valuuttasodat eli valuuttojen vuorottaiset kilpaheikentämiset kansalliseen kilpailukykyyn vedoten. Jo aikaisemmin 1990- ja 2000-luvulla Yhdysvallat syytti Kiinaa keinotekoisesta heikosta valuuttakurssista. Kiina puolestaan suurena rahoittajana on arvostellut Yhdysvaltoja lepsusta talouspolitiikasta ja velkaantumisesta.

Vastikään kiinalainen luottoluokittaja Dagong alensi Yhdysvaltojen luottoluokituksen tasolle BBB+ arvostellen maan velkakestävyyttä.¹ Kiinan viranomaiset ovat myös antaneet ymmärtää vähentävänsä Yhdysvaltain joukkovelkakirjojen hankintoja. Kiina on suurin sijoittaja Yhdysvaltain joukkovelkakirjoihin, joita sillä on 1.2 biljoonan dollarin arvosta.

Venäjällä on talouspakotteista ja poliittisista jännitteistä huolimatta viime aikoina vaikuttanut olevan joitakin piristymisen merkkejä taloudessa. Venäjän ikuisuusongelma, luonnonvarariippuvuus, kuitenkin säilyy eikä talouden rakennetta ole oleellisesti saatu monimuotoistumaan, vaikka Venäjä on pyrkinyt siihen.

Gazprom ja muut valtion kontrollissa olevat suuryritykset hallitsevat maan taloutta. Venäjällä on myös hyvin keskittyneet pankkimarkkinat, sen ylivoimainen markkinajohtaja ja Euroopan mittakaavassakin yksi suurimmista pankeista Sberbank on modernisoinut toimintaansa.

Venäjän valtion velan määrä on kasvanut, mutta se on silti länsimaihin verrattuna yhä pieni. Pitkällä aikavälillä Venäjän näkymät vaikuttavat jo väestönkasvun kannalta heikoilta ja yhteiskuntarakenteiden vakauden suhteen on paljon epävarmuutta.

EU itsessään on ollut myllerryksessä. Vaikka itse eurokriisin pahimmat katastrofitunnelmat ovat jääneet taakse, turbulenssia ovat aiheuttaneet turvapaikanhakijakriisi ja Brexit. EU-kriittiset ja vastaiset

poliittiset liikkeet ovat nousseet ja uudet periaatteelliset jakolinjat ovat muodostuneet erityisesti Tšekin, Unkarin ja Puolan sekä vanhojen EU-maiden välille.

Myös jäsenmaiden sisällä on kuohunut, josta yksi esimerkki on Katalonian itsenäistymispyrkimykset. Espanja on pitänyt itsenäistymisaikeita laittomina ja turvautuen perustuslain pykälään 155, Espanjan senaatti hyväksyi Katalonian itsenäistymisyrityksen jäädyttämisen, hajotti alueparlamentin ja syrjäytti aluejohtaja Carles Puigdemontin.

Brexitin jälkeen valta keskittyy tosiasiaassa entistä vahvemmin Saksalle ja Ranskalta Euroopan unionin sisällä. Poliittisesti löyhempää unionia sekä läheisyysperiaatetta kannattaville tämä ei välttämättä ole mieluisa uutinen. Myös tiedetään, että monilla avainhenkilöillä on poliittisia intohimoja heittäytyä syvempään integraatioon. Merkillepantavaa oli muun muassa Saksan sosiaalidemokraattien SPD:n Martin Schulzin kannanotto EU:n muuttamiseksi ”Euroopan Yhdysvalloiksi” vuoteen 2025 mennessä muuttamalla perussopimusta.

EU uudistusohjelmassa on esitetty kokonaisvaltaisesti syvennettyä integraatiota sisältäen muun muassa keskitettyä budjettivaltaa, verotusta ja tulonsiirtoja, yhteistä valtiovarainministeriä, sekä puolustuspolitiikan ja turvapaikkapolitiikan elementtejä. Kunnianhimoisempia integraatiosuunnitelmia tosin vaikuttavat hillinneet muun muassa eurokriittisen oikeiston voitto Tšekin parlamenttivaaleissa sekä koalitiiohallituspuolueiden CDU/CSU:n ja SPD:n heikentynyt kannatus Saksan liittopäivävaaleissa 2017.

Talous- ja rahaliiton kehittämisestä vallitsee suuret periaatteelliset näkemyserot ja kaksi pääasiallista kilpailevaa mallia. Komission ehdotus ajaa yhteisvastuullista liittovaltiokehitystä, johon kuuluu yhteisvastuun kasvattaminen sekä komission ohjauksen lisääminen. Ranska ja Etelä-Euroopan maat ovat pitkälti komission linjoilla. Niin kutsuttu pohjoinen maaryhmä puolestaan korostaa markkinakuria ja jäsenmai-

den omaa talousvastuuta.

Vuoden 2015 turvapaikanhakijakriisiin Eurooppa oli huonosti valmistautunut. Euroopan ulkorajan ja Schengen-järjestelmän murennuttua hallitukset ryhtyivät kansallisella tasolla toimiin tilanteen saamiseksi hallintaan. Tilapäisillä sisärajatarkastuksilla pyrittiin hillitsemään kauttakulkuliikennettä Euroopan sisällä, mutta tilanne rauhoittui vasta Länsi-Balkanin reitin sulkeuduttua fyysisesti. Venäjän Suomen vastainen raja ollut vakaa maaliskuusta 2016 lähtien jälleen.

Vaikka akuutti tilanne on ainakin tilapäisesti rauhoittunut, muutoliikkeen juurisyyt säilyvät. Ihmisiä ajavat liikkeelle lähtömaiden heikko turvallisuustilanne, näköalattomuus sekä myös opportunistiset syyt. Kuvaavaa on myöskin se, että maailmasta arvioidaan puuttuvan jopa 70 miljoonaa opettajaa.² Tulevaisuudessa korostunee yhä enemmän ympäristöpakolaisuus, joka tosin ei sovellu nykyiseen, lähtökohtaisesti henkilökohtaiseen vainoon perustuvaan pakolaisuuden määritelmään.

Ovatko uudet kansainvaellukset tulossa? Vahvimmin Afrikan väestökehityksen paineet heijastuvat Välimeren alueen maihin. Länsi-Balkanin reitillä etupäässä Visegrad - valtioiden ja Itävallan toimet oletettavasti hillitsivät turvapaikanhakijoiden liikehdintää pohjoiseen. EU-jäsenmaiden toimiin ja nykyisiin käytäntöihin ei voi kuitenkaan luottaa. Sysäykset Välimeren, Länsi-Balkanin ja toisaalta Keski-Aasian reiteillä voivat välittyä nopeasti ja voimakkaasti Suomen tilanteeseen.

Ongelman ytimessä on turvapaikanhakuoikeus, joka käytännössä takaa kohdemaahan tai sen raja-asemalle päässeelle henkilölle subjektiivisen oikeuden päästä vastaanottojärjestelmään turvapaikkatutkinnan ajaksi. Useissa EU maissa ovat voimistuneet näkemykset, että turvapaikanhakuprosessi kokonaisuudessaan tulee siirtää käsiteltäväksi vastaanottokeskuksiin Euroopan ulkopuolelle. Viimeksi muun muassa Tanskan sosiaalidemokraatit ja Ruotsin moderaatit ovat linjanneet näin, yhte-nevaisesti Suomessa perussuomalaisen esittämien linjauksen kanssa.

Myös muunlaista levottomuutta on ilmassa. Sisäinen turvallisuus on heikentynyt ja turvallisuuspoliittiset jännitteet ovat kasvaneet Suomenkin lähialueilla. Samalla turvallisuusympäristö on monimutkaistunut ja sen ennustettavuus on heikentynyt.³ Yhdysvalloissa yhteiskunnan sisäinen polarisaatio on lähes kaikilla mittareilla mitattuina korkeimmillaan pitkiin aikoihin.⁴

Demokratian haasteena on päätöksenteon tehottomuus ja vaikeus tehdä rakenneuudistuksia. Demokratian perusperiaatteita on kyseenalaistettu yhä enemmän ja ne ovat haastettuina yhä useammin tavoin. Ikään kuin kilpailevana yhteiskuntamallina nähdään autoritaarisemmat järjestelmät ja valtiokapitalismi, jossa ruohonjuuritason markkinataloutta pyritään yhdistämään keskitettyyn poliittiseen ohjaukseen. Samalla globaalit valta-voimasuhteet muuttuvat taloudellisesti, sotilaallisesti ja väestöllisesti.

Aasian kasvu vaikuttaa Eurooppaan ja Suomeen

Aasian ja ennen kaikkea Kiinan nousu haastaa länsimaita. Siinä missä länsimaissa kehityskulku on ollut viime vuosina monella tapaa ai-lahtelevaa, on Kiina toiminut verrattain päämäärätietoisesti ja pitkäjänteisesti. Vaurastumisen myötä Kiinan rooli maailmantaloudessa on vahvistunut käänteentekevästi Deng Xiao Pingin ajoista lähtien jo neljän vuosikymmenen ajan.

Kyse on lännen ja idän pysyvän laatusuhteiden muutoksista. Kiina on kasvattanut rooliaan kansainvälisessä talousjärjestelmässä vastaamaan paremmin kokoaan ja ilmeisimmin tämä kehityskulku tulee jatkumaan.

Keskeistä tässä kehityksessä on ollut ennen kaikkea Kiinan kuluttava keskiluokka, jonka suuruus liikkuu määritelmästä riippuen jo sadoissa miljoonissa ihmisissä. Vahvistuva kotimarkkinoiden kysyntä tar-

joaa hyvät lähtökohdat kiinalaisille yrityksille ponnistaa ja menestyä. On esitetty arvioita, että vuonna 2020 maailmassa olisi jo jopa 3,2 miljardia keskiluokan kuluttajaa, suuri osa kehityksestä johtuu ostovoiman kasvusta Aasiassa.⁵

Myös rikkaiden määrä on noussut valtavasti. Kiinalaisia miljardöörejä on viimeisimmässä mittauksessa 318 ja määrä nousi sadalla jo pelkästään vuonna 2016.⁶ Miljoonan kiinalaisen miljonäärin määrä ylitettiin jo vuosia sitten ja lisäksi maassa lienee huomattavasti piilomaisuutta.

Taloukasvu kytkeytyy kaupungistumiseen, jossa on kyseessä maailmanhistorian suurin muuttoliike. Ennusteiden mukaan jopa 350 miljoonaa kiinalaista muuttaa kaupunkeihin vuosien 2010 - 2025 aikana. Vuonna 2030 Kiinassa arvioidaan olevan jopa miljardi kaupunkilaista.⁷

Kaupungistuminen on nopeinta Kiinan suurimmissa kasvukeskuksissa. Monet vähemmän kehittyneet kaupungit ovat kuitenkin ohittaneet vauraimpien kaupunkien kasvuvauhdin. Nykyään keskushallinnon suosima kehityksen painopiste ja kovin taloukasvu on sisämaassa – muun muassa Chengdun ja Chongqingin kaupungeissa Sichuanin maakunnassa.

Kiinan oman talouden puhkeamista on spekuloitu pitkään ja se on jakanut Kiinan taloutta seuraavien mielipiteitä. Yleisesti on havaittavissa, että Kiinassa asuvat länsimaalaiset ovat suhtautuneet Kiinan taloukasvuun ja yleensäkin Kiinan näkymiin myönteisemmin kuin mitä länsimaiden mediassa on annettu ymmärtää tilanteesta.

Kiina on tehnyt todella massiivisia investointeja infraan ja monilla nopean taloudellisen kasvun alueilla velan kasvu on ollut ripeää. Aluehallinnon yksiköt ovat velkaantuneet pitkälti budjetin ulkopuolisten rahoitusjärjestelyjen avulla, käyttämällä muun muassa yhtiömuotoisia Urban Development Investment Corporation -järjestelyjä (UDIC). Sittemmin hidastunut kasvu on ajanut monet alueet taloudellisiin vai-

keuksiin. Finanssivakautta turvaavien järjestelmien kehittäminen on tärkeää ja uusia toimintatapoja voidaan ottaa käyttöön asteittain muun muassa kokeilujen avulla.

Kiinan hallitus on huolissaan paikallishallintotason velkaantumisesta ja ympäri Kiinaa on pysäytetty investointiprojekteja. Presidentti Xi on vedonnut maakuntiin, jotta ne maltillistavat talouskasvun tavoitteitaan. Useat maakuntahallitukset ovat toimineetkin näin ja lisäksi osa maakunnista myöntää aikaisemmin liioitelleen virallisia kasvulukujaan.⁸

Mahdollinen kupla on myös asuntomarkkinoilla. Asuntojen hintakehitys varsinkin rannikon suurimmissa kaupungeissa on ollut rajua viimeisen kymmenen vuoden aikana. Sisämaassa esimerkiksi Chengdun kaupungissa asuntojen hintakehitys on ollut maltillisempaa, mikä on myös yksi kilpailuvaltti alueiden keskinäisessä kilpailussa.

Kiinan osakekurssi-indeksin SCI (Shanghai Composite Index) kehitys sen sijaan on pysynyt Kiinan kasvuun nähden varsin maltillisena aina 2000-luvun alusta saakka, lukuun ottamatta paria spekulatiivista kurssipyrahdyistä 2007 ja 2015. Varsinkin ICT- ja kuluttajamarkkinoilla toimivien johtavien yritysten osakekurssit ovat toki nousseet valtavasti.

Suurimpien kiinalaispankkien taseet ovat kasvaneet valtaviksi ja neljä suurinta valtiokontrollissa olevaa pankkia ovat maailman suurimpia. Niiden toiminnassa on kuitenkin tehottomuutta ja myös henkilökuntaa suhteellisen paljon, vaikka teknologia mahdollistaisi kevyemmänkin rakenteen - kyse lienee osin työllisyyspolitiikasta.

Ostovoimaisemman keskiluokan myötä Kiinan talouden painopiste on siirtynyt vientimarkkinoiden varasta selkeästi enemmän sisämarkkinoille. Samalla Kiinasta on kasvanut hyvin nopeasti maailman suurin verkkokauppamarkkina. Tällä hetkellä verkkokauppakulut kasvaa nopeimmin Kiinan köyhillä alueilla, kun heikommin kehittyneet alueet hyppäävät suoraan tehokkaimpiin toimintatapoihin. Verkkokauppojen toimitukset Kiinassa ovat hyvin nopeita ja tavaratoimitukset saadaan

perille usein tunneissa.

Takavuosina länsimaiset yritykset suhtautuivat Kiinaan lähinnä tuotantopaikkana, mutta nykyään ulkomaiset yritykset tarkastelevat Kiinaa tärkeänä markkina-alueena.

Viime vuosina Kiinassa toimivat ulkomaiset yritykset ovat kertooneet, että niiden kohtaamat haasteet ovat kasvaneet ja kilpailu on kiristynyt. Yhdysvaltain kauppakamarin AmChamin tutkimuksessa suuri osa amerikkalaisyrityksistä Kiinassa kertoo myös, että ne tuntevat olonsa vähemmän tervetulleiksi Kiinassa.⁹ Kontrasti on suuri takavuosiin, kun Kiinaan saapuville ulkomaalaisille levitettiin punaista mattoa. Kiina on viime aikoina esittänyt maassa toimivien ulkomaisten yritysten sisälle perustettavaksi puoluekomiteita, mikä on herättänyt arveluksia monissa länsifirmoissa.

Kiinalaisista on tullut merkittävä toimija myös maailman sijoitusmarkkinoilla. Kiinan toimet Afrikassa ja Etelä-Amerikassa ovat herättäneet paljon huomiota ja kritiikkiä. Kiinalaiset ovat haalineet luonnonvaroja, ottaneet haltuun suuria infrahankkeita ja kokonaisia palvelusektoreita. Kiinalaiset ovat kuin kotonaan vähän läpinäkyvillä markkinoilla.

Finanssikriisin jälkeisessä tilanteessa Kiinalla on ollut otollinen tilaisuus vahvistaa asemiaan maailmantaloudessa suurilla pääomareserveillään. Vaikka toisaalta kiinalaisijoitukset ovat huolestuttaneet, toisaalta heikossa ja epävarmassa taloustilanteessa painivat maat ovat toivottaneet ne tervetulleiksi kasvumahdollisuuksien toivossa.

Jo useamman vuoden ajan Kiinan katse on suuntautunut yhä vahvemmin länsimaihin. Kiinalaisten yritysten tekemät yritysostot ovat kasvaneet vuosi vuodelta voimakkaasti ja lisäksi yksityiset kiinalaiset ovat hankkineet kiinteistöjä ja muuta omaisuutta.¹⁰ Euroopassa huomiota on kohteena olleet muun muassa Saksa ja Italia. Läntisillä kiinteistömarkkinoilla kiinalaisraha on suuntautunut erityisesti Lontooseen,

New Yorkiin ja muihin suurimpiin kaupunkeihin.

Viimeisten vuosien ajan kiinalaisten kiinnostus Suomeen sijoitusten kohdemaana on herännyt vahvasti. Ennen Kiinan kokonaisinvestointitaso Suomeen oli vaatimattomalla noin parin sadan miljoonan euron tasolla. Kontrasti oli huima verrattuna Ruotsiin, jonne kiinalaiset olivat sijoittaneet moninkertaisesti enemmän. Nyt Suomeen tulevien kiinalaisinvestointien määrä on työ- ja elinkeinoministeriön kansliapäällikön Jari Gustafssonin mukaan jopa noin 7 miljardia euroa.¹¹

Kiinalaisten biojalostamoinvestoinnit ovat olleet näkyvästi uutisissa ja hiljattain kiinalaiset ostivat muun muassa tamperelaisen älylaitteita testaavan OptoFidelityn. Aikaisemmin kiinalaiset ovat ostaneet muun muassa laivojen suunnittelua tekevän Deltamarinin ja televiestintälaitteita valmistavalla Huaweiilla on tutkimuskeskus Espoossa.

Kiinalaisia kiinnostaa Suomessa erityisesti teknologiaosaaminen sekä mitä ilmeisemmin kaivosmineraalit ja arktinen osaaminen. Suomessa on kiinalaisesta näkökulmasta korkeaan osaamistasoon nähden maltilliset palkkakustannukset ja toimintavarmaa teknologiaa jota voi skaalata omiin tarpeisiin.

Kiinan kasvua ajatellen Suomen kannalta yksi keskeinen markkina on turismi. Suomen kannattanee keskittyä matkailusegmentteihin, joissa Suomella on annettavana selvää lisäarvoa ja vahva brändi. Korkealaatuiset ja paketoituid palvelukokonaisuudet tulee suunnata ostovoimaiselle kiinalaiselle keskiluokalle. Kehityskohteina on muun muassa sesonkiaikojen pidentäminen, palvelukonseptien uudistaminen ja vastaaminen paremmin kiinalaisten kulutustottumuksiin. On myös huomattava, että kiinalaiset tuntevat oman markkinansa tarkasti ja voivat sijoittaa itsekin matkailukohteisiin Suomessa.

Koulutusvienti on myös hyvin potentiaalinen segmentti. Kiinalaiset arvostavat lastensa koulutusta yli kaiken. Vanhemmat haluavat turvata lapsilleen mahdollisimman hyvät lähtökohdat ja monet säästävät

lastensa opintoja varten vuosia. Tässä suhteessa Suomi on tullut mukaan vasta jälkijunassa ja monia mahdollisuuksia jäi hyödyntämättä siitä etulyöntiasemasta, joka Suomelle kiiri koulutuksen kärkimaana vuosituhannen vaihteen tienoilla. Vaikka kilpailu alalla on jo huomattavasti kovempaa, silti markkinoilla on tilaa.

Ulkomailla opiskelevien kiinalaisten määrä on kasvanut valtavasti, esimerkiksi Australiassa on jo noin 150 000 kiinalaista opiskelijaa. Pitkällä aikavälillä kyseessä suorastaan paradigman muutos, varsinkin kun kiinalaisten osuus erityisesti Yhdysvaltojen ja Englannin parhaiden yliopistojen jatkotutkinto-ohjelmissa on suuri. Huomattavaa on myös se, että kiinalaiset opiskelijat tulevat nykyään entistä enemmän omistusasuntomarkkinoille.

On erittäin tärkeää, että Kiinan innovaatiopotentiaalia ei aliarvioida. Kiina on kehittynyt eri aloilla jo pitkään ja vaikutukset alkavat näkyä Kiinan ulkopuolelle yhä selvemmin. Tällä hetkellä Kiina näyttää länsimaissa silti yhä lähinnä suurimpien ja kansainvälisten kiinalaisten yritysten kuten Alibaban ja Tencentin kautta, mutta Kiinassa on paljon vireillä paikallistasolla ikään kuin tutkan alla ja nämä mullistukset tulevat yllättämään monet.

Monilla aloilla Kiina on kuromassa länsimaiden etumatkaa kiinni, kun taas monilla uusilla tieteen ja teknologian aloilla Kiina on nousemassa suoraan huipulle. Tällaisia aloja ovat muun muassa kyberturvalisuus ja tekoäly, joilla Kiinan tavoitteena on tulla johtavaksi maaksi ohi Yhdysvaltojen.

Kiinan parhaiden yliopistojen taso, Pekingin ja Tsinghuanin yliopistojen johdolla, on todella korkea. Niin kutsutun C9-liigan lisäksi Kiinassa on lukuisa määrä kovatasoisia yliopistoja.

Keskushallinto kannustaa sijoituksiin keskeisillä painopistealoilla ja kilpailu työvoimasta on näillä aloilla kovaa. Yritykset pyrkivät sitouttamaan työntekijöitä huimilla palkankorotuksilla. Aikaisemmin koulu-

tetun työvoiman silmissä ulkomaiset yritykset olivat suosiossa Kiinassa, mutta nyt parhaat kiinalaiset yritykset ovat käytännössä samalla viivalla sekä vallalla on myös startup-sektorin buumi. Paradigman muutos on selvä myös ulkokiinalaisten osalta, joiden keskuudessa paluu kotimaahan on selvästi suositumpi vaihtoehto nyt kuin takavuosina.

Kiinalaiset uudistavat samalla IPR-käytäntöjään. Vaikka usein ajatellaan, että kiinalaiset pyrkivät varastamaan immateriaalioikeuksia nimenomaan ulkomaisilta yrityksiltä, ilman selviä pelisääntöjä kiinalaiset yritykset ovat riskejä myös toisilleen, mikä haittaa kehitystä. Ja kun suuret kiinalaiset teknologiayritykset etunenässä kansainvälistyvät, tarve kehittää IPR-tilannetta on ilmeinen.

Yritystotot ja yhteisyritykset ovat kiinalaisille myös tapa hankkia teknologiaa. Ja kun kiinalaiset saavat houkuteltua länsiyrityksiä isolla rahalla opportunistisesti omiin massiivisiin hankkeisiinsa, he pääsevät käsiksi samalla länsimaiden tuomiin immateriaalioikeuksiin ja osaamiseen. Kiinan tutkimus- ja innovaatiotoiminnan taso kehittyi vauhdilla ja kiintoisa kysymys on myös se, minkälaisena toimintaympäristönä Kiina näyttää tulevaisuudessa länsiyrityksille omaan vaativaan tutkimus- ja kehitystoimintaan.

Kiina on tavoitellut myös strategisia resursseja länsimaissa, joista otetaan tässä muutama esimerkki. Ensimmäisenä mainittakoon Shenghe Resources Holding – yhtiön viime hetken onnistunut ostotarjous konkurssiin ajautuneesta Molycorp-yhtiöstä, joka hallitsee Kaliforniassa sijaitsevaa ja läntisellä pallonpuoliskolla ainoaa harvinaisia määmetalleja tuottavaa Mountain Passin kaivosta.¹² Vuonna 2009 China Nonferrous Metal Mining – yritys pyrki puolestaan hankkimaan enemmistöosuuden australialaisessa Lynas Corporationissa, joka omistaa Mount Weldin kaivoksen ja on tällä hetkellä ainoa toimiva maametallien tuottaja länsimaissa. Tämän yrityksen oston Australia tosin esti. Huomionarvoinen on myös muun muassa kiinalaisen CGN Miningin

82 miljoonan dollarin investointi yhdysvaltalaiseen Fission Uranium Corporation – yhtiöön.¹³

Lisäksi samassa yhteydessä on hyvä mainita suuren kohun Amerikassa aiheuttanut venäläisen ydinenergiajätin Rosatomin yritysosto Uranium One – yhtiöstä.¹⁴ Presidentti Trump syytti, että antamalla yrityskauppaan luvan Hillary Clinton ”antoi” 20 % Yhdysvaltojen uraanituotannosta Venäjälle. Julkisuudessa on esitetty väitteitä, että Venäjä nurkkaa uranimarkkinoita ja kyse on kansallisesta turvallisuudesta. Syytteet ovat kovia ja poliittisessa retoriikassa Hillary Clintonin sanotaan jopa kaupanneen Yhdysvaltojen turvallisuuden (”Sold out our security”).

Oli asia sitten kuinka hyvänsä, Yhdysvaltojen tarkoituksena on nyt joka tapauksessa tiukentaa kontrollia sijoituksiin strategisesti tärkeille aloille ja teknologiasektorille. Kontrollia laajennetaan käsittämään myös yhteisyrityksiä ulkomailla, joissa yhdysvaltalaiset yritykset ovat osallisina. Viranomaisen nimeltä CFIUS (Committee on Foreign Investment in the United States) toimintaan on esitetty merkittäviä reformeja, jotka tulevat päätettäväksi vuonna 2018. Tästä syystä monet kiinalaissijoitukset Yhdysvaltoihin ovat viime aikoina viivästyneet.

Kiinassa ulkomaisten tahojen sijoitukset tiettyihin sektoreihin on kokonaan kielletty. Vuoden 2018 aikana täsmennetään vielä listaa aloista, joille ulkomaiselle tai edes kotimaiselle sijoituspääomalle ei ole pääsyä. Samalla kun kiinalaiset tiukentavat omaa rahoitussektorin valvontaa, länsipörsseihin listautuvien kiinalaisyritysten määrä on voimakkaassa kasvussa.

Kiinalaista pääomaa vyöryy maailmalle ja samalla kiinalaisyritysten kansainvälinen toimintalogiikka kokee evoluutiota. On esitetty, että kiinalaisyritysten kansainvälisissä yritysostoissa on tullut uusi vaihe, jossa nimenomaan kiinalaisyritykset kertovat miten he voivat itse edesauttaa kohdeyrityksen parempaa kasvua kansainvälisillä markkinoilla, jois-

sa Kiinalla on suuri osuus.¹⁵

Kiinassa on kuitenkin yhä erittäin merkittäviä yhteiskunnallisia ongelmia, sekä taloudellisia että poliittisia riskejä. Ongelmiin pyritään tarttumaan yhä tehokkaammin keinoin. Yksi pitkäkestoinen ongelma on ollut korruptio, jota on onnistuttu kitkemään presidentti Xi:n ensimmäisen kauden aikana vihdoinkin toden teolla. Jo yli 1,4 miljoonaa puolueen jäsentä on saanut rangaistuksen korruptiosta Xi:n valtakaudella. Tämä murros näkyi samanaikaisesti selvästi myös tilastoissa, kun luksustuotteiden myynti Hongkongissa väheni.

Myös ympäristöongelmiin kiinnitetään enemmän huomiota ja Kiina on tehnyt massiivisia panostuksia uusiutuvaan energiaan. Varsinkin ilmanlaadun heikko tila on suorastaan akuutti. Kiinan ympäristöministeri Li Ganjie sanoi vastikään, että ympäristönsuojelun vahvistamisen tuleekin kulkea käsi kädessä taloudellisen kehityksen kanssa.¹⁶ Ympäristöongelmien vähentäminen on paitsi kriittistä kansanterveyden kannalta, myös elintasokysymys ja oleellinen tekijä Kiinan alueiden keskinäisessä kilpailussa.

Kiinan itsevarmuus koheni silmissä finanssikriisin myötä 2008. Presidentti Xi:n ensimmäisellä kaudella selvä painotus oli se, että Kiina tulee ottamaan vahvempaa roolia kansainvälisessä taloudessa ja hänen toisella kaudella tämä kehityssuunta tulee jatkumaan. Samalla Presidentti Xi:n sisäistä valtaa vankennettiin lokakuun 2017 puoluekokouksessa.

Vaikka demokraattisesti valittavaa vaihtoehtoa ei ole, puoluejohdon autoritäärisen järjestelmän katsotaan Kiinassa tarjoavan kansalaisille paremman ja vakaamman tilanteen sekä tulevaisuudennäkymät kuin muilla tavoin olisi mahdollista. Tähän näkemykseen vaikuttanee oleellisesti Kiinan historia, jossa on ollut pitkiä vakauden ja hajaannuksen aikakausia. Lähihistoriassa sekasortoista aikaa kesti aina viime vuosikymmeniin saakka ja tapahtumat ovat yhä tuoreessa muistissa. Kiinan

tilanteen kehityttyä suotuisasti, puolue on aidosti suosittu ja myös arvostettu uravalinta nuorten keskuudessa.¹⁷

Kiinan sisäisen tilanteen pysyessä vakaana, sen kansainvälistymiskehitys jatkuu ja vaikutuspiiri laajenee. Keskeinen elementti siinä on Kiinan valuutan renminbin kansainvälistyminen. Vuonna 2016 renminbi lisättiin dollarin, euron, jenin ja muutaman muun valuutan päälle rakennettuun Kansainvälisen valuuttarahaston SDR – valuuttakoriin (special drawing rights), tosin pienellä painoarvolla. On huomattava, että renminbin kansainvälistyminen edellyttää myös läpinäkyvyyden lisäämistä kansallisesti Kiinan rahoitussektorilla.

Uusi tekijä tässä kehityksessä on myös vuonna 2015 perustettu Aasian investointipankki AIIB (Asian Infrastructure Investment Bank), jolla on 100 miljardin dollarin rekisteröity pääoma ja mukana on 80 jäsenmaata, mukaan lukien Suomi. Pankin tarkoituksena on osallistua infrastruktuurien rahoittamiseen Aasiassa. AIIB on Kiinan vastine Maailmanpankille ja vuonna 1966 perustetulle Aasian kehityspankille ja sen aikeissa on laajentaa kehitysprojektien rahoitusta Afrikassa, Lähi-idässä ja Etelä-Amerikassa.

Erityisen huomattava on Kiinan jättiläismäinen uusi silkkitie-hanke OBOR (One Belt, One Road), jonka tarkoituksena on vahvistaa Kiinan kauppayhteyksiä ja infra, ja siten vaikutusvaltaa, läpi Kaukasian aina Eurooppaan asti. Hankkeessa ovat profiloituneet myös Baltian maat, tosin Suomessa OBOR on saanut varsin vaatimattomasti huomiota. Yhdysvallat, Australia, Japani ja Intia ovat viime aikoina keskustelleet alustavasti omasta vaihtoehtoisesta infra-aloitteestaan muodostaakseen vastavoiman Kiinan pyrkimyksille.¹⁸

Kiinan sisäpoliittisen vallan yhä vahvempi keskittäminen sekä Kiinan voimistuva vaikutusvalta maailmassa ovat selvästi hätkähdyttäneet länsimaissa viime aikoina. Myös aiempia Kiinaan liittyviä näkemyksiä on alettu tarkastella selvästi kriittisemmin ja oletuksia Kiinan ”län-

simaistumisesta” on alettu pitämään naiiveina.¹⁹ Kiinaa on suorastaan kroonisesti aliarvioitu eikä sen länsimaista eroavia toimintaperiaatteita edelleenkaan ymmärretä riittävästi.

Finanssitalous eriytynyt reaalitaloudesta

Finanssikriisiin oli useita syitä, joista keskeisenä oli halvalla lainarahalla tapahtunut ylivelkaantuminen, joka puhkesi viimein 2008. Rahamarkkinakriisiin vastattiin massiivisella keskuspankkirahoituksella ja painamalla ohjaukset alas.

Itse asiassa korot ovat laskeneet jo yli kolme vuosikymmentä ja ovat nyt nollan kieppeillä tai vähän miinuksella. Vaikka välitön deflatorinen romhdusuhka kyettiin välttämään, harjoitettu rahapolitiikka on ajanut markkinat hyvin poikkeukselliseen tilanteeseen. Englannin Pankin (Bank of England) pääekonomi Andy Haldane totesikin puheessaan 30.6.2015, että korot vaikuttavat olevan alimmillaan 5000 vuoteen.²⁰

Riskien hinnoittelu ei toteudu markkinamekanismien välityksellä ja samalla keskuspankkien taseet ovat kasvaneet määrällisen elvytyksen myötä. Uusi raha on kanavoitunut ja kiertänyt lähinnä pääomamarkkinoilla ja nostanut arvopaperimarkkinoiden arvostustasoja, kun taas varsinaisen kuluttajahintaindeksin nousu on pysytellyt matalalla tasolla. Ne tahot ovat hyötynet, jotka ovat lähimpänä uutta rahaa ja päässeet hyötymään keinotekoisesta finanssivarallisuuden arvonnoususta.

Pääomamarkkinoiden inflaatio on näkynyt erityisesti osakekursseissa. Amerikkalainen osakeindeksi S&P on suhteellisesti korkeammalla tasolla kuin ennen dotcom-kuplaa. Aivan viime aikoina on nähty tosin pari tuntuvaa notkahdusta lähes yhtä menoa jatkuneen kurssien nousun jälkeen.

Uusi raha on nostanut hintoja selvästi useiden suurten kaupunkien asuntomarkkinoilla. Myös muun muassa taideteosten hinnat ovat

kohonneet ja valtioiden joukkovelkakirjamarkkinat ovat ennätyskalliita. Markkinoilla on selvästi kuplan aineksia, mutta mahdollisen suuremman korjausliikkeen ajankohtaa on vaikea ennustaa.

Toisaalta taas hyödykesektori ja muun muassa perusmetallien hinnat ovat polkeneet pitkään alhaalla ja kaivosteollisuus on ollut ahdingossa. Eräiden metallien hinnat vaikuttavat tosin nousseen viime aikoina, muun muassa kuparia tarvitaan runsain määrin sähköautoissa. Meriliikenteen tavarakuljetusyhtiöt ovat olleet alamaissa aina finanssikriisin puhkeamisesta saakka.

Julkisen velan määrä on jatkanut kasvuaan. Suhteellisesti velkaisin on Japani, jonka julkisen velan suuruus on peräti 250 % suhteessa bruttokansantuotteeseen. Japanin eläkerahastot omistavat tosin suuren osan tästä velasta. Lähes kaikki euromaat ovat omien velkakestävyysrajojen yläpuolella, vaikka viime vuosina monet maat ovat onnistuneet kuromaan julkisen talouden alijäämäänsä.

Edistääkseen kansallista kilpailukykyään ja toisaalta myös vähentääkseen reaalista velkakuormaansa, keskuspankit ovat tehneet valuuttojen kilpaheikennyksiä, jossa ovat olleet mukana vuoroin punta, jeni, euro ja dollari. Eräät kehitysmaiden valuutoista ovat päätyneet hyvin nopeaan tai jopa hyperinflaatioon.

Finanssisäätelyn puolella Yhdysvalloissa tehtiin laaja Dodd-Frank reformi ja Englannissa Vickers –komitea raportoi suosituksensa hallitukselle syyskuussa 2011. Finanssijärjestelmän legitimitettiin on pyritty paikkaamaan puuttamalla myös veronkiertoon, OECD:n BEPS-hankkeessa (Base Erosion and Profit Shifting) pyritään paikkaamaan verotuksen kansainvälisten aukkoja.

Finanssikriisin ja eurokriisin jälkeen talouskehitys on ollut viime ajat positiivisessa vireessä. Vuoden 2017 ensimmäisellä puoliskolla kaikkien BRIC-maiden (Brasilia, Venäjä, Intia ja Kiina) talous nousi samanaikaisesti. Kehittyvien talouksien indeksiin (MSCI-emerging mar-

ket index) kuuluviista maista useimmat ovat olleet kasvussa edelliseen kvartaaliin verrattuna.²¹

Yhdysvalloissa työllisyystilanne on erinomainen. Trump on ajanut läpi laajan verouudistuksen, pyrkii vähentämään sääntelyä ja talouskasvusta huolimatta lisää voimakkaasti budjettirahoitusta sekä julkista alijäämää. Yhdysvaltojen pankkisektori on elpynyt tehokkaasti verrattuna Euroopan pankkisektoriin, jossa järjestämättömiä saamisia on saatu supistettua varsin hitaasti.

Saksan talous on tunnetusti ollut iskussa. Mielenkiintoinen seurattava talousveturin keskellä on tosin Deutsche Bank, systeeminen pankki, jolla on valtava määrä pörssien ulkopuolisia, kahdenvälisiä otc-johdannaisia (over-the-counter) taseessa. Finanssikriisin jälkeen koko joukko Deutsche Bankia koskevia skandaaleja on tullut julkisuuteen. Pankki tuomittiin vahingonkorvauksiin 2016 ja on vaihtanut johtoryhmän.²² Perinteisesti Saksassa on ollut eurooppalaisittain hyvin konservatiivinen finanssi- ja rahapolitiikka ja Merkelin hallitus vakuutti, että se ei pelastaisi Deutsche Bankia, vaikka linjaus jää nähtäväksi tosipaikan tullen.

Eurokriisimaat Espanja ja Portugali ovat pääsemässä pahimmasta talousnotkosta. Kreikka on tehnyt paluuta joukkovelkakirjamarkkinoille, pörssi on kohonnut pohjalukemista vuoden aikana ja työttömyys on vähentynyt. Myös Kyproksen suurin pankki Bank of Cyprus on pääsyt pois hätälainoitusohjelmasta (ELA Emergency Liquidity Assistance) ohjelmasta hiljattain.

Vaikka maailmantaloudessa on ollut myönteistä virettä, vallitseva epätasapaino reaali- ja finanssitalouden välillä tuskin voi olla kestävällä pohjalla. Reaalitalous ja palkat eivät ole nousseet lähimainkaan samassa suhteessa kuin kevyellä rahapolitiikalla inflatoitu finanssivarallisuus.

Talouden ison kuvan kannalta keskeinen kysymys on, miten rahapolitiikan siirtyminen normaalinkaltaiseen tilaan onnistuu. Laajempi

korkeiden nousu on edessä vääjäämättä jossakin vaiheessa. Yhdysvaltain keskuspankki Fed on jo aloittanut ohjauskorkeiden nostot ja pienentää tasettaan, kun taas Euroopan keskuspankin ohjauskorot ovat olleet jopa negatiivisia. Velka ei ole kuitenkaan poistunut järjestelmästä ja on kyseenalaista miten talous kestää korkeiden nousua. On myös esitetty näkemyksiä, että keskuspankit ovat mahdollisesti loukussa.

Keskuspankkien rahapolitiikka ja vakaus eivät ole varmaa, kun järjestelmän kokonaisriskit ovat kasvaneet näin suuriksi. Huomionarvoista on myös se, että edellisestä talouden taantumasta on jo lähes kymmenen vuotta, mikä on pitkä aika talouden normaalia syklisyyttä ajatellen. Myös jokin odottamaton tapahtuma voi aiheuttaa markkinoille häiriön.

Muun muassa GnS Economics-yhtiön toimitusjohtaja VTT Tuomas Malinen on ennustanut, että epätasapainot ovat johtamassa ”täydelliseen myrskyyn” ja kriisiin, joka iskee maailmantalouteen 2018 tai 2019.²³

Jääkin nähtäväksi, miten keskuspankit onnistuvat perääntymään kvantitatiivisesta elvytyksestä ja alhaisista ohjauskoroista sekä mikä yleensäkin on talouden tila tämän jälkeen.

Suomen Pankin johtokunnan jäsen Olli Rehn katsoo, että varsinaista ”paluuta” finanssikriisiä edeltäneeseen aikaan ei ole, vaan tilanne on erilainen kuin kymmenen vuotta sitten. Rehnin mukaan keskuspankkien tehtävissä pankkisääntely ja finanssivalvonta tulevat korostumaan.²⁴

Eräs mielenkiintoisemmista ilmiöistä vuoden 2017 aikana oli kryptografiaan perustuvien virtuaalivaluuttojen nousu laajempaan julkisuuteen. Virtuaalivaluutoilla on monia teknisiä etuja, kuten nopeus ja varmuus jotka perustuvat lohkoketjuteknologiaan. Menetelmää pohditaan sovellettavaksi myös arvopaperikirjanpitoon, jolloin kaikki arvopaperisäilytykselliset voitaisiin päivittää samanaikaisesti ja rekisteröityminen tapahtuisi lähes reaaliajassa.

Itse asiassa, monet virtuaalivaluutoista ovat pikemminkin lohkoketjuteknologiaa hyödyntäviä innovatiivisia liiketoimintoja, joiden avulla on tarkoitus ratkaista reaalimaailman ongelmia tehokkaammin. Lohkoketjuteknologiaa voidaan käyttää muun muassa immateriaalioikeuksien, toimitusketjujen tai sote-järjestelmien hallinnassa ja kaupallisia sovelluksia on jo markkinoilla. Myös Suomessa on kiinnitetty huomiota terveydenhoitoa tukevan ekosysteemin rakentamisessa käyttäen lohkoketjuteknologiaa.²⁵

Kryptovaluuttojen arvostustasot eivät ole vakiintuneet ja niiden suhteen on paljon spekulatiota. Tällä hetkellä virtuaalivaluuttojen yhteenlaskettu markkina-arvo on sadoissa miljardeissa dollareissa ja niillä käydään kauppaa kymmenillä miljardeilla vuorokausittain.

Nykytilanteen kannalta mielenkiintoisia ovat taloustieteen Nobel-palkinnon saaneen Friedrich von Hayekin jo 1970-luvulla esittämät näkemykset. Hayek kuvaili pamfletissaan *Denationalisation of Money* lukuisten yksityisten kilpailevien rahojen järjestelmää.²⁶ Hayek arvioi kriittisesti, että näiden rahojen arvon suuri volatilitteetti tulisi olemaan keskeinen haaste ja keskustelua käytiin myös rahojen keskinäisestä evoluutiosta ja markkinaosuudesta.

Myös kryptovaluuttojen rahapoliittisesta ulottuvuudesta keskustellaan, mutta tämä kehitys jää nähtäväksi vielä. Samaan aikaan on huomionarvoista, että rahajärjestelmän historiassa keskeisen aseman omanneiden arvometallien hinnat ovat pysyneet viime vuodet varsin tasaisena 2000-luvun kovan nousukauden jälkeen, kun virtuaalivaluuttojen markkina-arvot ovat nousseet voimakkaasti. Eräiden näkemysten mukaan virtuaalivaluutat ja arvometallikantaiset rahat, tai niiden käytön jonkinlainen yhdistelmä, voisi muodostaa vaihtoehtoisen mallin nykyiselle laajan luotonlaajennuksen mahdollistavalle keskuspankki- ja osittaisvarantojärjestelmälle.

Tässä vaiheessa on kuitenkin jo selvää, että lohkoketjuteknologi-

an tuomat muutokset rahoitusosalalla tulevat olemaan merkittäviä. Perinteisesti internet on sovelnut hyvin tiedon välitykseen, kun taas lohkoketjuteknologiat tarjoavat sopivan digitaalisen alustan arvonnälitystäl varten. On myös keskusteltu siitä, että virtuaalivaluutat myötälvaikutaisivat rahoitussektorin ”demokratisointiin” ja siirtälisivät valtaa keskittetyltäl rahoitussektorilta laajemmalle toimijapiirille joukkorahoituksen tavoin. Tällä hetkellä virtuaalivaluuttojen haasteina ovat etenkin vaikea käytettälvyys, tietoturvariskit sekä epäselvä tilanne säätelyn suhteen.

Virtuaalivaluuttojen kaupankäynnin säätelyyn tulee joka tapauksessa kiinnittälä huomiota. Yhdysvaltain arvopaperiviranomainen SEC on puuttunut uusien virtuaalivaluuttojen liikkeellelaskuun (ICO eli Initial Coin Offering) ja kieltänyt ne laajemmalle yleisölle. Myös Kiinan viranomainen on kieltänyt ne ja lisäksi sulkenut virtuaalivaluuttojen pörssit maassa. Osaan on liittynyt kyseenalaisia tarkoituksia ja suoransia huijauksia, ja liikkeellä on myös suuri määrä heikkolaatuisia kryptovaluuttoja. Nämä ongelmat voivat muodostaa riskejäl virtuaalivaluuttojen koko ekosysteemin luotettavuudelle laajemminkin ottaen.

Teknologia, työelämä ja osaamistarpeet murroksessa

Globalisaation jatkuminen ja tekninen kehitys muuttavat liiketoiminnan dynamiikkaa sekä työn luonnetta dramaattisesti. Työelämän murros on teema, josta kylläl puhutaan, mutta silti lienee enemmän avoimia kysymyksiäl kuin vastauksia muutosten vaikutuksista ja parhaista tavoista valmistautua näihin.

Haasteita riittälä eikä tilannetta helpota sekälän, että monilta osin yhteiskuntamme perusrakenteet eivät vastaa kunnolla nykyolosuhteidenkaan odotuksiin. Työmarkkinat ja sosiaaliturvajärjestelmät ovat liian jäykät ja kokonaisuudesta on tullut monimutkainen, kun korjaa-

via toimenpiteitä on tehty vuosikaudet toistensa päälle. Muodostuneita kannustinloukkuja puolestaan on vaikea purkaa, sillä yksittäisin muutoksin niillä on ikävä tapa ainoastaan siirtyä toiseen kohtaan.

Jos rakenteet luotaisiin uudestaan alusta, nykyisenkaltaista sääntöjen viidakkoa tuskin edes osattaisiin rakentaa. Mainio vertailukohta on Viro, joka on päässyt luomaan järjestelmänsä puhtaalta pöydältä.

Erilaisia ratkaisumalleja on esitetty, kuten osallistavaa sosiaaliturvaa tai perustuloa. Menemättä yksityiskohtaisemmin eri mallien sisältöihin, on selvää, että työ, yrittäjyys sekä toisaalta sosiaaliturva ja verotus tulee sovittaa yhteen sujuvammin. Järjestelmän tulee olla joustava ottaen huomioon työurien pirstoutumisen sekä perinteisen työllisyyden ja yrittäjyyden välimaastossa olevan itsensä työllistämisen sekä jakamista-louden.

Kansanedustaja Ville Vähämäki on perustellut artikkelissaan ytimekkäästi miksi valtiohallinnon ”työ 2.0” tyyliset hankkeet eivät riitä, vaan tarvitaan työmarkkinoiden kokonaisuudistus, joka ottaa huomioon yhä etenevän työn globalisaation ja teknologian eksponentiaalisen kehityksen.²⁷

Selkeä Suomen haaste on pitkään jatkunut heikohko työllisyysaste. Sipilän hallituksen aikana työllisyysaste on saatu nousemaan ja on nyt päälle 70 %. Tähän ovat vaikuttaneet tehdyt elinkeino- ja työllisyyspoliittiset toimet, sekä yleinen kansainvälinen talouden noususuhdanne. Vaikutusta on ollut myös työttömien määräaikaishaastatteluilta, jotka ovat poistaneet työttömyysluvuista tilastoharhaa. Työllisyysaste on silti pohjoismaihin ja Saksaan verrattuna alakantissa ja työttömyys korkea.²⁸

Suomen työmarkkinoiden ongelmakohta on myös työvoiman heikko liikkuvuus, joka on kohtaanto-ongelman yksi keskeinen juurisyy. Toisaalta Suomessa on maan oma sisäinen muuttoliike kasvaviin kaupunkeihin, lähinnä pääkaupunkiseudulle ja Tampereen kaupunki-

seudulle, sekä maakuntien keskuskaupunkeihin. Laajat ja nopeat rakennemuutokset ovat koetelleet monia alueita, toisia myönteisen ja toisia kielteisen kehityksen merkeissä. Molemmista on saatu kokemusta ja samalla on kehitetty valtiohallinnon toimenpideohjelmiä, joilla pystytään vastaamaan koordinoitusti haasteisiin, jotka voisivat muodostua alueille yksinään ylivoimaisiksi.

Tulevaisuuden työnkuvaa muovaavia uudistuksia ovat muun muassa palvelurobotiikka, tekoäly ja virtualisoiminen. Sanotaan, että data on digitalisoituvan liiketoiminnan uusi raaka-aine, mikä avaa valtavia mahdollisuuksia niille yrityksille, jotka pystyvät kytkemään data-varantoja hyödyntävän ansaintamallin nopeasti skaalautuvaan liiketoimintaan. Digitaaliset identiteetit voidaan antaa henkilöiden lisäksi organisaatioille ja tavaroille. Kyse ei ole kuitenkaan pelkästään digitalisoinnista, vaan digitalisoitujen älykkäiden tuotteiden ja palveluiden hallinnasta läpinäkyvällä ja luotettavalla tavalla.²⁹

Liikearvoltaan maailman suurimmat yritykset ovat nykyään alustayhtiöitä ja alustataloudessa Yhdysvallat on suurin, selkeästi Eurooppaa edellä. Kiina puolestaan on rajoittanut omia markkinoitaan ulkomaiselta alustayhtiöiden kilpailulta ja kiinalaiset ovat kehittäneet omia sovelluksiaan joilla on valtaiset markkinat.

Esimerkiksi kiinalainen sosiaalisen median ja peliyhtiö Tencent ylitti 500 miljardin dollarin markkina-arvon ja se on tällä hetkellä Aasian arvokkain ja maailman viidenneksi arvokkain yhtiö, ylitse Facebookin. Yhtiön tuotevalikoimaan kuuluu muun muassa supersuosittu WeChat applikaatio, jolla on miljardi kuukausittaista käyttäjää sekä Youtubea vastaava Tencent Video.³⁰

Tekoälyyn perustuvien sovellusten kehittämisessä Suomella arvioidaan olevan paljon mahdollisuuksia.³¹ Business Finland on luonut Suomelle alustatalouden tiekartan, jossa puidaan tarkemmin datan hyödyntämistä eri sektoreilla ja yritysten kilpailukyvyyn lisäämistä.³² Ko-

konaisuutena Euroopan Unionin kykyä kilpailla tekoälyn saralla ja sen valmistelemaa strategiaa on kuitenkin epäilty voimakkaasti – ja aiheellisesti.³³

Työmarkkinoiden kannalta myös maahanmuuttoon liittyvät kysymykset ovat olennaisia. Parhaimmillaan hyvin hallitulla ja valikoivalla maahanmuutolla voidaan nostaa taloudellista huoltosuhdetta ja täydentää työmarkkinoilla käytössä olevaa osaamista. Kuitenkin myös työperäisen maahanmuuton suhteen on oltava tarkkana, sillä henkilön työllistyminen ei takaa positiivista vaikutusta Suomen julkiselle taloudelle. Suomen kaltaisessa, vahvasti progressiivisen verotuksen pohjalle nojaavassa hyvinvointivaltiossa, työntekijän on oltava varsin hyvätuloinen ollakseen nettoveronmaksaja – matalapalkka-aloilla työskentelevät käyttävät keskimäärin enemmän julkisia palveluita ja saavat enemmän tulonsiirtoja kuin maksavat veroja.

Yksi huomionarvoisista uudistuksista on uusi laki startup -yrittäjien oleskelulupakategoriasta.³⁴ Samassa yhteydessä erityisasiantuntijoiden oleskelulupaprosesseja sujuvoitetaan ja oleskelulupien kestoa lisätään yhdestä kahteen vuoteen. Tämä yrittäjien ja osaajien maahanmuuton edistäminen tulee tarpeeseen, huomiota tulee tosin kiinnittää siihen, että tulijat ja yritykset toimivat bona fide perustalta, taustat on tarkistettu ja rimaa tulijoiden tasosta ei aseteta liian alhaalle.

Samalla myös jo Suomeen asettuneiden ulkomaalaisten työllistymiskynnykseen tulee kiinnittää enemmän huomiota. Yksi keskeinen kohderyhmä ovat ulkomaiset opiskelijat ja heidän kiinnittyminen suomalaisille työmarkkinoille valmistumisen jälkeen. Myös monilla ammattitaitoisilla, korkeasti koulutetuilla ja motivoituneillakin ulkomalaisilla on ollut vaikeuksia työllistyä Suomessa. Huomionarvoista on myös se, että pitempään ulkomailla asuneet suomalaiset kertovat haasteista työllistyä palatessaan takaisin Suomeen.

Huolia koulutettujen ihmisten maastamuutosta Suomesta on il-

maistu ajoittain julkisuudessa. Huoli negatiivisesta osaamisvaihtotaseesta on aiheellinen, vaikka toistaiseksi ainakaan varsinaista laajaa joukkoliikettä ei ole tapahtunut lähihistoriassa.

Baltian maissa tilanne on aivan toisenlainen. Varsinkin Liettuasta on muuttanut pois vuosittain jopa kymmeniä tuhansia, pääasiassa nuoria ja koulutettuja, liettualaisia työmahdollisuuksien perässä. Liettuan asukasluku on laskenut vuodesta 1991 lähtien 3,7 miljoonasta alle 3 miljoonan ja Latvian väkiluku 2,7 miljoonasta alle 2 miljoonan. Monet ovat lähteneet varsinkin Englantiin, Saksaan sekä myös Yhdysvaltoihin. Motiivina ovat korkeammat ansiotasot, tosin useat korkeakoulutetutkin ovat päätyneet niin sanottuihin hanttihommiin. Vaikka Suomessa on varsinkin rakennuslalla työvoimaa Baltian maista, Suomi ei ole ollut tässä laajamittaisessa maastamuutossa korkeakoulutettujen baltialaisten ensisijaisia kohdemaita.

Vielä oma lukunsa on laajamittainen ei-työperäinen, humanitäärinen maahanmuutto. Kaikkien maahanmuuttajaryhmien keskuudessa on suurta diversiteettiä, kuitenkin kokonaisuutena tarkastellen haasteet työmarkkinoilla, koulutuksessa ja ylipäänsä sopeutumisessa ovat selvästi suurimmat eri kulttuuripiireistä tulleilla pakolaistaustaisilla henkilöillä. Riskinä on laajaa ja jopa ylisukupolvista kotoutumattomuutta ja eriytymistä kaikkine lieveilmiöineen. Tämä ongelma tulisi ottaa avoimeen keskusteluun huolimatta siitä, että asia koetaan poliittisesti arkaluontoiseksi.

Työelämän murros heijastuu vahvasti koulutuskenttään ja ylipäänsä tapaan jolla suhtautua koulutukseen. Perinteisten työurien pirstoutuminen ja nopeasti muuttuvat työelämän odotukset asettavat yhä voimakkaamman tarpeen oppimiselle koko työuran ajan. Nopea työn ja osaamistarpeiden muutos asettaa koulutuskentän monipuolisten ja syvälle luotaavien haasteiden eteen. Samaan aikaan huolena on jo perustalla nopeasti voimistuneet erot oppimistuloksissa sekä syrjäytyminen.

Suomella on vankka perusta koulutuksessa ja varsinkin laadukasta peruskoulutusta on suitsutettu kansainvälisissä vertailuissa. Tosin viime aikoina julkisuudessa on ollut esillä selviä heikkenemisen merkkejä ja erot oppimistuloksissa ovat kasvaneet selvästi. Vaikutukset juontavat juurensa jo ainakin 1990-luvun alkuun. Erityinen ongelma on nuorten miesten syrjäytyminen ja ajautuminen työelämän ja koulutuksen ulkopuolelle.

Varsinkin paineet uudistaa aikuiskoulutusta ovat suuret, mutta vastaus kysymykseen ”miten” ei ole yksiselitteinen. Laajassa ammatillisen koulutuksen reformissa pyritään vastaamaan osaan kysymyksistä. Ammatillista koulutusta pyritään joustavoittamaan, lisäämään yhteyttä työelämään ja painottamaan osaamispainotteista. Kun työpaikoilla tapahtuvaan oppimisen osuutta vahvistetaan, edellytyksenä tosin on, että työelämä vetää riittävästi myös taloudellisessa laskusuhdanteessa.

Joka tapauksessa aikuiskoulutuksen kehittäminen tulee ottaa kokonaisuutena seuraavan hallituskauden yhdeksi keskeisimmäksi kehittämiskohteeksi koulutus- ja työllisyyspolitiikan saralla. Yksi huomionarvoinen, konkreettinen idea on SAK:n ehdottama avoimen ammattikoulun perustaminen.³⁵ Keskeinen haaste elinikäisen oppimisen kehittämisessä on se, että heikoimmalla koulutus pohjalla olevat henkilöt ovat usein vähemmän aktiivisia kehittämään omaa osaamistaan, vaikka tarve olisi ilmeinen.

Selkeä kehittämisen kohde liittyy myös tiede- ja korkeakoulupoliitiikkaan. Yliopistoja tulee kehittää sivistysyliopistomallin perusteella ja niiden keskeinen tehtävä on kasvattaa kriittiseen ja analyttiseen ajatteluun. Vaikka yliopistoja ei tule kehittää ensisijaisesti elinkeinoelämän ehdoilla, niiden tulee kuitenkin kohdata myös talouselämän tarpeet paremmin.

Hallituksen puoliväliriiheen saakka lähes koko huomion veivät kustannuskilpailukykyyn liittyvät tekijät. Innovaatiopolitiikka on vaikea

asia poliitikoille ja valitettavasti tapana on myös se, että kokonaistarkastelun sijaan eturyhmäajattelu jakaa osapuolet vastakkaisiin leireihin niin sanottujen soveltavien ja perustieteiden välille, viimeistään silloin kun ratkaistavaksi tulee julkisten varojen jakaminen.

OECD-maiden selvä trendi on ollut se, että joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta julkiset panokset tutkimustoimintaan eivät ole ainakaan kasvaneet. Riippumatta julkisten määrärahojen kehityksestä, korkeakoulujen tulisi kiinnittää enemmän huomiota yksityiseen varainhankintaan ja suhdetoimintaan. Myös korkeakoulujen ja tutkimusinstituuttien pääomittamisen tradition vahvistaminen on tarpeen, sen sijaan että toimintaa rahoitetaan julkisin varoin jatkuvasti suoraan budjetista.

Suomen korkeakoulukenttä tarvitsee väistämättäkin vahvuusalueiden koordinoitua. Suomalaiset ammattikorkeakoulut ovat onnistuneet tässä verrattain kohtuullisesti ja myös profiloitua alueellisiin tarpeisiin on tehty. Sen sijaan suomalaiset yliopistot ovat jääneet jälkeen verrokimaistaan viimeisen kymmenen vuoden aikana selvästi, kun muut ovat kehittäneet toimintakulttuuriaan avarakatseisemmin.

Suomalaiset ovat edelläkävijöitä uuden teknologian hyödyntämisessä ja maassa on nyt myös pitkään kaivattua startup-buumia. Vahvuuksista huolimatta tutkimuskehityksen immateriaalioikeuksien hyödyntämisen ja kaupallistamisen infrastruktuurissa Suomella on aukkoja, joiden paikkaamisessa tulisi kääntää katse varsinkin anglosaksisiin maihin.

Lisäksi tarkasteltavaksi olisi syytä tuoda vielä laajemmin kysymykset siitä, millä tavoin innovaatioita ja tuotekehitystä ylipäänsä tehdään ja mitä muutoksia tulee tapahtumaan niiden toimintaympäristössä. Muun muassa yksi kehityssuunta, joka tulee vahvistumaan aasialaisten yritysten kasvavan roolin myötä, on sekä markkinoita että tuotantoa lähellä oleva nopeasyklinen tuotekehitys, jolla pyritään ravistelemaan vallitse-

via markkinaosuuksia laadukkailla, mutta ennen kaikkea poikkeuksellisen nopeasti markkinoille tuoduilla tuotteilla. Kilpailuasetelma monimutkaistuu ja on pohdittava, miten haasteisiin pystytään vastaamaan.

Tieteen ja teknologian murrokset ovat yhä monialaisempia. Mielienkiintoinen laajempi katsaus asiasta on luettavissa muun muassa OECD:n raportissa.³⁶ Varsinkin biologisten tieteiden saralla läpimurrot voivat olla suorastaan käänteentekeviä tällä vuosisadalla. Esimakua tästä on viime vuosina kehitetty Crispr- tekniikka, joka tarjoaa mullistavia mahdollisuuksia geenimuuntelun saralla.

Tämänkaltaiset läpimurtoteknologiat tulevat olemaan keskeisiä myös laajempien kestävyysongelmien - talouskasvun, ympäristönäkökohtien ja resurssiniukkuuden – yhteensovittamisessa ja ratkaisemisessa.

VIITTEET

- 1 Dagong News 16.1.2018: "Dagong Downgrades the Sovereign Credit Ratings of the United States of America."
- 2 UIS Fact Sheet no. 39, Unesco, lokakuu 2016.
- 3 Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta, Sisäministeriön julkaisu 8/2016.
- 4 Pew Research Center: Political Polarization in the American Public.
- 5 An Emerging Middle Class, OECD Observer, OECD Yearbook 2012.
- 6 UBS-PwC Billionaires Report 2017.
- 7 Jonathan Woetzel et al: Preparing for China's Urban Billion, McKinsey Global Institute 2009.
- 8 South China Morning Post 25.1.2018: "Chinese Provinces Lower Growth Targets after Xi Jinping says don't just chase higher figures."
- 9 China Business Climate Survey Report 2017, Amcham China.
- 10 China Global Investment Tracker, American Enterprise Institute AEI.
- 11 MTV uutiset 3.4.2017: "Kiina sijoittaa Suomeen 7 miljardilla – Suomi pärjää Piilaaksolle."
- 12 The Wall Street Journal 23.6.2017: "Mountain Pass Mine Approved for Sale to JHL, QVT, Shenghe."
- 13 Fissionuranium.com
- 14 USA Today 26.10.2017: "Fact Check: What we know about the Uranium One Deal."
- 15 South China Morning Post 23.10.2017: "China's 'Going Global' enters new phase, with western firms starting to benefit from Chinese scale, innovation."
- 16 South China Morning Post 23.10.2017: "China's environmental clean-up campaign hasn't cost jobs or hit economy, minister says."
- 17 Richard McGregor: The Party: The Secret World of China's Communist Rulers, Harper Perennial 2012.
- 18 Caixin 21.2.2018: "U.S., Australia, Japan and India Discuss 'Belt and Road' Alternative: Report".
- 19 The Economist 1.3.2018: "How the West got China wrong."
- 20 Andre Haldane: Stuck, speech given by Andre G. Haldane, Bank of England, 30.6.2015.
- 21 The Economist Intelligence Unit Country Reports for Emerging Markets.
- 22 Bloomberg Market 25.7.2017: "Can John Cryan save Deutsche Bank from itself?"

23 Q-review 4/2017: "Kohti täydellistä myrskyä"; GnS Economics 22.2.2018, Tuomas Malinen: "The World Economy is Set to Fall".

24 Olli Rehnin haastattelu, Arvopaperi, tammikuu 2018.

25 Lohkoketjuteknologia avaa uusia mahdollisuuksia terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan artikkelisarja 18/2017; Nokia blog 30.11.2017, Enrique Martin-Lopez: "It's time to give people control of their health data through blockchain."

26 Friedrich Hayek: Denationalization of Money, Hobart Papers, the Institute of Economic Affairs 1976.

27 Ville Vähämäki: "Työ potenssiin kaksi"; Libera-blogi 6.2.2017.

28 Employment rate 1993-2016, Eurostat.

29 The Economist 7.12.2017.

30 China Economic Review Daily, 22.11.2017.

31 tekoälyaika.fi

32 Business Finland 26.10.2017: "Business Finland tekoäly: Suomi voi kohota alustatalouden ja tekoälyn edelläkävijämaaksi."

33 Politico 19.3.2018, Bruno Maçães: "Europe's AI delusion".

34 Startup-oleskelulupa helpottaa yrittäjien ja huippuosajien maahanmuuttoa Suomeen, Sisäministeriön tiedote 5/2018.

35 Aikuiskoulutus rikki? Kymmenen koulutuksen epäkohtaa, SAK 2016.

36 Technology and Innovation Outlook 2016, OECD.

KIRJALLISUUTTA

Kauppa se on joka kannattaa? Vapaa vaihdanta suomalaisen hyvinvoinnin lähteenä, Libera raportti, 12.12.2014.

Sitra megatrendit 2017.

Kansanvallan peruskorjaus, Liisa Hyssälä ja Jouni Backman, Sitra työpaperi, 23.2.2018.

Kiina mullistaa lännen, EVA Analyysi No 7, Jack Ilmonen ja Sakari Puisto, 2009.

The Battle for Digital Supremacy, the Economist, 17.3.2018.

China Economic Review, Daily News Updates.

*Kai Järvikare on talouteen ja verotukseen
liittyviä kysymyksiä aktiivisesti seuraava
kauppätieteiden tohtori.*

Kai Järvikare

Pohdintoja vero- politiikasta

Johdanto

Taloukasvu on kääntynyt nousu-uralle pitkän hitaan kasvun vaiheen jälkeen. Tälle vuodelle ennustetut bruttokansantuotteen kasvuluvut ovat 2,5 prosentin tienoilla viime vuoden kasvun ylittäessä 3 prosenttia. Ennusteiden mukaan kasvu ei kuitenkaan jatku yhtä korkeana, vaan hidastuu 1,5 – 2 prosentin tuntumaan vuosina 2019 ja 2020.¹

Huolestuttavaa kehityksessä on, että vaikka taloudessa on menossa suotuisan kasvu vaihe, valtiontalous on edelleen alijäämäinen. Vuoden 2018 talousarvioesityksen mukaan valtion menot ylittävät tulot 2,6 miljardilla eurolla ja valtion velkaantuminen jatkuu². Julkisen sektorin velkasuhde alenee ennusteiden mukaan EU:n perussopimuksessa edellytetyn 60 prosentin rajan alle vuonna 2019.³ Kun taloukasvu kuitenkin hidastuu ja menopaineet ovat kasvavia, eikä valtiontalous ole tälläkään hetkellä tasapainossa, velkasuhde voi alkaa kasvaa uudelleen.

Valtiontalouden tasapainottaminen on lähtökohtaisesti mahdollista joko menojen vähentämisen tai tulojen lisäämisen kautta. Menojen leikkaaminen on osoittautunut historiassa vaikeaksi, ja väestön ikääntymisen johdosta menot uhkaavat vain lisääntyä. Tulojen lisääminen verotusta kiristämällä on ongelmallista jo valmiiksi korkean verotuksen

maassa. Ennusteiden mukaan ei ole odotettavissa myöskään sellaista talouskasvua, joka nostaisi verotulojen määrää niin, että rahoitusongelma pienenis. Onnistuneet rakenteelliset uudistukset voivat pienentää menojen nousupainetta ja työn tuottavuuden nousu lisätä verotuloja.

Verotus aiheuttaa talouteen vääjäämättä vääristymiä ja näin hyvinvointitappiota. Hyvän verojärjestelmän yksi ominaispiirre on tehokkuus. Tehokkuuteen liittyy myös oikeudenmukaisuus, jonka yksi ulottuvuuksista on se, että samassa asemassa olevia veronmaksajia tulisi käsitellä yhtäläisesti. Tässä artikkelissa tarkastellaan sitä, millaisella verotuksella tulot olisi tehokkainta kerätä. Tarkastelu painottuu luonnollisten henkilöiden maksamiin veroihin.

Hyvinvointiyhteiskunnan rahoitus – ikäntyminen tuo haasteita

Suomalaista hyvinvointiyhteiskuntaa on rakennettu suotuisan väestörakenteen oloissa. Työikäisten määrä on ollut suuri verrattuna lasten ja vanhusten määrään. Työn tuottavuuden nousu yhdistettynä työssä käyvien määrään sekä verotuksen kiristäminen ovat mahdollistaneet yhä laajentuvien palveluiden tarjoamisen kansalaisille. Hyvinvointiyhteiskunnassa kaikille on pyritty tarjoamaan hyvän elämän perusedellytykset samanaikaisesti kun huono-osaisimmista on pyritty huolehtimaan.

Väestön ikääntyminen ja sen aiheuttama kestävyysongelma muodostaa yhden suurimmista haasteista julkisen talouden rahoitukselle. 2030-luvulle tultaessa vanhuushuoltosuhteen, eli yli 65-vuotiaiden määrän verrattuna työikäiseen väestöön, arvioidaan kohoavan nykyisestä noin 30 prosentista lähes 43 prosenttiin. Väestön ikääntyminen asettaa vuoteen 2030 mennessä valtiovarainministeriön laskelmien mukaan yli 5 prosenttiyksikön nousupaineen ansiotulojen verotukseen.

Toteutunut globalisaatiokehitys ja verokilpailu asettavat rajoja

Samalla kun ikääntyminen luo verotukseen kiristyspainetta, toteutunut globalisaatiokehitys ja verokilpailu vaikeuttavat verotuksen kiristämistä. Kansainvälinen integraatio on viime vuosikymmeninä lisääntynyt merkittävästi. Integraatio konkretisoituu pääomaliikkeiden, ihmisten liikkuvuuden ja rajat ylittävän omistuksen lisääntymisenä. Yritykset, erityisesti niiden investoinnit ja voitot, ovat globalisaation myötä muuttuneet liikkuvammiksi ja ne reagoivat varsin herkästi maiden välisten veroasteen eroihin. Myös sijoitusvarallisuus ja kasvavassa määrin myös koulutettu työvoima ovat liikkuvia ja reagoivat alueellisiin veroasteen eroihin.

Veropohjien kasvava liikkuvuus on johtanut joillakin verotuksen alueilla kansainväliseen verokilpailuun. Verokilpailua on esiintynyt erityisesti yhteisöverokannan kohdalla. Viime vuosina yhteisöverokantojen lasku on ollut maltillisempaa, mutta Yhdysvalloissa tehdyn verouudistuksen seurauksena kilpailu voi kiihtyä uudelleen. Kulutusveroista verokilpailulle eniten alttiita ovat alkoholin ja tupakan valmisteverot. Yleisesti tavarat ja palvelut ovat vähemmän alttiita veroaste-eroille maiden välillä, vaikka internetkaupan ja ostosmatkailun yleistymisen onkin lisännyt niiden liikkuvuutta. Toteutunut globalisaatiokehitys on luonut paineita siirtää verotuksen painopistettä yhtiö- ja ansiotuloverotuksesta kulutusverotukseen ja liikkumattomiin verotuskohteisiin kuten kiinteistöihin.

Ilmastomuutoksella perustellut sitoumukset ja toimenpiteet ovat muuttaneet talouden toimintaympäristöä ja aiheuttaneet sekä suoria että epäsuoria kustannuksia. Verotuksen ja muiden mekanismien avulla välillinen verotus on noussut merkittävästi. Sähkö- ja energiaverot on korotettu useaan otteeseen ja ne ovat osaltaan kohottaneet elinkustannuksia. Välilliset verot ovat usein regressiivisiä⁴ ja vaikeuttavat pienitu-

loisten mahdollisuuksia tulla toimeen palkallaan.

Työntekijöiden liikkuvuus on myös lisääntynyt. Suomen osalta haasteena on houkutella korkean osaamisen työvoimaa, joilla työn tuottavuus olisi korkea ja jotka olisivat yhteiskunnan nettomaksajia. Suomen korkea ansiotuloverotus yhdistettynä maan syrjäiseen sijaintiin ei kuitenkaan ole omiaan houkuttelemaan huippuosajia. Toisenlaista panostusta edellyttää pakolaisstatuksella maahan tulevien määrän kasvu, koska heidän koulutustasonsa on usein alhainen⁵. Se edellyttää Suomelta suurta panostusta henkilöiden kouluttamiseen. Usein alhainen koulutus tarkoittaa henkilön työllistymistä pienipalkkaisiin töihin tai jäämistä työttömäksi ja tämän seurauksena joutumista tukijärjestelmien piiriin. Samaan aikaan pitäisi pystyä pitämään kiinni täällä koulutetuista henkilöistä.

Suomessa korkeasti koulutettujen osuus on vuosien 2005 ja 2015 välisenä aikana pudonnut 38 prosentista 36 prosenttiin. Maastamuutto on ehkä tärkein syy siihen, miksi Suomessa koulutustaso vajoaa suhteessa muihin OECD maihin. Koulutustason ikäryhmittäinen tarkastelu paljastaa, että koulutustason nousu on pysähtynyt 70-luvun lopulla syntyneisiin. Suomesta pois muuttaminen alkoi vaikuttaa eniten juuri näihin ikäluokkiin. Suomalaisia muuttaa ulkomaille noin 10 000 hengen vuosivauhdilla, heistä yli puolet kuuluu 20–35-vuotiaiden ikäryhmään. Ulkomaille töihin menevistä suurimmalla osalla on korkea-asteen koulutus ja opiskelemaan lähtevistä puolestaan huomattava osa jää hankittuine koulutuksineen ulkomaille.⁶

Toteutunut globalisaatiokehitys ja verokilpailu asettavat monia reunaehtoja, jotka on otettava huomioon mietittäessä verojärjestelmää ja julkisen talouden rahoitusta laajemmin. Tulevaisuuden suomalaisen mallin pitää entistä enemmän kannustaa ja tarjota yhdenvertaiset mahdollisuudet ottaa vastuuta itsestään ja läheisistään. Toimeentulon tulee perustua ensisijaisesti työntekoon. Julkisen sektorin laajuus, rakenteet

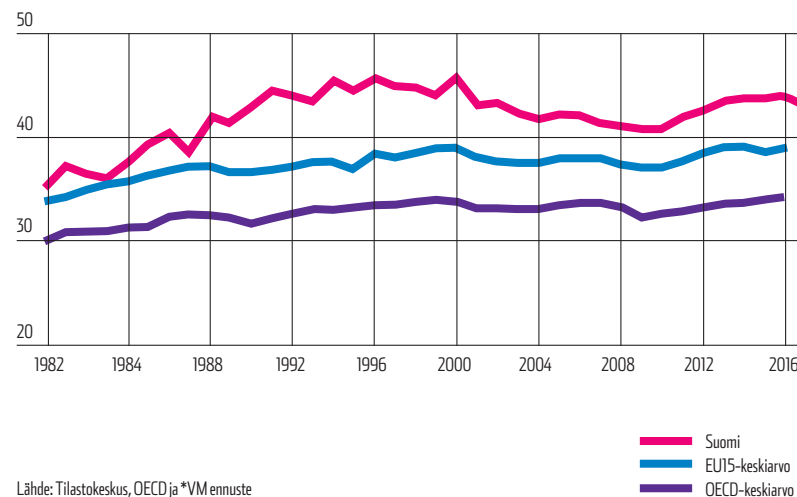
ja rahoitus on määriteltävä kestäväällä ja suomalaisten hyvinvoinnin turvaavalla tavalla.

Veroasteen kehityksestä

Toteutuneen globalisaatiokehityksen ja verokilpailun lisäksi verotuksen kiristämistä julkisen talouden tasapainottamiseksi vaikeuttaa valmiiksi suhteellisen kireä verotus. Veroaste on noussut selvästi 1980-luvulta ja erityisen korkea se oli 1990-luvun laman jälkimainingeissa. Tätä seuranneen laskun jälkeen veroaste nousi noin 44 prosenttiin finanssi-kriisin jälkeisenä aikana. Viime vuosien veronkevennykset yhdistettynä kasvavaan bruttokansantuotteeseen ovat saaneet veroasteen uudelleen laskuun. Veroaste on selvästi korkeampi kuin EU15- ja OECD-maissa keskimäärin, mikä näkyy oheisesta kuvasta.

Kuva 1. Veroaste Suomessa sekä EU15- ja OECD-maissa 1980–2017*

(% suhteessa bruttokansantuotteeseen)

Lähde: Tilastokeskus, OECD ja *VM ennuste

Julkisen talouden sopeuttaminen kokonaisveroastetta kiristämällä ei ole pidemmällä aikavälillä taloudellisesti kestävä ratkaisu. Kun verotuksen tason korottaminen on vaikeaa ja painetta on pikemminkin toiseen suuntaan, olennaista on, millaisilla veroilla verotulot kerätään ja millaista veropolitiikkaa maassa tehdään.

Poliittisten veropäätösten pohjaksi tarvittaisiin hyvän veropolitiikan strategia, jossa määritellään, mitkä ovat hyvän veropolitiikan pitkän aikavälin tavoitteet. Hyvä veropolitiikka on pitkäjänteistä, ennustettavaa ja perustuu tutkittuun tietoon. Hyvä veropolitiikka pyrkii hahmottamaan yhteiskunnan taloutta kokonaisvaltaisesti, sopeutumaan talouden muutoksiin nopeasti ja takaamaan kaikille toimijoille yhteiskunnassa samat ja oikeudenmukaiset pelisäännöt.

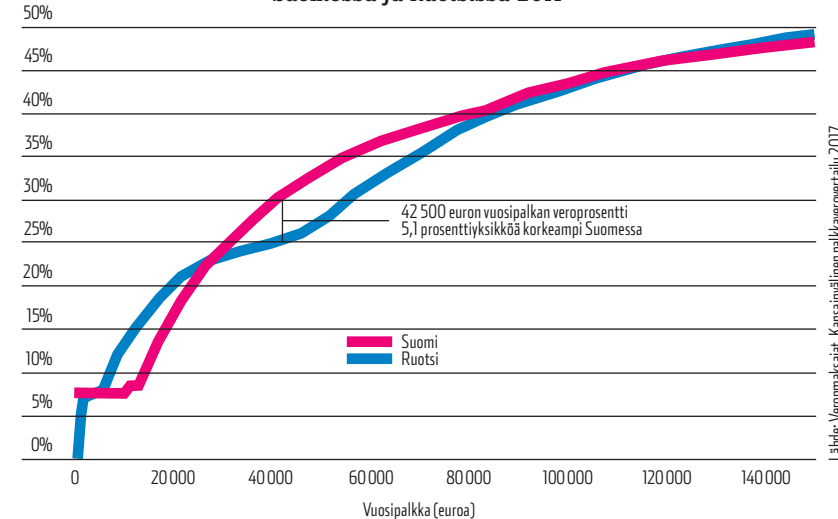
Hyvän veropolitiikan puute johtaa vuositasolla tehtyihin yksittäisiin veromuutospäätöksiin, joiden tahattomina seurauksina päädytään monimutkaiseen ja tehottomaan verojärjestelmään. Tämä lisää myös verosuunnittelua. Hyvä veropolitiikka vaatisi toteutuakseen, että verojärjestelmää tarkastellaan kokonaisuutena, jossa eri veromuotojen yhteisvaikutukset huomioidaan. Monimutkainen ja tehoton verojärjestelmä aiheuttaa talouteen kustannuksia, jotka viime kädessä maksavat veronmaksajat.

Hyvä veropolitiikka edellyttäisi, että veropoliittisia päätöksiä tulisi pyrkiä tekemään vaalikausia pidemmällä tähtäimellä ja päätösten toteutumista seurata ja peilata suhteessa hyvään veropolitiikkaan. Hyvässä veropoliittisessa keskustelussa puhutaan asian todellisesta sisällöstä sen muodon sijaan. Nimellisten veroasteiden sijaan puhutaan todellisista veroasteista, muodollisen kohtaannon asemesta todellisesta kohtaannosta ja muodollisen oikeudenmukaisuuden asemesta todellisesta oikeudenmukaisuudesta.

Työnteon verotuksen jyrkkä progressio – työnteosta tehtävä kannattavampaa

Realiteetti on, että työn verotuksen progressio, työnteon haittaverot, on kasvanut Suomessa vuosikautia. Vastoin yleistä ajattelua myös kunnallisverotus on progressiivista tulosta myönnettävien vähennysten kautta, vaikka prosentti onkin suhteellinen. Sinänsä hyvää tarkoittava pientuloisten verotuksen keventäminen on johtanut siihen, että palkkatulo on kyllä verovapaata noin 15 000 euron vuosituloihin saakka⁷, mutta sen jälkeen lisätuloista maksettava veroaste (rajaveroaste) nousee jyrkästi. Työnteon verotus erityisesti keskituloisilla on kireää jopa verrattuna Ruotsiin, toiseen kireän verotuksen valtioon, mikä näkyy oheisesta kuvasta.

Kuva 2. Palkansaajan tuloveroprosentti Suomessa ja Ruotsissa 2017

Kuvasta 2 huomataan, että pienituloisten palkansaajien verotus Suomessa on Ruotsiin verrattuna keveää, mutta keskituloisilla verotus on selvästi kireämpää. Veronmaksajat ry:n vuoden 2017 lukuihin perustuvan laskelman mukaan 42 500 euron vuosipalkan osalta Suomessa veroprosentti on 5,1 prosenttiyksikköä korkeampi kuin Ruotsissa. Vielä 27 600 euron vuosituloilla veroprosentti Suomessa ja Ruotsissa on sama. Palkkatulon rajaveroaste, veroprogressio, kiristyy näin Suomessa selvästi Ruotsia enemmän, kun siirrytään pienipalkkaisesta keskipalkkaiseen tuloon.

Ansiotuloverotuksen kannustettava työnteon ja tuottavuuden lisäämiseen

Hyvinvointivaltion rahoituksen kannalta olennaista olisi pyrkiä mahdollisimman korkeaan työllisyysasteeseen ja vahvaan tuottavuuskehitykseen. Verotuksen rakenteen tulisikin olla mahdollisimman paljon työn tekemistä ja talouskasvua tukeva. Talouskasvun perustuessa aiempaa voimakkaammin inhimilliseen pääomaan keskeinen verokysymys kasvun kannalta on ansiotuloverotus.

Lyhyellä aikavälillä työn verotus voi vaikuttaa työn tarjontaan muuttamalla kotitalouksien päätöstä työmarkkinoille osallistumisesta sekä työtuntien määrästä. Korkea työtulojen verotus ja suuri vapaaajan arvostus korreloivat positiivisesti keskenään. Korkea työn verotus voi työpanoksen määrän ohella vaikuttaa negatiivisesti myös työn tuottavuuteen, jos progressio pidemmällä aikavälillä vaikuttaa koulutus- ja työpäätöksiin, työuran aikana hankittavaan lisäkoulutukseen ja työuralla eteenpäin pyrkimiseen. Korkeaa ansiotuloverotusta keventämällä voidaan vähentää myös painetta säätää joka vuosi erilaisia veronhuojenuksia ansiotuloihin.

Rajaveroasteiden alentaminen pienentäisi osaltaan kannusteita tulonmuuntoon ansiotulosta pääomatuloksi. Samalla se huomioisi työmarkkinoilla ja yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset. Työmarkkinat ovat moninaistuneet ja työnteko on saanut uusia muotoja. Moni työskentelee välillä palkansaajana, välillä yrittäjänä tai molempina yhtä aikaa. Itsensä työllistävien ryhmä on kasvanut voimakkaasti vuoden 2000 jälkeen Suomen työmarkkinoilla.

Matalilla tulotasoilla sosiaaliturvan ja verotuksen yhteisvaikutus muodostaa tulo- tai kannustinloukkuja. Loukut aiheutuvat korkeiden marginaaliverojen ja sosiaaliturvan etuuskien alenemisen yhdistelmästä ansiotulojen kasvaessa. Loukkujen purkaminen ei onnistu puuttamalla yksinomaan verotukseen. Erityisesti asumisen tukeminen sosiaaliturvajärjestelmän puolella sekä toimeentulotuen että asumistukijärjestelmän kautta aiheuttavat merkittäviä työn tekemiseen liittyviä kannustinongelmia.

Väestön vanheneminen aiheuttaa haasteita veropohjan ja julkisen talouden osalta. Ikäsidonnaisten menojen kasvusta syntyy paine työtulojen verotuksen kiristymiseen kunnallisessa ansiotuloverotuksessa ja eläkejärjestelmässä. Työllisyyden kannalta työtulojen verotusta on syytä tarkastella kokonaisuutena. Verojärjestelmään tehtävillä muutoksilla tulisi ennen kaikkea tukea työllisyyttä, tehtyjen työtuntien määrää taloudessa ja tuottavuuskehitystä. Loogista tätä taustaa vasten olisi, kuten verotuksen asiantuntijat ovat useaan otteeseen todenneet, yhtäaikaaisesti alentaa sekä ansiotuloverotuksen korkeimpia rajaveroasteita että toisaalta kiristää osinkoverotusta. Näin menetellen tulonmuunto-ongelma pienenesi, eikä verotus ohjaisi yhtä vahvasti toimimaan osakeyhtiömuodossa kuin aiemmin.

Asiantuntijat ovat useaan otteeseen todenneet, että nykyinen suomalainen osinkoverojärjestelmä on monessa mielessä ongelmallinen.⁸ Osinkoverojärjestelmämme ohjaa osingonjakoa voimakkaasti ja kohtelee sekä eri vaiheissa olevia yrityksiä että eri toimialoilla toimivia yrityksiä epäneutraalisti. Edelleen osinkoverotus ohjaa toimimaan osakeyhtiömuodossa palkansaajana toimimisen sijaan sekä aiheuttaa vääränlaisia kannustimia ja mahdollisia kasvun esteitä. Asiantuntijoiden varsin yksimielinen näkemys on ollut, että näitä ongelmia tulee pienentää alentamalla osinkoverotuksessa käytettävän pääomatulo-osuuden tuottoprosenttia ja verovapaata osuutta.

Yhteisövero nostaa veroja edeltävää investointien tuottovaatimusta ja heikentää siksi kannusteita investoida. Yhteisövero vaikuttaa yritysten maakohtaisiin sijoittumispäätöksiin. Korkea yhteisövero myös lisää kansainvälisten yritysten verosuunnittelua, johon niillä on laajat mahdollisuudet. Yksittäisen pienen avotalouden kannalta korkean yhteisöveron aiheuttama hyvinvointitappio voi olla hyvin merkittävä.

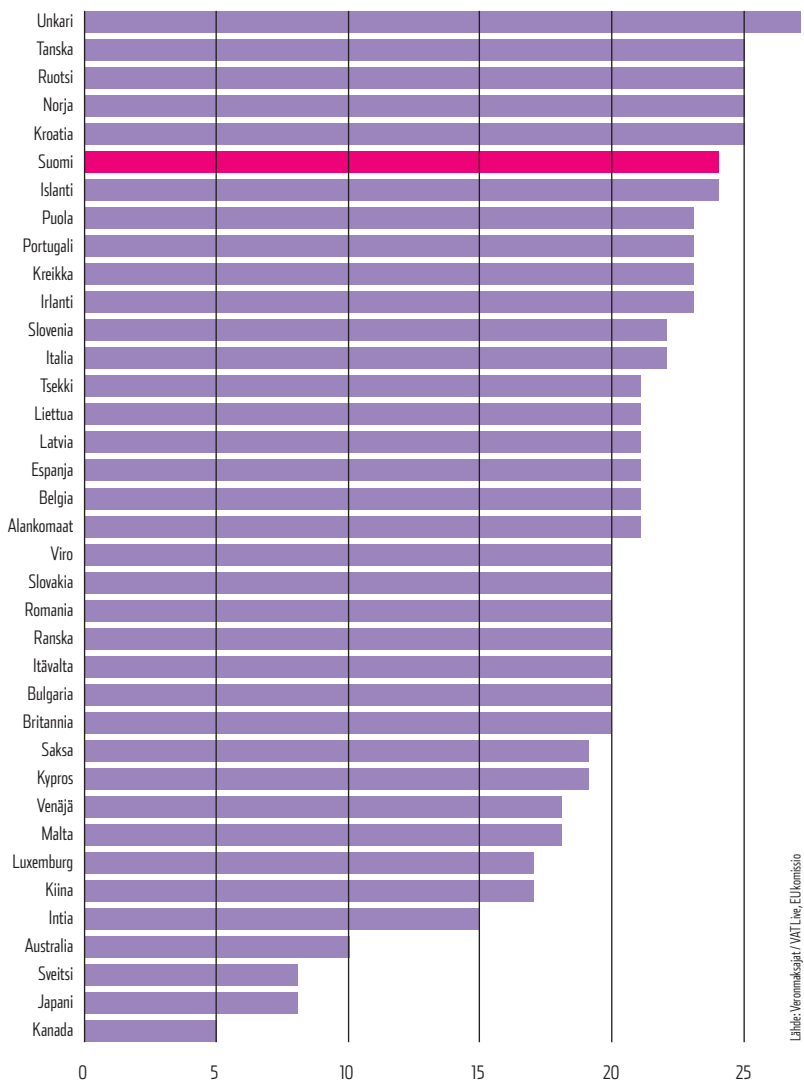
Edelleen tutkimusten mukaan kansainvälisessä toimintaympäristössä korkea yhteisövero vähentää kotimaista pääomakantaa ja alentaa työn tuottavuutta ja palkkatasoa.⁹ Looginen johtopäätös näiden pohjalta on, että Suomen yhteisöverokannan tulee olla sellainen, että kansainvälisesti toimivilla yrityksillä on riittävät kannusteet investoida, sijoittua ja näyttää voitot Suomessa. Yhteisöverokanta on tärkeää pitää kilpailukykyisenä myös siinä tilanteessa, että verokilpailu yhteisöverokannalla edelleen kiihtyy.

Viime vuosina verotuksen painopistettä on pyritty siirtämään välittömistä veroista, kuten tuloverotuksesta, välilliseen verotukseen. Välillisiä veroja ovat arvonlisävero, erilaiset haittaverot, kuten tupakka- ja alkoholivero, energiaverot sekä autovero ja ajoneuvovero. Painopistettä on siirretty välillisen verotuksen suuntaan siksi, että niitä pidetään työllisyyden ja talouskasvun kannalta vähemmän haitallisina kuin työntöön ja yrittämisen verotusta. Kulutusveroilla on kielteisiä vaikutuksia muun muassa työn tarjontaan, kuten suoralla palkkaverotuksellakin, mutta useimpien arvioiden mukaan kielteiset vaikutukset ovat kokonaisuudessaan pienempiä kuin suoralla palkkaverotuksella tai yritysverotuksella. Verotuksen kehittämistyöryhmän (2010) raportissa todetaan, että suhteelliseen verokantaan perustuva kulutusvero, kuten arvonlisävero, ei vähennä kouluttautumisen ja työuralla oppimisen tuottoa eikä heikennä kannusteita yrittäjyyteen tai työelämässä eteenpäin pyrkimiseen.

Myös välillisten verojen tärkein tehtävä on fiskaalinen eli valtiotalouden rahoitus. Niihin liitetään usein myös erilaisia ohjaustavoitteita, kuten päästöjen vähentäminen tai alkoholin tai tupakan käytön vähentäminen. Jos ohjausvaikutus toimii hyvin, veron tuotto putoaa voimakkaasti. Näin on käynyt jäteveron kohdalla. Tavoiteltu ohjausvaikutus voi johtaa myös siihen, että veroa kierretään esimerkiksi ostamalla alkoholia matalamman verotuksen maasta.

Myös välillinen verotus on Suomessa kireää. Yleisen arvonlisäverokannan osalta Suomi sijoittuu eräiden OECD-maiden vertailussa seuraavasti:

Kuva 3. Yleinen arvonlisäverokanta vuonna 2016, %

Lähde: Veromakajat / VAT Live, EU-komissio

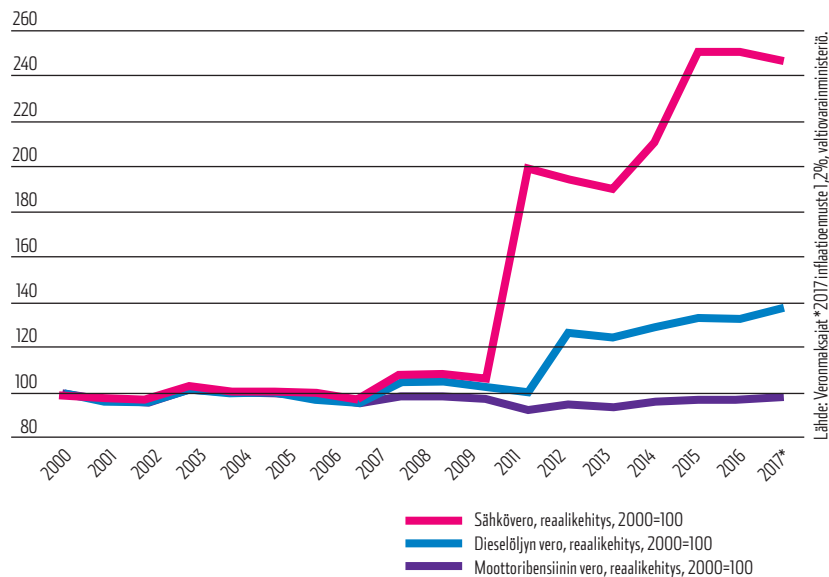
Myös kulutuksen verotus vaikuttaa työn tarjontaan. Suhteelliseen verokantaan perustuva kulutuksen verotus ei kuitenkaan vähennä koulutautumisen ja työuralla oppimisen tuottoa eikä heikennä kannusteita yrittäjyyteen tai työuralla eteenpäin pyrkimiseen. Painopisteen siirtämistä yleiseen kulutusverotukseen arvonlisäveron muodossa voidaan myös perustella sillä, että tuloverotus rasittaa kotimaisia tuotannon tekijöitä ja siten kotimaista tuotantoa ja vientiä, mutta ei tuontia. Kulutusverotus sen sijaan rasittaa yhtäläisesti myös tuontia. Viennin osalta vero palautetaan, eikä se siten heikennä kotimaisen tuotannon kansainvälistä kilpailukykyä kuten tuloverotus.

Verotuksen painopistettä voitaisiin edelleen siirtää maltillisesti välillisiin veroihin. Ensisijaisesti tällöin tulisi kyseeseen arvonlisäveron korotus. Arvonlisäveron tason nostaminen voitaisiin toteuttaa tehokkaimmin poistamalla nykyisiin alennettuihin verokantoihin sisältyvää verotukea ja etenemällä siten kohti yhtä yhtenäistä arvonlisäverokantaa. Yhtä yhtenäistä alv-kantaa puoltaa usea tekijä. Ensinnäkin alennetuista verokannoista aiheutuu kustannuksia verohallinnolle ja yrityksille. Toiseksi yhtenäinen rakenne (yksi verokanta) mahdollistaisi nykyisen vakioverokannan (24%) alentamisen. Lisäksi yhtenäinen verokanta parantaisi arvonlisäverotuksen verotuottopotentiaalia.

Verotuksen painopisteen siirtyminen ansiotulojen verottamisesta kulutuksen verottamiseen sisältää lähtökohtaisesti tulonjakoon liittyviä ongelmia. Tämä johtuu siitä, että pienituloiset kuluttavat suuremman osan tuloistaan kuin suurituloiset ja heidän kokonaiskulutuksestaan välttämättömyshyödykkeet muodostavat suuren osan. Pienituloisten tukeminen alennettujen arvonlisäverokantojen kautta on kuitenkin tehontonta, koska tuesta euromääräisesti suurin osa kohdistuu muille kuin pienituloisille. Pienituloisten tukeminen on tehokkaampaa esimerkiksi etuuksien nostamisen kautta. Etuuksien saajilla myös indeksikorotukset pienentäisivät arvonlisäveron korotuksen vaikutusta.

Energia- ja ympäristöveroihin on viime vuosina tehty useita ympäristöperusteisia rakenneuudistuksia. Näitä ovat esimerkiksi polttoaineverotuksessa oleva polttoaineen hiilidioksidipäästöihin ja energiasältöön perustuva malli sekä hiilidioksidiperusteisen auto- ja ajoneuvoveron käyttöönotto. Vuoden 2011 alussa tuli voimaan huomattavia korotuksia lämmityspolttoaineiden ja sähkön valmisteveroihin. Oheisessa kuvassa näkyy energiaverojen reaalikehitys vuosina 2000 - 2017.

Kuva 4. Energiaverojen reaalikehitys 2000-2017, indeksi 2000=100.

Energiaverotukseen tehdyt korotukset näkyvät selvästi myös energiaveroista valtiolle kertyvien verotulojen määrässä. Vuoden 2010 talousarvioesityksessä energiaveroista arvioitiin kertyvän 3,2 mrd. euroa, kun tuotoksi on vuoden 2018 talousarvioesityksessä arvioitu jo 4,7 mrd. euroa.

Myös kiinteistöverotusta on korotettu selvästi sekä nostamalla kiinteistöveron alarajoja että korottamalla arvostamisperusteita. Kunnille menevän kiinteistöveron tuotto on kasvanut vuosien 2009 ja 2017 välillä runsaalla 800 milj. eurolla kokonaismäärän ollessa 1,8 mrd. euroa vuonna 2017. Kiinteistövero on Suomessa kuitenkin niitä harvoja veromuotoja, joka ei ole kansainvälisesti arvioiden erityisen kireä.

Syntykö välillisistä veroista pienituloisille, ympäristökunnissa ja haja-asutusalueilla asuville kohtuuton taakka?

Suomessa on ollut vain vähän keskustelua siitä, miten välillisten verojen, erityisesti ympäristö- ja energiaverojen korotukset kohdistuvat eri alueilla asuviin henkilöihin ja kotitalouksiin. Aiheesta ei myöskään näy olevan Suomessa tutkimusta.

Suomessa kuten kansainvälisessä keskustelussakin ympäristöverotuksen kohdentumisessa on keskitytty verotuksen kohdentumiseen eri tuloluokkiin. Tanskalaisen tutkimuksen mukaan kansainvälisen keskustelun yleinen johtopäätös on, että verot ovat regressiivisiä, mutta verojen regressiivisyyden taso vaihtelee maittain. Hiilidioksidiverot ovat tutkimusten mukaan regressiivisempiä kuin arvonlisäverot.¹⁰ Energiaveroilla ja vihreillä veroilla on verolajeista tarkasteltuna molemmilla samalainen epätasa-arvoa kasvattava vaikutus. Nämä molemmat lisäävät tulonjaon epätasaisuutta kuvaavaa Gini-kerrointa¹¹ enemmän kuin arvonlisävero, mutta ne eivät kuitenkaan kasvata tulonjaon epätasaisuutta yhtä merkittävästi kuin alkoholin ja tupakan verotus.¹²

Tutkimusten mukaan energiankulutus vaihtelee merkittävästi riippuen kotitalouksien sijainnista. Tanskassa kaupunkialueiden ja maaseutualueiden tuloerot ovat melko pienet, mutta energiankulutus ja siksi myös energiaverotuksen taakka ovat korkeammat maaseutumaisilla

alueilla. Maaseutumaisten alueiden pienituloiset kotitaloudet lisäksi kulluttavat paljon enemmän energiaa kuin pienituloiset kotitaloudet kaupungeissa. Pienituloiset kotitaloudet maaseutumaisilla alueilla ovat siksi ryhmä, johon energiaverotuksen korotus erityisesti kohdistuu. Maaseutumaisilla alueilla asuvien kotitalouksien häittapuolella energiaverotuksen näkökulmasta tarkastellen on, että näillä talouksilla ei ole pääsyä julkisiin lämmitysverkkoihin ja siksi näiden kotitalouksien on turvaututtava yksittäisratkaisuihin.¹³

Maaseutumaisten alueiden kotitaloudet maksavat, suurempien energiakustannusten lisäksi, myös huomattavasti suuremmat verot yksityisautoilustaan. Tämä puolestaan johtuu siitä, että julkinen liikenne on vähemmän kehittyneitä maaseutumaisilla alueilla ja siksi yksityisautoilun osuus on huomattavasti suurempi. Maaseutumaisten alueiden väestön energialasku suhteessa tuloihin on huomattavasti suurempi kuin saman tulotason kotitalouksilla kaupunkialueilla. Tanskassa energiaverotuksen ongelma ei korostu maksimaalisesti, koska Tanskassa maaseutu- ja kaupunkialueiden välillä ei ole merkittäviä tuloeroja.¹⁴

Tanska ei ole kuitenkaan tyypillinen maa, kun tarkastellaan tulojen jakautumista ja kaupunki- ja maaseutualueiden välillä. Tanskan alueellinen tulojen jakautumisen tasaisuus on pikemminkin poikkeus kuin sääntö, jopa asiaa Pohjoismaisittain tarkasteltuna. Koska jos verot jopa Tanskassa osoittautuvat ongelmaksi maaseutumaisilla alueilla, ne aiheuttavat suurella todennäköisyydellä entistä suuremman taakan pienituloisille kotitalouksille useimmissa muissa maissa. Maaseudun kotitalouksien energiantarve ja liikennetarpeet ovat samankaltaisia maaseudun kotitalouksissa kaikissa niissä maissa, joissa on lämmitystarpeita. Tämä pätee vaikka maaseudun lämmitystekniikka ja asuntotaso eivät ole samat kuin Tanskassa. Muissa Pohjoismaissa lämmitystekniikka perustuu suurelta osin sähköntuotantoon, mikä tekee muiden Pohjoismaiden kotitalouksista erityisen alttiita sähkön verotukselle.¹⁵

Ympäristöverotus ei ole neutraalia suhteessa energiankäyttöön Tanskan kokemusten perusteella. Maaseututaloudet maksavat Tanskassa 66 prosenttia enemmän energiaveroja kuin kaupunkitaloudet, vaikka maaseututalouksien energiankulutus on vain 26 prosenttia kaupunkitalouksia korkeampi. Muissa Pohjoismaissa sähkölämmityksen suuri osuus korostaa alueiden välistä yhdenvertaisuusongelmaa ja tekee haja-asutusalueiden kotitalouksista erityisen alttiita sähkön verotukselle.¹⁶

Se, että kotitaloudet maaseutualueilla maksavat korkeampia ympäristöveroja liittyy maaseututalouksien korkeampaan energiankulutukseen. Energian osalta käyttäjä maksaa - periaate edellyttäisi, että kotitalouksilla olisi todellinen mahdollisuus vähentää energiankulutustaan tai vaihtaa tekniikkaa. Maaseutumaisilla alueilla ei ole tarjolla esimerkiksi kaukolämpöä tai todellista mahdollisuutta luopua yksityisautoilusta. Ympäristöverotuksen hyvinvointitappiot ovat korkeammat kotitalouksille, joilla ei ole korvaavia vaihtoehtoja kuin kotitalouksille, joilla on useita korvaavia energialähteitä ja liikennemuotoja. Tämä merkitsee sitä, että maaseutumaisilla kotitalouksilla on yleisellä tasolla asiaa tarkastellen suuremmat hyvinvointitappiot kuin kaupunkialueiden kotitalouksilla.¹⁷

Myös OECD:n julkaisemassa tutkimuksessa on tarkasteltu energiaverotuksen vaikutusta eri alueilla asuviin.¹⁸ Sen mukaan energiaverotuksen korottamisella tehdään potentiaaliset vaihtoehdot keskusta-alueilla asumiseen kalliimmiksi, kohotetaan asumisen hintaa ydinalueilla suhteessa reuna-alueisiin. Liikkumisen energiaverotus kohdistuu korostetusti omalla autolla työssä käyviin.¹⁹

Edellä mainitun tutkimuksen mukaan sähkön verottaminen on tutkimusten mukaan selkeästi regressiivistä kaikkialla. Köyhyydellä sähkön kulutuksen suhteen tarkoitetaan kotitalouksia, joilla on periaatteessa sähköä käytössään, mutta joilla ei ole varaa hyödyntää sähköä täysimääräisesti tai jotka pystyvät hyödyntämään sähköä siinä määrin

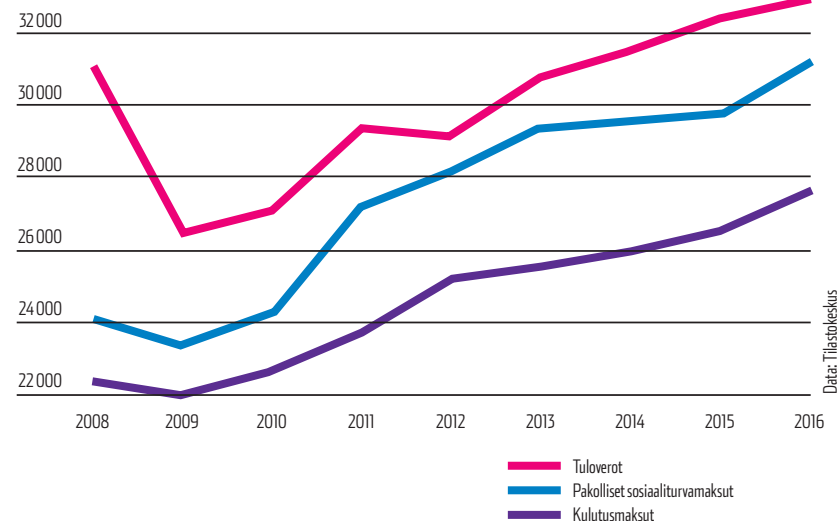
rajallisesti, että se vaikuttaa alentavasti heidän hyvinvointiinsa. Tällainen köyhyys on vaikeasti tilastollisesti mitattavissa. Vaikea mitattavuus johtuu siitä, että se on tunnistettavissa lähinnä oireista ja sairauksista, jotka aiheutuvat epäasianmukaisista asuinoloista ja epäasianmukaisten energialähteiden käytöstä sekä näihin liittyvistä onnettomuusriskeistä.²⁰

Mainitun tutkimuksen mukaan liikkumisen verotuksesta kärsivät eniten kehyskunnissa ja haja-asutusalueilla asuvat. Liikkumisen hinta on keskeinen tekijä erityisesti niille, joilla on vaikeuksia tulla palkkaan toimeen. On todennäköistä, että liikenteen aiheuttaman köyhyyden vaikutusta on aliarvioitu. Köyhyys koskee erityisesti niitä talouksia, joilla on rajoitettu pääsy julkiseen liikenteeseen ja jotka käyttävät pahimmillaan jopa puolet tuloistaan oman auton kustannuksiin. Näillä ei ole realistisesti varaa muihin kuljetusvaihtoehtoihin. Mahdolliset tietulit pahentaisivat kehyskunnissa ja haja-asutusalueilla asuvien ongelmia ja lisäisivät vastakkainasettelua; edullinen joukkoliikenne voisi eliminoida epäsuotuisan vaikutuksen kaupunkialueilla.²¹

Kuten edellä mainitussa tanskalaistutkimuksessakin todetaan, haittaverosta erityisesti tupakkavero kohdistuu voimakkaasti pienituloisimpiin. Tupakointi on pienituloisten keskuudessa huomattavasti yleisempää kuin suurituloisten joukossa, joten tupakkaveron on selvästi regressiivinen vero. Veron tarkoitus on edistää tupakoinnin lopettamista, mutta siltä osin kuin ohjausvaikutus ei toteudu, veron korotus vain vähentää käytettävissä olevia tuloja.²²

Seuraavassa kuvassa kuvataan tuloverojen, pakollisten sosiaaliturvamaksujen sekä kulutusverojen kehitystä. Kuvasta nähdään, että verattuna vuoden 2008 tilanteeseen, suurin nousu on tapahtunut kulutusveroissa.

Kuva 5. Verotulot verolajeittain (milj. euroa)

Data: Tilastokeskus

Kuten edellä on todettu, verotuksen painopistettä Suomessa on siirretty välillisen verotuksen suuntaan. Arvonlisäveroa on korotettu nostamalla sekä yleistä verokantaa että alennettuja verokantoja kahdella prosenttiyksiköllä vuoden 2009 jälkeen. Energiaverotusta on merkittävästi kiristetty erityisesti vuodesta 2010 alkaen. Energiaverot ovat regressiivisiä veroja ja kohdistuvat suhteellisesti enemmän pienituloisiin kuin suurituloisiin.

Energiaverotus kohdistuu erityisesti asumiseen ja liikenteeseen. Suomen kaltaisessa harvaan asutussa maassa, jossa henkilöauton markkinaosuus on lähes 85 % henkilökilometreistä, henkilöauton korvaaminen ei ole realistista. Kylmässä ilmastossa lämmityksen osuus on suuri ja haja-asutusalueilla asuvista vain osalla on vaihtoehtoja lämmitystavan valinnassa. Energiaverotuksen tasoa asetettaessa olisi tärkeää analysoida ja ottaa huomioon veronkorotusten erilainen vaikutus eri väestöryh-

miin ja erilaisilla asuinalueilla asuviin. Energiaverotuksen vaikutukset saattavat poiketa suurestikin kohtuullisen lähellä toisiaan olevilla alueilla, jos olosuhteet muuten ovat erilaiset.

Lopuksi

Väestön ikääntyessä julkisen sektorin rahoitus muodostuu yhä haastavammaksi. Olennainen kysymys on, miten laajaa julkista sektoria pystytään rahoittamaan tulevilla väestörakenteella. Verotuksen osalta on ratkaistava, millaisella verotuksella tarvittavat verotulot pystytään keräämään tehokkaimmin ja siten, että kansalaisten verorasitus pysyy kohtuullisella tasolla.

Työn verotus on Suomessa edelleen kireää keski- ja suurituloisilla, ja sitä pitäisi keventää. Erityisen kireää on verotuksen progressio, jota tulisi lieventää. Kevyempi työn verotus tukisi työllisyyttä, tehtyjen työtuntien määrää taloudessa ja tuottavuuskehitystä. Pienituloisilla palkka-erotus ei ole kireää, ja heidän työllistymistään voidaan edistää verotuksen ja sosiaaliturvan paremmalla yhteensovittamisella.

Viime aikoina verotuksen painopistettä on pyritty siirtämään välittömästä verotuksesta välilliseen verotukseen. Tätä kehitystä on syytä jatkaa jossain määrin myös tulevaisuudessa. Olennaista kuitenkin on, mihin välillisiin veroihin korotukset tehdään. Arvonlisäverotus kohdistuu kulutukseen laajasti ja korotuksesta suurin osa kohdistuisi keski- ja suurituloisiin, koska heidän kulutuksensa muodostaa suurimman osan kokonaiskulutuksesta. Tilanne on sama arvonlisäverokantojen alentamisen kohdalla: suurin osa vaikutuksesta kohdistuu keski- ja suurituloisiin. Näin ollen arvonlisäverokantojen alentaminen on huono tapa tukea pienituloisia, koska tuki kohdistuu tällöin pitkälti muihin kuin pienituloisimpiin. Sosiaalietuuksien piirissä olevien kohdalla vaikutusta vaimentavat myös etuuksiin tehtävät indeksikorotukset.

Energiaverojen kohdalla korotukset kohdistuvat lähtökohtaisesti kapeampaan joukkoon, erityisesti kehyskunnissa ja haja-asutusalueilla asuviin. Näin ollen energiaverojen korotuksissa tulisi olla varovainen. Kiinteistöverotus ei haittaa talouden kasvua ja sitä voitaisiin korottaa edelleen.

Julkisen talouden sopeuttaminen kokonaisveroastetta kiristämällä ei ole pidemmällä aikavälillä taloudellisesti kestävä ratkaisu. Julkisen sektorin rahoituksen kestävyys pitäisi varmistaa kasvulla ja työllisyydellä, vahvistamalla julkisen sektorin toiminnan tuloksellisuutta ja tuottavuutta sekä tehtävien priorisoinnilla.

VIITTEET

- 1 Suomen Pankin ennuste vuodelle 2017 on 3,1 %, 2,5 % vuodelle 2018 sekä 1,5 % vuosina 2019 - 2020. VM:n vastaavat ennusteet ovat 3,1 % (2017), 2,4 % (2018) sekä 1,9 % vuodelle 2019.
- 2 Valtion talousarvioesityksen mukaan valtionvelan ennustetaan nousevan n. 110 mrd. euroon vuonna 2018, mikä on noin 47 % suhteessa bruttokansantuotteeseen.
- 3 Julkisyhteisöjen bruttovelka suhteessa bruttokansantuotteeseen alenee 59,2 prosenttiin vuonna 2019 (VM:n ennuste 19.12.2017)
- 4 Regressiivinen vero viittaa tapaan kerätä veroja, jossa veroprosentti pienenee tulojen kasvun myötä.
- 5 Pakolaistaustaisten maahanmuuttajien koulutustasosta saatavissa tiedoissa on epävarmuutta. VM:n julkaisussa Turvapaikanhakijat - mitä tiedämme kustannuksista (VM:n julkaisuja 41/2017) asiasta todetaan seuraavaa: "Vaikka koulutustason tulkintaa vaikeuttaa suuri määrä tuntemattomaksi luokiteltuja koulutustietoja, pakolaistaustaisten koulutus vaikuttaa eri tietolähteiden valossa olevan merkittävästi kantaväestöä alhaisempi. Tietolähteestä riippuen noin puolella tai kolmanneksella pakolaistaustaisista henkilöistä perusaste on korkein suoritettu tutkinto. Osalla perusopinnot ovat puutteelliset ja osa ei ole käynyt lainkaan koulua. Toisen asteen tutkinto on tietolähteestä riippuen noin 18-42 prosentilla. Korkea-asteen tutkinto on puolestaan 16-18 prosentilla. Ero kantaväestöön on huomattava: suomalaistaustaisista vain 7 prosentilla on korkeintaan perusasteen koulutus, toisen asteen tutkinto on 49 prosentilla ja korkea-asteen tutkinto 44 prosentilla (Larja ym. 2015)." Die Zeit -lehden artikkelin mukaan Syyriasta tulevista pakolaisista 2/3 on Pisa-kriteereillä mitattuna luku- ja kirjoitustaidottomia; <http://www.zeit.de/2015/47/integration-fluechtlinge-schule-bildungsherausforderung>; "Zwei Drittel können kaum lesen und schreiben"
- 6 'Suomen koulutustason heikon kehityksen syitä aivovuoto ja puutteelliset tiedot' Talous- ja hyvinvointikatsaus: tieto&trendit / 12.10.2017 Pekka Myrskylä
- 7 Työntekijän sosiaalivakuutusmaksuja maksetaan pääsääntöisesti tulojen alusta saakka. Myös yleisradioveron alarajaa on nostettu ylöspäin veron maksamisen alkaessa nyt noin 14 000 euron vuositulojen (puhdas ansio- ja pääomatulo) kohdalla.
- 8 Verotuksen kehittämisyöryhmän väliraportti. Valtiovarainministeriön julkaisuja 35/2010. Yritysverotuksen asiantuntijatyöryhmän raportti. Valtiovarainministeriön julkaisuja 12/2017.
- 9 Verotuksen kehittämisyöryhmän väliraportti. Valtiovarainministeriön julkaisuja 35/2010. Yritysverotuksen asiantuntijatyöryhmän raportti. Valtiovarainministeriön julkaisuja 12/2017.
- 10 Wier, M.; Birr-Pedersen, K.; Klinge Jacobsen, Henrik; Klok, J.: Environmental taxation and distributional consequences. Published in: Ecosystems and sustainable development IV: Vol. 1. 2003.
- 11 Gini-kerrointa käytetään kuvaamaan tulojaon tasaisuutta. Gini-kerroin kuvaa keskitetysti tuloeroja, sen raja-arvoja ovat 0 ja 1. Gini-kertoimen arvo on 0 täydellisen taseisen tulojaon toteutuessa, tulojaon epätasaisuuden maksimissa sen arvo on 1. Toisin sanoen, mitä suurempi Gini-kertoimen arvo, sitä epätasaisemmin tulot ovat jakautuneet.

12 Klinge Jacobsen, Henrik, Birr-Pedersen, Katja and Wier, Mette. Distributional implications of environmental taxation in Denmark. Risø National Laboratory, Denmark, National Environmental; Research Institute, Roskilde, Denmark; Danish Research Institute of Food Economics, Copenhagen, Denmark. February 2003.

13 Klinge Jacobsen, Henrik: Regional energy consumption and income differences in Denmark. Published in: Environmental Policy and Planning , Vol. Vol. 5, No. 3 : pp. 269-283. 2002.

14 Klinge Jacobsen, Henrik: Regional energy consumption and income differences in Denmark. Published in: Environmental Policy and Planning , Vol. Vol. 5, No. 3 : pp. 269-283. 2002.

15 Klinge Jacobsen, Henrik: Regional energy consumption and income differences in Denmark. Published in: Environmental Policy and Planning , Vol. Vol. 5, No. 3 : pp. 269-283. 2002.

16 Klinge Jacobsen, Henrik: Regional energy consumption and income differences in Denmark. Published in: Environmental Policy and Planning , Vol. Vol. 5, No. 3 : pp. 269-283. 2002.

17 Klinge Jacobsen, Henrik: Regional energy consumption and income differences in Denmark. Published in: Environmental Policy and Planning , Vol. Vol. 5, No. 3 : pp. 269-283. 2002.

18 Tax increases have a different effect in urban and rural areas, with findings specific to fuel and location: some studies show that taxes are less regressive (or more progressive) in urban areas, where welfare losses are generally lower; other important factors influencing the distributional effects of transport taxes include availability of public transport, lifecycle group and geographical location (not only urban vs. rural but also peri-urban). Understanding the distributional and household effects of the low-carbon transition in G20 countries. McInnes, Genevieve. OECD. Final Report, 24 February 2017

19 Taxes on transport fuels are regressive for the working poor in high-income countries with high car ownership and limited public transport options; this is also true of charges such as congestion charges - Understanding the distributional and household effects of the low-carbon transition in G20 countries. McInnes, Genevieve. OECD. Final Report, 24 February 2017

20 Understanding the distributional and household effects of the low-carbon transition in G20 countries. McInnes, Genevieve. OECD. Final Report, 24 February 2017

21 Understanding the distributional and household effects of the low-carbon transition in G20 countries. McInnes, Genevieve. OECD. Final Report, 24 February 2017

22 EU-maita koskevassa tutkimusraportissa ('The Wages of Sin Taxes' by Christopher Snowdon, the Adam Smith Institute) todetaan, että EU-maiden osalta ei löydetty alkoholin hintojen ja alkoholin liittyvien haittojen välistä yhteyttä, eikä tupakan hintojen ja tupakointiasteiden välistä yhteyttä. Ainoat merkittävät vaikutukset, jotka näillä erityisesti alkoholin ja tupakan valmisteveroilla on, että köyhät köyhtyvät ja korotukset vaikuttavat matkustajatuontiin ja harmaisiin markkinoihin sekä näistä aiheutuvina häiriöinä kotimaisilla markkinoilla. Tutkimuksen mukaan terveydelle haitallisten tuotteiden kuten savukkeiden ja alkoholin verotus kyllä lisää tuloja, mutta ei juuri paranna kansanterveyttä. Korkea alkoholiverotus pahentaa köyhyyttä ja lisää epätasa-arvoa vähentämättä juurikaan alkoholin juomista. Alimpaan 10% tuloluokkaan kuuluva keskimääräinen tupakoitsija kuluttaa vuodessa tupakkaa keskimäärin 20% tuloista. Tämän tutkimuksen mukaan nämä ns. haittaverot eivät muuta köyhimpien kuluttajien kulutustottumuksia.

LAHTEET

Hyvän veropolitiikan periaatteet. VATT analyysi. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. VATT julkaisut 63. Helsinki 2013.

Kansainvälinen palkkaverovertailu 2017. Veronmaksajain Keskusliitto. Kirkko-Jaakkola, Mikael. Helsinki 2017.

Klinge Jacobsen, Henrik. Regional energy consumption and income differences in Denmark. Published in: Environmental Policy and Planning, Vol. Vol. 5, No. 3 : pp. 269-283. 2002.

Klinge Jacobsen, Henrik, Birr-Pedersen, Katja and Wier, Mette. Distributional implications of environmental taxation in Denmark. Risø National Laboratory, Denmark, National Environmental Research Institute, Roskilde, Denmark; Danish Research Institute of Food Economics, Copenhagen, Denmark. February 2003.

Miten Suomi voidaan pelastaa: talouspoliittinen manifesti. Vesa Kanniainen - Jukka Ala-Peijari - Heikki Koskenkylä - Tuomas Malinen - Ilkka Mellin - Sami Miettinen. Libera-säätiö. Helsinki 2015.

Myrsky, Matti: Suomen veropolitiikka. Helsinki 2013.

Määttä, Kalle: Veropolitiikka teoria ja käytäntö. Helsinki 2007.

Penttilä, Seppo: Verotus tietoyhteiskunnassa. Helsinki 1998.

Suits, Daniel B. "Measurement of Tax Progressivity". American Economic Review. 67 (4): 747-752. 1977.

Tax Policies in the European Union: 2016 Survey. European Commission. 2017.

Taxation trends in the European Union 2017 edition. European Commission. 2017.

Understanding the distributional and household effects of the low-carbon transition in G20 countries. McInnes, Genevieve. OECD. Final Report, 24 February 2017

Tikka, Kari S: Veropolitiikka. Helsinki 1990.

Verotuksen kehittämistyöryhmän väliraportti. Valtiovarainministeriön julkaisuja 35/2010.

Snowdon, Christopher The Wages of Sin Taxes: The True Cost of Taxing Alcohol, Tobacco and Other 'Vices'. The Adam Smith Institute. 2012.

Wier, M.; Birr-Pedersen, K.; Klinge Jacobsen, Henrik; Klok, J.: Environmental taxation and distributional consequences. Published in: Ecosystems and sustainable development IV: Vol. 1. 2003.

Yritysverotuksen asiantuntijatyöryhmän raportti. Valtiovarainministeriön julkaisuja 12/2017.

**Heikki Koskenkylä on Suomen Pankin
entinen osastopäällikkö ja koulutukseltaan
valtiotieteiden tohtori.**

Heikki Koskenkylä

Pk-sektorin yrityksillä ja kasvuyrittäjyydellä kohti uutta nousua

1. Johdanto

Suomen kansantalous on pitkän taantumän jälkeen kääntynyt selvään nousuun ja työllisyysaste on kohentunut. Maailmantalouden kasvu on jatkunut kolme vuotta vahvana. Suomen viennin kilpailukyky on parantunut lähinnä maltillisen palkkapolitiikan seurauksena. Taloutemme rakenteelliset ongelmat ovat kuitenkin edelleen jäljellä. Työllisyysaste on selvästi alle muiden pohjoismaiden ja Saksan tason. Vienti on myös alle vuosien 2007 ja 2008 huipputason ja samoin on myös bruttokansantuotteen osalta. Julkisessa taloudessa on kestävyysvaje ja valtio velkaantuu edelleen. Kokonaisveroaste on EU-maiden korkeimpia.

Kansantaloutemme arvonlisäyksestä (BKT) yrityssektorin osuus on 80 prosenttia ja julkisen sektorin 20 prosenttia. Työllisyydestä julkisen sektorin osuus on lähes 30 prosenttia. Julkiset menot suhteessa bruttokansantuotteeseen ovat peräti 57 prosenttia, joka on EU-maiden korkeimpia lukuja. Yksityisellä sektorilla tuottavuus on selvästi korkeampi kuin julkisella puolella.

Yrityssektori on ratkaisevassa asemassa taloutemme menestymisessä ja hyvinvoinnin luomisessa. Suomen menestys riippuu pitkälti myös viennin kehityksestä. Tässä artikkelissa tarkastelen Suomen yri-

tyssektorin rakennetta sekä niitä tekijöitä, joilla yrityssektorin toimintaedellytyksiä saataisiin parannettua ja Suomen talous saataisiin yrittäjyyden ja työllisyyden kautta kestävälle kasvu-uralle.

Suomen viennistä vastaavat pääosin suuret vientiyritykset. Viennin jakautuminen yritysten koon mukaan on Suomessa selvästi erilainen kuin useissa muissa maissa. Meillä pk-yritysten osuus viennistä on pienempi kuin useissa muissa EU-maissa. Suomen suurten vientiyritysten henkilöstöstä ja investoinneista oli vuonna 2000 noin kaksi kolmasosaa Suomessa, mutta nykyisin osuus on vain yksi kolmasosaa ja osuus alentunee edelleen. Pk-sektorin yritysten menestyminen ja viennin kasvu ovat tulevaisuudessa ratkaisevaa koko Suomen talouden kannalta.

Yrityssektorin rakenne koon mukaan tarkasteltuna poikkeaa Suomessa selvästi EU-alueen keskimääräisestä. Pieniä yrityksiä on Suomessa suhteellisesti vertaillen erityisen paljon. Eniten on kasvanut jo pitkään yksinyrittäjien lukumäärä. Keskisuuria yrityksiä on poikkeuksellisen vähän. Kasvuyritysten lukumäärä on pieni Ruotsiin ja muihinkin maihin verrattuna. Suuria vientiyrityksiä on puolestaan erityisen paljon kuten myös Ruotsissa ja Sveitsissä.

Suomen institutionaaliset rakenteet eivät ole tukeneet riittävästi pk-yritysten kasvua ja vientiin ryhtymistä. Yksinyrittäjistä harvat ryhtyvät työnantajiksi. Suomen työllisyysasteen nostaminen muiden pohjoismaiden tasolle edellyttää politiikan muutosta Suomessa. Julkisen sektorin työllisyys ei voi enää kasvaa vaan sen tulisi pikemminkin laskea. Työllisyysasteen huomattava kasvu on välttämätöntä julkisen talouden kestävyysvajeen eliminoimiseksi. Institutionaalisia rakenneuudistuksia tarvitaan työmarkkinoilla, pääomamarkkinoilla, verotuksessa ja sääntelyssä, jotta pk-sektori menestyisi nykyistä paremmin.

Tämän artikkelin rakenne on seuraava. Luvussa 2 tarkastellaan Suomen yrityssektorin rakenteita. Luvussa 3 selvitetään pk-yritysten haasteita ja ongelmia. Luvussa 4 arvioidaan työmarkkinoiden uudista-

mistarpeita yritysten kannalta. Luvussa 5 tarkastellaan verotusta ja yritystukia. Luvussa 6 tarkastellaan pk-yritysten toiminnan rahoitusta ja Suomen pääomamarkkinoiden kehittämistarpeita. Luvussa 7 esitetään johtopäätökset.

2. Suomen yrityssektorin rakenne

Seuraavassa tarkastellaan yrityssektorin rakennetta yritysten koon mukaan. Keskityn erityisesti esittelemään eri kokoluokkien yritysten henkilöstöön, liikevaihtoon sekä kansainvälistymiseen liittyviä tunnuslukuja. Suomen työllisyyttä tarkastellaan pääsektoreiden mukaan sekä jakautumista yksityiseen (yritykset) ja julkiseen sektoriin. Tilastolähteinä ovat pääosin Suomen Yrittäjien (SY) ja Tilastokeskuksen (TK) tilastot. Jonkin verran nojaututaan myös Elinkeinoelämän keskusliiton (EK) ja Talouselämän tietoihin.

Tilastokeskuksen arvio yritysten lukumäärästä on selvästi korkeampi kuin Suomen Yrittäjillä. Vuonna 2015 TK:n esittämä suomalaisen yritysten lukumäärä oli rakenne- ja tilinpäätöstilaston mukaan oli noin 360 000. SY:n vastaava luku taas oli 283 805. Ero selittyy pääosin sillä, että TK:n tilasto sisältää myös maa-, metsätalous- ja kalatalousalojen yritykset. Taulukossa 1 esitetään tilastoja Suomen yrityssektorin koosta. Luvut on laskettu keskiarvona TK:n ja SY:n luvuista (TK pois lukien maa-, metsä- ja kalatalous).

Taulukko 1. Yritysten rakenne: Lukumäärät, henkilöstö ja liikevaihto vuosina 2012 ja 2015, yrityksen koon mukaan.

	Lukumäärä				Henkilöstö				Liikevaihto, mrd. euroa			
	2012	%	2015	%	2012	%	2015	%	2012	%	2015	%
1. Suuret (250-)	623	0,2	571	0,2	525 000	36,3	469 334	34,2	190		160	
2. Keskisuuret (50-249)	2 480	0,9	2 634	0,9	243 000	16,8	256 440	18,7	62		79	
3. Pienet (10-49)	15 175	5,7	15 559	5,4	320 000	22,0	302 144	22,1	67		76	
4. Mikrot (2-9)	77 285				189 000							
5. Yksinyrittäjät (1)	170 000				170 000							
4.+5. yhteensä	247 285	93,1	265 041	93,4	359 000	24,8	341 628	24,9	17		65	
Kaikki yhteensä	26 5563		283 805		1 447 000		1 369 546		336		380	

Lähde: Tilastokeskus & Suomen Yrittäjät

Taulukosta 1 havaitaan, että reilusti yli puolet yrityksistä on yksinyrittäjiä, jotka eivät ole työnantajia. Työnantajayrityksiä on SY:n arvion mukaan noin 90 000. Lukumäärä kasvoi 1970-luvun alun 35 000:sta vuoteen 2012 saakka. Sen jälkeen kasvu on pysähtynyt. Pienimpiä yrityksiä (yksinyrittäjät ja mikrot) on kaikista yrityksistä noin 93 prosenttia. Tämä on EU-maiden suurimpia osuuksia. Keskisuurten yritysten (50-249 henkeä) lukumäärä on suhteellisesti vertaillen EU-maiden alimpia. Suuria yrityksiä, joista pääosa on vientiyrityksiä, on talouden kokoon nähden erityisen paljon. Vastaavalle tasolle yltävät Euroopassa vain Ruotsi ja Sveitsi. Nopeasti kasvavia yrityksiä (niin sanotut kasvuyritykset) on Suomessa vähän verrattuna esimerkiksi Ruotsiin, Tanskaan ja Saksaan. Virallisia tilastoja kasvuyritysten lukumäärästä ei kuitenkaan ole. Suomen osalta arviot vaihtelevat 1000 – 3000 kasvuyrityksen välillä. Taulukossa 2 tarkastellaan Suomen sadan suurimman työnantajayrityksen henkilöstön määrää Suomessa ja ulkomailla.

Taulukko 2. Henkilöstön määrä Suomessa ja ulkomailla Suomen sadalla suurimmalla työnantajalla.

	Henkilöstö Suomessa	Henkilöstö ulkomailla	Koko henkilöstö
1999	423 000	247 000	670 000
2009	387 000	363 000	750 000
2010	375 000	360 000	735 000
2011	367 000	375 000	742 000
2012	363 000	365 000	726 000
2013	346 000	345 000	691 000
2016	337 600	380 400	718 000

Lähde: Talouselämä-lehti

Taulukosta 2 havaitaan, että vuonna 1999 (siis eurojärjestelmän alkaessa) noin kaksi kolmasosaa henkilöstöstä oli kotimaassa. Vuonna 2016 suomalaisten yritysten ulkomailla oleva henkilöstö oli jo kasvanut suuremmaksi kuin Suomessa oleva. Vuoden 2016 nousu ulkomailla olevassa henkilöstössä selittyi Nokian Alcatelin ostolla. Henkilöstön määrä Suomessa on laskenut vuoden 1999 jälkeen lähes 100 000:lla ja laskun odotetaan jatkuvan.

Taulukko 3. Yritykset, joilla oli eniten henkilöstöä ulkomailla vuonna 2016.

	Ulkomaan henkilöstö	Osuus koko henkilöstöstä, %
Nokia	96123	94
Kone	48678	96
Nordea pankki	24326	77
Stora Enso	19602	75
Wärtsilä	14850	81
Caverion	12696	73
UPM-Kymmene	12141	61
Kesko	11762	52
Metso	10378	86
Tieto	9886	73

Lähde: Talouselämä 20/2017

Taulukon 3 luvut vahvistavat taulukon 2 tuloksia. Suurten yritysten henkilöstö on nykyisin pääosin ulkomailla. Samanlainen kehityksen suunta on havaittavissa myös suurten vientiyriytysten investoinneissa ja TK-menoissa (katso ETT, 2015). Myös näistä menoista reilusti yli puolet suuntautuu ulkomaille. Ulkomaille suuntautuminen johtuu pääosin suurten markkinoiden (Esimerkiksi Kiina) vetovoimasta ja Suomen korkeasta kustannustasosta. Myös verotuksella ja alati kasvavalla sääntelyllä sekä byrokratialla on ollut vaikutusta.

Taulukko 4. Työllisyyden vuosikasvu (%) yritysten henkilöstön koon mukaan vuosina 2002-2014.

	Mikro (2-9)	Pienet (10-49)	Keskisuuret (50-249)	Suuret (250-)
Suomi	1,8	0,9	0,6	-1,5
Ruotsi	0,4	3,2	2,7	0,8
Tanska	1,3	0,6	0,5	0,1
Saksa	2,4	1,5	1,8	0,4
EU-27	1,6	0,8	1,2	0,2

Lähde: EIM Business and Policy Research ja Eurostat

Taulukossa 4 verrataan Suomen ja eräiden muiden maiden työllisyyden kasvua yritysten koon mukaan. Mikroyrityksissä ja pienissä yrityksissä Suomen kehitys vastaa EU-maiden keskiarvoa (EU-27). Keskisuurissa yrityksissä Suomessa kasvu on ollut EU-maiden hitaimpia ja suurissa yrityksissä henkilöstö on Suomessa jopa laskenut. Ruotsissa ja Saksassa henkilöstön kasvu on ollut nopeaa lähes jokaisessa kokoluokassa. Kehityserot näkyvät siinä, että Ruotsin ja Saksan työllisyysasteet ovat 75 prosentin tasolla, Suomen vain noin 70 prosenttia ja pitkään oltiin vain 68 prosentin tasolla. Saksan työllisyysaste on kohonnut 67 prosentin tasolta 15 vuodessa pohjoismaiselle tasolle, koska mikrot, pienet ja keskisuuret yritykset ovat kasvattaneet työllisyyttä noin kaksi prosenttia vuodessa. Ainoastaan Ruotsi ylittää EU-maista samalle tasolle.

Taulukossa 5 tarkastellaan Suomen työllisyyttä pääsektoreittain.

Taulukko 5. Pääsektoreiden työllisyysosuudet (%) Suomessa vuosien 1990 ja 2015 välillä.

1. Yksityinen sektori	1990	2000	2005	2013	2015
Teollisuus	22,4	21,0	18,2	15,0	14,1
Kauppa, majoitus ja ravitsemus	15,6	15,2	15,4	15,3	14,6
Rahoitus-, vakuutus- ja kiinteistöalat	3,7	2,5	2,9	2,8	2,7
Kuljetus ja varastointi	5,0	5,3	5,8	5,6	5,5
Rakentaminen	8,0	6,3	4,7	4,2	6,7
Maa-, metsä- ja kalatalous	8,9	6,3	4,8	4,2	4,2
Muut palvelut: Informaatio, viestintä, liike-elämä, koulutus, terveys- ja sosiaalipalvelut, muut palvelut	16,2	17,8	21,0	25,4	24,4
Yksityinen yhteensä	79,8	74,4	72,8	72,5	72,9
2. Julkinen sektori	20,2	25,6	27,2	27,5	27,1
3. Koko talous yhteensä	100	100	100	100	100

Lähteet: Tilastokeskus työvoimatilastot.

Yksityisen sektorin työllisyys vuonna 2015 oli 1 759 000. Julkisen sektorin työllisyys vuonna 2015 oli 668 000. Yhteensä työllisyys oli 2 427 000 henkilöä.

Taulukko 5 paljastaa huomattavan suuria muutoksia eri sektoreiden työllisyysosuuksien kehityksessä. Muutokset ovat ilmeisesti suurempia kuin missään muussa EU-maassa. Teollisuuden työllisyysosuus on laskenut dramaattisesti ja samalla työllisten määrä on alentunut 550 000 tasolta vain 350 000 henkilöön. Vuonna 2000 Suomi oli teollisuuden työllisyysosuudessa vielä lähes Saksan tasolla (Suomi 21 %, Saksa 23 %). Nykyisin Suomen luku on vain 14 prosenttia kun Saksa on edelleen yli 20 prosentin tasolla. Myös Ruotsissa teollisuuden osuus on selvästi Suomea korkeampi (19 %). Työllisyysosuus on kasvanut Suomessa erityisen paljon julkisella sektorilla ja yksityisissä palveluissa. Suomen talouden heikko kehitys viimeisten 10 vuoden aikana ”selittyy” pitkälti, näillä luvuilla. Teollisuudessa tuottavuuden kasvu on ollut pitkään selvästi nopeampaa kuin julkisella puolella ja palveluissa. Suomessa aiemmin vallinnut hyvä tuottavuuden kehitys onkin taantunut pahasti. Taloutemme rakenne onkin taantunut vaarallisen paljon ajalla 2007–2016. Saksan talouden vahva menestys johtuu pääosin menestyvästä teollisuudesta ja viennistä.

Varsin heterogeeninen yksityisten palveluiden ryhmä työllistää nykyisin jo lähes 600 000 henkilöä. Tähän ryhmään kuuluu kasvavassa mää-

rin korkean teknologian palveluja, joiden avulla palvelusektorin osuus koko viennistä on kasvanut 15 vuoden aikana noin 20 prosentin tasolta 30 prosenttiin. Osa ns. ”high-tech”-palveluista liittyy läheisesti teollisuuteen, joten teollisuuden menestyminen tukisi näiden palveluiden kehitystä ja vientiä. Julkisen sektorin työllisyyden kasvu on ollut Suomessa jo pitkään EU-maiden suurimpia. Samalla julkiset menot suhteessa BKT:een ovat EU-maiden suurimpia (58 % /2016) ja samoin kokonaisveroaste (kaikki verot/BKT).

Kaiken kaikkiaan Suomen yrityssektorin rakenteesta voidaan sanoa, että se on ”jumiutunut” eräänlaiseen stagnaation tilaan. Suuria vientiyrityksiä ei oletettavasti tule lisää, keskisuuria yrityksiä on vähän eivätkä ne juuri kasva suuriksi, kasvuyrityksiä on vähän ja pienimmät yritykset eivät halua ryhtyä työnantajiksi. Seuraavissa luvuissa käsitellään keinoja tilanteen parantamiseksi. Suomen ongelma on lisäksi se, että teollisuus on supistunut liian nopeasti ja toisaalta julkinen sektori on kasvanut liian suureksi. Taloutemme onkin ajautunut eräänlaiseen ”rakenteellisen epätasapainon” tilaan. Rakenteellisten uudistusten tekeminen on ollut kovin vaikeata Suomen hallitukselle ja eduskunnalle jo pitkään. Suomessa oltiin liian tyytyväisiä Nokian menestyksen vuosina 1999–2007. Nokian jälkeiseen aikaan ei ole osattu sopeutua kunnolla.

3. Yrityssektorin haasteita ja ongelmia

Suomessa useat organisaatiot tekevät sekä koko yrityssektoriin että pk-yrityksiin kohdistuvia kyselytutkimuksia (SY, EK, TEM, Finnvera ja kauppakamarit). SY, TEM ja Finnvera tekevät kaksi kertaa vuodessa laajan pk-yritysbarometrin. Uusin barometri julkaistiin syyskuussa 2017. Siinä kartoitettiin pk-yritysten näkemyksiä liiketoimintaan ja kehitysnäkymiin vaikuttavista tekijöistä. Seuraavassa tarkastellaan parin viime vuoden aikana tehtyjä kyselyjä. Lähinnä keskitytään rakenteellisiin tekijöihin ja haasteisiin eikä niinkään suhdannenäkymiin.

Taulukko 6. Pk-yritysten haasteet ja ongelmat Suomessa nähtynä vuosien 2015 ja 2017 kyselyjen valossa, painoarvo (%)

Haaste tai ongelma	%
1. Talouden tilanne ja näkymät	30
2. Työmarkkinoiden toiminta ja kustannuskehitys	15
3. Julkisen sektorin aiheuttamat haasteet	15
4. Tuotekehittelyn haasteet	15
5. Rahoitus	5
6. Kansainvälistyminen	5
7. Johtaminen ja henkilöstön kehittäminen	5
8. Muut tekijät	5

Lähde: Yritysbarometri 2017

Taulukon 6 tulokset osoittavat, että Suomen talouden kehityksellä on keskeinen merkitys pk-yritysten toiminnalle. Myös työmarkkinoiden toiminta ja kustannusten kehitys ovat tärkeitä. Työmarkkinoiden joustamattomuus ja paikallisen sopimisen puutteet koetaan suurena ongelmana. Suomen Yrittäjien kyselytutkimukset osoittavat, että työehtosopimusten yleisistovuudesta halutaan laajalti eroon. Julkisen sektorin haasteet ovat myös keskeisiä. Yrittäjät kokevat, että Suomessa on liikaa sääntelyä ja byrokratiaa muun muassa Viroon verrattuna. Viroon onkin rekisteröitynyt jo lähes 20 000 suomalaista yritystä (EK, 2014). Tuotekehitys on myös suuri haaste pk-yrityksille ja erityisesti vientiyrityksille. Uusien tuotteiden kehittäminen vie paljon aikaa, vaatii korkeaa osaamista ja kustannukset voivat olla suuret. Julkisten organisaatioiden (TEM, Tekes, Finnvera, Finpro, Sitra ja Ely-keskukset) tukeen ollaan varsin tyytyväisiä. Niitä on kuitenkin liian monta ja toiminta on osin päällekkäistä. Vuoden 2018 alussa Tekes ja Finpro yhdistyivät Business Finland nimen alle. Hieman yllättävää on, että rahoituksen saatavuus ja

ehdot eivät ole kovin suuri ongelma pk-yrityksille. Tämä koskee nimenomaan jo toimivia ja kannattavia yrityksiä. Aloittelevilla ja kasvuyrityksillä rahoitus on suurempi ongelma. Kyse on erityisesti riskipääoman saatavuudesta. Viennin rahoituksessa on myös osalla yrityksiä ongelmia.

Syksyn 2017 yritysbarometrin mukaan yhä useampi pk-yritys on alkanut tavoitella kansainvälisiä markkinoita. Vuonna 2016 noin 22 prosentilla pk-yrityksistä oli liiketoimintaa ulkomailla. Suoraa vientiä oli vain 12 prosentilla yrityksistä. Muilla oli lisensointi- ja franchising toimintaa, sopimusvalmistusta, ulkomainen tytäryritys tai yhteisyritys. Kansainvälinen toiminta suuntautui pääosin lähialueille (pohjoismaat, Baltia ja Venäjä). Teollisuus on toimialoista eniten vientiin suuntautuva ja rakennusala vähiten. Voimakkaasti kasvuhakuisista yrityksistä lähes puolet harjoittaa vientiä. Tämä onkin tärkeä havainto. Pk-yritysten kasvumahdollisuuksia tulisikin edistää, koska meillä on vähän kasvuyrityksiä.

Pk-yritysten osuus Suomen viennistä on noin 30 prosentin tasoa, mikä on kansainvälisesti vertaillen alhainen osuus. Mikroyritysten ja pienten yritysten osuus viennistä on vain 13 prosenttia, kun vastaava luku on Ruotsissa 22, Tanskassa 20 ja Virossa 35. Pelkästään mikroyritysten vientiosuus on Suomessa vain neljä prosenttia, mutta Ruotsissa 12 prosenttia ja Tanskassa 18. ETLA:n tutkimuksessa esitetään jonkin verran erilainen arvio (Ali-Yrkkä, Kotiranta ja Ylhäinen, ETLA 2017). Tutkimuksen mukaan suuriin konserneihin kuuluu paljon pk-yrityksiä. Jos konsernien pk-yrityksiä ei oteta huomioon, niin pk-yritysten osuus koko viennistä on vain 12 prosenttia. Viennin kasvuvaraa on näin ollen erityisen paljon itsenäisesti toimivissa pk-yrityksissä. Huomattakoon, että ETLA:n luvut koskevat vain yhtä vuotta (vuosi 2016).

Taulukko 7. Pk-yritysten pahimmat kehittämisen esteet, %, Barometri 2017.

	Kaikki yritykset	Teollisuus	Rakentaminen	Kauppa	Palvelut
Yritystoiminnan sääntely	13	10	14	10	13
Kustannustaso	17	24	14	20	16
Kilpailu	18	19	18	24	16
Rahoitus	9	10	6	12	9
Työvoiman saatavuus	12	10	21	5	11
Resurssitekiäjät	6	6	5	5	7
Yleinen suhdannetilanne	11	12	7	14	11
Ei osaa sanoa	15	10	14	11	16

Lähde: Yrity sbarometri 2017

Kova kilpailu ja kustannustaso ovat kyselyn mukaan pk-yritysten suurin haaste. Vientiä harjoittavissa yrityksissä nämä tekijät korostuvat erityisen voimakkaasti. Yritysten sääntelyn kasvu koetaan myös merkittävänä kehittämisen esteenä. Ylisääntely kiusaa monia pk-yrittäjiä kaikilla toimialoilla. Se haittaa yrittämistä, yritysten kasvua ja työllistämistä. Sääntelyn keventäminen on edullinen tapa luoda työtä ja kilpailukykyä. Sääntely aiheuttaa pk-yrityksille paljon lisäkustannuksia. Suomen hallituksella onkin ollut tavoitteena liiallisten normien purkaminen (niin sanotut normitalkoot), mutta tässä on edistytty hyvin hitaasti. Normien vähentämistavoitteet tulisi asettaa koskemaan kaikkia ministeriöitä.

Työvoiman saatavuus on jo ongelma osalle yrityksistä. Tämä on outoa, koska Suomessa on työttömyys vieläkin varsin korkea. Työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaanto-ongelma on edelleen suuri ongelma. Hallituksen toimenpiteet eivät ole ratkaisseet tätä ongelmaa. Rahoitus ei ole pk-yritysten suurimpia ongelmia kuten edellä jo todettiin. Pankkikeskeisyys on hallitsevaa pk-yritysten rahoituksessa. Pankkisääntelyn kiristyttyä finanssikriisin jälkeen, pankit ovat lisänneet vaakuusvaatimuksia. Osalla yrityksiä tämä aiheuttaa ongelmia rahoituksen saatavuudessa. Taulukossa 8 esitetään pk-yritysten ulkoisen rahoituksen lähteet syksyn 2017 kyselyn pohjalta.

Taulukko 8. Pk-yritysten ulkoisen rahoituksen lähteet, %, kaikki yritykset.

	%
Pankki	68
Rahoitusyhtiö	24
Finnvera	18
ELY-keskus	10
TEKES	13
Yksityshenkilöt	12
Pääomasijoitusyhtiö	8
Vakuutusyhtiö	3
Teollisuussijoitus	2
Joukkorahoitus	4
Velkakirjat	1
Listautuminen	0

Lähde: Yrity sbarometri 2017

Pankkirahoitusta käyttää 68 prosenttia pk-yrityksistä. Julkisten rahoituslähteiden merkitys on myös varsin suuri. Noin 40 prosenttia yrityksistä saa rahoitusta Finnveralta, Tekesiltä tai Ely-keskuksilta. Euroopan investointipankki (EIB) ja Pohjoismaiden investointipankki (NIB) myöntävät lainoja lähinnä suurille yrityksille ja julkiselle sektorille.

Suomessa koko työvoimasta yrittäjiksi on luokiteltu 6-7 prosenttia, mikä on sama arvio kuin OECD-maissa keskimäärin. Yritysten lukumäärä on vaihdellut Suomessa varsin paljon. Vuosien 1991-1994 laman aikana Suomessa kaatui yli 30 000 yritystä (konkurssi tai lopettaminen). Yritysten lukumäärä oli pohjalukemissa vuonna 1994 (noin 195 000), josta se on kasvanut huomattavasti. Myös työnantajayritysten lukumäärä on kasvanut, mutta kasvu on nyt pysähtynyt. Yksinyrittäjien lukumäärä on kasvanut eri kokoluokista selvästi nopeimmin. Kyselytutkimusten ja yrittäjyyttä koskevan kirjallisuuden pohjalta voidaan todeta seuraavat tekijät, jotka vaikuttavat yrittäjyyteen ja yrittäjäksi ryhtymiseen. Näitä tekijöitä ovat:

4. Työmarkkinoiden uudistaminen

4.1 Tausta ja ongelman luonne

Työmarkkinoiden uudistamisen tarpeella on Suomessa jo kiire. Tämä on seurausta kolmesta asiasta, jotka ovat:

■ Suomi kuuluu yhteisvaluutta euron alueeseen. Euromaiden kesken valuuttakurssi on kiinteä ja Suomen viennistä noin 35 prosenttia menee euromaihin. Valuuttakurssin joustoa Suomella ei siis ole euroalueella. Muihin valuuttoihin nähden euro kelluu, mutta ei välttämättä Suomen kannalta edullisella tavalla. Työmarkkinoiden joustot ovat välttämättömiä, koska niillä voidaan tarvittaessa korvata joustavan valuuttakurssin puute ainakin osittain.

■ Työmarkkinat ja yleensäkin työelämä muuttuvat nyt kovaa vauhtia. Kokopäivätyöt vähenevät, osa-aikatyön merkitys kasvaa, työaikoihin halutaan entistä enemmän joustoja, vuokratyön osuus kasvaa ja yksinyrittäjien määrä on kasvanut voimakkaasti. Jäykät työmarkkinoiden pelisäännöt haittaavat työllistymistä. Aika on ajanut Suomen jäykkien työmarkkinoiden ohi.

■ Työllisyyden kasvu on jatkossa pääosin pienten ja keskisuurten yritysten varassa. Suuret vientirytykset vähentävät henkilöstöään Suomessa. Tämä kehitys alkoi jo noin 15 vuotta sitten (katso luku 2). Suomen julkinen sektori on suhteellisesti vertaillen EU:n suurimpia. Julkisen sektorin työllisyys on lähes 650 000 henkilöä. Julkisen sektorin koon tulisi pienentyä ja toiminnan tehostua, jotta kokonaisveroaste saataisiin laskemaan.

- Yrittäjäksi ryhdytään ihmisten uran valintana omien preferenssien pohjalta, mutta toisaalta yrittäjyys näyttää usein olevan periytyvää, varsinkin perheyrittysten osalta.
- Riskinoton halukkuus vaihtelee suuresti ihmisten välillä.
- Sillä on suuri merkitys, kannustaa yhteiskunnassa vallitseva yleinen ilmapiiri yrittämiseen ja riskinottoon. Esimerkiksi Suomessa vierastettiin pitkään voitontavoittelua varsinkin vasemmiston ollessa politiikassa vahvoilla 1960- ja 1970-luvuilla. SDP muutti linjaansa 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa, jolloin yrittäjät alettiin nähdä tärkeänä voimavarana yhteiskunnalle.
- Lainsäädäntö, sääntelyn määrä ja laatu sekä verotus voivat joko kannustaa tai lannistaa yrittäjyyttä.
- Riskirahoituksen saatavuus.
- Innovaatiohalukkuus, tukeeko yhteiskunta innovaatioita (Suomessa esimerkiksi Tekes ja Finnvera).
- Koulutus – kokonaisvaltainen koulutus yrittäjyyteen puuttuu Suomesta.
- Sosiaaliturva ja eläkkeet – nämä molemmat ovat Suomen yrittäjillä huonommat kuin muilla työntekijäryhmillä.
- Halukkuus tehdä pitkää työpäivää – yrittäjien vuosityötunnit ovat noin kolmanneksen pidemmät kuin palkansaajilla ja lomiat paljon lyhyemmät.
- Työmarkkinoiden toiminta – Suomessa on paljon jäykkyyksiä ja paikallinen sopiminen vähäistä.

Lähdekirjallisuutta aiheeseen ovat muun muassa Kanninen 2016, Maliranta ja Hurri 2017, Ritholz 2009, Lekvall 2005, Hyytinen ja Maliranta 2006, Kanbur 1979, Kihlstrom ja Laffont 1979 ja Suomen Yrittäjät 2013.

Useat EU-maat ovat tehneet jo vuosia sitten merkittäviä työmarkkinoiden rakenneuudistuksia. Näitä maita ovat Ruotsi ja Tanska sekä euro-maista Itävalta, Hollanti ja erityisesti Saksa. OECD, IMF ja EU:n komissio ovat jo pitkään kehottaneet erityisesti euromaita uudistamaan työmarkkinoitaan. Suomessa eteneminen rakenneuudistuksissa on ollut tuskallisen hidasta. On hämmästyttävää, että Suomen työllisyysaste on pitkään ollut vain 68-69 prosentin tasolla, kun se Ruotsissa, Tanskassa ja Saksassa on 75 prosentin tasoa. Ero on valtava Suomeen nähden. Näissä kolmessa maassa ei ole lainkaan julkisen talouden kestävyysvajetta. Suomen korkea kestävyysvaje on suuri ongelma ja ainoa ratkaisu siihen on työllisyysasteen merkittävä kohentaminen. Siinä taas pk-yrityksillä on ratkaiseva rooli.

Suomen työmarkkinoilla korporatismi on poikkeuksellisen hallitseva. EU-maissa ei liene toista vastaavanlaista tapausta. Korporatismi tarkoittaa työmarkkinajärjestöjen vahvaa roolia työmarkkinoiden ohjauksessa, mutta myös laajalti sosiaali- ja talouspolitiikassa kolmikannan puitteissa (hallitus, työnantajat ja ay-liike). Tätä kuvaa osuvasti Lauri Ihalaisen lausuma ”kolmikannalle kuuluu kaikki muu paitsi ulkopoliittikka” (Viinanen ja Seppänen, 2012, s. 143). Kolmikanta on noudattanut periaatetta, jonka mukaan ”laiha sopu on parempi kuin liiava riita” (Vihriälä, 2013). Laihan sovun periaate onkin johtanut siihen, että tarpeellisia rakenneuudistuksia ei ole saatu aikaan. Erimieliset ja kiistanalaiset uudistukset on laitettu hyllylle. Kolmikantaisen tulopoliitiikan kattava analyysi on esitetty Taimion kokoomateoksessa (Sauramo ja Oesch, 2017). EK:n päätöksen jälkeen (2015) Suomen poliittisen ja työmarkkinoiden järjestelmien ”hämärä” rajanveto saattaa selkiintyä. Tällöin työmarkkinajärjestöjen suora vaikutusvalta politiikan alueella alkaisi kaventua.

Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa, että Suomessa työelämän rakenteet ja pelisäännöt ovat pitkälti peräisin vuosikymmenten takaa, jolloin

yhteiskunnalliset olosuhteet olivat varsin erilaiset kuin nykyisin. Pelisäännöt ilmenevät työelämää sääntelevissä laeissa ja työehtosopimuksissa sekä korporaatioita suosivassa yhteiskunnan päätöksenteossa. Vaikka lähes kaikki työlait on kirjoitettu uudelleen 1990- ja 2000-luvuilla, ne silti heijastelevat edelleen 40 vuoden takaista yhteiskuntaa.

4.2 Työelämän rakenteet ja pelisäännöt

Työlainsäädäntö antaa varsin vähän mahdollisuuksia poiketa lakien vaatimuksista yritystasolla työntekijöiden ja yrityksen välisin sopimuksin. Yrityskohtaisen sopimisen mahdollisuus on pääosin jätetty alakohdattujen työehtosopimusten (TES) varaan. Tämä tarkoittaa sitä, että yrityskohtaisista työehdoista sopiminen on siirretty toimialakohtaisten työnantaja- ja työntekijäyhdistysten ratkaistavaksi. Yrityskohtaisen sopimisen mahdollisuudet ovat lisäksi erilaiset riippuen siitä, kuuluuko yritys TES:n allekirjoittaneeseen työnantajaliittoon vai joutuuko yritys noudattamaan samaa TES:ta yleissitovuuden perusteella. Yleissitovuus onkin suomalaisen työelämän erikoisuus, jota ei muualla juuri ole (SY 2013, STM 2014 ja Suomen Kuvalehti 2013).

Työehtosopimusten yleissitovuus sisällytettiin työlainsäädäntöön jo vuonna 1970. Sitä perusteltiin ensi sijassa vähimmäispalkkatason turvaamisella. Tavoitteena oli turvata kohtuullinen palkkaus mahdollisimman laajalle osalle työssä olevia. Suomessa ei ole lailla säädettyä yleistä minimipalkkaa. Tällainen on nykyisin useimmissa EU-maissa. Vuonna 1970 keskusteltiin kyllä pelkän vähimmäispalkan säätämisestä, mutta yleissitovuus tuli kuitenkin lopulta koskemaan paitsi palkanmäärää myös kaikkia muita työehtoja.

Työehtosopimusten yleissitovuus tarkoittaa sitä, että tietyn toimialan TES:ä on noudatettava alan kaikissa yrityksissä riippumatta siitä, onko yritys jäsenenä TES:n allekirjoittaneessa työnantajajärjestössä (SY/2013 ja STM/2014). TES on yleissitova, jos sen katsotaan ole-

van asianomaisella alalla edustavana pidettävä. Tämän ehdon ratkaisee TES:n kohdalla yleissitovuuden vahvistamislautakunta, joka toimii STM:n yhteydessä.

Valtakunnallisia työehtosopimuksia on nykyisin yli 200, joista yleissitoviksi on vahvistettu noin 160 sopimusta ja ei-yleissitoviksi noin 50 sopimusta. Yleissitovien työehtosopimusten piirissä on nykyisin noin 85 prosenttia palkansaajista (TEM ja SY/2013). Työnantajayrityksiä on Suomessa noin 90 000, joista vain noin 20 000 on työnantajaliittojen jäseniä. Lopuista noin 70 000 työnantajasta suurin osa joutuu silti noudattamaan yleissitovia työehtoja. Erittäin outo piirre yleissitovuudessa on se, että yrityksen tulisi liittyä jäseneksi alansa työnantajaliittoon, jotta se voisi soveltaa työehtosopimuksissa sovittuja paikallisen sopimisen joustoja. Ilman työnantajaliiton jäsenyyttä, yritykset joutuvat noudattamaan tiukempaa työehtosopimusten sääntelyä (SY, 2013).

Suomessa on monilta tahoilta kritisoitu jo pitkään työehtosopimusten yleissitovuutta. Asiaan alettiin kiinnittää huomiota jo 1990-luvun alun suuressa lamassa. Tuolloin ja useita kertoja myöhemmin on ehdotettu yleissitovuudesta luopumista (muun muassa ETT/2015, Koskenkylä/2014, Vartiainen/2017 ja Wessman/2017). Yleissitovuus jäykistää työmarkkinoita ja se on keskeinen este paikallisen sopimisen etenemiselle. Yleissitovuutta arvioitaessa on otettava huomioon myös se, millainen Suomen työehtojärjestelmä on verrattuna kilpailijamaiden vastaaviin järjestelmiin. Tältä osin on ilmeistä, että meillä työnantajaliittoihin kuulumattomille yrityksille on asetettu huomattavasti tiukemmat säännöt kuin muissa maissa (SY, 2013).

Suomen Yrittäjät ovat jo vuosia ehdottaneet yleissitovuudesta luopumista. Monet tahot ovat tukeneet SY:n ehdotuksia. Ehdotuksia on ollut kahdenlaisia. Ne ovat:

■ Luovuttaessa yleissitovuudesta tilalle säädettäisiin yleinen minimipalkka (Saksassa nykyisin 8e/tunti). Tällä varmistettaisiin kohtuullinen vähimmäispalkan taso. Muilta osin työntekemisen ehdot määräytyisivät työehtosopimuksen ja lainsäädännön pohjalta.

■ Mikäli yleissitovuudesta ei haluta kokonaan luopua, voitaisiin sen noudattaminen tehdä vapaaehtoiseksi. Tällöin työnantajaliittoon kuulumattomissa yrityksissä voitaisiin työehtosopimuksen määräyksistä sopia työnantajan ja työntekijöiden kesken toisin. Toisin sopimista rajoittaisi se, että työlainsäädännön pakottavista säädöksistä ei voitaisi poiketa (SY, 2013). Toisaalta osa yrityksistä luultavasti haluaisi edelleen noudattaa yleissitovuutta.

Varsinkin pk-sektorin yrityksillä on suuri tarve hakea työpaikoilla yhdessä henkilöstön kanssa tehokkaimpia ja kilpailukykyisimpiä toimintatapoja. Liian tiukat ja sitovat toimialan työehtosopimukset estävät nyt tällaisen toiminnan. Pitkä askel eteenpäin olisi, mikäli yrityskohtaisen sopimisen mahdollisuudet kirjoitettaisiin suoraan työlainsäädäntöön. Nykyisin joustomahdollisuudet on säädetty valtaosin työmarkkinajärjestöjen päätettäväksi. Pk-yritysten uuden työvoiman palkkaamisen kynnys madaltuu olennaisesti työehtosopimusten paikallisen soveltamisen myötä.

Euro- ja EU-maiden työmarkkinoiden toiminnassa ja sääntelyssä on suuria eroja. Useat maat ovat uudistaneet euroaikana sääntelyä, mutta toisaalta monet maat ovat jättäneet uudistukset tekemättä (muun muassa Suomi, Ranska ja Italia). Ranska yrittää nyt kovasti presidentti Macronin johdolla uudistaa työmarkkinoitaan.

EU-maiden työehtojärjestelmistä voidaan yleisesti sanoa, että työehtosopimusten laaja noudattamisvelvollisuus on melko harvinaista paitsi Suomessa (SY, 2013). Pohjoismaissa työehtosopimusten kat-

tavuus on varsin korkea. Suomen kaltaista lakisääteistä yleissitovuutta ei ole muualla. Monissa EU-maissa on käytössä lakisääteinen minimipalkka. Työsuhdeturvan ehdot vaihtelevat myös suuresti. Nämä ehdot koskevat irtisanomisen aikaa ja perusteita, määräaikaisia työsopimuksia ja koeaikoja. Sopimisen mahdollisuudet ovat monessa maassa vähemmän kuin Suomessa. Erityisen kiinnostavaa on Saksan irtisanomissuojan sääntely, jonka mukaan alle 10 työntekijän yrityksiin sääntelyä ei sovelleta lainkaan. Kun sääntelyvapaus tuli voimaan, pienet yritykset alkoivat nopeasti lisätä rekrytointeja. Tanskassa irtisanominen on kaikille yrityksille helppoa, mutta sen vastapainona on laaja työttömyysturva, jonka taso kuitenkin laskee nopeasti.

Työehdoista sopimista on ollut keskusjärjestötasolla lähinnä Suomessa ja Tanskassa. Toimiala- ja ammattiliittotasolla sopimista on monessa maassa. Paikallista sopimista on eniten Britanniassa, Saksassa, Tanskassa ja Virossa, mutta paikallinen sopiminen yrityksissä on kasvussa monissa EU-maissa.

Saksan työmarkkinoiden sääntely on Suomen kannalta erityisen kiinnostava, koska Saksassa työllisyysaste on saatu kohoamaan 1990-luvun lopun 67 prosentista 75 prosentin tasolle. Monet ovat kutsuneet tätä Saksan ihmeeksi. Sosiaalidemokraattisen liittokanslerin Gerhard Schröderin johdolla Saksassa tehtiin poikkeuksellisen suuri työmarkkinoiden reformi vuosina 2003-2005 (niin sanotut Harz-reformit I-IV eli Agenda 2010). Suomessa ay-liike on kritisoinut Saksan mallia jyrkästi alun alkaen ja aivan viime aikoinakin (Jouhki, 2017). Myös Palkansaajien tutkimuslaitos (PT) on suhtautunut Saksan reformiin varsin kriittisesti (Kauhanen, 2013). Suomessa on tarkasteltu Saksan reformia monissa julkaisuissa (mm. Soininvaara ja Vartiainen/2013, Koskenkylä/2014, ETT/2014 ja Wessman/2017). Hyvä kuvaus Saksan reformista on Suomen Pankin julkaisussa (Schmöller, 2012). Roger Wessman on arvioinut Saksan uudistusta perusteellisesti (MustRead 9.11 ja 14.11

2017). Hänen mukaan työreformi on ollut suuri menestyminen, koska alle 70 prosentin työllisyysaste on saatu 75 prosentin tasolle. Työllisten määrä on noussut vuoden 2005 jälkeen peräti 13 prosenttia ja työttömyys pudonnut 11 prosentista neljään prosenttiin. Työllisyyden paraneminen on ollut todellista, koska osa-aikaisten työsuhteiden kasvu on ollut vähäistä ja niin sanotut ”minijobit” selittävät myös vain pienen osan kasvusta. Tosin myös hyvin maltilliset palkankorotukset ajalla 2002 – 2010 selittävät osan työllisyyden kasvusta. Keskeinen selitys on myös se, että palkkaneuvottelut ovat siirtyneet ilman poliittisia päätöksiä yhä enemmän paikalliselle tasolle.

Työllisyytemme on vain noin 70 prosenttia. Työttömiä on edelleen lähes 300 000 henkilöä. Lisäksi on vajaatyöllisiä ja työvoiman ulkopuolelle syrjäytyneitä. Suomi tarvitsee suuren työmarkkinoiden reformin. Olemme jääneet pahasti jälkeen muista maista ja erityisesti Ruotsista, Saksasta ja Tanskasta.

4.3 Työaika, työurat ja muu sääntely

Seuraavassa tarkastellaan suomalaisten työaikojen ja työurien pituutta sekä eräitä työmarkkinoiden sääntelyn erityispiirteitä.

Suomalaisille tyyppillinen koko uran työssäoloaika on noin 40 vuotta. Muun muassa eläkeuudistuksella tätä pyritään nostamaan. Työuran aikana tehtyjen työtuntien määrä on laskenut suuresti. Työuran kesto tunneissa on laskenut 30 vuodessa lähes 15 prosenttia. Kokoaikatyössä on noin 1,6 miljoonaa henkilöä, määräaikaisessa kokoaikatyössä noin 250 000 ja osa-aikatyössä noin 500 000 henkilöä (SY, 2013). Vuosina 1986 – 1990 tehtiin merkittävä uudistus kun ns. pekkaspäivät otettiin työehtosopimuksiin. Tällöin vuosittainen työaika lyheni 100 tunnilla eli 12,5 päivällä. Työntekijöiden vuosilomat ovat pidentyneet 1970-luvulta lähtien 18 työpäivästä peräti 30 työpäivään (osalla jopa yli 30). Myös perhevapaiden pidentyminen on vähentänyt tehtyä työaika. Palkan-

saajilla keskimääräinen vuosityöaika on nyt alle 1600 tuntia vuodessa, mutta pk-yrityksillä se on noin 2200 tuntia (SY, 2013) eli noin 37 prosenttia enemmän. Työtuntien vähentäminen on ollut mahdollista, koska tuottavuus kehittyi varsin suotuisasti aina vuoteen 2009 saakka. Talouden kasvu on yhtä suuri kuin tuottavuuden kasvun ja työpanoksen kasvun summa. Tuottavuuskehityksen hidastuessa työtuntien määrän samanaikainen lasku heikentää siis talouskasvua ja sitä kautta työllisyyttä. Tämän tilanteen edessä Suomi näyttää nyt olevan kuten monet muutkin vanhat teollisuusmaat.

Suomessa tehdään kansainvälisesti vertaillen lyhyttä työviikkoa. Suomessa työaika on lyhentynyt poikkeuksellisen paljon. Eurostatin tilastojen mukaan Suomessa työviikko on vertailumaista (lähinnä EU-maat) lyhin. Kyseessä on kokoaikatyön vertailu. Osa-aikatyö huomioon ottaen Suomen sijoitus kohoaa hieman (SY, 2013).

Taulukko 9. Palkansaajien keskimääräinen tehty viikkotyöaika kokoaikatyössä vuonna 2012.

Norja	39,5	EU (28 maata)	41,3
Suomi	39,7	Espanja	41,5
Ranska	40,0	Britannia	41,6
Tanska	40,3	Hollanti	41,8
Italia	40,4	Saksa	42,0
Ruotsi	40,6	Itävalta	42,1
Viro	40,8	Sveitsi	44,3

Lähde: SY, 2013 ja Eurostat 2014

Taulukossa 9 on siis kyse kokoaikatyötä tekevien palkansaajien todellisesta viikkotyöajasta, joka siis Suomessa on EU-maiden lyhin. Suomen hallitus on tavoitellut työajan pidennystä osana kilpailukykysovimusta. Kiky-sopimuksessa sovittiinkin pienestä työajan pidennyksestä (24 tuntia vuodessa), josta ei makseta lisää palkkaa. Varsinkin pk-yritysten taholta on usein esitetty, että työaikoja pitäisi pidentää Suomessa. Tämä

parantaisi yritysten kilpailukykyä. Suomen hallitus yritti aluksi lyhentää julkisen sektorin lomaa, jotka ovat keskimäärin yli viikon pidempiä kuin yksityisellä puolella. Hanke kaatui ay-liikkeen vastustukseen. Teollisuusliiton ja teknologiateollisuuden kesken sovittiin lokakuussa 2017, että niin sanottuja pekkasvapaita voidaan vaihtaa työpäiviksi enintään kuusi työpäivää ja saada niistä vastaava rahallinen korvaus. Tätä sopimusta voidaan pitää merkittävänä avauksena työajan vapaaehtoiseen lisäykseen ilman pakottavaa lainsäädäntöä. Lisäksi Kiky-sopimuksessa sovittiin, että työehtosopimuksiin määritellään niin sanotut selviytymislausekkeet (avaamislausekkeet), joiden mukaisesti työehtoja voidaan kriisitilanteissa heikentää työntäjän toiminnan ja työpaikkojen turvaamiseksi.

Syksyllä 2013 Kataisen hallitus laati rakenneohjelman, jolla pyrittiin supistamaan julkisen sektorin kestävyysvajetta (ETT, 2015). Sen arvioitiin olevan viisi prosenttia BKT:stä eli noin 10 miljardia euroa. Arvio on edelleen voimassa. Työurien pidentämisellä vajetta oli tarkoitus supistaa noin 1,5 prosenttiyksikköä (noin 3 miljardia euroa). Työurien pidennystä tavoiteltiin alusta, keskeltä ja lopusta. Tavoite oli kaikkiaan varsin kunnianhimoinen. Hallitus ei kuitenkaan saanut juuri mitään aikaan. Myös Sipilän hallituksella on ollut vastaavanlainen tavoite.

Työurien pidentäminen alusta tarkoittaa erityisesti opintoaikojen lyhentämistä ja nuorten (15 – 24 -vuotiaat) työllisyysasteen nostamista. Nuorisotyöttömyys on Suomessa edelleen lähes 20 prosenttia. Saksassa se on vain viisi prosenttia. Edellisen hallituksen niin sanottu nuorisotakuu ei ole ratkaissut ongelmaa. Opintoajat ovat Suomessa poikkeuksellisen pitkiä. Lähes puolet opiskelijoista tekee jotain työtä opiskelun ohessa. Saksan tyyppinen oppisopimusjärjestelmä auttaisi Suomessakin (ETT, 2015). Lähes puolet yo-tutkinnon suorittaneista menee Saksassa oppisopimussysteemiin eli yrityksiin koulutettavaksi. Tällöin heille ei makseta täyttä palkkaa. Juuri tätä ay-liike on vastustanut Suomessa,

mikä on estänyt oppisopimusjärjestelmän laajenemisen Suomessa.

Työurien pidentäminen keskeltä tarkoittaa sitä, että 25 – 60 -vuotiaiden työllisyysastetta nostetaan. Tavoite voidaan saavuttaa alentamalla työttömyyttä (työmarkkinajoustop), lisäämällä työaikaa, lisäämällä osa-aikatyötä (vertaa Saksa) ja jopa niin sanottuja ”pätkätoita”. Sosiaaliturvajärjestelmän ja työttömyysturvan työhön kannustamista voitaisiin parantaa. Tästä on puhuttu paljon, mutta juuri mitään ei ole tapahtunut (katso ETT, 2015). Sipilän hallitus on asettanut työryhmän arvioimaan sosiaaliturvajärjestelmän kokonaisuudistusta, mutta se jäänee seuraavan hallituksen tehtäväksi.

Työurien pidentäminen lopusta tarkoittaa yleensä eläkkeellelähtöiän myöhentämistä. Etujärjestöt (EK, SAK, STTK ja Akava) saivat syksyllä 2014 sovittua eläkejärjestelmän uudistamisesta. Eläkeuudistus tuli voimaan vuoden 2017 alussa. Eläkeikää nostetaan vaiheittain siten, että yleinen vanhuuseläkeikä nousee 65 vuoteen 2025 mennessä. Tavoitteena on saada keskimääräinen eläkeikä kohoamaan 62,5 vuoteen. Eläkeikä tullaan tarkistamaan viiden vuoden välein. Eläkeiän nosto sidottiin elinajan odotettuun kasvuun. Suomalaisten keskimääräinen eläkkeellelähtöikä on nyt noin 61 vuotta. Muissa pohjoismaissa se on noin 64 vuotta.

Eläkeuudistusta ovat arvioineet monet tahot. Lassila, Määttänen ja Valkonen (2015) päätyvät arvioon, että eläkeuudistus pidentää työuria vain noin viisi kuukautta vuoteen 2025 mennessä. Vuoteen 2035 mennessä työurat pitenisivät noin 9 kuukaudella. Heikki Oksanen päätyi arvioon, että Suomessa sovittu eläkeuudistus on kaikkiaan varsin vaatimaton kansainvälisesti vertaillen (Oksanen, 2014 ja 2015).

Suomessa on käyty keskustelua myös palkkatuen käytöstä työllisyyden parantamisessa. Rajoitetusti tätä keinoa on jo käytetty vaikeasti työllistettävien palkkaamisessa. Soininvaara ja Vartiainen ehdottavat matalapalkkatyön lisäämistä Suomessa Saksan mallin mukaan. Palkka-

tuen nykyistä laajempi käyttö voisi auttaa tässä (Tiainen, 2014). Matalapalkkatöitä ei voida pitää tavoitteena, mutta niiden lisääminen auttaisi työllisyysasteen nostamista muiden pohjoismaiden tasolle.

5. Verotus ja yritystuet

Tässä luvussa tarkastellaan verotukseen, yritystukiin ja eräitä yrittäjän sosiaaliturvaan liittyviä kysymyksiä. Verojärjestelmä on jatkuvan keskustelun kohteena Suomessa ja muualla. Verotulot ovat julkisen sektorin tärkein tulolähde. Jos verotulot eivät riitä niin julkinen sektori ottaa lisää velkaa kuten Suomessa onkin tapahtunut jo vuosia. Verotus vaikuttaa myös investointeihin, säästämiseen, työntekoon ja yleensä talouden kasvuun. Suomen kokonaisveroaste on EU-maiden korkeimpia, mikä haittaa talouden kasvua. Lisäksi verotus vaikuttaa tuotantoresurssien kohdentumiseen. Se vaikuttaa tällöin muun muassa investointi- ja säästämiskohteiden valintaan ja yritysten rahoitusrakenteeseen. Verotusta on tutkittu hyvin paljon maailmalla ja myös Suomessa. Verotus on kuitenkin niin suurten poliittisten intohimojen kohde, että tutkimustuloksia hyödynnetään päätöksenteossa varsin vähän. Valtiosihteeri Martti Hetemäen työryhmä laati vuosina 2010–2011 mittavan ja perusteellisen kokonaisverouudistuksen ehdotuksen, mutta silloinen valtiovarainministeri hyllytti sen lähes kokonaan (Valtiovarainministeriö, 2010). Jaksossa 5.1 tarkastellaan Suomen verojärjestelmän keskeisiä kysymyksiä ja verouudistuksen suuntaviivoja erityisesti yhteisö- ja osinkoverotuksen osalta, jotka ovat keskeisiä pk-yritysten kannalta. Jaksossa 5.2 arvioidaan yritystukia, joita myös pk-yritykset saavat varsin paljon.

5.1 Verotus

Avoimessa taloudessa kuten Suomessa, joka on integroitunut voimakkaasti Euroopan unioniin ja euroalueeseen sekä koko maailmantalou-

teen, verotukseen vaikuttaa myös sen kehitys ulkomailla. Pääomamarkkinoiden globalisoituminen ja yritysten sekä sijoituspääomien vapaa liikkuminen ovat johtaneet kilpailuun yritysten sijoittumisesta ja investoinneista. Erityisesti yritysverotuksen alueella on voimakasta kilpailua. Sitä on myös EU-alueella, vaikka kilpailua on yritetty hillitä. Nyt myös Yhdysvallat on lähtenyt mukaan tähän kilpailuun. Siellä on tehty suuri veroreformi, jossa yritysverotus laskettiin 35 prosentin tasolta 21 prosentin tasolle. Varsinkin suurten yritysten investointien tuottovaatimus määräytyy globaalilla tasolla ja tällöin yritysverolla on keskeinen merkitys. Se vaikuttaa siihen, minne maahan investoinnit suuntautuvat. Osinkojen verotuksella on tähän pienempi vaikutus (ETT, 2015). Seuraavassa tarkastellaan pääosin yhteisö- ja pääomatulojen verotusta Suomessa.

Suomessa toteutettiin historialliseksi luonnehdittava yhteisö- ja pääomatulojen verotuksen uudistus 1990-luvun alussa Holkerin hallituksen toimesta. Tällöin siirryttiin ns. eriytettyyn tuloverotukseen, jossa pääomatuloja (korot, osingot, vuokrat ja luovutusvoitot) verotetaan erillään progressiivisesti verotetuista ansiotuloista. Pääomatulojen veroasteeksi tuli 25 prosenttia ja sama veroaste säädettiin myös yhteisöverotukselle. Osinkojen kahdenkertainen verotus poistettiin niin sanotulla hyvitysjärjestelmällä (avoir fiscal). Tästä jouduttiin kuitenkin luopumaan vuonna 2005 EU:n vaatimuksesta, koska se kohteli kotimaisia ja ulkomaisia osingonsaajia eri tavalla. Osingoissa palattiin kahdenkertaiseen verotukseen.

1990-luvun alun uudistuksessa yritysten veropohjaa laajennettiin huomattavasti, yhteisö- ja pääomatulojen verotus asetettiin samalle tasolle ja osinkoja verotettiin vain yhdenkertaisesti. Tuloksena oli yksi maailman neutraaleimmista verouudistuksista. Varsinkin yhteisöveron tuotto kasvoi paljon arvioitua enemmän. Verotuksesta tuli myös yritysten rahoitusrakenteen suhteen neutraali. Aiempi verotus oli suosinut velkarahoituksen käyttöä, koska lainakorot olivat vähennyskelpoisia,

yritysverotus oli 50 prosenttia ja toisaalta osinkoja verotettiin kahdenkertaisesti. Uudistuksen ansiosta suomalaisille yrityksille tyypillinen ylivelkaantuminen alkoi vähentyä merkittävästi, eikä se nykyisin ole enää laaja ongelma. Yritysten rahoitusrakenteet ovat myös tervehtyneet. Vuonna 2005 toteutettu yhtiöveron hyvitysjärjestelmän poistaminen oli selvää ”takapakkia” osinkojen verotukselle. Sen jälkeen on tehty lukuisia muutoksia yhteisö- ja pääomatulojen verotukseen. Verotus on mennyt selvästi aiempaa monimutkaisempaan ja epäneutraalimpaan suuntaan. Vuoden 2014 alusta yhteisöveroa alennettiin 20 prosenttiin. Valtiovarainministerinä oli tuolloin Jutta Urpilainen. Alennusta kritisoitiin kovaa SDP:n sisällä ja yleensä vasemmistosta. Yritysten investoinnit olivat laskeneet jo pitkään ja yhteisöveron alentamisella niitä pyrittiin elvyttämään ja lisäksi houkuttelemaan ulkomaisia investointeja Suomeen. Nämä tavoitteet onkin osittain saavutettu.

Myös osingoille 1990-luvun alussa säädetty tasavero 25 prosenttia herätti vasemmistossa ankaraa kritiikkiä. Pääomatuloille onkin sittemmin säädetty lievä progressio. Verokannoiksi tuli aluksi 30 ja 32 prosenttia (yli 50 000 euron pääomatuloille). Vuonna 2016 säädettiin yleemmäksi verokannaksi 34 prosenttia (yli 30 000 euron pääomatuloista).

Kaikkien näiden verouudistusten jälkeenkin verotukseen on jäänyt suuri ongelma, jota ei ole pystytty poistamaan. Pääomatulojen ja korkeimpien ansiotulojen veroasteiden ero on aivan liian suuri, lähes 30 prosenttiyksikköä. Suuri ero veroasteissa tekee ansiotulojen muuntamisen pääomatuloiksi verotuksessa edulliseksi. Tulojen muuntamista onkin tehty entistä enemmän (ETT, 2015 ja Kannianen – Koskenkylä, 2016). Käytännössä tämä tapahtuu perustamalla osakeyhtiö, josta tuloa otetaan osittain ansiotulona ja osittain osinkoina.

Myös listaamattomien yritysten verotus ja erityisesti niiden jakamien osinkojen osalta, on edelleen varsin ongelmallista. Yrityksen nettovarallisuuteen kytketty osinkojen verotus on epäneutraalia ja vääristää si-

joitusten allokaatiota (luo tehottomuutta). Verotuksen sääntöjä on myös muutettu lähes vuosittain. Nettovarallisuuden kytkentä suosii sijoituksia kiinteistöihin ja arvopapereihin. Toisaalta se syrjii investointeja koneisiin, laitteisiin ja aineettomiin investointeihin (T&K-menot). Nykyisen verotuksen kriittistä arviointia on tehty monella taholla, muun muassa ETT (2015), Kanninen-Koskenkylä, 2016 ja Kari-Laitila, 2012.

Listaamattomien yritysten osinkojen verotus on nykyisin seuraava:

- Osinkoa voidaan verottaa joko ansiotulona tai pääomatulona, osa osingosta on verotonta.
- Jos osinko on alle 8 prosenttia yrityksen nettovarallisuudesta (matemaattinen arvo) niin jaetusta osingosta 25 prosenttia on veronalaista pääomatuloa ja 75 prosenttia on verotonta tuloa 150 000 euroon saakka, jonka ylittävästä osasta 85 prosenttia on veronalaista pääomatuloa ja 15 prosenttia on verotonta tuloa.
- Jos osinko on yli 8 prosenttia nettovarallisuudesta, ylimenevästä osasta 75 prosenttia on osingonsaajalle ansiotuloa ja 25 prosenttia verotonta tuloa. Ansiotuloa verotetaan progressiivisesti.

Listaamattomien yhtiöiden verotus on siis todella monimutkaista ja epäneutraalia. ETT:n teoksessa (2015) on laadittu kokonaisedotus yhtiö- ja pääomatulojen verotukselle (katso ETT, 2015 ja Kanninen-Koskenkylä, 2016). Ehdotus pohjautuu osittain Hetemäen työryhmän ehdotukseen (2010). Uudistuksen pääpiirteet ovat seuraavat:

- Yhteisöverokanta alennetaan 15 prosenttiin.
- Pääomatulojen verokanta olisi 30 prosenttia (ei ylempää tasoa).
- Listatuista yhtiöistä (pörssiyritykset) saatuja osinkoja verotetaan kokonaisuudessaan 30 prosentin veroasteella.

- Listaamattomista yrityksistä saatuja osinkoja verotetaan ns. normaalituoton osalta siten, että veronalaisen osingon osuus olisi 35 prosenttia. Normaalitytuotto olisi kolme prosenttia nettovarallisuudesta.
- Normaalitytuoton ylittäviä osinkoja verotettaisiin täysimääräisesti 30 prosentin kannalla eli yhdenmukaisesti listattujen yhtiöiden kanssa.
- Piensijoittajille voitaisiin myöntää verohelpotus, esimerkiksi osingoista 3000 euroon saakka olisi 35 prosenttia verollista. Vaihtoehtoisesti osingot voisivat olla 1000 euroon saakka verottomia.

Tämä ehdotus tai vastaavasti jokin sen muunnelmä, poistaisi nykyisen verotuksen ongelmat pääosin, mutta täysin neutraalia verotusta ei kuitenkaan syntyisi. Ehdotuksen mukaan listaamattomien ja listattujen yritysten osinkojen kokonaisveroaste olisi sama eli 40,4 prosenttia (kokonaisveroaste on yhteisö- ja osinkoveroasteiden summa vähennettynä näiden veroasteiden tulolla). Normaalitytuoton ajatellaan edellä vastaavan niin sanottuja yritysten puhtaita voittoja. Ylin kokonaisveroaste olisi ”siedettävä”, mutta se jäisi silti alle ansiotulojen ylimmän marginaaliveron (noin 57 %). Jos tätä eroa haluttaisiin kaventaa, niin voitaisiin joko nostaa pääomatulojen verotusta tai alentaa ylintä marginaaliveroa. Kolmas vaihtoehto olisi muuttaa molempia. Varsin yleisesti on maailmalla vallalla näkemys, että yhteisöverotus alenee edelleen tulevina vuosina verokilpailun johdosta. Globalisaation ja sen myötä syntyneiden yritys-, ansio- ja pääomatulojen alennuspaineiden vuoksi verottajan päähuomio onkin ollut välillisessä verotuksessa. Erityisesti arvonlisäveroa on korotettu lähes kaikissa maissa. Suomessa ALV on EU:n korkeimpia (24 %). Saksassa se on vain 19 prosenttia. ALV:n alarajaa on nostettu monissa maissa, myös Suomessa. Maksu alkaa nykyisin yli 10 000 euron liikevaihdosta. Aiemmin rajana oli 8500 euroa (liikevaihto). Useissa maissa alaraja on paljon korkeampi (SY, 2017). Alarajan nostaminen vaikuttaisi myönteisesti pienten yritysten toimintaan.

Myös omaisuuden verotuksesta on käyty keskustelua. Myös tämä verotus vaihtelee paljon EU-maiden välillä. Ruotsi on lopettanut sekä varallisuuden että perintöjen verotuksen. Suomi lopetti varallisuuden verotuksen pian Ruotsin jälkeen vuonna 2005. Norja on lopettanut perintöverotuksen, mutta siellä on edelleen varallisuuden verotus. Suomessa on ehdotettu perintö- ja lahjaverotuksen lopettamista erityisesti pk-yritysten taholta. Erityisen aktiivinen on ollut Perheyrittäjien liitto, joka on väittänyt, että perintöverotus haittaa yritysten sukupolvenvaihtoa. Toistaiseksi perintöverotus pysyy Suomessa ja sitä jopa kiristettiin hiukan muutama vuosi sitten. Kiinteistöjen verotusta on kaikissa EU-maissa. Suomessa tämä verotus on kiristynyt vähitellen. Valtio määrittelee sille raja-arvot, mutta kunnat tekevät veropäätöksen näissä raameissa. Kiinteistövero sopii hyvin globalisoituvaan kehitykseen, koska kiinteistöt pysyvät kotimaassa.

Sosiaaliturvan uudistaminen liittyy läheisesti myös verotukseen, koska huomattava osa sosiaaliturvasta rahoitetaan sos-maksuilla (Esimerkiksi työeläke- ja työttömyysturvamaksut), jotka ovat välillistä verotusta ja nostavat työvoimakuluja. Näitä maksuja peritään sekä työnantajilta, että palkansaajilta. Kiky-sopimuksessa osa maksuista siirrettiin yrityksiltä palkansaajien maksettavaksi.

Sosiaaliturvajärjestelmän kokonaisuudistuksesta on puhuttu vuosia, mutta se on jäänyt tekemättä. Sote-uudistus on mennyt sen edelle. Sosiaaliturvan uudistamisessa puolueiden näkemyserot ovat hyvin suuret. Sipilän hallitus on kuitenkin asettanut työryhmän arvioimaan uudistusta, mutta se jäänee seuraavan hallituksen tehtäväksi. Yritysten kannalta sosiaaliturvan ja ansiotulojen nykyistä parempi yhteensovittaminen olisi tarpeen.

Pk-yrittäjien eläkemaksuissa on myös ongelmia (SY, 2013 ja HS, 17.6.2017). Yrittäjien eläketurvan (YEL) piirissä on noin 200 000 suomalaista. YEL-maksu on vuonna 2017 24,1-25,6 prosenttia yrittäjän

itse määrittämästä työtulosta. Toisin kuin TEL-järjestelmässä, YEL-maksuja ei ole lainkaan rahastoitu. Yrittäjien maksamat eläkemaksut käytetään kokonaan maksussa oleviin eläkkeisiin. Jos eläkemaksut eivät riitä yrittäjäeläkkeiden maksamiseen niin valtio maksaa puuttuvan osan. Vuonna 2017 tämä on noin 150 miljoonaa euroa. Eläkemaksu määrittää myös yrittäjän sairauspäivärahan ja työkyvyttömyyseläkkeen suuruuden. Yrittäjät maksavat usein itselleen liian pientä eläkettä suhteessa todellisiin työtuloihin. Eläketurvakeskuksen johtaja Jukka Rantala ehdottaa, että työtulon voisi määrittää joko kiinteäksi kuten nykyään tai eläkemaksua voisi maksaa todellisten verotettavien ansiotulojen mukaan. Ilmeisesti yhtiömuotoista yritystä pyörittävät yrittäjät käyttäisivät nykyistä mallia, koska he nostavat tuloja eri muodoissa, jolloin verotettava ansiotulo ei vastaa todellisia tuloja. Henkilöyrittäjille uusi malli sopisi paremmin. Henkilöyrittäjä ei maksaisi eläkemaksua lainkaan, jos tuloja ei ole. Nykyjärjestelmässä yrittäjän eläkemaksu voi joustaa enintään 10-20 prosenttia alaspäin, jos tulot jäävät pieniksi. Lisämaksuja eläketurvaansa yrittäjä saa nykyäänkin tehdä melko vapaasti korottamatta maksua pysyvästi. Tällaisia lisämaksuja on tehty hyvin vähän. Suomen Yrittäjien kyselyn mukaan yrittäjistä 55 prosenttia toimii osakeyhtiönä, 37 prosenttia toiminimellä ja 8 prosentilla on henkilöyhtiö. Joustavuutta yrittäjien eläketurvaan esittää myös Vidlund (HS, 2017).

5.2 Yritystuet

Yritystukien hyödyllisyydestä ja toisaalta vähentämisestä on käyty Suomessa jatkuvasti keskustelua. Usean hallituksen ohjelmassa on ollut tavoitteena vähentää näitä tukia. Yritystukia ovat yrityksille myönnettävät verovähennykset ja suorat rahalliset tuet. Julkiset pääomasijoitukset ja lainat ovat yritysten välillistä tukemista ja niitä käsitellään luvussa 6. Yritystuet eivät pohjimmiltaan kuulu markkinatalouteen eikä talousteoriana niitä yleensä puolla paitsi erityistilanteissa. Tällaisia ovat rahoitus-

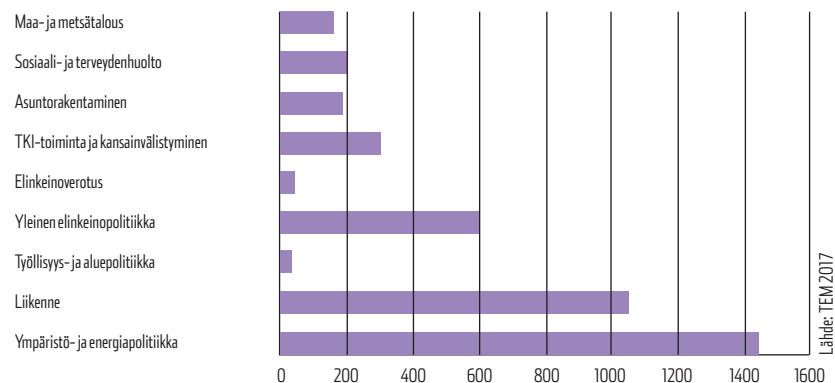
markkinoiden epätäydellisyydet ja ns.-ulkoiset vaikutukset (ETT, 2015, ETLA, 2017 ja TEM, 2017). Varsinkin pk-yrityksillä on välillä vaikeuksia saada rahoitusta ja erityisesti aloittavilla sekä kasvuyrityksillä. Ulkoisia vaikutuksia voi syntyä, jos tuetaan yritysten innovaatiotoimintaa, joka sitten johtaa innovaatioiden leviämiseen muidenkin yritysten käyttöön. Heikosti kannattavien yritysten tukeminen ja jopa pelastaminen on kaikkein kyseenalaisinta tukemista (Ritholz, 2009). Tuet vääristävät kilpailua ja yleensä markkinoiden tervettä toimintaa sekä estävät talouden rakenteiden muuttumista. Ne voivat myös estää uusien yritysten alalle tuloa. Hallitusten tavoitteet karsia yritystukia ovat epäonnistuneet kerta toisensa jälkeen. Näin on käymässä myös Sipilän hallitukselle. Hallitus nimittikin syksyllä 2017 työryhmän, jonka tarkoituksena on esittää suunnitelma yritystukien kokonaisuudistukseksi – uudistus ei kuitenkaan tätä kirjoittaessa näytä etenevän kovin vauhdikkaasti.

Yritystuet ovatkin kasvaneet vuosi vuodelta. Yritystukien tilastoja on saatavissa TEM:n julkaisusta toukokuu/2017 ja Valtiontalouden tarkastusviraston raportista syksy 2017 (raportti 14/2017). Vuonna 2016 valtion budjetista maksettiin tukia elinkeinoelämälle 4136 miljoonaa euroa (vuonna 2015 3265 milj. euroa). Tukien määrä on yli kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Varsinaisesta yritystuesta suoraa rahallista tukea on 1,2 miljardia euroa ja verotukia 2,9 miljardia euroa. Kun mukaan otetaan maataloustuen kansallinen osuus (1,1 mrd.), kuntien yritystuet (noin 300 milj. euroa), EU-osarahoitteinen yritystuki (noin 100 milj. euroa) ja joillekin toimialoille kuten henkilökuljetukset, kirjat, liikuntapalvelut, lääkkeet ja majoituspalvelut, myönnetyt alennetut ALV-verokannat (yhteensä noin kolme miljardia), tulee yritystuen arvoksi yhteensä 8,5 miljardia euroa. Tämä on peräti 15 prosenttia vuoden 2017 valtion talousarviosta (55,8 miljardia euroa).

TEM:n selvityksessä (2017) on mukana runsaat 50 erilaista tukea ja ne jakautuvat lukumääräisesti lähes tasan suoriin tukiin ja verotukiin.

Sipilän hallitus on leikannut suorista yritystuista muun muassa Tekesin TKI-tukia, uusiutuvan energian tuotantotukia (syöttötariffit) ja työllisyyspoliittisia tukia. Toisaalta tukia on myönnetty lisää vuosille 2016-2018 yhteensä 300 miljoonaa euroa. Uusilla tuilla pyritään edistämään erityisesti digitalisaatiota, biotaloutta, cleantech-alaa ja terveysalan kehitystä. Kuviossa 1 esitetään tukien jakautuminen politiikka-aloittain.

Kuvio 1. Yritystuet (miljoonaa euroa) politiikka-alueittain vuonna 2017, yhteensä noin 4 mrd. euroa.

Kuviosta 1 havaitaan, että ympäristö- ja energiasektorit sekä liikenne saavat noin 65 prosenttia kaikesta tuesta. Myös yritysten tutkimus- ja kehittämistoimintoja (T&K) tuetaan melko paljon. TEM:n selvityksessä esitetään tukien määrä eriteltynä suoriin tukiin ja verotukiin sekä tukien jako taloutta uudistaviin tukiin, kustannuskilpailukykyä parantaviin tukiin ja muihin tukiin. TEM:n tutkimuksen mukaan taloutta uudistavien tukien osuus on vain kymmenen prosenttia kaikista yritystuista.

TEM:n selvityksessä arvioidaan, että uusiutuvan energian tuotantotuki ei edistä yritysten uudistumista. Tuet lähinnä parantavat kustan-

nuskilpailukykyä ja erityisesti tuulivoiman osalta. Sähkön hinnan alhaisuudesta johtuen tuulivoiman tuki saattaa nousta 10 vuoden kuluessa jopa kahteen miljardiin euroon. Tukipolitiikkaa onkin nyt muutettu, mutta vanhat päätökset ovat voimassa vielä lähes 10 vuotta. Energiaintensiivisten yritysten veronpalautukset eivät myöskään tue uudistamista. Lähes ainoat tuet, joista on selvästi hyötyä ovat TEKES:n tuet, joilla pääosin tuetaan yritysten innovaatiotoimintaa.

TEM:n selvityksen tekoon osallistui asiantuntijoita TEM:stä, VM:stä ja muistakin ministeriöistä sekä TEKES:stä. Tämä lienee perusteellisin Suomessa tehty arvio yritystuista ja niiden vaikutuksista. Yritystukia on tutkittu Suomessa varsin paljon ja Suomi on ollut yhtenä maana mukana useissa kansainvälisissä tutkimuksissa. TEM:n selvityksissä on raportoitu laajalti näitä tutkimuksia. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos (ETLA) on ollut erityisen aktiivinen yritystukien tutkimuksessa. Uusin ETLA:n tutkimus on julkaistu marraskuussa 2017 (Ali-Yrkkö, Kotiranta ja Ylhäinen, 2017). Siinä selvitettiin erityisesti innovaatiotukien vaikutuksia.

Näiden monien tutkimusten ja selvitysten päätulos on kutakuinkin samanlainen ja yhdenmukainen TEM:n (2017) selvityksen kanssa. Pääosa yritystuista ei edistä Suomen yrityssektorin uudistumista. Tuet voivat olla suorastaan haitallisia, koska ne tukevat vanhoja rakenteita, niitä myönnetään liian pitkään samoille yrityksille ja ne vääristävät yritysten välistä kilpailutilannetta. Tuet ovat jonkin verran edistäneet työllisyyttä estämällä irtisanomisia, mutta uusia työpaikkoja on syntynyt vähän ja talouden kasvuun vaikutukset ovat olleet vähäisiä. Myös tuottavuuskertyksen edistäminen on ollut hyvin vähäistä. Hyödyllisin tukimuoto on ollut yritysten innovaatiotoiminnan tukeminen.

ETLA:n tutkimuspäällikkö Mika Maliranta kritisoi voimakkaasti yritystukia TEM:n selvityksen (2017) valossa (Iltalehti, 7.10.2017). Hänen mukaan on jo tullut aika raivata Suomen haitallista, sekavaa ja

hajanaista yritysten tukiviidakkoa. Malirannan mukaan yritystukiin uppoavat eurot olisi parempi käyttää esimerkiksi yritysten ja palkansaajien verojen alentamiseen, mistä hyötyisi koko talous. Suuri hyöty tulisi myös siitä, että ison tukimyllyn purkaminen edistäisi kilpailua ja markkinataloutta. Myös Valtiontalouden tarkastusvirasto (VTV) on moneen otteeseen arvostellut yritysten tukemista julkisin varoin (VTV, 2017). Lainsäädännön kriteerit tukien myöntämiselle ovat liian väljät ja osin jopa epäselvät. Yritystuista onkin tullut monille yrityksille suorastaan tukiautomaatti. VTV arvostelee myös sitä, että yritystukia saavat myös erittäin kannattavat yritykset.

6. Pk-yritysten rahoitus ja pääomamarkkinoiden kehittäminen

Yrityssektorin rahoituksessa EU-alueella pankkiluottojen merkitys on edelleen aivan keskeinen. Ulkoisesta rahoituksesta pankkien kautta saadaan noin 65 prosenttia. Osakerahoituksen ja joukkovelkakirjojen osuus on noin 30 prosenttia. Julkinen sektori rahoittaa myös jonkin verran yrityksiä. Yhdysvalloissa luvut ovat lähes päinvastoin. Siellä hyvin kehittyneiden ja syvien pääomamarkkinoiden osuus yritysten rahoituksesta on lähes 70 prosenttia.

EU:ssa on otettu tavoitteeksi pienentää yritysten pankkiriippuvuutta. Vuonna 2015 käynnistettiin hanke, jolla pyritään pitkällä ajalla luomaan EU:n laajuinen pääomamarkkinoiden unioni. Suomi on mukana tässä prosessissa. Tavoitteena on monipuolistaa yritysten rahoituslähteitä ja lisätä oman pääoman osuutta rahoituksessa. Pikkarainen toteaa kirjoituksessaan, että Suomen rahoitusmarkkinoiden monipuolistamista tulisi edistää. Erityisesti huomiota tulee kiinnittää kasvavien ja kansainvälistyvien pk-yritysten rahoitukseen (Pikkarainen, 2017).

6.1 Pk-yritysten rahoituksen lähteet

Edellä luvuissa 2 ja 3 tarkasteltiin barometrien valossa pk-yritysten rahoituksen saatavuutta ja rahoituksen merkitystä yleensä. Kyselyt osoittavat, että rahoitus ei ole yrityksille suurin ongelma. Sen edelle menevät useat muut tekijät kuten talouden tilanne, työmarkkinoiden toiminta ja kustannustaso. Varsinkin yritykset, joilla kannattavuus on hyvä, saavat ulkoista rahoitusta helposti ja hyvillä ehdoilla. Ongelmia on lähinnä heikommin kannattavilla yrityksillä, aloittelevilla yrityksillä (start-up) ja kasvuyrityksillä. Yrityksen perustamisvaiheessa rahoitus on monille suuri ongelma. Tällöin ei ole vielä tuotantoa tai toiminta on aluksi tappiollista. Ongelma on kasvanut, koska pankkien sääntelyä on tiukennettu finanssikriisin jälkeen. Pankkien vakavaraisuusvaatimuksia on kasvatettu, jolloin erityisesti pk-yritysten luottojen riskipainot ovat kohonneet (Pylkkönen ja Savolainen sekä Pk-barometrit 2012-2017). Pankit ovat myös alkaneet vaatia aiempaa enemmän vakuuksia ja suurempaa omarahoituksen osuutta varsinkin pk-yrityksiltä.

Pörssiin listautuminen on varsin työlästä ja siihen liittyy muun muassa jatkuva informointivelvollisuus. Suomen pörssissä onkin pieniä yrityksiä vain muutamia kymmeniä ja keskisuuria vain parikymmentä. First North markkinapaikalla oli vuosia vain pari yritystä. Kun First North-listautumisen byrokratiaa kevennettiin vuonna 2015, alkoi yrityksiä listautua enemmän. Nykyisin listautuneita on jo yli 20 yritystä. Lukumäärät ovat kuitenkin pieniä Ruotsiin verrattuna. First North-listautumisen esteenä on Suomessa edelleen listaamattomien yritysten osinkojen kevyempi verotus kuin pörssiyrityksillä (katso luku 4). Liitteen taulukossa 10 esitetään listautumiset pohjoismaiden pörssiin vuosina 2000-2017 (Suomi, Ruotsi ja Tanska).

Yksityinen ja julkinen pääomasijoitustoiminta ovat kasvaneet Suomessa selvästi viime vuosina. Näihin kuuluvat muun muassa businessenkeliin rahoitus, venture capital, start-up rahoitus ja muu riskirahoitus.

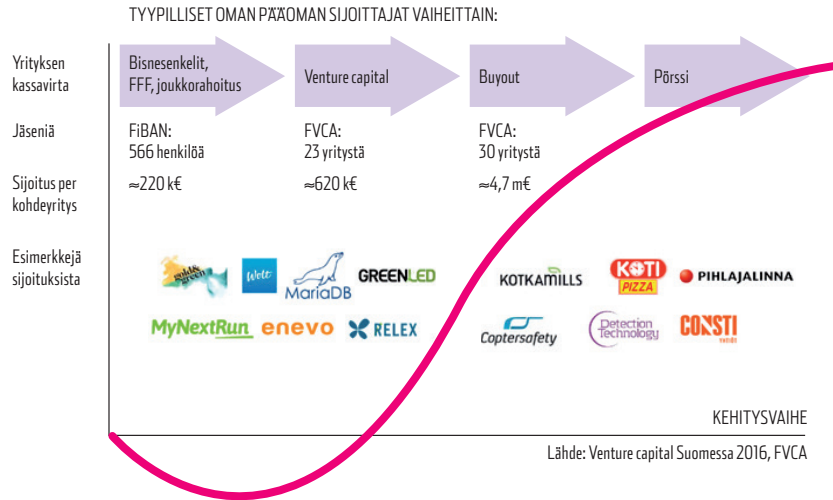
Joukkorahoitus lainojen ja osakesijoitusten avulla on voimakkaassa kasvussa, vaikka määrä on vielä varsin pieni (vuonna 2016 noin 150 miljoonaa euroa). Julkiset pääomasijoitukset hoidetaan pääosin Tesin (Teollisuussijoitus) kautta. Finnvera ja Tekes myöntävät yrityksille rahoitusta monessa eri muodossa. Tekes ja Finnpro fuusioidaan vuoden 2018 alussa Business Finlandiksi. Kunnianhimoisena tavoitteena on pk-yritysten viennin kaksinkertaistaminen. Liitteen taulukossa 11 tarkastellaan pk-yritysten eri rahoituslähteitä.

Pankkirahoitus on hallitseva ulkoisen rahoituksen muoto (lähes 70 prosentilla yrityksistä). Rahoitusyhtiöistä saadaan myös paljon rahoitusta. Finnveran merkitys on varsin suuri (lähes 20 prosenttia). Pääomasijoitusyhtiöiden osuus on vain kahdeksan prosenttia. Listautumisia (osakerahoitus) ja joukkovelkakirjoja on erittäin vähän. Joukkovelkakirjoja käyttävät vain menestyneet keskisuuret yritykset (yleensä vientiyrityksiä). Joukkorahoituksen käyttö on selvästi kasvussa. Voimakkaasti kasvavilla yrityksillä on muista pk-yrityksistä selvästi poikkeava rahoitusmalli. Näillä kasvuyrityksillä Tekesin, pääomasijoittajayhtiöiden ja jopa yksityisten sijoittajien merkitys on varsin suuri.

6.2 Pk-yritysten rahoituksen uudet muodot

Pk-yritysten rahoitukseen on alkanut tulla uusia muotoja. Pankkikeskeisyys on alkanut vähentyä, vaikka se on edelleen hallitseva toiminnan rahoituskanava. Tarve uusiin rahoituslähteisiin on kasvanut, koska pankit voivat ottaa entistä vähemmän riskejä luotonannossaan. Riskipitoisia hankkeita pankit eivät juuri rahoita. Pankkien osallistuminen suuren riskin hankkeisiin yleensä edellyttää, että muita rahoittajia on mukana, esimerkiksi pääomasijoittajia kuten Finnvera tai Tesi.

Kuvio 2. Kasvuyrityksen rahoitus eri kehitysvaiheissa

Kuvio 2 kuvaa uuden yrityksen kehityksen kaarta, mikäli yritys alkaa menestyä jatkossa. Yrityksen kassavirta voi olla negatiivinen vuosia. Tänä aikana rahoitusta voi saada yleensä vain omistajilta itseltään, muilta yksityisiltä henkilöiltä, bisnesenkeleiltä ja joukkorahoituksesta (vain osakesijoituksena). Rahoituksen saatavuus monipuolistuu, kun kassavirta kääntyy positiiviseksi. Pääomasijoitusyhtiöt tulevat tällöin mukaan rahoitukseen (venture capital) ja julkiselta puolelta teollisuussijoitus (TESI). Kun kannattavuus on 1-3 vuotta positiivinen, tilanne paranee edelleen. Tällöin myös pankkiluottoja on mahdollista saada varsinkin, jos muita rahoittajia on edelleen mukana. Joukkorahoitusta lainamuodossa on mahdollista saada vasta tässä vaiheessa. Myös Finnveran ja Tekesin rahoitus on mahdollista. Seuraava vaihe voisi olla listautuminen First North markkinapaikalle, minkä kuitenkin vain hyvin harvat yritykset ovat tehneet. Osinkojen verotus ja listautumisen asettamat hal-

linnolliset vaatimukset ovat useimmille yrityksille liian suuri este.

Start-up yritysten rahoituksessa businesenkelit ovat tärkeässä roolissa. FiBAN eli Finnish Business Angels Network on suomalainen voittoa tavoittelematon yhdistys, joka edistää yksityishenkilöiden sijoitusten tekemistä listaamattomiin potentiaalsiin kasvuyrityksiin. FiBAN on luonut sijoittajaenkeliverkoston, johon kuuluu yli 600 sijoittajaa ympäri Suomea. Vuonna 2016 FiBAN:in jäsenet sijoittivat yli 300 suomalaisen kasvuyritykseen 53 miljoonaa euroa pääomiaan (FiBAN, nettisivut 2017). FiBAN on perustettu vuonna 2010.

Venture capital sijoitukset ovat kasvaneet vuosi vuodelta. Vuonna 2016 tällaisia sijoituksia tehtiin yli 80 miljoonaa euroa. Myös ulkomailta Suomeen tehdyt venture capital sijoitukset ovat kasvaneet. Alkaviin yrityksiin tehtiin siemenvaiheen pääomasijoituksia vuonna 2016 14 miljoonaa euroa (katso FVCA eli Finnish Venture Capital Association, 2017). Myös venture capital rahastoihin on sijoitettu entistä enemmän varoja. Rahastot sijoittavat start-up ja kasvuyrityksiin. Näihin rahastoihin sijoittavat myös eläkevakuuttajat, vakuutusyhtiöt ja valtion pääomasijoitusyhtiöt.

Myös niin sanottu Buyout-toiminta on alkanut laajentua Suomessa. Buyout-rahastoihin tuli uusia varoja 418 milj. euroa vuonna 2016. Yleensä buyout-pääomasijoitusrahastot sijoittavat myöhemmän kasvuvaiheen kasvuyrityksiin. Osa sijoitusvaroista tulee ulkomaisilta rahasto-sijoittajilta. Buyout-sijoituksia tehtiin vuonna 2016 suomalaisiin yrityksiin yhteensä 542 miljoonaa euroa, joista lähes puolet tuli ulkomailta.

Joukkorahoituksen käyttö kaksinkertaistui Suomessa vuonna 2016 ja oli yhteensä 156 miljoonaa euroa. Erityisen nopeasti kasvoi oman pääoman ehtoinen joukkorahoitus, joka euromääräisesti ylitti ensi kertaa lainaehtoisen määrän. Vuonna 2016 tuli voimaan uusi joukkorahoitusta sääntelevä lainsäädäntö. Sen myötä puitteet alan kehittymiselle selkiintyivät. Välittäjien kirjo monipuolistui, kun Nordea käynnisti

vuonna 2016 joukkorahoitustoiminnan. Joukkorahoitusta hakevien yritysten joukko on laajentunut alkuvaiheen startup-yritysten lisäksi myös vakiintuneempiin yrityksiin. Uuden sääntelyn myötä joukkorahoituksen välittäjän on rekisteröidyttävä Finanssivalvonnan ylläpitämään rekisteriin. Pääomasijoitusrahastojen hallinnoimat varat ovat kasvaneet vuosi vuodelta ja ovat nykyisin jo yli 6 miljardia euroa.

Valtio toteuttaa rahoittajan, takaustenantajan ja pääomasijoittajan rooliaan pääosin kolmen kanavan kautta: Finnvera, Tekes ja Tesi (teollisuussijoitus). Oman pääoman ehtoissa venture capital-rahoituksessa Tesi:n markkinaosuus on ollut parina viime vuotena varsin korkea (30-35%). Yleensä Tesi sijoittaa yksityisen sijoittajan kumppanina (TEM, 2014). Finnvera tarjoaa lainamahdollisuutta myös alkuvaiheessa oleville pienyrittäjille ja on yleensäkin merkittävä rahoituskanava pk-yrityksille (ETT, 2015). Finnveralla on lisäksi vientiin käytettävä rahoitusmuoto pk-yrityksille. Finnveran pk-yritysten vastuukanta on nykyisin lähes kolme miljardia euroa ja viennin rahoitus noin 11 miljardia euroa. Finnveran asiakkaina on noin 30 000 pk-yritystä. Pääomasijoitustoiminnasta Finnvera on luopunut valtion päätöksellä. Tämä toiminta on nyt rajattu valtion toimesta Teollisuussijoitukselle ja Tekes:lle. Finnvera on lisännyt vakuudetonta lainanantoa yrityksille. Valtio korvaa mahdollisista tappioista 55-75 prosenttia. Finnvera on saanut valtuudet merkitä pk-yritysten joukkovelkakirjoja (max 300 miljoonalla eurolla). Jvk-anteja on kuitenkin ollut varsin vähän. Tekes myöntää suoria yritystukia ja rahoitusta pk-sektorille. Valtion melko suurta ja aktiivista roolia pk-sektorin rahoituksessa on myös kritisoitu. Valtion roolia voidaan perustella sillä, että Suomessa on yksityistä riskirahoitusta vain noin neljäsosa Ruotsin vastaavasta (suhteutettuna maan kokoon). Suomessa on keskusteltu usein TEL-yhtiöiden roolista sijoitustoiminnassa. TEL-sijoitusvarat ovat jo yli 200 miljardia euroa eli lähes Suomen BKT:n arvon suuruiset. TEL-yhtiöt sijoittavat noin 35 prosenttia varoistaan osakkeisiin, joista pääosa ulkomaille. Suo-

men pk-yrityksiin TEL-varoja sijoitetaan varsin vähän. Toisaalta pk-yrityksiä on listattu pörssiin ja First North:iin varsin vähän. Sijoituksia voisi suunnata nykyistä enemmän pääomasijoitusrahastoihin. TEL-yhtiöt ovat väittäneet, että Suomen pääomamarkkinat ovat liian pienet ja yhtiöt eivät voi ottaa kovin suuria riskejä.

Suomen pääomamarkkinat ovat alkaneet vähitellen kehittyä, mutta ovat edelleen varsin pienet Ruotsiin verrattuna. Listattuja yrityksiä on Ruotsissa moninkertainen määrä Suomeen verrattuna. Ruotsissa on myös yksityistä riskipääomaa paljon enemmän kuin Suomessa. Suomessa tulisi edistää listautumisia osinkoverotuksen muutoksella (katso luku 4). Suomen ongelma on osin siinä, että meiltä puuttuu kotitalouksilta riskinottohaluja. Tämä näkyy kotitalouksien ”ylisuurena” talletusten määränä, nykyisin noin 85 miljardia euroa. Luku on selvästi suurempi kuin Ruotsissa (maan kokoon suhteutettuna). Talletuksille saa nyt keskimäärin vain noin vajaat 0,3 prosenttia korkotuottoa vuodessa. Talletusten reaalkorko onkin ollut jo vuosia negatiivinen. Osakesijoituksista on saanut jo pitkään noin viiden prosentin tuoton vuodessa (keskimäärin). Kotitalouksia tulisi kannustaa lisäämään riskipitoisempia sijoituksia talletuksia vähentämällä. Laajeneva joukkorahoitus on eräs tapa lisätä riskinottoa ja samalla tuottoa. Suomen tulee seurata EU-maiden pääomamarkkinaunionin kehittämistä, tehdä aloitteita kehittämiseen ja kulkea uudistusten etujoukoissa.

Johtopäätökset

Pienten ja keskisuurten yritysten merkitys Suomen taloudelle on hyvin suuri. Yritysten lukumäärästä pk-yritykset ovat hallitsevia noin 98 prosentin osuudella. Suuria yrityksiä on vain noin 600 ja lukumäärä on ollut laskeva. Yrityssektori työllistää noin 1,4 miljoonaa henkeä, josta pk-yritysten osuus on kaksi kolmasosaa. Viennistä suurten yritysten

osuus on huomattavasti suurempi kuin pk-sektorilla. Pk-yritykset ovat olleet 2000-luvulla avainasemassa työpaikkojen lisäämisessä. Pk-yritysten henkilöstö on kasvanut vuodesta 2000 lähtien lähes 100 000:lla. Suurten yritysten työllisyys on vähentynyt samalla ajanjaksolla. Talouden uudistumisen näkökulmasta kasvuhakuiset ja innovatiiviset pk-yritykset ovat keskeisessä asemassa. Yrityssektori kokonaisuudessaan vastaa 80 prosentista Suomen BKT:stä.

Pk-yrityksiä ja nimenomaan pienimpiä yrityksiä on Suomessa kansainvälisesti vertaillen paljon. Toisaalta keskisuuria yrityksiä on selvästi vähemmän kuin keskimäärin muissa EU-maissa. Työnantajayritysten määrä on alkanut laskea pari vuotta sitten. Yksinyrittäjien määrä on jatkanut kasvuaan jo pitkään. Nämä yritykset eivät ole työnantajia. Varsin harvat yksinyrittäjät ryhtyvät työnantajiksi. Suomen työllisyys vähenee edelleen suurten yritysten osalta. Lisäksi julkinen sektori on ”ylisuuri” ja työllistää noin 650 000 henkeä. Julkiset menot suhteessa bruttokansantuotteeseen ovat EU:n korkeimpia. Julkisen sektorin kokoa taloudessa tulisikin pienentää ja samalla tehostaa toimintaa. Edellä sanotusta seuraa, että työllisyyden kasvun tuleekin tapahtua pk-yrityksissä. Suomen työllisyysaste on noin 70 prosenttia. Tavoitteena tulee olla vähintään 75 prosentin työllisyysaste, joka vallitsee muissa pohjoismaissa. Tämä edellyttää työnantajayritysten kasvua ja nykyistä useampi yksinyrittäjä tulisi saada siirtymään työnantajaksi.

Talospolitiikka ei ole suosinut pk-yrityksiä. Suurten yritysten menestymiseen on kiinnitetty paljon enemmän huomiota. Työmarkkinajärjestöt ovat sopineet palkoista ja muistakin työehdoista sekä osallistuneet jopa muunkin talospolitiikan valmisteluun (esimerkiksi eläkeuudistus). Kolmikantaan ovat osallistuneet hallitus, EK ja ay-liike. Pk-yrityksien edustajia ei ole otettu mukaan (Suomen Yrittäjät ja Perheyrittäjien liitto). Pk-sektorin vaikutusmahdollisuuksia tulisikin lisätä nykyisestä.

Kolmikantainen päätöksenteon malli (vertaa Kiky-sopimus) ei ole pystynyt lisäämään työmarkkinoiden joustavuutta, vaikka tämän tarve todettiin yleisesti euroon liittyttäessä. Paikallista sopimista työehdoista tulisi lisätä huomattavasti. Tältä osin Suomi on selvästi jälkijunas- verrattuna esimerkiksi Ruotsiin, Saksaan ja Tanskaan, joilla on EU-maiden korkein työllisyysaste. Myös Sipilän hallitus on epäonnistunut joustojen lisäämisessä, vaikka hallitus sitä alun perin yrittikin. Joustojen lisäämiseen on monia keinoja, joita käsiteltiin luvussa 4. Tässäkin asiassa Ruotsista, Saksasta ja Tanskasta voi hakea mallia. Niissä on korkean työllisyysasteen lisäksi pk-yritysten osuus viennistä huomattavasti suurempi kuin Suomessa.

Bruttokansantuotteen kasvu on määritelmällisesti yhtä suuri kuin tuottavuuden ja työpanoksen kasvujen summa. Pk-yritysten osalta on suuri potentiaali työpanoksen kasvattamiseen. Henkilöstön lukumäärää voidaan lisätä ja pidentää jonkin verran työaikoja sekä joustavoittaa niitä. Yritysten kynnystä lisärekrytointeihin voidaan alentaa monin eri keinoin. Eräs keskeinen keino on, uuden työntekijän koeajan pidennys, joka nyt on Suomessa EU-maiden lyhimpiä. Suomessa tulisi myös laajentaa oppisopimusjärjestelmän käyttöä. Saksasta saa siihen hyvän mallin. Oppisopimusjärjestelmän laaja käyttö on komission, OECD:n ja IMF:n mukaan yksi keskeinen selitys Saksan korkealle työllisyysasteelle ja hyvin alhaiselle nuorisotyöttömyydelle. Sosiaaliturvan niin sanotut kannustinloukut ovat myös suuri este työllistämislle ja työllistymislle. Nykyinen hallitus ei näytä saavan aikaan sosiaaliturvan (mukaan lukien työttömyyskorvaus) kokonaisuudistusta. Se jäänee seuraavan hallituksen tehtäväksi.

Verotuksen osalta on myös tarvetta uudistuksiin. Hallitus on jo teettänyt selvityksiä yritys- ja pääomatulojen verotuksen muutostarpeista, mutta uudistuksia ei ole tehty. Yritysverotuksessa Suomen 20 prosentin verokanta on kilpailukykyinen, mutta kansainvälinen verokil-

pailu tulee painamaan sitä alaspäin. Samalla pääomatulojen verotusta voitaisiin jonkin verran korottaa. Osinkojen verotus on liian monimutkaista ja epäneutraalia yritysten ja investointikohteiden välillä. Tämän uudistusta onkin valtiovarainministeriön työryhmä ehdottanut, mutta uudistus on hyllytetty. Osinkojen verotus muodostaa pk-yrityksille kynnynksen listautua pörssiin tai First North-kauppapaikkaan. Palkkatulojen marginaaliverotus (rajaveroasteet) on Suomessa varsin korkea kansainvälisessä vertailussa jo keskituloisista alkaen. Osinkotulojen kokonaisverotuksen ja ylimpien marginaaliverojen ero on liian suuri ja kannustaa työtulojen muuntamista pääomatuloiksi. Tämä ongelma on jatkunut jo pitkään.

Vuoden 2000 jälkeen jokainen hallitus on asettanut tavoitteeksi yritystukiensa karsimisen. Tässä on epäonnistuttu täysin. Yritystuet ovat vain kasvaneet. Niitä ovat suorat rahalliset tuet ja verotuet. Yritystukiensa vaikutusta on tutkittu Suomessa varsin paljon (erityisesti TEM ja ETLA). Johtopäätökset ovat selvät. Suurin osa yritystuista ei lisää työllisyyttä eikä talouden kasvua. Erityisen ongelmallista on, että myöskään tuottavuuden kasvuun ei pääosin ole vaikutusta. Ainoa tukimuoto, jolla on havaittu olevan selvästi positiivista vaikutusta, on yritysten innovaatiotoiminnan tukeminen lähinnä T&K-menojen kautta. Yritystuilla on pikemminkin haitallinen vaikutus talouteen. Ne vääristävät kilpailua ja estävät talouden uudistumista. Yritystukia tulisikin karsia huomattavasti ja tarvittaessa käyttää säästöjä verotuksen alentamiseen. Suomessa on nykyisin EU-maiden lähes korkein kokonaisveroaste.

Pk-yritysten rahoituksessa on myös kehittämisen tarvetta. Kannattaville ja jo pitkään toimineille yrityksille rahoitus ei yleensä ole ongelma. Ongelmia on erityisesti uusilla ja kasvavilla yrityksillä sekä heikon kannattavuuden yrityksillä. Pk-yritysten ulkoinen rahoitus on edelleen pääosin pankkiluottojen varassa. Sääntelyn kiristyttyä ja vakavaraisuusvaatimusten kasvaessa pankit ovat tiukentaneet yritysluottojen ehto-

ja. Pääomamarkkinoiden kautta hankittavaa rahoitusta tuleekin lisätä. Suomen pääomamarkkinat ovat edelleen varsin pienet ja selvästi jäljessä kehityksestä muualla. Pk-yrityksille riskipääoman saanti on ehto ja varsinkin voimakkaasti kasvaville ja vientiin suuntautuneille yrityksille (katso luku 6). Euroopan unionissa alettiin pari vuotta sitten kehittää pääomamarkkinaunionia. Tällä tullaan täydentämään pankkiunionia ja vähentämään riippuvuutta pankkiluotoista.

Yrittäjyyden yleinen ilmapiiri on kohentunut Suomessa huomattavasti. Aiemmin voitontavoitteluun suhtauduttiin varsin kielteisesti varsinkin vasemmiston taholta. Hyvinvointivaltion tulevaisuus rakentuu keskeisesti yrityssektorin varaan. Yrittäjyyttä, työnantajaksi ryhtymistä ja riskinoton halukkuutta tulisi edelleen edistää ja kannustaa Suomessa. Vain tätä tietä pitkin Suomi voi turvata täystyöllisyyden ja tuottavuuden kasvun sekä poistaa julkisen talouden kestävyysvajeen.

Liitteet

Taulukko 10. Nasdaqin pohjoismaisten pörssien listautumiset 2000-2017.

Lähde: NASDAQ OMX (*Including multiple listings)

	00	01	02	03	04	05	06	07		08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	Yht
PÄÄLISTA																				
Tukholma	46	24	10	5	10	9	21	9		6	3	7	11	3	4	16	25	22	25	256
Helsinki	20	9	3	1	1	5	6	3		0	2	1	0	2	5	3	5	6	7	79
Kööpenhamina	8	5	0	2	3	6	20	16		6	2	4	1	0	2	3	2	3	3	86
Päälista yhteensä*	74	38	13	8	14	20	47	28		12	7	12	12	5	11	22	32	31	35	421
FIRST NORTH																				
Tukholma						9	36	38		12	5	9	18	8	16	43	51	56	55	356
Helsinki						0	0	1		2	0	0	0	1	1	6	7	5	5	28
Kööpenhamina						1	9	15		3	0	0	0	0	1	0	0	3	3	35
First north yhteensä*						10	45	54		17	5	9	18	9	18	49	58	64	63	419

Taulukko 11. Pk-yritysten ulkoisen rahoituksen aiottu lähteet, prosenttia yrityksistä.

Lähde: Yritysparometri 2017. (Vastaajat ovat voineet valita useamman kuin yhden vaihtoehdon)

	Pankki	Rahoitusyhtiö	Finnvera	ELY-keskus	Tekes	Yksityinen henkilösijoittaja	Pääomasijoitusyhtiö	Vakuutusyhtiö	Teollisuussijoitus/ Finnveran Aloituserahasto Vera	Joukkorahoitus	Velkakirjat	Listautuminen
Kaikki yritykset	68	24	18	10	13	12	8	3	1	4	10	0
TOIMIALOITTAIN												
Teollisuus	78	25	28	15	17	12	6	2	3	5	1	0
Rakentaminen	71	30	15	5	6	5	1	1	0	3	0	0
Kauppa	74	9	20	7	8	14	11	4	1	4	1	0
Palvelut	63	28	17	12	16	14	9	4	1	4	1	1
KASVUHAKUISUUDEN MUKAAN												
Voimakkaasti kasvuhakuiset	67	18	34	20	33	26	20	3	4	11	0	1
Kasvuhakuiset	69	22	17	10	10	10	6	4	0	3	1	0
Asemansa säilyttäjät	69	33	10	5	4	4	1	3	0	1	1	0
Ei kasvutavoitetta	66	38	9	2	0	8	7	0	0	1	2	1

LÄHDEKIRJALLISUUS

Akava, 2014, Työllisyyden parantamiseen tarvitaan uusia avauksia, 9.12.2014

Ali-Yrkkö, J., Kotiranta, A. ja Ylhäinen, I., 2017, Katsaus yritysten kasvuun ja sitä koskeviin politiikkatoimenpiteisiin, ETLA raportit nro 79, 20.11.2017

Einiö, E., Maliranta, M. ja Toivanen, O., 2013, "Yritystuet ja yritystoiminta", Talous & Yhteiskunta 4/2013

Elinkeinoelämän Keskusliitto (EK), Pk-yritysten toimintaympäristö, 2013-2016

ETT-EuroThinkTank, 2015, ks. Kanninen ym., 2015, Libera

Euroopan komission pääomamarkkinaunionin luomista koskeva toimintasuunnitelma (COM,2015, 468)

European Commission, 2013, Labour Market Developments in Europe, European Economy 6/2013

Fiban, 2017, Suomen Bisnesenkeliverkosto (Finnish Business Angels Network), nettisivut

FVCA, 2017, Venture Capital Suomessa 2016, Suomen pääomasijoitusyhdistys, 13.3.2017

Harju, J., Kari, S., Koivisto, A., Kuusi, T., Matikka, T., Määttä, N., Pajarinen, M., Ropponen, M., Rouvinen, P. ja Valkonen, T., 2017, Yritysverotus, investoinnit ja tuottavuus, valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisuja 6/2017

Helsingin Sanomat, 2017, "Yrittäjän eläkemaksuun ehdotetaan joustoa", HS/Anni Lassila, 17.6.2017

Hyytinen, A. ja Maliranta, M., 2006, "When Do Employees Leave Their Job for Entrepreneurship", ETLA Discussion papers no 1023

Ilmakunnas, S., 2017, "Työmarkkinoiden sopeutuminen rahaliiton ja talouskriisin testissä", teoksessa Taimio, H., (toim.), 2017

Iltalehti, 2017, "Massiivinen tukimylly jauhaa turhaa tukea", Iltalehti 7.10.2017

Jouhki, J., 2017, SAK:n kommentti Wessmanille: Saksan menestyksen häikäisevä hinta, Must Read 17.11.2017

Järvinen, R. ja Koskenkylä, H., 2014, Suomen verojärjestelmä on suuremman tarpeessa, Libera/ nettikirjoitus

Kanbur, S.M., 1979, "Of risk taking and the personal distribution of income", Journal of Political Economy 87/1979

Kanninen, V. ja Koskenkylä, H., 2015, "Suomen yritysverotuksen uudistaminen", HS/vieraskynä

Kanninen, V. ja Koskenkylä, H., 2016, "Suomi tarvitsee verouudistuksen", Kanava 6/2016

Kanninen, V., 2006, "Yrittäjyyden taloustiede: Katsaus ja arviointia", Kansantaloudellinen aikakauskirja 3/2006

Kanninen, V., Ala-Peajari, J., Koskenkylä, H., Malinen, T., Mellin, J., Miettinen, S., 2015, Miten Suomi voidaan pelastaa? Talouspoliittinen manifesti, Libera

Kari, S. ja Laitila, J., 2012, Non-linear dividend tax and dynamics of the firm, VATT working papers 41

Kauhanen, M., 2013, "Olisiko Saksan työmarkkinamallista opiksi Suomelle?", Talous ja Yhteiskunta 3/2013

Kauhanen, M., 2017, "Työllisyys ja työttömyys – Miten suomalaiset työmarkkinat ovat muuttuneet?", teoksessa Taimio, H., 2017

Kauhanen, M., Ojala, S. ja Nätti, J., 2014, "Osa- ja määräaikatyön monet muodot ja laatu", Talous & Yhteiskunta 3/2014

Keskuskauppakamari, 2014, Ylisääntelyn seuraukset – pykälämyrsky vaikeuttaa yritysten toimintaa, raportti

Kihlström, R. ja Laffont, J.J., 1979, "A general equilibrium entrepreneurial theory of the firm formation based on risk aversion", Journal of Political Economy 87/1979

Kirkko-Jaakkola, M., 2014, Kansainvälinen palkkaverotus, Veronmaksajat

Koskenkylä, H., 2014, "Suomen talous ja talouspolitiikan linja – miten Suomi saadaan uudelleen nousuun?", Suomen Perusta

Kuusi, T., Pajarinen, M., Rouvinen, P. ja Valkonen, T., "Kokemuksia Suomen vuosien 2013-2014 T&K-verotuskokeilusta", teoksessa Harju, J. ym., valtioneuvoston julkaisuja 6/2017

Lassila, J., Määttä, n. ja Valkonen, T., 2011, "Työeläkeuudistus 2017: Vaikutukset työuriin, tulonjakoon ja julkisen talouden kestävyysvaaraan", Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisuja 1/2015

Lekvall, P. (ed.), 2005, The Nordic Corporate Governance Model, SNS

Maliranta, M. ja Hurri, P., 2017, "Kasvuyritykset ja talouskasvu: Empiirinen analyysi kasvuyritysten työllisyydestä ja tuottavuuden dynamiikasta", Kansantaloudellinen aikakauskirja 1/2017

Määttä, R. ja Ropponen, O., 2014, Listaamattomien yritysten verotus, voitonjako ja investoinnit, ETLA-raportit 40 ja 56/2016

Oksanen, H., 2014, Julkisen talouden kestävyysvaje ja eläkeiden nostaminen, VATT tutkimukset 177

Oksanen, H., 2015, "Lisänäkökohtia eläkeiden nostamisesta", Kansantaloudellinen aikakauskirja 1/2015

Pikkarainen, P., 2017, "Ehdotuksia rahoitusmarkkinoiden kehittämiseksi", Talous & Yhteiskunta 4/2017

Pk-yritysten vieni, Pk-yritysbarometri 2015, Suomen Yrittäjät, Finnvera sekä Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM)

Pylkkönen, P. ja Savolainen, E., 2013, "Pk-rahoituksen tilanne Suomessa", Euro & Talous 2/2013, Suomen Pankki

Ritholz, B., 2009, Bailout Nation: How Greed and Easy Money Corrupted Wall Street and Shook the World Economy

Schmöller, M., 2013, Näkökulma Saksan työllisyysihmeeseen: Työmarkkinatoteumat ja hyvinvointi työmarkkinoiden muutoksen jälkeen, BOF Online 7/2013

Soininvaara, O. ja Vartiainen, J., 2013, "Lisää matalapalkkatyötä – matalapalkkatyö Suomessa", Valtioneuvoston kanslian raportteja 1/2013

Sosiaali- ja terveysministeriö, 2014, Yleissovittavat työehtosopimukset, netti, 18.3.2014

Suomen Kuvalehti, 2013, "Pyhä yleisittovuus", SK/nro 46/2013

Suomen Yrittäjät, Pk-yritysbarometri, 2013-2017

Suomen Yrittäjät, Työmarkkinat toimiviksi, työnteko kannattavaksi ja työllistäminen helpoksi, Yrittäjät 2014

Suomen Yrittäjät, Yrittäjien tulot ja verot 2013-2015

Taimio, H., (toim.), 2017, Tuotannon tekijät, palkansaajien Suomi 100 vuotta, Palkansaajien tutkimuslaitos (PT)

Talouselämä, 100 suurinta työllistäjää, 18/2014 ja 18/2017

TEM, 2013, Toimialojen tuottavuuden kasvu, sen yritystason mekanismit ja yritystuet, TEM julkaisuja 14/2013

TEM, Kasvuyrityskatsaus, 2011-2015

Tiainen, P., 2014, "Palkkatuki on ratkaisu Suomelle", Kaupalehti 14.11.2014

Tiainen, P., 2014, "Palkkatukien olennainen lisääminen ykkösasia työttömyyden alentamisessa", Talous & Yhteiskunta 3/2014

Tilastokeskus, Yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilastot, 2013-2015

Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM), 2017, Virkamiesselvitys yritystuista ja niiden vaikutuksista, TEM raportteja 22/2017

Valtionalouden tarkastusvirasto (VTV), 2017, Laillisuustarkastuskertomus, yritystuet, tarkastuskertomus, 14/2017

Valtiovarainministeriö, 2010, Verotuksen kehittämistyöryhmän loppuraportti, VM:n julkaisuja 51/2010

Valtiovarainministeriö, 2010, Verotuksen kehittämistyöryhmän väliraportti, VM:n julkaisuja 35/2010

Valtiovarainministeriö, 2012, Pääomamarkkinat ja kasvu, julkaisuja 10/2012, ns. Stadihin raportti

Valtiovarainministeriö, 2017, Yritysverotuksen asiantuntijaryhmän raportti, VM:n julkaisuja 12/2017

Vartiainen, J., 2011, Nordic Collective Agreements – A continuous institution in a changing economic environment, Comparative Social Research

Vartiainen, J., 2016, "Korporatismin museo", Suomen Kuvalehti 19/2016

VATT, 2013, Hyvän veropolitiikan periaatteet, VATT julkaisu 63, 2013

Vidlund, M., 2017, "Yrittäjien eläketurvaa pitää joustavoittaa", Helsingin Sanomat/vieraskynä, 11.12.2017

Vihriälä, V., 2013, "Konsensuksen kuolema – perinteinen kolmikanta ei enää toimi, miksi ja mitä tilalle?", EVA:n analyysi 31/2013

Viinanen, I. ja Seppänen, E., 2012, Vasen oikea, oikea vasen, keskustelukirjeitä, Minerva

Wessman, R., 2017, "Saksan malli alentaa työttömyyttä – mutta toimisiko se Suomessa?", MustRead 14.11.2017

Wessman, R., 2017, Saksa on menestynyt häikäisevästi työllisyyden nostamisessa – mutta menestyksen hintakin on kova, MustRead 9.11.2017

*Matti Putkonen on ammattiyhdistysliikkeessä
uransa luonut puolueetyömies.*

Matti Putkonen

Suomen talouden vaaran vuodet

Vastuulliset päättäjät noudattavat kokeneen intiaanipäällikön ohjetta: ”Metsästäjien suhde leiriläisiin on oltava tasapainossa, jotta selvitään kylmän talven yli hengissä”. Ainoastaan vientiteollisuuden kerryttämällä euroilla on mahdollista rahoittaa julkiset palvelut, siksi teollisuuden suhde julkiseen sektoriin on oltava tasapainossa. Jos intiaanipäällikön viisaus sivuutetaan, niin edessämme on Suomen talouden selkärangan murtavat vaaran vuodet.

Uutta miljardien kestävyysvajetta ollaan kotikutoisesti rakentamassa piilottelemalla maahanmuuton, uusiutuvan energian tukipaketien, ilmastopolitiikan ja eurosidonnaisuuksien hintalaput maksajilta.

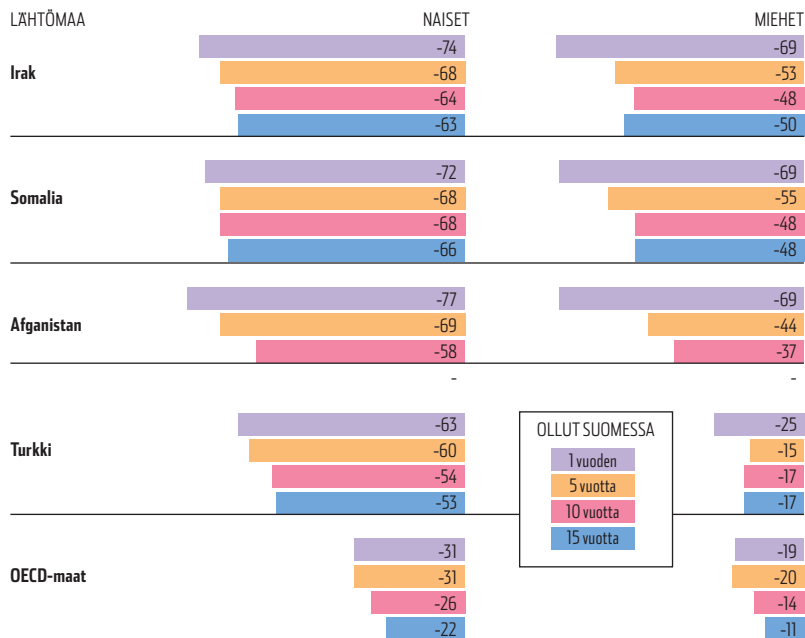
Ensimmäinen yli miljardin vuosilasku mennyt tunnistettuihin maahanmuuton kustannuksiin

Vuosi 2016 oli huippuvuosi, jolloin turvapaikkamaahanmuutosta aiheutuneet suorat menot nousivat runsaaseen miljardiin. Vastaava summa vuonna 2017 oli 865 miljoonaa euroa. Vuoden 2018 budjettiesityksen perusteella maahanmuutosta aiheutuvat menot olisivat 712 miljoonaa euroa. Päälle tulee vielä lasku esimerkiksi oikeuslaitoksen kuormittumi-

sesta. Nämä olisivat isoja rahoja, jos puhuttaisiin mistä tahansa muusta budjetin menoluokasta. Maahanmuutosta puhuttaessa silmäkään ei räpsähdä.

Suorien turvapaikkajärjestelmän ylläpitämisen ja kotouttamisen aiheuttamien menojen lisäksi tulevat kuntatason toimeentulo- ja asumiskustannukset. Niin PTT:n, VATT:n kuin Suomen Perusta -ajatuspajan aiheesta tekemät tutkimukset osoittavat, että suurin osa turvapaikka-maahanmuuttajista ei työllisty vuosienkaan saatossa – tämä tarkoittaa siis ”leiriläisten” ja ”metsästäjien” suhteen muuttumista kehnompaan suuntaan.¹

Vuosina 1990-2009 tulleiden maahanmuuttajien työllisyysasteen ero suhteessa samanikäiseen kantaväestöön (%-yksikköä)

Lähde: Helsingin Sanomat / Sarvimäki 2017

Arvaamaton ja kasvava menoerä ovat laittomat maassa olijat, koska monien suurten kaupunkien valtuustot ovat äänestyspäätöksellä päättäneet taata maksuttomat sosiaali- ja terveystalvet sekä lääkkeet. Todellista hintalappua ei ole virallisesti suostuttu arvioimaan, mutta varovais-tenkin asiantuntijalaskelmien mukaan puhutaan vuosittain kymmenistä miljoonista euroista ja jopa yli sadasta miljoonasta.

Päädytään reilusti yli miljardin vuosikustannuksiin, jotka joudutaan rahoittamaan veroeuroilla, velkarahalla tai suomalaisten etuuksien leikkauksilla.

Tulevaa kestävyysvajetta kasvatetaan skitsofreenisella ilmastopoliitikalla

Hallituksen skitsofreenisen politiikan huipentuma koettiin, kun ympäristöministeri Kimmo Tiilikainen otti EU:n eniten saastuttavien maiden Puolan, Romanian ja Bulgarian päästövelvoitteet Suomen kannettavaksi, koska ne eivät muuten olisi ratifioineet Pariisin sopimusta ja EU olisi jäänyt sopimuksen ulkopuolelle. Solidaarisuus merkitsee vuositasolla suomalaisille kotitalouksille 500 miljoonan euron ja teollisuudelle 800 -1200 miljoonan euron lisälaskuja. (PTT:n tutkimus).

Laskua kasvattaa vielä hallituksen kaavailema pakkolaki kivihielestä luopumiseksi. Jos laki toteutuu, niin valtion kassaan tulee vähintään 200 miljoonan euron lovi korvausten ja verotuottojen vähentymisen johdosta. Valtio joutuu korvaamaan perustuslain turvaaman omaisuussuojan murtamisesta sähköyhtiöille noin 100 miljoonaa euroa ja lisäksi hiilen vuotuinen polttoaineverotuotto on noin 100 miljoonaa euroa. Jos Suomi luopuu kivihielestä, niin onko valtio varautunut ostamaan käyttämättä jäävät päästöoikeudet pois markkinoilta? Muussa tapauksessahan joku toinen EU-maa voi lisätä päästöjään, koska kivihieilen energiakäyttö on EU:n päästökaupan piirissä. Kivihielestä luopumisen pakkolaki tulee to-

teutuessaan nostamaan pääkaupunkiseudun vuokria 10% – 20%, koska sähkön ja kaukolämmön hinta nousee tutkimuslaitosten mukaan 20% – 30%. Vastaavat asumisen isot lisälaskut odottavat suurta osaa suomalaisista. ”Kivihiihlikaupunkien” kaukolämpötaloissa asuu noin 1,2 miljoonaa suomalaista. Veromaksajien kustantamat asumistuet kasvat päätöksellä vähintään 400 miljoonaa euroa vuodessa. (Pöyry ja PTT)

Uusiutuvien energiamuotojen tuotannon tukieurot ollaan ohjaamassa Suomessa marginaaliselle tuuli- ja aurinkoenergian tuotannolle – vuositasolla yhteensä jopa 600 miljoonaa euroa. Näillä miljoonilla saadaan katettua 4 % – 6 % Suomen sähköntarpeesta. Nämä tehottomasti käytetyt miljoonat ainoastaan kasvattavat uutta kestävyysvajetta.

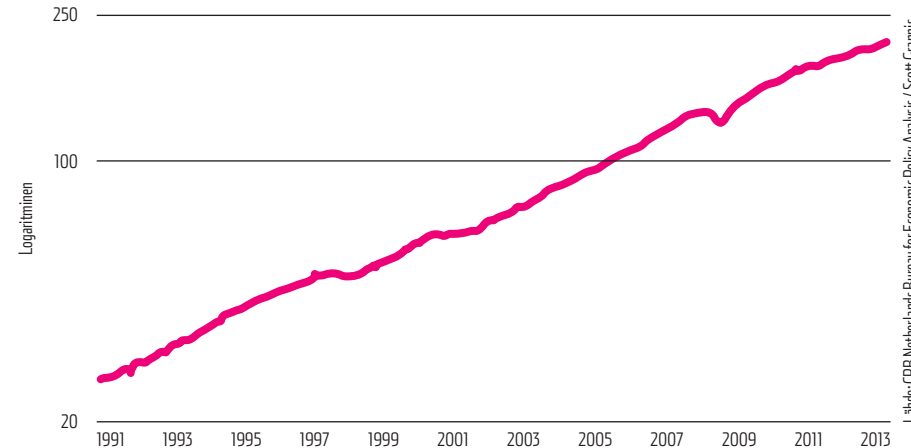
Kansallinen etu ja uusi maailmanjärjestys

Suomalaisen teollisuuden toimintaedellytykset turvataan maamme rajojen sisäpuolella. Globaalin laman jälkeisessä nousukaudessa tapahtui maailmassa uusi jako – teollinen toiminta kasvoi entisestään Aasiassa ja Afrikassa². Kiinan ja Intian nousua teollisen toiminnan ja talouden mahtitekijöiksi on vieläpä edesautettu länsimaiden sinisilmäisellä maailmanparannuspolitiikalla. Suurimmat saastuttajat on päästetty rahastaviksi vapaamatkustajaksi YK:n ilmastopöytäsohjelmien toteutuksella. Maanosien välinen taakanjako on toteutettu ilmastopöytäsohjelmien nurinkurisesti siten, että siellä missä päästön investoinnit ovat suhteessa edullisimpia, edellytetään minimaalisia päästövähennyksiä. Vastavasti siellä missä päästön investoinnit ovat suhteessa kaikkein kalleimpia, vaaditaan maksimaalisia päästövähennyksiä. Tämä on paitsi tehotonta myös epäoikeutettua – se on aiheuttanut teollisuuden massapaon kehittyneistä maista kehittyviin talouksiin. Käytännössä tämä merkitsee, että YK:n Pariisin sopimuksen päätavoite karkaa entistä kauemmaksi. Korkonäpäästöt lisääntyvät ja kehittyneiden teollisuusmaiden taloudet

taantuvat; työttömyys kasvaa ja hyvinvointivaltiot rapautuvat. On oikeutettua kysyä: Kenen etua YK ajaa ilmastopöytäsohjelmillaan?³

Alla on kuva Aasian teollisuustuotannon huikasta kasvusta viimeisen 25 vuoden aikana.

Aasian teollisuustuotannon kasvu 1991–2013

Lähde: CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis / Scott Grannis

Trump tuo toivoa teollisuudelle

Yhdysvaltain presidentti Donald Trump oli ensimmäinen merkittävä valtionpäämies, joka ymmärsi kehitysmaiden ja varsinkin kehittyvien maiden Kiinan ja Intian rahastajan roolin YK:n ilmastopöytäsohjelmilla.⁴ Vahvassa kasvussa olevat Kiina ja Intia ovat vaatineet perinteisiltä teollisuusmailta vastuunkantoa maapallon päästöistä. Samanaikaisesti ne houkuttelevat teollisuustuotantoa perinteisistä teollisuusmaista korostamalla kansallisissa päätöksissään, että teollista tuotantoa ei tulla raskastamaan samoilla tiukoilla ympäristönormeilla. Näin Kiinaan ja Intiaan siirtyvä teollisuus saa valtuisan kilpailuedun, koska niiden ei tarvitse

investoida päästöjen minimointiin. Molemmat näistä kasvavista talouksista hakevat kilpailukykyä polkemalla lisäksi työntekijöiden oikeuksia. Niin kauan, kun Kiinan ja Intian annetaan operoida WTO:n sateenvarjon alla, on poliittisista itsepetosta puhua vapaakaupasta.⁵

Yhdysvallat pääsee uusilla toimenpiteillään huomattavasti parempiin ilmastopoliittisiin tuloksiin ja vahvistaa omaa teollisuuttaan sekä monipuolistaa energiatuotantoaan. Perussuomalaiset ovat esittäneet samantyyppisiä toimia jo aiemmin vaaliohjelmissaan.⁶

Kehitys- ja kehittyvät maat ovat edellyttäneet, että perinteiset teollisuusmaat keräävät keskuudestaan 100 miljardin US-dollarin ilmastorahaston vuoteen 2020 mennessä. Synninpäästörahaston tarkoitus on rahoittaa kehitys- ja kehittyvien maiden päästövähennysinvestointeja. Kilpailumielessä ongelmallista on, että teollisuusmaiden tuotantolaitokset joutuvat investoimaan vastaavat itse omalla tulorahoituksellaan.⁷

Uutta maailmanjärjestystä tarvitaan

Maailman kauppajärjestö, WTO, on paperitiikeri, joka ei ole pystynyt valvomaan vapaakaupan pelisääntöjä.⁸ Olisi syytä pikaisesti aloittaa neuvottelukierros uudesta kansainvälisen mini-WTO:n perustamisesta, jolla varmistettaisiin teollisuustyöpaikkojen säilyminen ja lisääntyminen Suomessa.

Vapaamatkustajat, jotka polkumyyvät työntekijöiden oikeuksia ja saastuttavat surutta - kuten Kiina, Venäjä, Brasilia, Intia ja monet muut niin sanotut kehittyvät maat - laitettaisiin WTO:n ulkokehille. Uuteen vapaakauppa-alueeseen liittyvät maat sopisivat yhtenäiset tullit ja maksut, joilla estetään polkumyynti uudella vapaakauppa-alueella. WTO:n ulkokehällä olevat maat pääsevät mukaan, kun todistettavasti alkavat noudattaa WTO:n säännöksiä.

Uudessa maailmanjärjestyksessä olennaista on, että jokainen siivoaa jälkensä. WTO:n on edellytettävä, että kehittyvissä- ja kehitysmaissa ylikansallisten yritysten on sijoitettava vähintään kolmannes maassa saadusta tuotostaan tuotannon ympäristöinvestointeihin, alueen infrastruktuurin sekä koulujen rakentamiseen ja ylläpitoon.

Suomen tulevaisuus on teollisuudessa

Suomella on reilun 5 miljoonan ihmisen kansakuntana mahdollisuus pärjätä hyvin maailman uudessa työnjaossa, mikäli pystymme kansallisesti fokusoimaan teollisuutemme tulevaisuudessa korkean jalostusasteen tuoteryhmiin ja turvaamaan puite-edellytykset teollisen toiminnan kilpailukyvyllä maassamme. Teollisuustuotteidemme mahdollisuus kilpailulla koventuvilla maailmanmarkkinoilla vaatii entistä enemmän tuote- ja teknologiapanoksia, innovatiivisuutta ja osaamistason nostamista.⁹ Kaikista tuotantotuista on syytä luopua ja siirtyä kohti yhdenvertaista kilpailuasemaa vahvistavaa markkinaehtoista tuotantojärjestelmää.

EU- ja kansainvälisessä politiikassa Suomen on oltava entistä aktiivisempi ja aloitteellisempi päätöksentekoprosesseissa, joilla vaikutetaan maamme kansalliseen kilpailukykyyn. Kaikki teollisuutemme toimintaedellytyksiin vaikuttavat päätökset ovat poliittisia. Tarvitaan tahto ja enemmistö, joilla estetään, että energia- ja ympäristöasioilla ei tehdä teollisia työpaikkoja vaarantavia kokeiluja. Suomalaisen yhteiskunnan perusta on rakennettu teollisuudella, eikä sen tulevaisuutta saa rapauttaa.

Suomalaiset teollisuusyritykset pärjäävät hyvin kansainvälisessä kilpailussa ja tulevat investoimaan uusiin tuotantolaitoksiin. Meidän on varmistettava, että investoinnit suuntautuvat kotimaahamme. Suomalaisen tuotteiden kysyntä kasvaa maailmalla. Emme pysty kohta vastaamaan kysyntään, koska vuoden 2008 jälkeen teollisuuden tuotantoka-

pasiteetista on hävinnyt noin 20 %. Tuotantokapasiteetti on nostettava vähintään vuoden 2008 tasolle. Investointi-ilmapiiriin kohentaminen vaati konkreettisia päätöksiä sekä kansallisesti, että EU-tasolla. Investoijien luottamus on palautettavissa poliittisilla päätöksillä.

Suomen vahvuudet ja hyvinvoinnin luojat

Suomalaisten hyvinvointi perustuu monipuoliseen ja elinvoimaiseen teollisuuteen. Ainoastaan menestyvä teollisuus synnyttää hyvinvoinnin rahoittavia uusia työpaikkoja ja luo edellytykset monimuotoiselle yksityisten ja julkisten palvelujen kehittämiseksi. Tutkimusten mukaan vientiteollisuus on keskeisin hyvinvointimme turvaaja.¹⁰

Suomen hyvinvointi pysyy pystyssä neljän vientialan varassa; metalliteollisuus, metsäteollisuus, kaivannaisteollisuus ja sähköenergiatuotanto.¹¹ Metalliteollisuuden vahvuudet löytyvät investointituotteista, koneista ja laitteista. Maailman markkinat eivät ole osoittaneet hyytymisen merkkejä - uusia tuotantolaitoksia rakennetaan ja vanhoja uusitaan. Metalliteollisuutemme kustannuskilpailukykyä on parannettava, jotta pystymme valtaamaan markkinaosuutta.

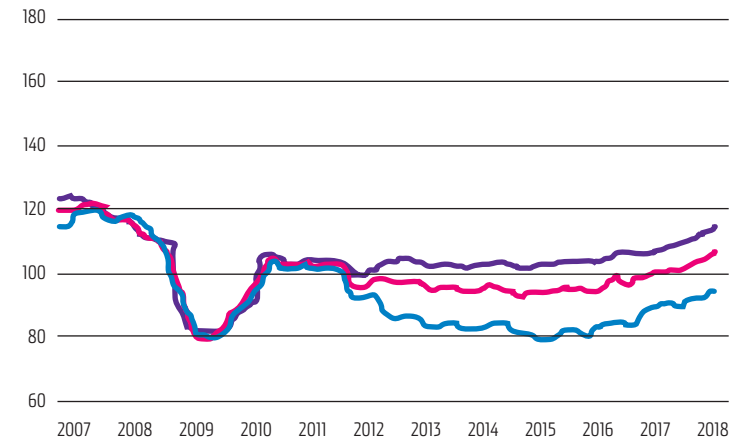
Poliitikot ovat innostuneet suomalaisten peliteknologiayritysten maailmanmaineesta. Jotkut näkevät jo päiväunia uusista Nokiaista. Työllisyysmielessä yhdestäkään näistä ei tule uutta Nokiaa, mutta osaamista ja sovellutuksia on toki hyödynnettävä kone- ja laitetuotteiden kehityksessä. Tärkeintä on luoda puitteet talouskasvulle laajalla rintamalla.¹²

Takavuosina metsäteollisuutta pilkattiin auringonlaskun alaksi. Toimiala on osoittanut uusiutumiskykynsä. Perinteisen paperinvalmistuksen vähentyminen on korvattu sellun ja kartongin tuotannon lisäämisellä. Selluteollisuuden uusi sukupolvi on biojalostamot, joissa puu ja sellunvalmistusprosessin sivutuotteet käytetään 100-prosenttisesti

hyödyksi. Käytössä on uusia tapoja tuottaa energiaa sellunvalmistusprosessin sivutuotteina syntyvistä mäntyöljystä, kuoresta ja ligniinistä fossiilisten polttoaineiden korvaamiseksi. Puuperäisen biomassan luokittelu edelleen hiilineutraaliksi raaka-aineeksi EU:n uudessa uusiutuvan energian direktiivissä tukee Suomen energia- ja ilmastostrategiaa. Uusilla biojalostamoilla on mahdollista suunnata myös kokonaan uusille markkina-alueille, biopolttoainetuotannosta aina lääketeollisuuteen saakka. Avainasemassa ovat puun parempi hyötykäyttösuhte, energiatehokkuus sekä tuotantokustannusten ja hiilidioksidipäästöjen vähentäminen.

Alla olevasta kuvasta ilmenee, että metsäteollisuuden vientiliikenvaihto on kurottamassa lähelle finanssikriisin romahdusta edeltänyttä tasoaan.

Metsäteollisuuden liikevaihdon, kotimaan liikevaihdon ja vientiliikenvaihdon trendisarjat

Lähde: Tilastokeskus

■ Koko liikevaihto
■ Kotimaan liikevaihto
■ Vientiliikevaihto

Metsäteollisuuden biotuotanto, mukaan lukien bio-osaaminen, on säilytettävä maassamme. Raaka-aineen saanti on turvattava kansainvälisesti kilpailukykyisin hinnoin. Ilmastopoliittisissa neuvotteluissa muut EU-maat vedättivät urakalla sinisilmäisiä suomalaisia - viheraatteen varjolla. Kaikki lupaukset Suomen hiilinieluista olivat puhdasta bluffia. Ei tule hyväksyä, että kävisimme kysymässä Brysselistä, saammeko elää metsästä. Kun metsiemme vuosikasvu on noin 110 miljoonaa kuutiometriä, niin meillä on oltava oikeus hakata metsiämme 80 miljoonaan kuutiometriin vuodessa ilman ylimääräisiä lupamaksuja.

Kaivannaisteollisuus, klustereineen, on tulevaisuuden ala sekä vientieurojen tuojana, että työllistäjänä. Talvivaaran ympäristöongelmiin myötä asenteet kaivannaisteollisuutta kohtaan ovat kylmenneet. Poliittisten päättäjien on pidettävä jalat maassa - Suomessa on kymmeniä kaivoksia, jotka ovat hoitaneet ympäristöasiat mallikkaasti. Talvivaarakin tulee hoitamaan ympäristöasiensa kuntoon. Talvivaaran jätevesien mukana ei saa heittää koko kaivannaisteollisuutta pois. On aloitettava kaivannaisteollisuuden maineen puhdistusoperaatio ilman lisämaksuja ja lisäympäristösäännöksiä. Se on olennaista, jotta saadaan uusia sijoittajia kaivosteollisuuteen ja mahdollistetaan suomalaisella pääomalla toimivien pk-kaivosyhtiöiden toimintaedellytykset.

Kaivannaisteollisuudella on lupaavat näkymät Suomessa.¹³ Perinteisten raudan, sinkin, kuparin, nikkelin, koboltin sekä hopean ja kuttamalmiesiintymien rinnalle on etsintä- ja rikastusteknologian kehityksen ansiosta löydetty maaperästämme miljardiluokan uusia malmeja, kuten korkean teknologian tuotteisiin auto- ja lentokoneteollisuudessa käytettävät litium ja skandium.

Kaivannaisteollisuuden klusteri terästehtaista aina auto- ja tietotekniikkatuotantoon saakka on luomassa kymmeniätuhansia uusia työpaikkoja. Ainoa este kehitykselle on Suomen ylikireät Natura ja muut luonnonsuojelusäännökset sekä EU:n ilmastopoliitiikka.

Vesi- ja ydinvoimaosaaminen on maassamme maailman ykkös-luokkaa. Näiden kahden tuotantomuodon lisärakentamisesteet on poistettava. Kotimaista tuotantoa on rakennettava niin paljon, että sähköstä saadaan vahva vientituote.

Näillä toimilla varmistetaan, että Suomi on ystävällismielinen ja turvallinen maa teollisuussijoituksille. Vientiteollisuudelle paketilla varmistettaisiin, että suunnitelluista ja nykyisistä lisäkustannuksista leikat-taisiin useamman miljardin euron verran.

Sähkö on merkittävä yhteiskunnan hyvinvoinnin ja korkean elintason mahdollistaja. Toisaalta Pohjoismaat, muiden Euroopan maiden ta-voin, ovat sitoutuneet muun muassa ilmastonmuutosta, uusiutuvia ener-gianlähteitä ja energian toimitusvarmuutta koskeviin kunnianhimoisiin tavoitteisiin. Pohjoismaisen hyvinvoinnin edellytysten turvaamiseksi etusijalle on asetettava kustannusten minimoiminen ja sähkömarkki-noita vääristävien valtion tukien poistaminen.

Suomen energiatuotannon omavaraisuus on turvattava. Suomessa toimivilla energiatuotantolaitoksilla tulee olla kapasiteettia turvata korkeimpienkin kulutuspiikkien aikana 100 % energiatarpeemme. Miten Suomessa kulutettu energia silloin tuotettaisiin? Ydin – ja vesivoimalla sekä turpeella ja metsäteollisuuden jäteliemillä vähintään yhteensä 80 %. Loput 20% tuotettaisiin puulla ja maakaasulla. Näillä toimilla varmistetaan, että Suomi on ystävällismielinen ja turvallinen maa teollisuussijoituksille.

Energian kokonaiskulutus tammi-syyskuussa 2017 oli Tilastokeskuksen mukaan 992 petajoulea, mikä on prosentin enemmän kuin vastaavana ajankohtana vuonna 2016. Sähkön kulutus oli 62 terawattituntia (TWh), eli samoin prosentin enemmän kuin vuotta aiemmin. Energiasektorin hiilidioksidipäästöt sitä vastoin, laskivat prosentin edellisestä vuodesta. Seuraavassa Tilastokeskuksen kuvassa on vuoden 2017 yhdeksän kuukauden energian kokonaiskulutus energialähteittäin sekä tuotannon aiheuttamat CO₂-päästöt.

**Energian kokonaiskulutus energialähteittäin
(TJ) ja CO₂-päästöt (Mt).**

Energialähde	I-III/2017	Vuosi muutos-%	Osuus % energian kokonaiskulutuksesta
Öljy	232 571	-1	23
Hiili	85 737	0	9
Maakaasu	50 638	-2	5
Ydinenergia	171 013	-4	17
Sähkön nettotuonti	56 323	11	6
Vesivoima	38 409	-15	4
Tuulivoima	11 528	69	1
Turve	37 791	-2	4
Puupolttoaineet	269 268	7	27
Muut	38 560	-10	4
Energian kokonaiskulutus	991 839	1	100
Ulkomaanliikenne	27 877	-5	-
Energiasektorin CO ₂ -päästöt	30	-1	-

Lähde: Tilastokeskus

**Suomi edellä politiikalla mahdollistetaan
teollisuustyöpaikkojen kasvu**

Suomi ei voi kilpailla palkoilla, sijainnilla tai raaka-aineilla. Jos teollinen valmistus katoaa ulkomaille, romahtaa hyvinvointimme rahoitus-pohja.¹⁴ Jos otamme liian suuren päästövähennystaakan harteillemme, Suomesta lähtee teollisuus. Pahimmassa tapauksessa teollisuuttamme siirtyy maihin, jossa ilmastovelvoitteista ei piitata tuon taivaallista. Mitä me saamme vastineeksi vaihtokaupassa, jos kansallisilla päätöksillä hädämme teollisuutemme maastamme? Kyllä tulee hintaa päättäjimmme moraaliseen ylemmydentunnolle.

**Oikeudenmukaisella päästöjen taakanjaolla
puolitetaan Suomen päästötavoitteet ja pelastetaan
suomalaiset työpaikat**

Päästöt eivät vähene nykyisellä taakanjaolla. Samaten taloudellisessa

mielessä on järjetöntä yrittää toteuttaa EU:n päästötavoitteita nykyisellä taakanjaolla. Taakanjako vähintäänkin EU:n sisällä on laitettava uusiksi. Vapaamatkustajien, ainakin EU:ssa, on lunastettava lippunsa ilmastonmuutoksen torjuntajunaan. Keskitetään ilmastonmuutoksen torjunta sinne, missä ei talkoisiin vielä osallistuta ja se on taloudellisessa mielessä helpoimmin ja järkevimmin toteutettavissa. Puolan ja muiden eniten saastuttavien maiden on kannettava vastuunsa. Tarvittaessa pakotetaan ne siihen korvamerkkaamalla osa EU:n rakennerahaston tukimiljardeista päästötavoitteiden toteuttamiseen. Taakan uusjaolla Suomen päästötavoitteet voidaan puolittaa ja säilyttää teollisuus työpaikkoineen Suomessa. Tehtaan siirtäminen Kiinasta ja Puolasta Suomeen on ympäristöteko - Puolan sähköntuotanto tuottaa kolme kertaa enemmän hiilidioksidipäästöjä ilmaan kuin Suomen.¹⁵

Suomella ei ole varaa luopua kivihiilen käytöstä eikä siihen ole ilmastopoliittista tarvetta. Suomessa kivihiilen osuus sähköntuotannossa on 6,7%. Nekin laitokset ovat sekä sähkö- että lämmön yhteistuotantolaitoksia. Saksassa 46% ja tuulivoimamaa Tanskassa 48% sähköstä tuotetaan kivihiilellä. Jos Helsingissä luovutaan kivihiilestä, niin helsinkiläisten sähkön ja kaukolämmön kustannukset nousevat vähintään 20%.

Energiaverot asteittain EU:n minitasolle

Suomessa on palautettava poliittisen päätöksenteon keskiöön toimintaohje: ”Energianhinnalla on pystyttävä korvaamaan Suomen kaukainen sijainti kilpailijamaihimme ja maan sisäiset pitkät kuljetusmatkat”. Ainoastaan energianhinnalla pystytään kompensoimaan tuotteidemme markkinoille kuljettamisen pitkän matkan lisäkustannukset.

Teollisuutemme kustannuskilpailukyky on tuhottu kilpailijamaitamme korkeammilla viherveroilla, vihersäännöksillä ja vihermaksuilla. Kepulainen Esko Ahon hallitus aukaisi tuhon tien, Pandoran lippaan,

periaatteella: ”Suomen pitää näyttää tietä ilmastopolitiikassa ja aloittaa taloudellinen ohjaus teollisuuden sähköveronkorotuksella.” Sen jälkeen syöksykierre on vain kiihtynyt.

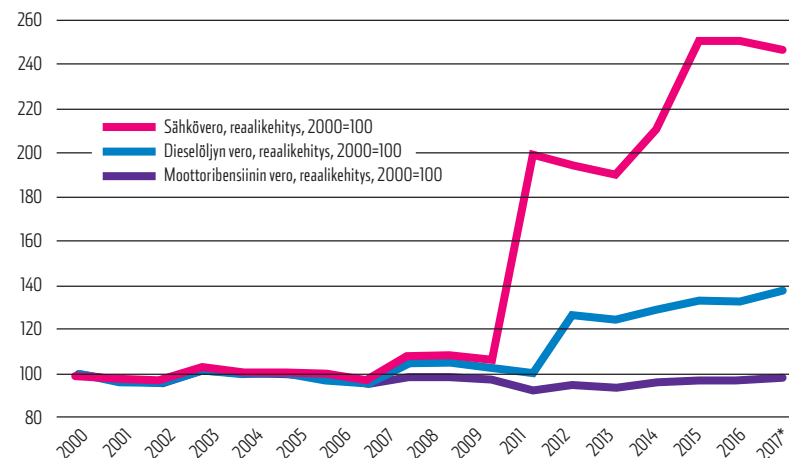
Korkea sähköverotaso on asetettu lähinnä fiskaalisista, verotuotto- ja kerryttävistä, syistä. Grafiikka kertoo koruttomasti sähköveron reaalikehityksen. Vanhasen, Kiviniemen, Kataisen ja Stubbin hallituksilta puuttui rohkeus tehdä valtionbudjetin menopuolelle tarvittavat rakenteelliset korjaukset, sen sijaan ne nostivat Suomen sähköveron Euroopan korkeimmalle tasolle. Teollisuuden sähkövero on 0,69 senttiä/kWh eli yli kymmenkertainen verrattuna EU:n sallimaan minimiin ja suomalaisten kotitalouksien sähkövero peräti yhdeksäntoistakertainen 2,24 senttiä / kWh. Hintoihin on lisättävä huoltovarmuusmaksu 0,013 senttiä/ kWh ja päälle vielä alv 24%.

Kotikutoisilla poliittisilla päätöksillä energiaveromme on moninkertaistunut EU:n minimitasoon nähden syöden teollisuutemme kilpailukykyä ja heikentäen kotitalouksien ostovoimaa. Teollisuutemme energiaveron on 14-kertainen ja kotitalouksien sekä palveluiden 19-kertainen EU:n minimitasoon verrattuna.

Meillä ei ole myöskään enää varaa veronmaksajan piikkiin sitoutua vuosikausiksi elättämään uusiutuvia energiamuotoja satojen miljoonien eurojen vuosittaisilla tukiaisilla syöttötariffien ja energiatukien muodossa. Lopettamalla uusiutuvien energiamuotojen tuet ja puolittamalla haittamaahanmuuton kustannukset, energiaveroleikkuriin ja muihin korkean sähköveron kompensatioeriin, maataloudesta teollisuuteen saakka, ei jatkossa tarvita veroeuroja, pystymme kahden vaalikauden aikana pudottamaan sähkö ja muut energiaverot EU:n minimitasolle.

Suomessa on perusteltua soveltaa EU:n minimitasoja, koska teollisuutemme rakenne on EU:n energiaintensiivisin, etäisyydet ovat EU:n pisimmät ja ilmastomme EU:n kylmin. Vientiteollisuutemme rungon muodostavat metalli-, metsä- ja kemianteollisuus. Vaikka kyseiset teol-

Energiaverojen reaalikehitys 2000-2017, indeksi 2000=100.

Lähde: Veronmaksajat *2017 inflaatioennuste 1,2%, valtiovarainministeriö.

lisuudenalat käyttävät lähtökohtaisesti paljon energiaa niin energian käyttö Suomessa on kilpailijamaihin verrattuna tehokkaampaa ja vähäpäästöisempää.

Työmarkkinoiden vakaus vähentää maariskiä

Yhteiskuntarauha luo uskoa tulevaisuuteen ja vahvistaa turvallisuuden tunnetta. Eurooppa on voimakkaassa myllerryksessä. Siirtolaistulva ja Britannian uhka erota EU:sta luovat myös kotimaassamme epävarmuutta ja pelkotiloja. Siksi on tärkeää, että työmarkkinoilla saadaan ennustettavuutta ja työrauhaa vahvistavat ratkaisut aikaiseksi useammaksi vuodeksi. Samalla luodaan polkua uuteen työmarkkina toimintaan. Siirtytään ensimmäistä kertaa euroaikaiseen työmarkkinatoimintaan eli sisäinen devalvaatio on mahdollista tehdä sopien. Tämä on ainutlaatuista

ja historiallista Suomessa. Historian kirjoittajat tulevat toteamaan, että Suomi siirtyi todellisuudessa euroaikaan vuodesta 2016 alkaen.

Työmarkkinat ovat rakennemuutoksen kourissa. EK on kieltäytynyt tekemästä vakautta ja ennustettavuutta lisääviä TUPO-sopimuksia. Työmarkkinaosapuolet hakevat uusia ryhmittymiä, joilla voitaisiin saada aikaiseksi tulopoliittinen ennustettavuus ja vakaus. Jälleen kerran ideologiset vaateet työehtosopimusten yleissitovuuden romuttamisesta ovat nousseet pintaan – vailla ymmärrystä, mitä se käytännössä merkitseisi.

Yleissitovuuteen sisältyy olennaisena työrauhavelvoite. Mikäli yleissitovuus purkautuisi, niin työrauhavelvoitteesta sovittaisiin yritys-kohtaisesti. Tästä seuraisivat yritys-kohtaiset lakkoallot. Se puolestaan johtaisi työmarkkinoilla kaaokseen. Ainoastaan yleissitovuudella varmistetaan yhdenvertainen kilpailuasema kaikille suomalaisille yrityksille. Työehtosopimusten yleissitovuus varmistaa työrauhan ja sen, että mikään yritys ei voi hakea kilpailuetua palkkojen tai työehtojen dump-pauksella. Siksi yritykset työehtosopimusten yleissitovuuden romuttamisesta ovat edesvastuuttomia.

Työmarkkinoilla tarvitaan lisää joustoja kohentamaan tuottavuutta ja parantamaan yritys-kohtaista kilpailukykyä. Se mahdollistuu ainoastaan yleissitovien työehtosopimusten kautta. On turha toivoa, että työmarkkinoilla sallittaisiin vapaamatkustajia. Kaikilla on oltava samat oikeudet ja velvoitteet.

On unohdettava ideologiset ambitiot - on kaikkien etu turvata työmarkkinoiden vakaus.¹⁶

VIITTEET

- 1 Busk, Jauhiainen, Kekäläinen, Nivalainen & Tähtinen: Maahanmuuttajat työmarkkinoilla: tutkimus eri vuosina Suomeen muuttaneiden työurista, PTT/Eläketurvakeskus 2016; Sarvimäki: Labor Market Integration of Refugees in Finland, VATT 2017; Salminen: Maahanmuutot ja Suomen julkinen talous: Osa 1: Toteutuneet julkisen talouden tulot ja menot, Suomen Perusta 2015; Helsingin Sanomat 24.3.2017: "Turvapaikanhakijat eivät työllisty – etenkin Irakista ja Somaliasta tulevien työllisyys on hyvin heikko."
- 2 Chinese companies run 12% of African industrial production for \$ 500 billion a year. McKinsey reviews the nature of Chinese investments in Africa. Eastwest – magazine. 30.6.2017.
- 3 The U.S. Should Withdraw from the United Nations Framework Convention on Climate Change. The Heritage Foundation. Nicolas D. Loris, Brett D. Schaefer, and Steven Groves. No. 3130 | June 9, 2016.
- 4 Trump EPA to propose repealing Obama's climate regulation: document. EPA document seen by Reuters. Valerie Volcovici. October 4, 2017.
- 5 Trump Says China Has to 'Play by the Rules'. WSJ. 9.12.2016.
- 6 Eduskuntavaalien pääteemat 2015. Perussuomalaiset rp.; Eduskuntavaaliohjelma 2011. Perussuomalaiset rp.
- 7 In the broad context of long-term financial support, industrialized countries committed to provide funds rising to USD 100 billion per year by 2020 to support concrete mitigation actions by developing countries. The Cancun Agreements. The United Nations Framework Convention on Climate Change. 2010.
- 8 The Fair Trade. Donald Trump Policies. 2016.
- 9 Katsaus yksityisen t&k-toiminnan ja sen julkisen rahoituksen vaikuttavuuteen. Ilkka Ylhäinen – Petri Rouvinen – Tero Kuusi. Valtioneuvoston selvitysjatutkimustoiminnan julkaisusarja 57/2016
- 10 Ali-Yrkkö, Jyrki - Seppälä, Timo - Mattila, Juri: Suurten yritysten ja niiden arvoketjujen rooli taloudessa, ETLA 2016. Tulosten mukaan 10 arvonlisältään suurinta yritystä tuottaa 7,6 % Suomen bkt:sta. Lisäksi ne synnyttävät lisäksi merkittäviä kerrannaisvaikutuksia talouteen. Tutkimuksessa analysoitiin myös sitä, millaisia kokonaistaloudellisia vaikutuksia syntyy esimerkiksi Metsä Fibren investoinnista Äänekosken uuteen tehtaaseen. Laskelmat tehtiin erikseen tehtaan rakentamis- ja tuotantovaiheelle. Analyysien perusteella jo tehtaan rakentamisvaiheessa tulee tuhansiin henkilötyövuosiin yltäviä työllisyysvaikutuksia.
- 11 Vuoden 2016 teollisuustuotannon arvo 78 miljardia euroa. Tilastokeskus. 23.11.2017.
- 12 Talouskasvun edistäminen. ETLA & Jyväskylän Yliopisto. Mika Maliranta. Miten kasvua ja kilpailukykyä on tehokasta tukea? Yritystukiseminaari 18.4.2017, VATT.

13 Etlatieto Oy:n Tutkimusjohtaja Hannu Hernesniemi: Kaivosalan nykytila ja tulevaisuus, Kaivosalan tulevaisuusseminaari - Kaivannaisteollisuus ry. Långvik 5.10.2011. Hernesniemen mukaan mineraaliklusteri Suomessa työllistää 25 000 henkeä. Suurin toimiala työllisyydeltään on teknologia-valmistus. Työllisyysvaikutukset jakautuvat ympäri maan. Kyseessä on mahdollistava ala: Suomessa mineraaleja pääasiallisena raaka-aineena käyttävät alat työllistävät noin 250 000 henkeä.

14 Teollisuuden tulevaisuus Euroopassa. EK muistio. 19.2.2014. Finanssikriisin myötä vauhdittunut talouden rakennemuutos on koskenut Suomessa erityisesti teollisuutta. Seurauksena on ollut muun muassa viennin heikentyminen ja vaihtotaseen kääntyminen lähes historiallisen negatiiviseksi. Suomesta hävisi vuoden 2008 finanssikriisiä seuranneiden viiden vuoden aikana noin 50 000 teollisuustyöpaikkaa. Taustalla on tuotannon ja kysynnän painopisteen siirtyminen Aasiaan ja muualle halvemman kustannustason ja kasvavan kysynnän luo. Tämä on vaikuttanut kaikkialla Euroopassa, mutta Suomessa muutos on ollut erityisen raju: tehdasteollisuuden osuus BKT:n arvonalisäyksestä on laskenut enemmän kuin missään muussa EU-maassa.

15 Tietolaari; Aalto-yliopiston Ympäristöministeriölle tekemän raportin mukaan (Julkaistu: 23. marraskuuta 2010) Ominaispäästöt g(CO₂)/kWh eräissä EU-maissa Viro 1163, Puola 1051, Romania 747, Bulgaria 714, Tanska 571, Saksa 519, Suomi 352

16 Cooke, William N. The Influence of Industrial Relations Factors on U.S. Foreign Direct Investment Abroad. ILR Review. Vol. 51, issue 1, pp. 3-17. 1997.

**Olli Pusa on Suomen eläkejärjestelmän
parissa työuransa luonut yhteiskunta-
tieteiden tohtori.**

Olli Pusa

Voiko vara kaataa veneen? - Miten huonosti johdettu työeläkejärjestelmä näivettää Suomen taloutta

Johdanto

Varsinkin nuorista eläke tuntuu talouden ajattelussa helposti kaukaiselta, tylsältä ja merkityksettömältä asialta. Käsityksen saaminen asiasta on vaikeaa, kun asioista saatavilla olevat tiedot ovat hyvin ristiriitaisia. Riittääkö eläkerahoja nuoremmillekin vai paisuvatko eläkerahastot järjettömän suuriksi?

Saatavilla olevat tiedot eläkejärjestelmästä toimittaa tosiasiasa järjestelmä itse eli eläkelaitosten tosiasiasa kontrolloimat Työeläkevaikuttajat-TELA ja Eläketurvakeskus. Kun kyseessä on hyvin laaja ja monitahoinen järjestelmä, ulkopuolisten on lähes mahdotonta haastaa noita tietoja. Järjestelmä on oikeastaan valvonnan ulkopuolella ja se itse päättää, millaisen kuvan se kulloinkin asioista antaa.

Eläkejärjestelmä on tärkeä osa taloutta ja sosiaalipolitiikkaa ja niihin vaikuttavat useat tekijät kuten eläkeikä, etuuksien määrä ja järjestelmän rahoitukseen liittyvät kysymykset. Eläkejärjestelmällä on tärkeä tehtävä ylläpitää eläkeikäisen väestön toimeentuloa. Muuten siitä helposti joutuisivat huolehtimaan joko muu yhteiskunta verovaroista tai lapset ja muut sukulaiset.

Eläkejärjestelmällä on myös merkittävä rooli työvoiman tarjonnan

näkökulmasta. Eläkeikä, työkyvyttömyyseläkkeen kriteerit ym. ohjaavat paljon työvoiman tarjontaa. Suomessa pääeläkejärjestelmä on työeläkejärjestelmä. Sen perimät maksut ovat keskeinen osa työvoimakuluja ja vaikuttavat eri tavoin yritysten kilpailukykyyn.

Toisaalta eläkejärjestelmään mahdollisesti kertyvät rahastot ovat yleensä kansantalouden kannalta merkittäviä ja niiden merkitys pääomamarkkinoiden toimivuuden kannalta on keskeistä. Esimerkiksi vuonna 2017 Suomen työeläkerahastojen yhteenlaskettu määrä ylitti 200 miljardia, eli järjestelmän koko on samaa suuruusluokkaa kuin Suomen bruttokansantuote.

Suomen työeläkejärjestelmä on monella tapaa uniikki luomus. Se on täysin rahastoivan ja jakojärjestelmän sekoitus. Samanlaista ei muualta usein löydy ja siksi siihen ei voi soveltaa valmiita kansainvälisiä oppeja vaan sen toiminta pitäisi suunnitella omista lähtökohdistaan. Niin järjestelmän alkuvaiheessa toimitettiin, mutta viime vuosina nuo opit on haudattu.

Ensimmäinen fakta järjestelmästä on, että se on todellisuudessa osa julkista sektoria ja tilastoidaan kansantalouden kirjanpidossa julkiseen sektoriin. Eläkemaksut ovat todellisuudessa veroja (Pusa 1994, 96). Kun eläkejärjestelmä vuosikausia oli ylijäämäinen, sen avulla harhautettiin Suomen julkisen sektorin todellisesta tilanteesta. Se kaunisti monella tapaa kansainvälisiä vertailutilastoja, joissa Suomi sen vuoksi loisti ylijäämäisenä ja poikkeuksellisen vähävelkaisenä julkisena taloutena. Monessa maassa vastaavaa turvaa tarjoavat järjestelmät perustuivat sopimuksiin ja ne laskettiin yksityiseen sektoriin.

Eläkejärjestelmän varoja ei tietenkään voida käyttää mihin tahansa. Niitä voidaan käyttää lain mukaan vain eläkkeiden maksamiseen ja lain mukaisiin sijoituksiin. Kun eläkemaksuja ei ole laissa säädetty, eläkemaksujen alentamisella voitaisiin tosiasiaassa alentaa rahastojen määrää ja käyttää varoja elinkeinoelämän elvyttämiseen maksunalennus-

ten muodossa. Esimerkiksi Raimo Sailas (2014) ja Jorma Tuukkanen (2014) ovat ideoineet talouden elvytysmahdollisuuksia eläkemaksun alentamisella. Siis tavallaan olisi kyseessä sisäinen devalvaatio eläkemaksujen avulla. Ehdotukset saivat pääosin melko tyrmäävän vastaanoton eläkealalta (Oksanen 2015).

Tämä reaktio on erikoinen siksi, että Suomen liittyessä euroon eläkejärjestelmällekin on annettu valuuttajoustoja korvaavia tehtäviä. Sitä varten eläkejärjestelmään varattiin nimenomaiset EMU-puskurit. Niitä käytettäisiin taloudellisten shokkien iskiessä Suomen talouteen.

Usein esitetään väite, että eläkerahastot ovat todellisuudessa Suomen valtion lainojen vakuutena. Näin asia ei ole. Toki hyvin hoidettu eläkejärjestelmä parantaa maan luottokelpoisuutta, mutta muuten asiat eivät liity toisiinsa. Suomen luottokelpoisuuden pohjalla ovat olleet suhteellisen matala julkisen velan taso, talouden toimintaympäristön vahvuudet sekä aikaisempi historia luotettavana velanmaksajana – viime vuosina julkisen talouden heikko hoito on tosin heikentänyt Suomen luottokelpoisuutta. Tuollaisen virheellisen käsityksen syntyminen Suomessa on toki sopinut eläkelaitosten intresseihin. Sellainenhan puoltaisi rahastojen loputonta kasvattamista ja puhuisi sitä vastaan, että rahastoja käytettäisiin tavoitteisiin, joihin ne on kerättykin.

Suomen eläkejärjestelmän suurin omituisuus liittyy siihen, että siinä on mukana sekä jakojärjestelmällä eli ilman rahastointia toimiva osa, että osittaista rahastointia. Useimmissa maissa on jakojärjestelmällä toimiva julkinen peruseläkejärjestelmä, jota täydentää täysin rahastoiva lisäeläke. Rahastoinnin alkuperäinen tarkoitus oli tasoittaa ikäluokkien koon vaihtelun vaikutusta maksutuloon sekä eläkemenoon. Täyttä rahastointia ei tarvittu tulevan maksajapohjan varmistamiseen, koska se tuli lakisääteisesti pakkovakuuttamisena. Toisaalta lailla säädettyyn pakkojärjestelmään ei ole helppoa säätää täyttä rahastointia. Siinä ei ole markkinamekanismiin perustuvaa ”säätoruuvia”, joka estää rahastojen

kasvamisen järjettömän suureksi.

Yleisten arvioiden mukaan rahastot kattavat 25 prosenttia eläkejärjestelmän vastuista ja tulevat eläkemaksut loput 75 prosenttia. Järjestelmän kokonaisvastuiden määrää ei tiedetä, siitä on vain arvailuja. Julkaisin itse (aivan muuta tarkoitusta varten) väitöskirjassani 1994 yhden laskelman kokonaisvastuista – TEL:n perustaja Teivo Pentikäisen haukuista huolimatta (Pusa 1994). Laskelmat ovat totaalisen spekulatiivisia ja tulos vaihtelee paljon pientenkin laskentaoletusten muutosten takia sillä merkittävä eläkevastuuta pienentävä tekijä on rahastojen laskennassa käytetty diskonttokorko. Eläketurvakeskus laski vuoden 2015 lopussa Suomen eläkevastuiden teoreettiseksi arvoksi 632 miljardia euroa, käyttämällä 3 prosentin (reaalista) diskonttokorko-oletusta. Jos diskonttokorko olisi 2 prosenttia, olisi kokonaisvastuun määrä 747 miljardia euroa.

Eri maiden vertailu toisiinsa on hyvin hankalaa, koska järjestelmissä on suuria eroja. Kun Suomessa 1990-luvulla poistettiin kansaneläkkeen pohjaosa useimmilta työeläkkeensaajilta, se korvattiin työeläkkeellä. Siten noissa ETK:n laskelmissa esimerkiksi ”rahastoidaan” oikeastaan myös ”kansaneläkettä”, jonka rahastoiminen on kansainvälisesti tarkastellen erittäin harvinaista.

Täysin rahastoiva järjestelmä olisi yhteiskunnallisesti mahdoton, koska se omistaisi pian kaiken yhteiskunnan varallisuuden eli olisi päädytty sosialismiin. Tai sitten rahat sijoitetaan ulkomaille, mikä epäilemättä näivettäisi maan taloutta. Missään maassa eivät lakisäätteiset julkiset eläkejärjestelmät ole täysin rahastoivia, usein niissä ei ole rahastointia juuri ollenkaan. Yksityisten eläkejärjestelmien osalta tavoitteena taas on se, että ne ovat täysin rahastoivia. Usein ne ovat luonteeltaan liisäeläkejärjestelyjä.

Suomen järjestelmän omituinen rahastointia ja jakomallia yhdistävä rakenne otettiin aluksi huomioon rahastojen sijoituspolitiikassa. Ra-

hastot olivat pääosin yksityisoikeudellisten eläkelaitosten hallinnassa, joka puskuroi sitä, etteivät poliitikot päässeet tuhlaamaan rahoja omiin intohimoihinsa. Samalla se varmisti sitä, että varat käytettiin elinkeinoelämän investointien rahoittamiseen. Kun Suomi liittyi EU:n jäseneksi, tuosta piirteestä tuli ongelma, koska sellainen on EU:n lakien vastaista. Asia ratkaistiin EU-liittymissopimuksen poikkeamalla.

Sijoitustoiminnassa tuo tarkoitti sitä, että varat ohjattiin suurelta osin niin sanotun takaisinlainauksen kautta yritysten käyttöön tukemaan muun muassa investointien rahoittamista. Yritykset saivat maksaa osan eläkemaksustaan velkakirjalla ja vakuuksilla ja eläkelaitokset paljolti pitivät kirjaa yritysten veloista ja vakuuksista. Sinänsä tuo oli hyvinkin järkeenkäypää ja toimi kohtalaisen hyvin pitkän aikaa. Rahastojen avulla rahoitettiin investointeja, jotka pitivät käynnissä suomalaisia elinkeinoelämää, tuottivat työpaikkoja ja eläkemaksuja järjestelmän kustannuksiin. Kaikessa erikoisuudessaankin tuo järjestelmä oli aika looginen kokonaisuus.

Pääomamarkkinat

Säännöstelyyn perustuvaa taloutta alettiin Suomessa purkaa 1980-luvulta lähtien asteittain ja koko talous on siirtynyt yhä enemmän markkinapohjaisuuteen. Tämä on vaikuttanut erityisen voimakkaasti pääomamarkkinoihin, joihin eläkejärjestelmällä on myös suuri vaikutus.

Eläkejärjestelmä on Suomen ylivoimaisesti suurin pääomakeskittymä ja siksi sen vaikutus pääomamarkkinoihin on ratkaisevan tärkeä. Jotta pääomamarkkinat toimisivat kunnolla, siellä pitäisi olla suuri määrä itsenäisesti toimivia sijoittajia. Tätä on pitänyt tarpeellisena myös Suomen Pankin entinen osastopäällikkö Pentti Pikkarainen (Pikkarainen 2017). Eläkejärjestelmän osalta tämä edellyttäisi kymmeniä vahvoja eläkerahastoja, jotka toimisivat itsenäisesti sijoitusmarkkinoilla ja

toiminnallaan vahvistaisivat pääomamarkkinoita. Tässä suhteessa eläkejärjestelmä on kehittynyt kuitenkin päinvastaiseen suuntaan.

Eläkejärjestelmä on jatkuvasti keskittynyt yhä harvempiin laitoksiin. Teollisuudessa on sinänsä ymmärrettävää, että esimerkiksi kansainvälinen toiminta edellyttää suuriakin yksiköitä, jotta ne voisivat kilpailla markkinoilla. Eläkelaitokset ovat kuitenkin viimekädessä lainsäädännön suojaamia kotimarkkinatoimijoita, joihin tällainen perustelu ei päde. Myöskään tehokkuusajattelu ei puolla tällaista keskittymistä. Eri tutkimuksissa järjestelmä on todettu hyvin kalliiksi ja tehottomaksi – se käyttää jo pelkkiin hallintomenoihinsa reilusti yli 500 miljoonaa euroa vuodessa.

Järjestelmän syntyaikoihin 1960-luvulla se koostui hyvin erilaisista toimijoista. Oli vakuutusyhtiöitä, lailla perustettuja eläkelaitoksia sekä toimialakohtaisia tai suurten konsernien eläkekassoja ja eläkesäätiöitä. Näiden laitosten rooli yritysten rahoitushuollossa oli nykyiseen verrattuna varsin rajallinen, koska rahastojen koot olivat pienempiä ja eläkelaitokset eivät olleet samalla lailla itsenäisiä vallankäyttäjiä kuin nykyään. Julkisen sektorin eläkejärjestelmissä ei ollut rahastointia.

Erityisesti eläkesäätiöiden ja eläkekassojen osalta kehitys on kulkenut keskittymisen suuntaan, Seuraavassa on joitakin kehityslukuja eläkesäätiöiden ja eläkekassojen lukumääristä sekä niissä vakuutetuista henkilöistä:

Vuosi	Laitosten lukumäärä	TEL / Tyel-vakuutetut
1997	50	170.000
2002	45	165.000
2008	39	118.500
2011	22	63.000
2017	18	47.000

Lähde: Eläkesäätiöyhdistys

Tämä kehitys on ollut pitkäkestoinen ja sen taustalla on omat syynsä, joihin palataan myöhemmin. Se kuitenkin havainnollistaa, miten draamattinen muutos on ollut. Muutoksella on ollut lisäksi suuri merkitys siihen, että Suomen pääomamarkkinat ovat voimakkaasti keskittyneet viimeisen 20 vuoden aikana.

Jossakin määrin samaa kehitystä on tapahtunut myös vakuutusyhtiöiden osalta. Vuonna 1997 Suomessa oli 7 työeläkeyhtiötä. Esimerkiksi Etera oli tuolloin vielä lailla perustettu LEL-Työeläkekassa, joka ei kuulunut tuohon joukkoon. Eteran fuusioituttua Ilmarisen kanssa vakuutusyhtiöiden määrä on laskenut viiteen. Todellisuudessa yksityisellä puolella on nykyään 2-3 merkittävää työeläkeyhtiötä, joiden taseet ovat kymmeniä miljardeja euroja eli pääomamarkkinoiden näkökulmasta keskittyminen on ollut voimakasta. Markkinoille on tullut joitakin rahastoinnin aloittaneita julkisen sektorin eläkelaitoksia, mutta nekin ovat pääasiassa hyvin suuria yksiköitä. Suurimmat ovat Kuntien eläkevakuutus (Keva) ja valtion eläkerahasto (VER).

Tutkimukset ovat osoittaneet, että eläkerahastojen koolla on merkitystä niiden sijoitustoiminnan suuntautumiseen. Pienemmät rahastot sijoittavat enemmän varoja lähimarkkinoille ja kotimaahan, kun taas suuret rahastot sijoittavat yleensä suuremmille kansainvälisille markkinoille. Siten eläkerahastojen rooli kotimaisten investointien rahoittamisessa liittyy voimakkaasti myös laitosrakenteeseen ja laitosten kokoon.

Suomessa noin 60 prosenttia yksityisen sektorin työvoimasta on pienten ja keskiuurien yritysten (PK-sektori) palveluksessa ja uudet työpaikat syntyvät suurimmaksi osaksi tälle sektorille. Toisaalta niiden rahoituksessa suurten mammuttimaisten eläkerahastojen osuus on tällä hetkellä varsin rajallinen. PK-sektorin pääomahuolto on kuitenkin kriittinen tekijä, johon tulisi kiinnittää enemmän huomiota, koska sillä on vaikutusta sekä Suomen talouden kasvuun että työllisyyskehitykseen.

Suurille mammuttirahastoille kotimainen PK-sektori on kuitenkin

kin vähäpätöinen eikä kovinkaan kiinnostava kohde. Ne toimivat suurilla kansainvälisillä markkinoilla ja muokkaavat salkkujaan usein johdannaissopimusten kautta. Kun eläkesäätiö- ja eläkekassajärjestelmä on suurimmaksi osaksi ajettu alas, joutuvat rahoitusta hankkeilleen hakevat yrittäjät usein kääntymään parin mammuttieläkerahaston puoleen. Jos vastaus on kielteinen, saattaa hankkeen eteneminen usein loppua siihen.

Haluttomuuttaan PK-yritysten rahoitukseen työeläkeyhtiöt perustelevat mm. seuraavilla argumenteilla:

- rahastot ovat liian suuria sijoitettavaksi Suomeen
- PK-yrityksiin sijoituskohteena sisältyy liian suuria riskejä.

Vaikka työeläkeyhtiöt panostaisivatkin enemmän PK-yritysten rahoittamiseen, eivät sijoitetut summat nousisi helposti kovinkaan suureksi osuudeksi työeläkeyhtiöiden rahastoista. Suomalaisille yrityksille tästä olisi kuitenkin suuri apu. Työeläkeyhtiöiden riskinsietokyky on myös todellisuudessa erittäin suuri. Varman sijoitusten arvo vuonna 2017 oli 45,4 miljardia euroa ja siitä 11,5 miljardia oli eriytetty sijoitusriskien puskurointiin. Ilmarisessa vastaavat luvut olivat 39,4 miljardia ja 9,4 miljardia (ilman Eteran vaikutusta). Kevalla ei edes ole vastaavia vakaaraisuusrajoituksia ja sen riskinsietokyky on erityisen hyvä.

Missään skenaariossa PK-yritysten rahoitus ei kasvaisi niin suureksi, että se jotenkin vaarantaisi työeläkeyhtiöiden sijoitustoimintaa. Päinvastoin hajautettu PK-yritysten sijoitussalkku oletettavasti hajauttaisi eläkeyhtiön sijoitusten kokonaisriskiä. Jos sijoittajapohja olisi hajautettu, ei yksittäisen eläkelaitoksen omistusosuuskaan muodostuisi epämiellyttävän suureksi.

Se, että suuret eläkelaitokset eivät ole kiinnostuneita PK-yritysten tarpeista heijastaa sitä, että työeläkeyhtiöiden hallituksissa suuryritysten edustajat muodostavat selvän enemmistön, jopa määräenemmistön,

vaikka 60 prosenttia maksutulosta tulee PK-yrityksiltä. Tätä hallinnon vinoutumaa on pidetty yhtenä ongelmana PK-yritysten rahoituksen saamisessa (mm. Pikkarainen 2017).

Sijoituspolitiikka

Eläkejärjestelmä kerää tulonsa yrityksiltä ja palkansaajilta ja osa varoista on rahastoitu. Jotta nuo varat olisi varmasti saatu elinkeinoelämän käyttöön, kehitettiin aikoinaan takaisinlainausjärjestelmä. Siinä yritys saa automaattisesti lainata takaisin osan eläkemaksuistaan vakuutta vastaan. Käytännössä eläkelaitokset olivat paljolti lainojen ja vakuuksien hallinnointikeskuksia. Järjestelmän voi jollakin tapaa nähdä olevan sukua esimerkiksi saksalaiselle *book reserve* järjestelmälle, jossa eläkevarat ovat yritysten taseissa suoraan käytettävissä investointeihin.

1990-luvun lopulta alkaen eläkelaitosten sijoituspolitiikka alkoi muuttua asteittain. Tälle muutokselle oli useita varsin päteviäkin syitä. Enää ei sijoitettu lainoihin vaan osakkeisiin. 1990-luvun laman seurauksena monissa yrityksissä myös todettiin, että suureen vieraan pääoman määrään liittyy monissa tilanteissa melkoisia riskejä. Suurten eläkerahastojen osakesalkut alkoivat tällöin koostua enenevässä määrin suuryritysten osakkeista. Tämä johti käytännössä siihen, että eläkelaitokset kasvavassa määrin keskittyivät osake- ja joukkovelkakirjamarkkinoille. Silloin ne siirtyivät entistä enemmän rahoittamaan suuryrityksiä ja huolehtimaan niiden tarpeista. Kotimaassa se johti myös siihen, että eläkelaitokset alkoivat kasvattaa rooliaan yritysten omistajina.

PK-yrityksiä tällainen sijoitusmuoto ei paljoakaan tavoita. Niille takaisinlainaus oli aikaisemmin ollut keskeinen eläkelaitosten rahoitusmuoto, mutta sen osuus eläkelaitosten sijoituksista laski voimakkaasti. PK-yrityksissäkään ei haluttu suurta velan osuutta. Nykyään takaisinlainaus on varsin marginaalinen sijoitusmuoto. Pien-

yritysten rahoitus jäi eläkelaitoksissa oikeastaan tyhjän päälle. Niiden osakkeet eivät ole kiinnostavia kohteita mammuttisijoittajille ja usein niiden omistukseenkaan ei liity suuria valtapoliittisia intressejä.

Työeläkelaitosten sijoitusten jakautuma miljardeina euroina

	31.12.2005	30.9.2017
Rahamarkkinasijoitukset	4.1	17.4
Sijoituslainat	1.9	5.3
Työl-takaisinlainat	1.5	0.8
Joukkovelkakirjat ja vvkt	46.4	58.1
Kiinteistöt	10.2	16.2
Hedge-rahastot	1.9	15.5
Muut osakesijoitukset	2.2	14.8
Noteeratut osakkeet	33.9	70.8
Yhteensä	102.2	198.9

Lähde: Työeläkevakuuttajat TELA

Rahastojen kasvuvauhti on ollut nopeaa. Nopeaa kasvu on ollut etenkin vuosina 2005 – 2017, jolloin rahastot kasvoivat reilussa 10 vuodessa lähes 100 miljardilla - näin tapahtui vaikka suurimman osa tuosta ajasta Suomen talous oli lamaantuneena.

Asetelmassa, jossa työeläkeyhtiöillä on suuret intressit joissakin yhtiöissä, on myös melkoisia vaaroja yritystoiminnan terveen kehityksen kannalta. Samoilla markkinoilla saattavat kilpailla suuri yhtiö, jonka omistajien joukossa eläkelaitokset ovat merkittävä ryhmä ja pienempi eläkelaitoksista riippumaton yhtiö. Valtavien omistustensa vuoksi eläkelaitoksilla saattaa olla mahdollisuuksia toimillaan suosia yhtiöitä, joita itse omistavat. Seurauksena voi olla vääristyneet kilpailuolosuhteet.

Sen jälkeen kun takaisinlainauksen vähenemisen myötä pienyritysten rahoitus eläkeyhtiöiden kautta romahti, olisi olettanut eläkeyhtiöiden kehittävän ja edistävän uusien innovatiivisten rahoitusmuotojen syntymistä. Pääomista ja resursseistahan ei tässä yhteydessä ole totisesti ollut pulaa. Edellä jo todettiin pienyritysten merkittävä rooli Suomen

taloudessa.

Todellisuudessa työeläkeyhtiöt eivät juuri ole laittaneet tikkua rishtiin PK-yritysten rahoitushuollon kehittämiseksi. Kun rahastojen kasvu oli suuri ja takaisinlainaus ajettu alas, eläkelaitokset alkoivat siirtyä ulkomaisiin sijoituksiin. PK-yritysten rahoitushuolto jäi muiden ratkaisujen varaan. Tällainen jännite PK-yrityskentän kanssa näkyy tänäkin päivänä. Esimerkiksi Suomen Yrittäjät kritisoivat avoimesti työeläkeyhtiöiden hallintomallia, jossa yrittäjät on sivuutettu lähes kokonaan. Oireena tästä jännitteestä voi nähdä esimerkiksi Suomen Yrittäjien toimitusjohtaja Mikael Pentikäisen kriittiset julkiset kommentit joulukuussa 2017 (Pentikäinen 2017).

Sinänsä ulkomainen sijoitustoiminta ei ole ongelma, se voisi olla jopa erittäin hyödyllinen talouden tasapainottava tekijä. Jos Suomessa suhdanteet kuumenevat (kuten esimerkiksi 1980-luvun lopussa), järkevien sijoitusten löytäminen Suomesta on vaikeaa. Eläkelaitokset joutuisivat ostamaan muilta omaisuuseriä ylikorkeisiin hintoihin. Silloin eläkelaitokset voisivat sijoittaa enemmän ulkomaille jäähdyttämällä samalla Suomen taloutta. Jos Suomessa talous menee heikosti, omaisuusarvot Suomessa laskevat ja niitä kannattaa eläkelaitostenkin hankkia. Eläkelaitosten ja kansantalouden kannalta syntyy win-win tilanne.

Toisaalta jos rahastojen koko kasvaa hyvin suureksi ei ulkomaisille sijoituksille ole kovin paljoa vaihtoehtoa. Siinä yhteydessä pitäisi miettiä, kuinka suureen rahastointiin on syytä mennä. Suomalaisessa sekajärjestelmässä rahastoinnin taso on paljolti poliittinen kysymys. Kannattaako maasta kerätä valtavia rahastoja eläkelaitoksiin, jotka sijoittavat ne ulkomaille, vai pitäisikö rahat jättää kiertämään suomalaiseen elinkeinoelämään? Kuten edellä todettiin, 75 prosenttia eläkejärjestelmän rahoituksesta perustuu tuleviin eläkemaksuihin.

Suomessa suuret eläkerahastot ovat saavuttaneet niin suuren valta-aseman, että tuollaista pohdintaa ei enää harrasteta ja ne saavat tou-

huta varsin vapaasti omien mieltymystensä mukaan. Suomalaiset eläkelaitokset ovat käytännössä osittain omaksuneet amerikkalaisten täysin rahastoitujen eläkerahastojen sijoituspolitiikan. Ne sijoittavat maailmalle jakaen varat jäykästi alueittain, toimialoittain ja maittain erilaisten kriteerien perusteella. Sijoituspolitiikasta on unohtunut se, että suomalainen eläkejärjestelmä on julkinen järjestelmä ja että rahastointi kattaa vain pienen osan sen vastuista. Tavallaan eläkerahastoja ei vaikuttaisi kiinnostavan se, mistä saavat rahoituksestaan sen 75 prosenttia, jonka pohjana on suomalaisen elinkeinoelämän menestys?

Kehitys näkyy selvästi alla olevissa luvuissa. Nämä tilastot ovat 2000-luvulta, eikä niissä edes näy täysimääräisesti jo useita vuosia aikaisemmin tapahtunut eläkeyhtiöiden pienyrityksille suuntaaman rahoituksen romahtaminen, joka tapahtui takaisinlainauksen hiipumisen takia.

Vuosi	Rahastot	Ulkomailla	Kotimaassa
2000	66	27,2	38,8
2006	114,5	81,8	32,7
2007	105,1	67,2	37,9
2009	124,9	81,6	43,3
2016	188,5	139,9	48,6
2017	200	149,1	50,9

Lähde: Työeläkevuottajat-TELA

Usein suurelle ulkomaisten sijoitusten määrälle mainitaan selitykseksi se, ettei Suomeen mahdu enempää varoja. Jossakin määrin se toki pitää paikkansa. Mutta vuonna 2000 edellä oleva eläkelaitosten kotimaisten sijoitusten määrä oli noin 28,5 prosenttia Suomen silloisesta käyvin arvoin lasketusta BKT:sta. Vuoden 2016 luku oli enää noin 22,5 prosenttia vastaavasta luvusta. Miksi eläkelaitosten kotimaisten sijoitusten määrä suhteessa BKT:hen on pudonnut selvästi? Samaan aikaan eläkelaitosten merkitys Suomen pääomamarkkinoilla on voimakkaasti kasvanut ja olettaisi tuon osuuden kasvaneen. Mikä on sen yhteys Suomen investointilamaan?

Tai tarkastellaan asiaa toisesta näkökulmasta. Vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen vuonna 2009 työeläkelaitosten varoista oli sijoitettuna Suomeen 43,3 miljardia euroa. Jos oletamme kaavamaisesti, että tuolle sijoitukselle on saatu nimellistä tuottoa 5 prosenttia vuodessa, olisi määrä kasvanut vuoteen 2016 mennessä lähes 61 miljardiin euroon. Mutta todellisuudessa eläkejärjestelmän kotimaisten sijoitusten määrä oli 2016 vain 48,6 miljardia eli 12 miljardia euroa vähemmän. Karkeasti voisi laskea, että finanssikriisin jälkeisenä aika työeläkejärjestelmä on siirtänyt Suomesta kerättyjä tuottoja 12 miljardia euroa ulkomaille. Mikä on tämän yhteys Suomen investointilamaan? Lukuja voi verrata esimerkiksi siihen, että 2016 lopussa työeläkelaitoksilla oli sijoitettuna suomalaisiin noteerattuihin osakkeisiin 13,8 miljardia ja niiden osuus pörsissä oli 6,6 prosenttia. Vastaavaan aikaan ulkomaiset osakesijoitukset olivat 78,2 miljardia.

Joku tietenkin voi yrittää selittää asiaa niin, että avoimilla ja täydellisillä pääomamarkkinoilla muualta tulevat sijoitukset korvaavat ulkomaille sijoitetut suomalaiset varat. Investointilamasta päätellen näin ei vain ole tapahtunut. Sijoituksia Suomeen on tullut kuitenkin loppujen lopuksi aika vähän ja sijoitusten rakenteen edullisuutta Suomelle voi myös epäillä. Suomeen sijoittaneet ovat ostaneet esimerkiksi sähkön ja muun toimintojen jakeluverkostojen monopoleja sekä suomalaisia terveysfirmoja. Niiden vanhat omistajat ovat voineet rahastaa omistuksensa, mutta uutta tuotantoa Suomeen on tullut vähän.

Toki ei ole vaikea ymmärtää, että kaikkia eläkerahastoja ei enää ole mielekästä sijoittaa Suomeen eikä se liene enää mahdollistakaan. Kotimaisissa sijoituksissa on myös poliittinen riski. On vaarana, että poliitikot alkavat polttaa rahaa erilaisiin poliittisesti kiihottaviin hankkeisiin. Suomalainen eläkejärjestelmä on kansainvälisesti katsottuna omituinen poikkeus, kummajainen jolle ei löydy valmiita toimintamalleja muualta. Mutta kyse on sen kokoluokan rahoista, että järkevät ratkaisut kannattaa

kehittää. Järjestelmä ei vain nyt ole juuri kiinnostunut niistä. Se elää omaa elämäänsä ilman todellista valvontaa ja piittaamatta Suomen talouden reunaehdoista. Ja samalla kysymys on julkiseen sektoriin laskettavasta järjestelmästä. On järjetön ajatus, että hyvää liikeideaa ei pystytä toteuttamaan Suomessa pääomien puutteessa. Pääomiahan on yllin kyllin.

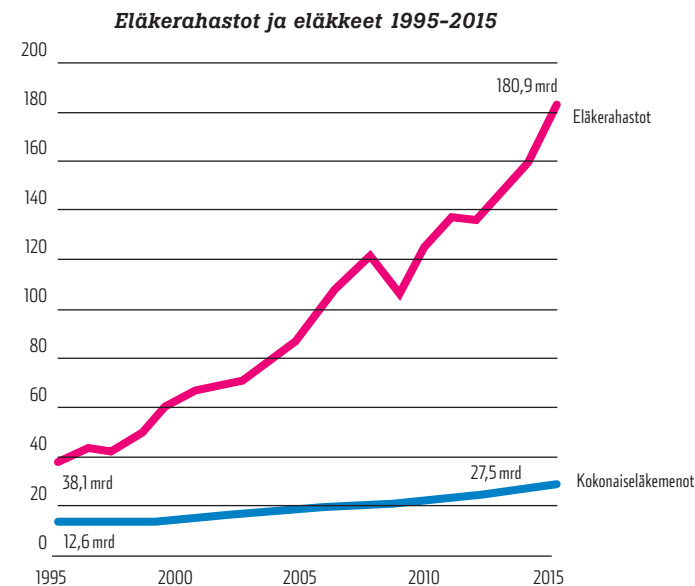
Looginen kysymys on, mikä on tällaisen eläkejärjestelmän toiminnan merkitys Suomen investointilaman kehityksessä? Miksi tästä ei keskustella, miksi vastauksia ei esitetä?

Eläkejärjestelmän erityisriski

Eläkejärjestelmästä keskusteltaessa usein tuntuu keskustelu kallistuvan siihen, millaisia tuottoja järjestelmän varoille voidaan erilaisilla sijoitusstrategioilla saavuttaa. Tämä kuvastaa sitä kehitystä, jossa eläkejärjestelmä vähitellen muuttunut sijoitusrahastoiksi ja omistajapolitiikan pelikentäksi.

Eläkejärjestelmän rahastojen arvon ennustetaan kasvavan nykyrahas-
hassa mitattuna (inflaatio pois otettuna) nykyisestä noin 200 miljardista eurosta muutamassa vuosikymmenessä jopa 400 – 600 miljardiin euroon. Vanhan aktuaarin ajattelutavalla kyseessä ei siis ole enää mikään eläkejärjestelmä vaan pikemminkin tämä alkaa muistuttaa tilannetta, jossa eläkejärjestelmää käytetään verukkeena valtaviin rahastojen keräämiseen. Mihin tarkoitukseen noita rahastoja kerätään? Historiallinen kehitys ei tue käsitystä eläkejärjestelmän rahoituksen kriisistä, vaikka tarkastelussa on mukana aika, jolloin suuret ikäluokat ovat siirtyneet eläkkeelle.

Tässä yhteydessä olisi syytä pohtia, millaisia riskejä noihin rahastoihin sisältyy EU:n tiivistymisen näkökulmasta. Suomessa rahastot lasketaan sosiaaliturvarahastoiksi ja osaksi julkista sektoria. Useimmista muissa maissa vastaavat rahastot ovat osa yksityistä sektoria. Erolle löytyy perusteluja järjestelmien rakenteen eroista. Edellä todettiin, että

Lähde: Eläketurvakeskus ja Työeläkevakuuttajat-TELA

Suomessa osaa rahastoja hallinnoivat yksityisoikeudelliset organisaatiot, mutta tällainen hallinnon järjestely on EU-lakien vastaista ja perustuu vain liittymissopimuksen poikkeamaan.

Jos EU-integraatio syvenee, on Suomessa huomattavasti suurempi riski sille, että eläkerahastot päätyvät EU:n yhteiseen hallintaan, kuin muissa maissa. Rahastojahan ei käytetä missään suunnitelmassa eläkkeisiin. Esimerkiksi 20 vuotta sitten olisi pidetty omituisena ajatusta, että EU alkaa valvoa ja määräillä jäsenmaiden budjetteja. Asiasta ei kuitenkaan ole käyty minkäänlaista julkista keskustelua.

Suomessa eläkerahastoja on alettu yhä useammin vertaamaan Norjan öljyrahastoon. Se perustettiin aikoinaan siksi, että Norjan öljytulot voidaan eristää maan taloudesta ja että ne eivät sotke sitä. Silloin oletettiin rahastointiaika rajoitetuksi, mutta öljyä on löytynyt paljon pitempään

kuin uskottiin. Nyt rahastojen määrä on ylittänyt 1000 miljardia. Se ei ole sinänsä eläkerahasto vaan ”rahasto tulevien sukupolvien hyväksi”, olivat sitten eläkeikäisiä tai ei. Sen tuotot pelkäästään alkuvuonna 2017 olivat samansuuruisia kuin Suomen valtion vuosibudjetti ja se on maailman suurin valtiollinen rahasto, joka omisti yli prosentin maailman osakkeista. Silti sen keräämisessä ei ole imetty rahaa Norjan taloudesta vaan rahastoinnilla on yritetty estää liiallinen rahan virtaaminen Norjan talouteen.

Suomessa erityisesti Eläketurvakeskus esittelee mielellään Norjan öljyrahastoa eläkerahastona. Ehkä tavoitteena on perustella sen esimerkiksi suurten eläkerahastojen keräämistä Suomestakin? Asiassa on kuitenkin ratkaiseva ero. Norjassa rahastoinnilla jäähdytettiin maan taloutta ylikuumenemisen välttämiseksi. Suomessakin eläkerahastoinnin vaikutus lienee ollut samanlainen kuin Norjassa eli talouden jäähtyminen, mutta Suomessa sille ei viimeisen vuosikymmenen aikana ole ollut tarvetta?

Noiden rahastojen kerääminen on tietenkin näivettänyt suomalaisia elinkeinoelämää, koska melkoinen osa tuotannon tuloksesta kerätään pois Suomesta. Kokemusperäisesti ei ole uskottavaa, että rahastoja käytettäisiin suomalaisten eläkeläisten eläkkeisiin merkittävästi, ehkä hie-man rahastojen tuottoja. Näin ei ole tapahtunut aikaisemminkaan. Jos elinkeinopohjan romahtaminen vaarantaa eläkkeiden maksun, Suomessa katsotaan varmaankin sen edellyttävän eläketurvan karsimista, ei politiikan muutosta. Rahastot jatkavat valtapoliittikkaa entiseen tapaan.

Eläkejärjestelmässä keskustellaan siitä, onko pitkän ajan (reaali) tuotto 3 prosenttia vai 3,5 prosenttia tai enemmän tai vähemmän. Kun rahastojen merkitys järjestelmän rahoituksessa on vain 25 prosenttia, tuo kysymys saattaa olla merkitykseltään rajallinen, jos elinkeinopohja romahtaa eli eläkemaksujen maksajia ei enää riitä. Niiden merkitys järjestelmän rahoituksessa on kuitenkin 75 prosenttia. Suomen työeläkejärjestelmän suurimpana riskinä on pidetty sitä, että Suomen kansantalous kehittyi heikosti ja vaarantaa eläkkeiden rahoituksen. Tämä on

paljon keskeisempi ongelma kuin rahastoille ulkomailta saatava tuotto (Eläketurvakeskus 2017).

Sellainenkin kehitys on myös täysin mahdollinen, jossa sijoitukset tuottavat oikein hyvin, mutta investoinnit suomalaiseen elinkeinoelämään hiipuvat. Syntyneen investointilaman seurauksena eläkemaksutulo romahtaa ja eläkejärjestelmä aiheuttaa talouskriisin maassa. Itse asiassa voi kysyä, kuinka paljon tällaista tapahtuu jo nyt Suomessa? Mikä on eläkejärjestelmän sijoitustoiminnan merkitys Suomen nykyisen investointilaman synnyttämisessä?

Eläkejärjestelmän sosiaalipoliittiset tavoitteet

Eläkejärjestelmä sai aikoinaan valtavasti erilaisia erioikeuksia ”verottaa” elinkeinoelämää. Sen vastineeksi sille asetettiin erilaisia sosiaalipoliittisia tavoitteita. Sen piti huolehtia ”normaalin” työtätekevän suomalaisen toimeentulon säilymisestä sairauden tai vanhuuden tullessa. Tälle asetettiin tiettyjä numeerisia tavoitteitakin. Esimerkiksi katsottiin, että hyvinvointivaltiossa (jossa yhteiskunta huolehtii edullisilla palveluillaan monista asioista) riitti eläke, joka oli 60 prosenttia työansioista.

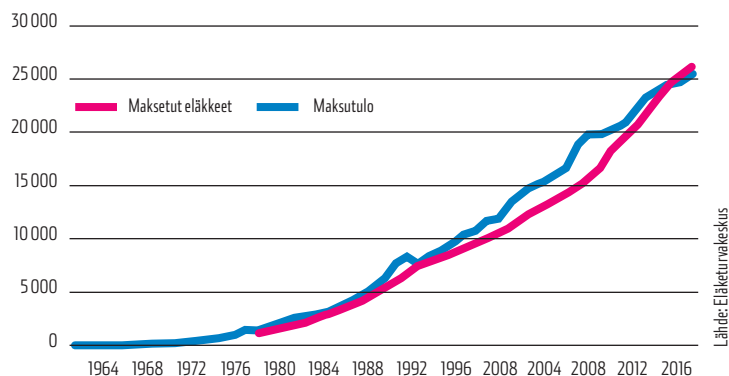
Koko ajan tuota eläketasoa on painettu alaspäin. Nyt alkavat eläkkeet ovat enää 50 prosenttia palkoista ja tulevaisuudessa osuus tulee olemaan 40 prosenttia palkoista. Samalla eläkeindeksit on vedetty alas. Tämän seurauksena vanhusväestön elintaso laskee nopeasti. Jos eläke on alkuhetkellä 50 prosenttia palkoista, se on reilun vuosikymmenen jälkeen enää 35 prosenttia palkoista. Kun samalla yhä suurempi osa yhteiskunnan palveluista rahoitetaan korkeilla käyttäjämaksuilla, vanhusväestön toimeentulo heikkenee.

Sen seurauksena yhteiskunta eli veronmaksajat joutuvat yhä useammin vastaamaan vanhusväestön toimeentulosta esimerkiksi asumistuki- en ja vastaavien muiden tukien muodossa, toisin kuin aikoinaan eläkejär-

jestelmän kanssa sovittiin. Eläkejärjestelmä ei noudata omalta osaltaan tuota sopimusta. Tarvitaan siis korkeampia veroja kun eläkerahastoja ei haluta käyttää siihen, mihin niitä on kerätty. Jos yhteiskunta ei asioista huolehdi, joutuvat nuoremmat sukupolvet huolehtimaan vanhusten sa toimeentulosta ja se heikentää heidän mahdollisuuksiaan varautua omaan vanhuuteensa. Näilläkin asioilla on syvällisiä vaikutuksia Suomen talouteen. Tietenkin yksi vaihtoehto olisi jättää vanhukset heittelle...?

Eläkerahastoja kerättiin järjestelmään alun perin varautumisena suurten ikäluokkien eläkkeelle jäämiseen. Nykyrahassa silloin 1960-luvulla arvioitu rahastojen tarve olisi noin 60 miljardia euroa. Todellisuudessa rahastoja on nyt 200 miljardia. Suuret ikäluokat ovat jo eläkkeellä ja eläkemenot alkavat laskea vuosikymmenen päästä luonnollisista syistä. Rahastoja ei tämän ”kriisin” rahoittamiseen tarvita. Jos rahastot tuottavat keskimäärin 10 miljardia vuodessa, vain pieni osa tuotoista tarvitaan eläkkeiden maksuun. Suurin osa tuotoista kasvattaa rahastoja, aikana jolloin menojen pitäisi olla suurimmillaan. Menojen ja tulojen kehitys näkyy tästä Eläketurvakeskuksen kuvasta. Tuon pienen erotuksen kattamiseksi tarvitaan eläke-alan mielestä satojen miljardien rahastot.

Maksetut eläkkeet ja maksutulo, milj. euroa

Mikäli esimerkiksi eläkeindeksit muuttuisivat sellaisiksi kuin ne aikoi-
naan suunniteltiin, ei eläkerahastojen tuottoja enää käytettäisi kasvat-
tamaan eläkerahastoja vaan ne maksettaisiin parempina eläkkeinä Suo-
meen. Se tuottaisi melkoisen elvytysruiskeen Suomen talouteen. Osa
rahoista päätyisi valtiolle korkeampina verotuloina.

Tätä ajatusta vastustetaan sillä perustelulla, että rahastot loppuisi-
vat joskus 2050-luvulla. Alun perin julistettiin suurten ikäluokkien ai-
heuttamien eläkekustannusten olevan se asia, josta täytyi olla huolissaan
– nyt väitetään uhkan vaanivan vuosikymmenien päästä tulevaisuudessa.
Taustalla on väite, että mm. pidentyvä elinikä kasvattaa eläkemenoja.

Tuosta ajasta ei ole mitään varmaa tietoa. Väitteiden pohjalla on
eläkesektorin itsensä tuottamat ennusteet (Eläketurvakeskus 2016).
Kun eläkeindekseistä käytiin vuosi sitten eduskunnassakin laajaa kes-
kustelua, paljastui että noiden eläkesektorin omien ennusteidenkin mu-
kaan eläkerahastot vain kasvavat kasvamistaan vaikka eläkeindeksiksi
olisi otettu elinkustannusindeksin ja palkkaindeksin puoliväli eli niin
sanottu puoliväli-indeksi. Mutta eläkejärjestelmä on Suomessa jo todellisen
valvonnan ulkopuolella oleva valtio valtiossa. Ilmeisesti eduskunta
ja puolueet olivat saaneet käskyn haudata asia pikaisesti.

Vaikka viime aikoina on tullut ristiriitaisiakin tietoja, lienee elin-
iän pidentyminen tuleva kehitystrendi. Se on seurausta muun muassa
parantuneesta elintasosta, ravinnosta ja terveydenhuollosta sekä muis-
ta yhteiskunnankin tarjoamista etuuksista. Toisaalta pidentyvää elinikä
on myös käytetty perusteena eläkeiän nousulle.

Yleensä kansainvälisesti käytetään karkeaa mittaria, jonka mukaan
2/3 osaa pitenevästä eliniästä pitäisi käyttää työuran pidentämiseen ja
1/3-osa eläkeajan pidentämiseen (Barr, N. 2013). Eläkemenoennus-
teissa eläkeiän nousu arvioidaan kuitenkin hyvin varovaisesti. Suomessa
eläkkeellesiirtymisikä on alhaisempi kuin useimmissa muissa pohjois-
massa, osin historiallisista syistä. ETK:n ennusteissa todellinen eläk-

keellesiirtymisen ikä nousisi Suomessa vuosikymmenien päästä vain hieman korkeammalle kuin se on Ruotsissa ja Norjassa nykyään. Eliniän merkittävä piteneminen ei niissä näy täysimääräisesti.

Tämä seikka jo yksin vetää maton eläkejärjestelmän laatimien ennusteiden alta. Niissä keskeinen tekijä on palkansaajien ja eläkeläisten suhde. Mitä myöhempään ihmiset siirtyvät työelämästä eläkkeelle, sitä vähemmän on eläkeläisiä suhteessa työssä oleviin ja sitä pienemmiksi eläkemenot suhteessa palkkoihin muodostuvat.

Edellä mainitsin kehitystrendeistä eläkkeiden suhteen. Nyt eläkkeelle siirtyvä saa noin 50 prosentin eläkkeen, joka 10 – 15 vuoden päästä on enää 35 prosenttia palkasta, kun indeksi painaa sitä alaspäin. Sillä ei enää tule toimeen kunnolla. Tulevaisuudessa alkava eläke on 40 prosenttia palkasta ja 10 – 15 vuoden päästä 25 prosenttia, kun indeksi painaa sitä alaspäin. Silloisillakin eläkeläisillä on aivan sama indeksiturva, kuin nykyään. Jos vaikutusvaltaiset suuret ikäluokat eivät pysty asioitaan ajamaan, lienee turha kuvitella, että tulevat pienemmät ikäluokat siihen pystyvät.

Noilla ikäluokilla ei yksinkertaisesti ole varaa jäädä eläkkeelle siinä iässä kuin eläkesektori ennusteissaan väittää. Senkin seurauksena eläkeläisten määrä on pienempi kuin ennusteissa ja palkansaajien määrä suurempi. Se vetää maton ennusteiden alta. Ja noiden ennusteidenkin mukaan esimerkiksi puoliväli-indeksinkin voimassa ollessa rahastot vain kasvaisivat koko ajan. Asia raportoitiin muun muassa eduskunnan sosiaalivaliokunnalle ja se oli tietoinen asiasta.

Tuota indeksiritä yritettiin lietsoa sukupolvien välisenä kriisinä, jossa eläkeläissukupolvet kuvattiin ahneina riistäjinä. Tässä yhteydessä paljastuu myös, kuinka virheellinen kuva suomalaisen eläkejärjestelmän olemuksesta ihmisillä on. Se on sosiaaliturvajärjestelmä, ei mikään amerikkalainen eläkerahasto. Voisi jopa epäillä, että samanlainen harhakäsitys on lukuisilla eläkesektorin toimijoillakin, mutta voihan olla että hei-

dän osaltaan kysymys on vain harhaanjohtavan tiedon jakamisesta.

Vaikuttaisi kuin meneillään olisi suorastaan kampanja, jolla yritetään puolustaa suurta rahastointia ja estää varojen käyttämistä eläkkeisiin – jota varten ne on kerätty. Esimerkkinä tuosta eläkeyhtiöiden innokkaasta rajoittamattoman rahastoinnin puolustamisesta on tekeillä tutkimus, joka julistaa rahastoinnin nuorempien sukupolvien eläkkeen parhaaksi turvaksi. Asiasta pidettiin seminaari Työeläkevakuuttajat TELA:ssa 9.2.2018. Vuonna 2017 Eläketurvakeskuksen tutkimuksessa suurimmaksi uhaksi todettiin Suomen elinkeinoelämän näivettyminen. (Katso myös Kotamäki 2018).

Vain asioihin perehtyneet ja vihityt ymmärtävät eläkejärjestelmän olemuksen ja saavat puhua siitä. Kun itse olen ikäni työskennellyt tuon järjestelmän piirissä ja saanut suurimman osan aiheen relevantista koulutuksesta, pitänee epäillä asiantuntijoidenkaan ymmärryksen syvyyttä. Toki monimutkaisuus suojaa järjestelmää ja tarjoaa sen toimijoille mahdollisuuden harhauttaa ihmisiä.

Suomalainen työeläkejärjestelmä ei ole mikään amerikkalainen eläkerahasto vaan pääosin jakojärjestelmällä toimiva sosiaaliturvajärjestelmä. Sen olemukseen kuuluu, että seuraavat sukupolvet maksavat pääosin edellisten sukupolvien eläkkeet. Vertailu siitä, kuinka paljon jokin sukupolvi on maksanut järjestelmään ja kuinka paljon saa siitä, on irrallisena kysymyksenä absurdi. Kun sellaisia pohdintoja esittävät eläkesektorin edustajat, ne on tulkittava tahalliseksi harhautuksiksi.

Vertailussa pitäisi tarkastella sukupolvia laajemmin. Millaisia etuja ne saavat esimerkiksi koulutusjärjestelmästä, terveydenhuollosta ja eläkejärjestelmästä. Eläkejärjestelmän ongelmaksi julistettu eliniän piteneminen nuoremmilla sukupolvilla on seurausta onnistumisesta muualla, esimerkiksi terveydenhoidossa.

Nuoremmat sukupolvet ovat saaneet yhteiskunnalta aikaisempia sukupolvia paremman koulutuksen, jolla sellaisenaan on melkoinen ta-

loudellinen arvo. Esimerkiksi USA:ssa lasten koulutus vaatii vanhemmilta valtavia taloudellisia uhrauksia. Edelleen kansallinen varallisuus on kasvanut voimakkaasti ja siirtynyt aikanaan nuoremmille sukupolville. Tässä kokonaisuudessa se kuka on maksanut eläkkeistä huolehtivaan sosiaaliturvajärjestelmään kuinka paljon ja saa kuinka paljon on irrallisena kysymyksenä järjetön. Eläkeläisten nuivan kohtelun takana lieenee osittain se, että työeläkeyhtiöiden hallinnossa ei ole eläkeläisten edustajia.

Eläkejärjestelmä ja omistajapolitiikka

Raha on valtaa. Eläkejärjestelmä on Suomen suurin pääomien keskittymä ja siksi on perusteltua pohtia, mikä on sen vaikutus vallan käyttöön Suomessa.

Kun entinen kansliapäällikkö ja Fortumin hallituksen päätoiminen puheenjohtaja Matti Vuoria nimitettiin Varman toimitusjohtajaksi, jotkut kysyivät mikä oli Vuorian osaaminen tehtävässä? Häntä ei pidetty sen paremmin eläkepolitiikan kuin sijoitustoiminnankaan asiantuntijana – asiat joita on katsottu eläkejärjestelmässä keskeisiksi.

Vuoria ilmoitti erityisosaamiseksi omistajapolitiikan. Hän siis avoimesti myönsi, että eläkelaitoksia ja niiden rahastoja tarkastellaan ensisijassa omistamisen ja vallankäytön näkökulmasta.

Mikään uusi keskustelunaihe tämä ei toki ole, vaan heijastumaa kansainvälisestä kehityksestä. USA:ssa keskusteltiin jo 1980-luvulla siitä, että Amerikalla on uudet omistajat, jotka mullistavat vanhan kapitalistisen järjestelmän. Silloin eläkerahastojen rooli Amerikan omistajina nousi voimakkaasti esiin. Enää ei ollut yhtä paljon kasvollisia omistajia, vaan yritysten osakkeet omistivat suuressa määrin eläkerahastot. Vaikka tavalliset kansalaiset tavallaan olivat ”omistajia”, välissä oleva kasvoton byrokraattijoukko todellisuudessa vaikutti asioihin.

USA:ssa tuossa ilmiössä oli muutamia sen vaikutuksia rajoittavia

tekijöitä. Siellä rahastot olivat pääasiassa yritys- tai toimialakohtaisia vastaten suomalaisia eläkesäätiöitä. Niiden koot olivat aika rajallisia ja rahastoja oli hyvin suuri määrä. Siten ei helposti syntynyt yhtä koko maata heiluttavaa mammuttia. Rakenne istui edellä kuvattuun pääomamarkkinoiden toimivuuden edellyttämään rakenteeseen.

Edelleen nuo rahastot olivat ankarien tuottopaineiden alaisia. Niiden jäsenilleen jakamat eläkkeiden korotukset riippuivat täysin sijoitustoiminnan onnistumisesta. Epäonnistuminen johti helposti johdon vaihtamiseen. Niillä ei siis ollut varaa pelata kalliita omistajapelejä, koska se olisi aiheuttanut kriisin rahaston hallinnossa.

Matti Vuorian aloittaessa Varmassa tilanne oli Suomessa hyvin erilainen. Kuten edellä todettiin, Suomessa eläkerahastot olivat keskittyneet muutamaksi mammutiksi. Ne ovat eurooppalaisittainkin suuria eläkerahastoja. Kun listataan 30 suurinta eurooppalaista eläkerahastoa, joukosta löytyy useita suomalaisia eläkeyhtiöitä. Noiden rahastojen koko oli siis valtava Suomen kansantalouteen verrattuna.

Edelleen suomalaisilla eläkeyhtiöillä ei todellisuudessa ole samantyyppisiä tuottopaineita kuin esimerkiksi amerikkalaisilla eläkerahastoilla.

Työeläkeyhtiöt määrittävät tosiasiasa paljon itse omat tuottovaatimuksensa, jotka koskevat kaikkia yhtiöitä. Kun tuottotavoite jää riittävän pieneksi, jää runsain mitoin liikkumavaraa omistajapeleihin. Käytännössä tuottotavoitteet asetetaan heikoimman vakuutusyhtiön mukaan. Tuottotavoitteiden määräytymisessä on myös tekijöitä, jotka ohjaavat kaikkia eläkelaitoksia samankaltaiseen sijoituspolitiikkaan, mikä ei toimivien pääomamarkkinoiden kannalta ole toivottavaa.

Edellä olevasta kävi jo ilmi se, miten eduskunta ja poliittinen järjestelmä kulkee kiltisti eläkelaitosten haluamaa tahtia vaikka tietäisi hyvin asioiden oikeankin laidan. Edelleen kun seuraa eläkkeistä käytävää yhteiskunnallista keskustelua, näkee kuinka eläkelaitokset todellisuudessa määräävät keskustelun sisällön. Mitä muuta voisikaan odottaa sektoril-

ta, jonka käsissä on suuri osa suomalaisten säästöistä. Valtavat rahastot on kerätty eläkelaitosten käsiin ja vastaavasti monissa muissa suhteissa säästämistä on Suomessa suhteellisen vähän. Teorioiden mukaisesti julkinen pakkosäästäminen on korvannut vapaaehtoista säästämistä.

Vallankäytön näkökulmasta merkittävää on se, että Suomen työeläkejärjestelmän viime vuosien kehityksen keskeisin piirre on valtava keskittyminen. Julkisella sektorilla hallitseva eläkelaitos on Keva. Sen yli 50 miljardin sijoituksista valtaosa on sijoitettu ulkomaille. Tätä perustellaan rahaston suurella koolla sekä myös sillä, että julkisten laitosten merkitys omistajina ei Suomessa saa olla liian suuri - sehän haiskah-taisi sosialismilta.

Yritysmaailmassa volyyymi on eri tavoin keskittynyt kahteen suurimpaan eläkeyhtiöön. Varma ja Ilmarinen ovat paisuneet kuin pulla-taikina. Ensiksikin työeläkeyhtiöiden määrä on vähentynyt, viimek-si Ilmarinen nielaisi Eteran. Edelleen eläkesäätiöiden ja eläkekassojen määrä on romahtanut viime vuosikymmenen kuluessa, kuten edellä ku-vattiin. Asiaa läheltä seuranneena voi todeta, että hyvin harvoin taustal-ta löytyy uskottavaa taloudellista perustelua. Ratkaisut tuntuvat liittyvän yritysjohtoon kiinnostukseen päästä mukaan eläkeyhtiöiden hallintoon. Ei kai kukaan kuvittele, että he pyrkivät sinne siksi, että ovat kiinnostu-neita Tiinan ja Pekan eläkkeistä? Rahan tuoma valta tietenkin on kes-keisin motiivi. Säätiöt purettiin käytännössä joko Varmaan tai Ilma-riseen. Olen kuvannut tätä prosessia nettikirjassani Renkien kaappaus (2011).

Myös julkisen sektorin työntekijöiden eläkkeet ovat yksi osa tätä valtapelä. Aikoinaan yli 50.000 valtion työntekijän eläkkeet siirtyivät yhtiöittämisen myötä yksityiseen eläkejärjestelmään. Suurimmat yhtiöt hoitivat jonkin aikaa eläketurvaansa eläkesäätiöissä. Edellä kuvatussa suuressa eläkesäätiöiden alasajoprojektissa myös näiden valtion laitosten eläkesäätiöitä hävitettiin.

Näissä esimerkeissä valtopolitiikan rooli heijastuu hyvin. Aikai-semmin esimerkiksi Postin ja VR:n toimitusjohtajat olivat valtion pal-kollisia ja heidän vaikutusvaltansa määräytyi tästä. Mutta kun yhtiöi-tyneiden Postin ja VR:n eläkesäätiöt purettiin Ilmariseen ja Varmaan, samassa paketissa toimitusjohtajille järjestyi paikka työeläkeyhtiöiden hallituksissa. Tällä järjestelyllä he pääsivät talouselämän keskeisiin val-takeskuksiin. Sinne, minne kaikki yritysjohtajat tuntuvat pyrkivän. Tä-hän ongelmaan on kiinnittänyt huomiota myös Pentti Pikkarainen (Pikkarainen 2017).

Nyt samanlainen kysymys on ollut käsillä esimerkiksi sote-paketin yhteydessä. Sen aiemmissa malleissa on ajettu jopa niin sanottua pak-koyhtiöittämistä, joka johtaisi siihen että merkittävä osa kuntasektorin työntekijöistä päätyisi vakuutetuiksi Varmaan tai Ilmariseen. Toistai-seksi pakkoyhtiöittäminen on jäissä. Voi vain arvailla, ketkä ovat olleet käskyttämässä poliitikkoja. Joka tapauksessa sote-mallit johtavat niiden työeläkeyhtiöiden paisumiseen entisestään ja monien kuntien työnteki-jöiden siirtämiseen niiden vakuutetuiksi.

Suurimmat Tyel-yhtiöt käyttävät paljon resursseja nollasummape-liin, jossa yritetään kaapata muualla vakuutettuja yrityksiä omaan valta-piiriin. Kun eläkesäätiöt ja vakuutusyhtiöt alkavat tässä suhteessa lop-pua, ovat listalla seuraavana lailla perustetut eläkejärjestelmät. Etera (entinen LEL-kassa) jo hävitettiin ja seuraavana listalla ovat ilmeises-tikin julkiset eläkejärjestelmät. Lopputulos tällaisesta kehityksestä olisi kahden mammuttimaisen vakuutusyhtiön malli, jossa kummankin tase jonkin ajan kuluttua olisi samaa suuruusluokkaa kuin Suomen BKT.

Varman ja Ilmarisen hallitukset ja muutkin hallintoelimet ovat suomalaisen elinkeinoelämän valtakeskuksia, hieman samaan tapaan kuin KOP ja SYP aikoinaan. Asiaan kiinnitti huomiota lähes 20 vuot-ta sitten Suomen Kuvalehden toimittaja Teppo Tiilikainen. Kun nuo pankit ajautuivat kriisiin, ne fuusioituivat keskenään ja lopulta päätyi-

vät nurkaksi Nordea-pankkiin. Piti keksiä uudet valtakeskukset. Niiksi muovautuivat suurimmat työeläkeyhtiöt. Olen kuvannut prosessia muun muassa nettikirjassani Renkien valta (2013).

Miten tuo vallankäyttö työeläkeyhtiöistä käytännössä tapahtuu? Perinteinen tapa on ollut, että työeläkeyhtiöiden hallinnossa ja johdossa olevat ovat valittaneet itsensä yritysten hallituksiin. Mitä enemmän hallituspaikkoja, sitä suurempi vaikuttaja henkilö on talouselämässä. Kun tällaisista kytköksistä alettiin enemmän keskustella julkisuudessa muun muassa taloudellisten sotkujen yhteydessä, on toimintatapa muuttunut piilotetummaksi. Nyt ei olla yhtä paljon suoraan mukana hallituksissa vaan käytetään välikäsinä hallitusammattilaisia. Useilla merkittävillä yhtiöillä on nykyään nimitys- ja palkitsemisvaliokuntia. Ne käytännössä valitsevat yhtiöiden hallinnon ja määräävät palkkiot ja todellisuudessa usein yhtiön toimitusjohtajankin. Noissa nimitysvaliokunnissa on tyyppillisesti edustaja Varmasta ja Ilmarisesta. Sen lisäksi niissä on varsin usein edustaja valtion omistajaohjauksesta sekä jostakin muusta eläkelaitoksesta. Tuohon eläkeyhtiöiden valtapeliin on vedetty valtion yhtiöt ja valtion omistajaohjaus mukaan.

Omistajapolitiikan keskeisenä lähtökohtana pitää olla omistajien (tai kasvottomassa omistuksessa) heidän tehtävänsä hoitavien ja yritysjohtajien erillisuus. Erityisen tärkeää tämä on, kun omistus on kasvotonta. Pitää olla erikseen omistajat ja johtajat, ne jotka asettavat tavoitteet ja ne jotka johtavat ja toteuttavat. Jos roolit hävitetään, häviävät myös keskeiset valvonnan elementit. Tällaiseen ajattelutapaan sopivat äärimmäisen huonosti edellä kuvatulla tavalla toimivat nimitysvaliokunnat.

Miten asiat tällaisessa nimitysvaliokunnassa voisivat sujua? Olen kuvannut asiaa muun muassa kirjoissani ”Renkien kaappaus” (2011) ja Renkien valta” (2013). Kuvitellaan yhtiö A, jonka toimitusjohtaja istuu Varman tai Ilmarisen hallituksessa (sen jälkeen kun yhtiön eläkesäätiö purettiin kyseiseen työeläkeyhtiöön). Työeläkeyhtiön hallitus antaa

sen johtajille ohjeet, miten toimitaan yhtiön A nimitysvaliokunnassa. Siis yhtiön A toimitusjohtaja saattaa olla antamassa eläkeyhtiön johtajille ohjeita siitä, kuinka toimia oman yhtiönsä yhtiökokouksessa ja kenet nimitetään yhtiön A hallitukseen, toimitusjohtajan esimieheksi siis. Kun hallitus sitten kokoontuu, toimitusjohtajalle on antamassa ohjeita hallitus, jonka valinnassa hän on itse ollut tosiasiaa mukana. Piiri pieni pyörii. Seurauksena jokainen haluaa olla mukana niissä pöydissä, joissa päätetään ehkä oman uran kannalta keskeisistä asioista. Syntyy kaveririnkkejä, joissa keskeistä ei niinkään ole se mitä osaat vaan se kenen kaveripiiriin kuulut. Tuo kehitys ei ole pysähtynyt vain yksityisiin yrityksiin vaan valtion omistajapolitiikka ja yhtiöt ovat osatätä piiriä. Niiden hallinnossa istuvat samat hallitusammattilaiset kuin muuallakin.

Joskus hämmästellään eläkeyhtiöiden johtajien korkeita palkkioita ja muita etuuksia. Nuo yhtiöthän eivät todellisuudessa kilpaile kovilla markkinoilla vaan enemmänkin ne keräävät yrityksiltä veronluonteisia maksuja. Mutta kun eläkeyhtiöt ovat osa tuota kaveripiirin verkostoa, heidän etunsa ajautuvat samalle tasolle kuin muilla yritysjohtajilla.

Suomen talouden kehityksestä tiedetään, että monet myöhemmät menestystarinatkin ovat olleet johdon joskus uskaliaan riskinoton tuloksia. Joskus riskinotto on johtanut katastrofiin, jos valvonta ei ole toiminut. Mutta johto on usein joutunut ansaitsemaan asemansa melkoisella ponnistelulla.

Tällainen kaveripiirin kähmintä tuhoaa johtajien motivaation rohkeisiin kehityshankkeisiin. Riittää kun hoidat firmaa niin, ettei tule näkyviä ongelmia, huolehdi kannattavuudesta kohtuullisesti vaikka vippaskonsteilla, myyt pois kaikki hankalat (mutta usein kehityspotentiaalia sisältävät toiminnot) usein ulkomaisille toimijoille ja kutistuvakin yritys varmistaa kaveripiirissä nousun vaativampiin tehtäviin. Tuolla on monia ongelmallisia seurauksia.

Ensiksikin tuo kaveripiiri-kähmintä tuottaa johtoon ihmisiä, joi-
ta sinne ei pitäisi valita. Toki suuri osa yritysjohtajista päätyisi noihin
tehtäviin muutenkin. Mutta heidän toimintaansa ohjaavat aivan väärät
kannustimet. Jos joku väittää, etteivät väärät kannustimet johda väärään
toimintaan, varmaankaan hän ei usko siihenkään, että johdon palkitse-
minen kannustaa parempiin suorituksiin?

Mikä siis on tuloksena tuosta kaveripiirikähminnästä? Suomalai-
sista yrityksistä myydään pois valtava määrä lupaavia, mutta johdon ris-
kialttiiksi tai vaikeaksi katsomia toimintoja. Sen seurauksena on inves-
tointilama ja talouden näivettyminen. Kuulostaako tutulta?

Järjettömintä asiassa on se, että tuo näivettyminen tuhoaa eläkejär-
jestelmän omia toimintaedellytyksiä. Ja toisaalta eläkejärjestelmä ja sen
ympäri kehittyneet ympäristöt ovat tuhoamassa työeläke-
järjestelmän pohjaa. Mutta työeläkeyhtiöissä yhä enemmän käyttävät
valtaa ihmiset, joille kyseessä on enemmän valtajärjestelmä kuin eläke-
järjestelmä. Hallinnossa mukana oleva ammattiyhdistysliikekin tuntuu
ensisijassa myyvän järjestelmälle poliittista suojelua.

Johtopäätöksiä

Keskeisinä johtopäätöksinä voisi todeta, että eläkerahastojen jatkuvan
kasvattamisen sijaan voittoja tulisi rohkeammin käyttää eläkkeiden pi-
tämiseen riittävällä ja työeläkemaksujen kohtuullisella tasolla. Tämä vä-
hentäisi verorahoin rahoitettujen tukien käyttöä ja piristäisi Suomen
taloutta kun varallisuus ei makaisi ulkomaisissa osakkeissa vaan pyö-
risi Suomen taloudessa ja lisäisi kysyntää sekä toisi verotuloja. Toinen
keskeinen johtopäätös on se, että eläkerahastojen tulisi muuttaa paino-
pistettä ulkomaisista sijoituksista kotimaisiin, jotta suomalaisten PK-
yritysten rahoitusilannetta saataisiin parannettua. Suomalainen työ-
eläkejärjestelmä perustuu 75 prosenttisesti jakojärjestelmään joka nojaa

vahvasti talouden toimivuuteen. Talouden ja työllisyyden edistäminen
onkin ensiarvoisen tärkeää myös eläkejärjestelmän kannalta.

Edellä kuvatusta voi tiivistää joitakin linjoja, miten työeläkejär-
jestelmän toimintamalleja pitäisi muuttaa, jotta se palvelisi paremmin
Suomen taloutta. Ongelmanahan on, että vallan siirtäminen yhdeltä ta-
holta toiselle ei sinällään välttämättä muuta asioiden toimintaa. Uudet
vallankäyttäjät voivat olla yhtä huonoja tai huonompiakin kuin nykyiset.

Tässä on joitakin nostoja muutostarpeista.

a) Työeläkejärjestelmän vallankäyttö pitää irrottaa nykyisten järjestö-
jen käsistä. Asia on jatkuvasti hiertänyt esimerkiksi Suomen Yrittäjiä ja
itse asiassa heidän kärsivällisyytensä sietää nykytilaa on ollut ihmeelli-
sen suuri. Muutos koskee kuitenkin laajempia joukkoja.

Vallankäyttö ei saisi perustua joidenkin järjestöjen valtaan vaan val-
ta pitäisi olla enemmän suoraan ”omistajilla” eli yrityksillä, palkansaajilla
ja eläkeläisillä. Tällaisten vallankäyttäjien tehtävänä olisi asettaa tavoit-
teet järjestelmälle ja valvoa niiden toteutumista. Se, miten eläkelaitosten
hallinnot käytännössä muodostettaisiin, on oma kysymyksensä. Selke-
ästi pitäisi korostaa nykyistä enemmän johdon ja hallinnon ammattitai-
toa sekä lisätä PK-yritysten, palkansaajien ja eläkkeensaajien roolia.

Nämä tahot yhdessä valtion kanssa määrittävät etuuksien tavoit-
teet, maksut, rahastojen koot ja sijoitustoiminnan tavoitteet sekä tuot-
tojen että elinkeinoelämän rahoituksen turvaamisen osalta.

b) Tehdään selvä ero omistamisen ja johtamisen välillä ja näitä rooleja
ei voi rikkoa. Omistajat valvovat johtajia, johtajat eivät voi olla omista-
jien roolissa. Tämä koskee erityisesti kasvotonta omistamista.

c) Palautetaan järjestelmään sen hajautettu luonne. Esimerkiksi kol-

lektiivisen järjestelmän rajoitukset eivät koskisi sellaisia yrityksiä, jotka palauttavat eläketurvansa hoidon yhtiökohtaiseen eläkelaitokseen. Se ei estäisi tavoitteiden toteuttamista, koska tällaisessa järjestelyssä yritysjohdolla on suoraan vastuussa tuloksesta osana muuta yrityksen tulosta. Tällaisella saadaan maahan luotua lisää eläkelaitoksia niin, että se turvaa paremmin pääomamarkkinoiden toimivuuden.

d) Eläkelaitosten toiminnan julkisuutta tulisi lisätä olennaisesti. Nyt esimerkiksi Keva toimii julkisuuslain alaisena, mutta Varma ja Ilmarinen eivät.

KIRJALLISUUTTA:

Barr, N. 2013: The pension system in Finland: Adequacy, sustainability and system design, Eläketurvakeskus 2013.

Eläketurvakeskus 2016: Lakisääteiset eläkkeet – pitkän aikavälin laskelmat. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 8/2016 (Tikanmäki Heikki, Appelqvist Jukka, Reipas Kaarlo, Sankala Mikko, Sihvonen Hannu).

Eläketurvakeskus 2017: Skenaariolaskelmia työn muutosten vaikutuksista eläkejärjestelmään ja julkiseen talouteen. Eläketurvakeskuksen raportteja 3/2017 (Tikanmäki, H. & Ahola, I. & Koponen, J. & Reipas, K. & Suikkanen, H).

Kotamäki Mauri 2018: Eläkejärjestelmän optimaalinen rahastointi Suomessa. Kansantaloudellinen aikakauskirja 114 vsk. -1/2018

Oksanen Heikki 2015: Lisänäkökohtia eläkeiän nostamisesta, Kansantaloudellinen aikakauskirja – 111. vsk. – 1/2015

Pentikäinen Mikael 2017: ”Järjestövalta pois työeläkeyhtiöistä”. Mieliopikirjoitus Kauppalehdessä 14.12.2017

Pikkarainen Pentti 2017: Ehdotuksia rahoitusmarkkinoiden kehittämiseksi. Talous- ja yhteiskunta lehti 4/1017.

Pusa Olli 1994: Ansoeläkejärjestelmän ideaali ja suomalainen ansoeläkejärjestelmä. Väitöskirja. Kuopion Yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 19. 1994

Pusa Olli 2011: Renkien kaappaus. Nettikirja 2011. www.pusa.fi

Pusa Olli 2013: Renkien valta. Nettikirja 2013. www.pusa.fi

Sailas Raimo 2014: ”Talous saadaan nousuun vain järein toimenpitein”, Helsingin Sanomat 4.11.2014.

Tuukkanen Jorma 2014: ”Eläkemaksun alentaminen piristäisi taloutta”, Helsingin Sanomat 11.11.2014.

Arto Luukkanen on Venäjän historian ja tutkimuksen dosentti sekä yhteiskunnallisiin aiheisiin erikoistunut toimittaja.

Arto Luukkanen

Monopolit myyntiin? – pohdintaa valtion omistaja- politiikasta

Kilpailu luo tehokkuutta ja yksityiset toimijat tuottavat useissa tapauksissa palvelut julkista toimijaa tehokkaammin. Suomessa valtiolla on talouselämässä suuri rooli niin korkeiden verojen ja monenlaisen säätelyn kuin valtionyhtiöiden ja yritystukien kautta. Vaikka valtionomistajuuden suuresta roolista on Suomessa aiheellista keskustella, liittyä toisaalta yksisilmäiseen ja ideologiseen yksityistämiseen, yhtiöittämiseen ja ulkoistamiseen monenlaisia sudenkuoppia.

Suomessa on lähihistoriasta huonoja kokemuksia sähköverkkojen yksityistämisestä: luonnollinen monopoli myytiin yksityiselle taholle, mikä johti kuluttajien hintojen nousuun.¹ Yksityisten toimijoiden roolin kasvattamisesta käytävää keskustelua on viime aikoina käyty etenkin SOTE-uudistuksen yhteydessä. Viime vuosina liikenneväylien yhtiöittämistä on taas ajanut aktiivisesti etenkin liikenneministeri Anne Berner.

Tässä artikkelissa tarkastelen valtion roolia Suomen teollistamisessa, omistajapolitiikkaan liittyviä kysymyksiä sekä yksityistämiseen, yhtiöittämiseen ja ulkoistamiseen liittyviä riskejä. Aiheeseen liittyviä kysymyksiä on monia: mitä valtion roolin vähentämisellä tavoitellaan? Mitä riskejä asiaan liittyy? Minkälaisia trendejä valtion ja yksityisen sektorin roolien välisessä suhteessa on ollut maailmalla? Ääripäästä toiseen?

Kylmän sodan aikana itäinen Eurooppa eli suunnitelmataloudessa,

joka jätti alueen taloudellisesti jälkeen kapitalistisesta lännestä. Itä-Euroopan talouden integroituminen maailmantalouteen neuvostojärjestelmän romahtamisen jälkeen, tehtiin taas äärimmäistä markkinoiden vapautta kannattaneen yhdysvaltalaisen taloustieteilijän Milton Friedmanin opeilla, jotka hän esitti jo vuonna 1962 kirjassaan *Capitalism and Freedom*.

Friedmanin mukaan yksityistäminen järkipäisesti markkinoita ja toisaalta yksityistäminen ei välttämättä merkinnyt sitä, että yksityisen sektori ei kykenisi palvelemaan yhtä hyvin tai tehokkaammin yleisöä. Päinvastoin: yksityinen taho kykenisi toimittamaan ja varustamaan julkisia palveluja yhtä hyvin ja paremmin kuin esimerkiksi valtio. Friedmanin ohjelmassa sosiaaliturva, minimipalkka, yhteiskunnan järjestämä asuminen yllyttivät verovarojen tuhlaukseen.¹ Friedmanin ansiot yksityisen sektorin, vapaan kilpailun tai tehokkuuden merkityksen korostamisesta toivat hänelle taloustieteen Nobelin. Itä-Euroopassa on tämänlaisen yksityistämisen tuloksiin suhtauduttu ristiriitaisesti. Kuitenkin luodut järjestelyt ovat osittain toimineet esimerkiksi Puolassa, Baltian maissa ja Tšekissä.

Friedmanin tärkein ajatus tässä kirjassa oli se, että valtion pitäisi pysyä poissa niistä asioista, jotka eivät sille kuulu ja olla mukana vanellisissa taloudellisissa yrityksissä, jotka ovat sille ”ehdottoman tarpeellisia (*absolutely necessary*) ihmisten ja valtion selviämisen kannalta. Vapaasti toimivat markkinavoimat kykenevät nostamaan maan taloudellista suorituskykyä parhaimmilleen kun taas hallituksen sekaantuminen vie valtion ainoastaan vaikeuksiin.

Friedman lausuma saattaa pitää enemmän tai vähemmän paikkansa suurissa, ”normaaliolojen” talouksissa. Mutta pitääkö se paikkansa myös pohjoisessa ja pääomaköyhässä Suomessa? Tässä artikkelissa kysytäänkin: onko tällainen ajattelu ylipäänsä, saati suoraviivaisesti sovellettuna tarpeen Suomessa? Meillä on ollut vanhastaan valtionyhtiöitä mutta niitä ei voi verrata sosialististen maiden valtionyhtiöihin.

Suomalaisen talouselämän historia on mielenkiintoinen hybridi, jossa yksityinen omistus ja valtion omistus ovat kilpailleet toisensa kanssa ja jossa valtion rooli on ollut tärkeä tasapainottava tekijä.

Nyt tätä tasapainoa on ryhdytty muuttamaan. Rajulla tavalla, joka ylittää Friedmanin välttämättömäksi näkemät yksityistämisen rajoitukset.

Berner ja tiet yksityisiksi

Politiikan peruskiistoihin kuuluu vasemmiston ja oikeiston mitteloerotuksen ja julkisten palveluiden tasosta. Julkisten hyödykkeiden, kuten teiden ja muun infrastruktuurin osalta ei kuitenkaan ole niin suuria kiistoja – harva oikeistolainenkaan kiistää sitä, että tiet, kadut ja puistot, joita kaikki käyttävät, tulisi rahoittaa verovaroin. Julkishyödykkeiden piiriin voidaan laskea myös lentokentät, satamat, majakat ja jopa joissain tulkinnoissa yliopistot.

Suomessa muutoksia valtion rooliin infrastruktuurin hallinnoijana on ajanut muutoksia keskustalainen liikenneministeri Anne Berner. Ministeri Anne Bernerin merkitys suomalaisen talouden ja elinkeinoelämän uudistajana piti olla vallankumouksellinen. Hänet rekrytoitiin meikäläiseen päivänpolitiikkaa nopeassa tahdissa ja ennätystahdissa; vuonna 2015 – ensin Suomen kansalaiseksi, kansanedustajaksi ja sitten ministeriksi.

Berner markkinoitiin suomalaisille ”tahtojohtajana” tai ”rohkeana uudistajana”, ”tylynä johtajana”, jonka tehokas toiminta ”yhtiöittäisi tiet ja rautatiet”.²

Uusi ministeri aloittikin väkevästi ja toi vuonna 2016 yleiseen keskusteluun ajatuksen maanteiden ja sopivien rautatieosuuksien yhtiöittämisestä. Yhtiöittäminen on yleensä historiallisessa kehityksessä yksityistämisen välietappi. Se merkitsee, että valtiolliset (tai kunnallisten jne.) yritysten eivät saa nähdä päämääräkseen yhteiskunnan toimintojen

tukemista, vaan niiden tulee pyrkiä rahallisen voiton tuottamiseen valtion kassaan. Berner toimi päättävästi ja toi esityksensä yleiseen keskusteluun vuoden 2017 alussa.

Aikataulun piti olla huippunopea – lainsäädännön piti olla valmiina jo vuoden 2018 alusta. Uudistuksen piti varmistaa virallisesti, että se tukisi uuden elinkeinotoiminnan syntymistä ja turvaisi yksityisteiden varrella sijaitsevan asutuksen edellyttämä liikkumisen sekä elinkeinoelämän kuljetukset.

Ministerin ”porkkanana” oli luvata että uusi teitä, rautateitä ja meriväyliä hallinnoiva yhtiö voisi säästää 10 miljardia euroa käytettäväksi esimerkiksi *”terveydenhuoltoon, velanmaksuun tai koulutukseen.”* Samalla autoiluun liittyviä veroja olisi alennettu valtion budjetista vapautuvilla rahoilla. Autoilijoiden polttoainevero olisi laskenut miljardeja. Rahat yhtiö olisi saanut asiakasmaksuilla. Ja kuten ministeri iloitsi tästä hankkeesta kertovassa tiedotustilaisuudessa *”...kuka meistä ei olisi valmis käyttäjämäksuun, jos tietäisi, että se menee suoraan yhtiölle, joka investoi infraan, eikä tee mitään muuta?”*³

Ministeri sama kansalaispalaute oli tyrmäävä. Hallitus veti tuensa tältä hankkeelta, jonka tarkoituksena oli myös ilmeisesti siirtää teiden rakentamisesta ja kunnossapidosta tarvittut rahat budjettitaloudesta. Teiden ylläpitoon tarvittu velka olisi näin muutettu yksityisiksi veloiksi ja lopulta myös tienkäyttäjien maksettavaksi. Yritys oli kaiken kaikkiaan ”sankarillinen” yritys muuttaa Suomen kaupan ja teollisuuden kehittymiselle elintärkeät tiet ja väylät pois valtion kontolta. Sen taustalla oli kuitenkin nähtävästi ideologinen ajatus yksityistäminen ihanuudesta. Siitä, että Suomea oli nyt ravistettava ja valtion roolia piti vähentää kaikessa mahdollisessa. Sitä propagointiin ”mututiedolla” tai harhaanjohdettavilla ajatuksilla terveydenhuoltoon ja koulutukseen menevistä miljardeista. Tämän hankkeen todellisina kummisetinä istuivat kansainväliset jättiyritykset, joilla ainoana on yksityistämiseen tarvittavia varoja.

Kysymys kuuluu: oliko tällainen mututiedolla maustettu ja selvästi yksityistämiseen tähtäävä hanke järkevä? Onko silmitön yksityistäminen meillä mututietoa vai tosietoa - doksa vai epistemeä, kuten antiikin kreikkalainen sanoisi?

Tiet, väylät ja valtion rooli

Asiaa kannattaa tutkia historiallisesta näkökulmasta. Pääomia on meillä ollut vähän ja siksi isoja investointeja vaativat suuret ponnistukset on tehty julkisen rahan turvin. Ja pohjoisen yhtäältä karuissa ja syrjäisissä, toisaalta laaja-alaisissa ja kätkeytyjä rikkauksia omaavissa oloissa on nimenomaan tarvittu näitä suuria ponnistuksia köyhyydestä nousuun.

Näissä niin sanotuissa strategisissa hankkeissa on välttämättä tarvittu valtion hartioita. On selvää, että ilman julkista rahoitusta ja ohjausta ei näin suuressa ja vähäasutussa maassa olisi ollut mahdollisuutta kehittää toimivaa liikennettä tai tiedonvälitystä. Nämä vuosisatojen aikana tehdyt investoinnit olivat elintärkeitä talouden ja teollisuuden kasvulle. Jos tarkastellaan, mistä liikenteen varat on uhrattu, voidaan hyvällä syyllä todeta: varat on saatu valtiolta ja edellisten sukupolvien veronmaksajilta.

Ilman valtion voimakasta ja tehokasta toimintaa ei suomalaista tietä kanavaverkostoa olisi syntynyt. Liikenteen, tietoyhteyksien ja rahanliikkeiden kehittäminen olikin varhaisen Suomen valtion tärkeimpiä tehtäviä.

Otetaan esimerkiksi vaikka merenkulun kehitys, joka vaati 1800-luvulla majakoiden rakentamista, merikorttien tarkentamista ja jäänmurtajien kehittelyä. Tämä kaikki on tullut valtion kassasta. Myös maan ensimmäinen varsinainen jäänmurtaja oli valtion varoin rakennettu vuonna 1890 valmistunut ”Murtaja”. Sama koski myös kanavia ja erityisesti Saimaan kanavan rakentaminen 1845-1856 merkitsi sisäve-

siliikenteelle varsinaista uudistuskautta. Ilman valtion tukea siitä ei olisi tullut mitään.

Myös laivaliikenne on nojannut valtion tukeen, vaikka vastuu sen kehityksestä on ollut yksityisillä. Esimerkiksi Suomen kauppalaivasto alkoi kasvaa vuodesta 1860 lähtien aina 1870-luvun puoliväliin alle 200 000 tonnista lähes 300 000 tonniin. Suomalainen laivaliikenne pysyi vielä pitkään purjealuksissa sillä höyrylaivojen hankkiminen oli kallista. Vuonna 1860 Suomessa oli vain 60 höyryllä toimivaa alusta ja höyrytonniston kokonaisuus jäi vuonna 1900 alle 50 000 tonnin.⁴ Suomalaisen laivanrakennuksen varsinainen buumi koettiin vasta II maailmansodan jälkeen.

Teiden hoito oli autonomian ajan alussa ollut maaomistajien ja talonpoikien taakkana mutta valtio otti vähitellen niiden hoidon itselleen. Lopullisesti uusien teiden rakentaminen ja vanhojen kunnossapito tuli valtion vastuulle vuoden 1918 tielain säätämisen yhteydessä. Sitä ennen se oli ollut talonpoikien, maatilojen ja vuodesta 1883 lähtien myös maaseudun teollisuuslaitosten velvollisuus. Hevosliikenteen vähentyessä oli selvää, että maatiet tarvitsivat parempaa ylläpitoa eikä asujaimistoa voinut rasittaa tällä palvelulla enää. Maantieliikenteen motorisointi 1920-luvulta lähtien merkitsi se päällystettyjen teiden voimallista rakentamista.

Valtion rooli oli tärkeä myös rautateiden kehityksessä. Toisin kuin monessa muussa maassa, Suomessa rautateiden kehitys jäi valtion harteille. Ensimmäisen varsinaisen rautatien, jossa vetokaluston olivat höyryveturit, rakentaminen aloitettiin vuonna 1857. Yhteys Helsingistä Hämeenlinnaan valmistui vuonna 1862. Vasta Riihimäen ja Pietarin välisen radan valmistuttua vuonna 1870 nousi kysymys esiin siitä, että valtio myisi osia omista rautateistään yksityisille. Asiasta keskusteltiin säätyvaltiopäivillä vuonna 1872 ja päätöksenä oli se, että valtio piti omat rautatiensä. Yksityisiä rautateitä oli olemassa kuten esimerkiksi Porvoon

ja Keravan rata mutta sekin siirtyi valtion omistukseen vuonna 1917.

Lennätinliikenne ja muut nopeat tietoyhteydet olivat elintärkeitä talouden kasvuille. Liikemiesten tarvitsemat tiedot mahdollistivat kansainvälisen kaupan ja myös tehokkaan jälleenmyynnin ja markkinoinnin.

Suomi oli tässä asiassa kehityksen eturintamassa; vuonna 1888 Helsinkiin perustettiin sähkösanomatoimisto, joka palveli sanomalehtien tarpeita. Myös puhelimia alettiin meillä kehittää heti laitteen keksimisen jälkeen ja tällä kertaa asialla olivat yksityiset tahot. Helsinkiläinen tehtailija Juho Nissinen rakennutti vuonna 1877 puheliniinjan tehtaansa ja myymälänsä välille. Ensimmäiset puhelinkeskukset rakennettiin pian sen jälkeen vuonna 1882 Helsinkiin, Turkuun, Tampereelle, Viipuriin, Vaasaan ja Ouluun.

Miksi valtiolla pitää olla niin tärkeä rooli strategisilla aloilla?

Edellä on jo mainittu syitä siihen, miksi Suomessa valtion rooli on ollut niin ratkaisevan tärkeä suurilla investointeilla vaativissa hankkeissa. Harvaanasutun maan liikenteen kehittyminen on ollut talouden elinehto ja toisaalta yksityiset pääomat eivät ole riittäneet näin pitkäaikaisille investoinneille.

Globaali talousjärjestelmä on kuitenkin asettanut uusia haasteita. Maailman yhteisiin talousjärjestelmiin nivELYvät kansantaloudet ja samanaikaisesti voimistuva globaali kapitalismi ovat sanellut ehtonsa: erilaisten yhteiskunnallisten toimijoiden on ollut pakko sopeuttaa toimensa eri puolilla maailmaa. Paikalliset kansalliset taloudet ja yhteiskunnalliset järjestelmät joutuvat alistumaan uusiin vaatimuksiin.

Tässä yhteydessä on yleensä esitetty, että yksityiset omistusjärjestelyt toimisivat aina ja joka paikassa rationaalisemmin. Tätä argumenttia ei ole kuitenkaan perusteltu kunnolla. Siitä voidaan esittää jonkinlai-

sia yleislaatuksia arvioita mutta tällaiselle pohjoiselle kansallisvaltiolle ei ole kuitenkaan voitu määritellä löytää mitään erityistä syytä, miksi sen pitäisi muuttua ns. toimivaa valtiokapitalismia tai miksi valtion pitäisi myydä niin sanotut ”luonnolliset monopolit” pois.⁵

Mielenkiintoista kyllä, tämän kritiikin lähtökohtana on ollut arvostella julkisen omistamisen periaatetta ideologisesti, mutta sitä Suomen erityisolosuhteisiin ei ole keksitty todellisia argumentteja. On itseasiassa selvää, että mikäli valtio omistajana toimii älykkäänä strategisena omistajana, se voi se toimia sekä ekonomisesti että samalla myös kansantaloutta edistävänä tekijänä.

Julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välisen työnjaon hämärtyminen ei tarvitse merkitä yhteisen poliittisen ohjauksen loppumista. Valtio voi toimia aktiivisena omistajana jos yksityinen pääoma ei riitä, tai jos jonkin teollisuudenalan myyminen luo strategisen ”minimonopolin”. Varsinkaan pienissä kansallisissa valtioissa ideologinen yksityistämisen prinssiippi ei saisi missään tapauksessa olla ehdoton. Vaikea taloudellinen tilanne on kaikkein vähiten argumentti tähän, sillä viimeinen mihin kirvesmies saa turvautua, on kirveen myynti käteisen hankkimiseksi.

On selvä, että monopolit ja kaupan esteet ilman kansantaloudellista tarvetta on poistettava, mutta esimerkiksi VR:n tapauksessa, EU:n 4. rautatiepaketti, joka määrää henkilöliikenteen avaamisen kilpailulle, ei sovi sellaisenaan Suomen oloihin. Maalajuuista rataverkkoa ei voi pilkkoa mallilla: ”hyvät ja kannattavat reitit meille ja huonot roskapankkiin - valtiolle”.

Britanniassa rautatiet yksityistettiin parikymmentä vuotta sitten ja keskustelua yksityistämisen haitoista ja hyödyistä käydään edelleen. Jos yli kuudenkymmenen miljoonan asukkaan Iso-Britanniassa ei kilpailulla ole saatu tehostettua rautatiepalveluita niin vaikea uskoa, että Suomessa saataisiin yksityistämällä tehokkuutta aikaiseksi.

Vielä II maailmansodan jälkeen uskottiin länsimaisissakin selväs-

ti, että julkisen omistamisen autuus voittaisi yksityisen. Silloin arveltiin, että mikäli yksityinen omistaja saisi käsiinsä monopolin, aiheuttaisi se kansantaloudelle korvaamatonta vahinkoa. Esimerkiksi brittiläinen taloustieteilijä John Maynard Keynes ei pitänyt ”antaa mennä vaan” - ”laissez-faire” - politiikkaa autuaaksitekevänä. Hänen mielestään valtion tuli koko ajan olla valppaana ja tarkastella milloin sen olisi syytä puuttua talouden toimintaan.

Epäluulot yksityistämistä vastaan haihtuivat ajan myötä. Myöhemmin tulleet niin sanotut ”laissez-faire” taloustieteilijät kiivailivat halpojen hintoja ja tehokkuuden puolesta ja pitivät valtion omistusta terveen kilpailun vastaisena ilmiönä.

Valtion byrokraattinen kontrollinen ja tehottomuus tekivät siitä huonon omistajan, joka tuhlsi kansan varallisuutta. Sodanjälkeisen maailman turvallisuushakuisuus suosi valtiojohtoisuutta mutta vähitellen esimerkiksi Japanissa, USA:ssa ja Saksassa valtion omistusosuutta vähennettiin teollisuudessa ensin niin sanottuun ”strategiseen sektoriin” kunnes sitten 1980-luvulta lähtien valtiot ovat yksityistäneet valtavasti kokonaisia teollisuuden aloja. Kommunismin tuhoutuminen kiihdytti tätä yksityistämisaaltoa, koska se poisti yhä enemmän monopolisoitulta maailmankapitalistiselta systeemiltä viimeisen kilpailijan. Ja juuri oikea kilpailu on kapitalismin terve ydin.⁶

Suuren yksityistämisaallon argumentit liittyivät yleensä hintaan (monopolit nostavat hintoja), talouden innovaatioihin (valtio voi painaa Shakespearen teokset mutta ei kirjoittaa niitä) tai kilpailun vähyydestä syntyvään huonoon laatuun tai lopulta siihen että markkinat eivät pääse säännöstelemään niiden toimintaa.

Tutkimusten mukaan tämä ei kuitenkaan pidä aina paikkaansa. Etenkin sellaisissa organisaatioissa, jossa tarvitaan perusteellista inhimillistä osaamista voi tulos olla parempi julkisen puolen hallinnassa kuin se, että yhtiö toimii puhtaalla voittoperiaatteella. On esimerkke-

jä, joissa sairaalat, koulut ja päiväkodit kykenivät tuottamaan palveluja paremmin ja halvemmin jos ne eivät olleet yksityisen pääoman hallussa.⁷ Ja itse ”kruununtodistajan” tapauksessa entisessä Itä-Euroopassa lukemattomissa paikoissa hinnat laskemisen sijasta nousivat pilviin, innovaatiot jäivät kokonaan puuttumaan ja laatuongelmat ratkaistiin yksinkertaisimmalla tavalla lakkauttamalla paikallinen tuotanto. Tilalle tuli tuontia, jonka maksamiseen oli varaa ainoastaan, jos löytyi raaka-aineita vientiin -luonnollisesti jalostamattomassa muodossa. Dogmaattinen, konkreettisia oloja huomiomaton yksityistäminen on osoittautunut selkeästi epäonnistuneeksi ja se on päässyt autoritääristen ja vanhakan-taisen valtiososialististen mielialojen uuteen nousuun Itä-Euroopassa.

Näyttääkin siltä, että Suomen tapauksessa valtiolle täytyy jättää edellä mainituista syistä oma roolinsa omistajana ja ohjaajana. Sen rinnalle on kehitelty niin sanottua hybridimallia, jossa on ollut mukana perinteisiä organisaatio-ajatuksia ylittäviä, muuntavia sekä organisaatiomuotoja.

Hybrideissä valtiolla on vain rajallinen rooli ja niiden keskeisiä piirteitä ovat yhteistoiminnallisuus julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin kesken. Tämä hybridimalli voisi toimia Suomen kaltaisessa maassa. Valtion roolina olisi toimia näissä puitteissa puolueettomana ja ”hyväntahtoisena” erotuomarina, jonka säädökset estävät toiminnan monopolisoitumisen ja korruption.

Tämä malli on toiminut hyvin kunnissa, jossa on siirrytty käyttämään tilaaja-tuottajamallia: Hybridien merkitys ja mahdollisuus ovat vielä auki mutta näyttää siltä, että ne voisivat toimia yksityistä osapuolta paremmin julkisen intressin omistajan ”asiamiehenä” ja asiantuntijana. Näissä organisaatioissa myös henkilöstön asema olisi turvatumpi.⁸ Onko meillä käytetty harkintaa?

Näyttää siltä, että Suomen oikeistohallitusten periaatteena (Aho, Vanhanen, Katainen, Stubb ja Sipilä) on ollut toteuttaa ulkomaisten konsulttiyritysten neuvojen mukaista yksityistämispolitiikkaa. Syvem-

pänä filosofiana on takana ollut puhtaan, taloudellisesti valtiovapaan kapitalismin ideologia.

Näyttää siltä, että kyseinen ideologinen ja ”kiilusilmäinen” yksityistäminen ei ole kuitenkaan vähimmäskään määrin kansallista talouspolitiikkaa – eikä edes kovin viisasta talouspolitiikkaa.

SOTE – malliesimerkki ideologisesta ulkoistamisesta

Oikeistohallitusten ideologisen yksityistäminen ansiosta ja seurauksena meillä mineraalivarat on periaatteessa lahjoitettu ulkomaisille kaivosyhtiöille, lannoitusyhtiöt myyty erittäin halvalla hinnalla ulkomaille ja esimerkiksi sähkövälitysverkkoja myyty pois omista käsistä. Tämän nykyisen Juha Sipilän hallituksen tärkein hanke – SOTE – on samantyyppinen hanke, jossa kansallisesti hankittua tai hankittavaa varallisuutta siirretään ulkomaisiin käsiin.

Kaikkein ongelmallisinta näissä kaikissa tapauksissa on ollut se, että jotkut ulkomaiset omistajat ovat luoneet Suomen markkinoille pieniä ”minimonopoleja”, jolloin hinnat ovat ryöstäytyneet käsistä. Myynnistä saadut voitot ovat olleet kohtuuttoman pieniä monopoliaseman aikaan saamaan hintojen nousuun verrattuna. Jopa kokoomuksen ministerit ovat olleet sitä mieltä, että luonnolliset monopolit pitäisi pitää valtion hallussa.⁹

Lyhyesti: kun yleiset yksityistämisargumentit ovat yleensä suuntautuneet monopolien perustamista vastaan, on nähty se ihme, että tämän politiikan perusteilla on toteutettu kohtuuttomia hintoja ylläpitäviä monopoleja. On käytännössä jouduttu tilanteeseen, jossa ulkomailla ohjatut yhtiöt ovat nostaneet hintoja mistään lupauksista välittämättä.

SOTE näyttää olevan samanlainen yritys ottaa kuntien/maakuntien hallussa oleva omaisuus ja jakaa se yksityisille tahoille. Näiden tar-

koituksena on parantaa tulosta ja saada aikaan monopoli kilpailemalla jäljelle jääneet kunnalliset yritykset pois markkinoilta. Ja sen jälkeen nostaa hintoja tuntuvasti kun kilpailua ei ole. Kaiken tämän seurauksena vapaan kilpailun lait eivät toimi ja kuluttaja maksaa kohtuuttomasti.

Asiantuntija-arvioiden mukaan on suuri riski, että uudistus ei pääse tavoitteisiinsa, joita ovat hoidon laadun parantuminen ja kustannusten nousun hillitseminen. On jopa esitetty, että miljardisäästöillä markkinoitu uudistus nostaa sote-menoja – joissain arvioissa jopa saman verran kuin mitä uudistuksen on luvattu tuovan säästöjä eli kolme miljardia euroa! Esimerkiksi Ruotsissa vastaavanlainen uudistus on lisännyt palveluiden tarjoajia tiiviisti asutetuilla alueilla, mutta heikentänyt hoitoon pääsyä maaseudulla.¹⁰

SOTE-uudistusta ajetaan kuitenkin eteenpäin kaikesta kritiikistä huolimatta. Uudistusta onkin kritisoitu kokoomuksen ja keskustan lehmänkaupaksi, jossa keskusta saa lisää valtaa uudistuksen myötä perustettavassa maakuntahallinnossa ja kokoomus taas saa parannettua kansainvälisten terveystalouden yritysten toimintamahdollisuuksia, joihin puolueen edustajilla on vahvoja kytköksiä.

Olemmeko umpikujassa?

Ministeri Bernerin vastoinikäymisten jälkeen tiereformi on aloitettu uudelleen. Tällä kertaa hieman hiljaisemmalla tahdilla. Ongelmana on kuitenkin se, että ideologista yksityistämistä ei ole hylätty. Kun viisas talouspolitiikka harkitsi jokaisen liikkeensä harkiten, niin meillä on edetty ideologia edellä. Siitä on tullut mantra, joka näyttää hyödyttävän vain saalistuskapitalismin pelureita.¹¹

Nykyisen ideologisen yksityistämisaallon suurin ongelma on SOTE-uudistus. Se ei toimi ja on raakile. Kunnallisten/maakunnallisten ja yksityisten palvelutuottajien välisessä kisassa toinen osapuoli ei pärjää.

Kuluttajalle asia on aluksi miellyttävä, sillä hinnat saattavat laskea hetkeksi. Monopolin saavuttamisen jälkeen tilanne on kuitenkin toinen.

On kysyttävä olisiko poliittisella vallalla tai valtiolla keinoja tämän yksityistämisen prosessin kääntämiseksi? Tämä tarkoittaa sitä, että valtiolta pyrkisi niiden strategisten tuotannonalojen, joiden yksityistämässä syntyi markkinamonopoleja, pilkkomiseen tai peräti valtiolistamiseen. Mikä estää valtiota ostamasta esimerkiksi myytyjä sähköverkkoja takaisin?

Esimerkkinä tästä lainsäädännöstä ovat esimerkiksi USA:ssa syntyneet 1800-luvun lopussa syntyneet anti-trustilait tai esimerkiksi ne lait, joita säädetään Kiinassa monopoleja vastaan.¹² Myös EU on pyrkinyt rajoittamaan monopolien syntymistä, mutta on rajoittunut vain isoihin tapauksiin eikä ole valvonut jäsenvaltioiden tekemiä ”vahinkoja”.

Tärkein toimenpide olisi ehkä säästöpankkioikeudenkäyntien tappainen toiminta, jossa näitä päätöksiä tehneet ministerit joutuisivat vastaamaan tekemisistään oikeuden eteen. Kyse ei siis ole poliittisen vastuun toiminnasta vaan kansalaisille syntyneistä taloudellisista vahingoista, joita nämä poliitikot ovat tehneet.

Säästöpankkioikeudenkäynneissä oli usein poliittisilla perusteilla valittuja paikallisia poliitikkoja, jotka sitten joutuivat usein vastaamaan pankinjohtajien tekemistä vahingoista ja vääristä luottopäätöksistä.

Näiden oikeusprosessien tarkoituksena ei tietenkään olisi mustamaalaaminen vaan ainoastaan sen varmistaminen, että tulevaisuudessa tällaisia päätöksiä tehdään harkiten.

Kuten alussa todettiin, Suomi on pitkien kulkuyhteyksien ja vähäisten pääomien takia tilanteessa missä sen on valvottava kansalaisten etuja. Ministeri Anne Bernerin esittelemä liikennereformi kaatui huonoon valmisteluun ja epäselvään tiedottamiseen. Lopullisesti asia kaatui autoverotukseen liittyviin ongelmiin. Kansalaisten kannattaa olla valppaina ja seurata uusia ideologisen yksityistämisen kautta tapahtuvia hankkeita.

Palataksemme vielä alun Friedmanin teesiin yksityistämien tärkeystä on hyvä muistaa se, että hänen ajamassaan mallissa tiet ja infrastruktuurin perusosa kuului valtiolle. Jotkut ääri-yksityistämistä ajavat taloustieteilijät, jotka uskovat ”laissez-faire kapitalismiin” ovatkin arvostelleet häntä tästä ja kutsuivat Friedmannia ”tiesosialistiksi” (road-socialist). Friedman ei aluksi pitänyt tästä pilkkanimestä mutta myönsi, että siinä oli perää: kaikkea ei pidä yksityistää vaikka kilpailu ja vapaat markkinavoimat ovatkin pääsääntöisesti tärkeitä tekijöitä maailmantaloudessa.¹³ Tällä vapaan kapitalismin apostolilla oli sentään järkeä pääsääntöön, mutta kuinka on nykyisellä hallituksellamme?

Hämmästyttävä käänös pois kannattavuusvaatimuksista: Kirkkoniemen ratahanke

Jos palaamme vielä Suomen rautatieverkoston kehittämiseen niin voimme todeta, että Suomen rautatieverkoston ongelma on Lappi. Olemassa olevat rautatiet Kolarisiin ja Kemijärvelle päättyvät tyhjiin yhdistämättä Suomen rautateitä minnekään. Yhteys Jäämerelle, jossa Koillisväylä on hyvin lähellä avautumista kansainväliselle suurkaupalle, puuttuu. Samoin puuttuu yhteys koko Lapin tiheimmin asutettuun osaan ”Suur-Lappiin” (*Velikaja Laplandija*) Kuolan niemimaalla.

Historiallisesti tähän syynä on ollut Suomen Jäämeren sataman Liinahamarin sataman menetys sodassa sekä neuvostoyhteisöjärjestelmä. Suomen kauppa sille oli luontevinta toteuttaa yhden keskitetyn rautatiesysteemin kanssa, eikä epämiellyttävää ja vaarallista rajaa ylittävää henkilöliikennettä tullut kannustaa. Lisäksi sotilaat puolin ja toisin pelkäsivät rautatien merkitsevän mukavaa reittiä vihulaiselle jytistellä kunnan kampeiden kanssa vauhdilla sisään.

Tarvetta siis Lapin rautateiden jatkamiseen siis on, ja luonnonmaantieteellisesti itsestään selvä suunta on Venäjä. Lähialuekauppa on

vielä aivan kehittymätöntä, mutta suuria potentiaaleja on, koska Kuolan niemimaalla on sekä paljon väestöä, teollisuutta ja kaivostoimintaa että kansainvälisen mittakaavan satama Murmanskissa. Tämän kauppapotentiaalin avaamiseksi olisi tosiaankin syytä olla valmis panemaan valtion varoja peliin rautatienrakennukseen.

Tässä yhteydessä on syytä kuitenkin pohtia, kuinka suuri on sotilaallinen vaarahahta, joka syntyisi tällaisen rautatien myötä. Harvaan-asuttu Lappi on perinteinen Suomen puolustuksen ongelmakohta, joka tosin ei ole osoittautunut kohtalokkaaksi sodissa Neuvostoliiton kanssa. Pääsääntönä on, että jokainen kaupallinen rajanylittävä infrastruktuuriparannus tuo mukanaan vaaramomentteja, mutta samalla vähentää sotien ja konfliktien todennäköisyyttä luomalla herkästi haavoittuvia molemmille edullisia yhteishankkeita. Tämä koskee myös omaa tapausamme: hyödyt ja haitat sodanvälttöä ajatellen lienevät suunnilleen samanarvoiset. Eli estettä rautatienrakentamiselle ne eivät muodosta ellei siirrytä neuvostotyyppiseen paranoidiseen uhkakuva-ajatteluun.

Mutta, tällaisen Suomen Lapille niin tärkeän taloudellisen pirstusruiskeen sijasta onkin tätä kirjoitettaessa maaliskuussa 2018 hallitus linjannut tahdokseen rautatien rakentamisen Norjan Kirkkoniemelle. Tämä rautatie kulkisi Rovaniemeltä läpi erittäin harvaanasutun maiseman ilman yhtään kaupunkia matkanvarrella. Ja Kirkkoniemi on vähäinen kauppalamainen pikkukaupunki, jonka satama ottaa vastaan lähinnä turisteja kuuluisan Hurtigrutanin pääteasemana. Rautateitä ei sieltä kulje minnekään. Nykyisillä realiteeteilla ei tälle erämaitten linjalle olisi alkuunkaan riittävää käyttöä. Siitä tulisi Suomen historian suurimpien jättitappioiden linja, joita varten olisi törsätty vielä ei miljoonia vaan miljardeja rakentamiseen.

Nyt sanotaan hallituspiireistä, että Kirkkoniemen rautatie toisi Suomelle strategista turvallisuutta ja että Kirkkoniemestä on tuleva Koillisväylän supersatama. Peräti strategista turvallisuutta. Tämä aivan Venä-

jän rajan lähellä kulkeva rata joutuisi sotatilanteessa lähes automaattisesti hyökkäävien venäläisten käsiin ja heidän käyttöönsä – juuri niin kuin pelätään Venäjälle menevän rautatien tekevän. Kirkkonieniemi on samoin niin lähellä Venäjää, että on täysin selvää, että Venäjälle epäedullisimmassakin tapauksessa he ainakin pystyvät estämään sataman käytön sotatilanteessa. Ja kaupallisesti rauhoittavaa merkitystä Venäjän suhteen ei sillä vastapainona lainkaan olisi – päinvastoin tällainen ”ähäkutti, ajelemme teidän nenänne edessä ohitsenne” vain kiristäisi mielialoja.

Entä sitten Kirkkonienemen sataman ruusuinen tulevaisuus? Tässä on kysymys eri satamien kilpailusta, kuka tulee saamaan minkin siivun Koillisväylän kuljetuksista. Jokainen ehdokas tietysti mainostaa liioitteleamalla omia mahdollisuuksiaan. Mitään erityisiä luonnonmaantieteellisiä etuja ei Kirkkoniemellä tässä kamppailussa ole. Sen ainoa toivo koostuu siitä, että ensinnäkin joku ulkopuolinen ja taloudellisesta kannattavuudesta vähät välittävä taho rakentaisi omalla kustannuksellaan sille liikenneverkon. Toiseksi se tarvitsee edellytyksekseen kiristyneet suhteet Venäjään, etteivät läntiset tahot uskaltaisi käyttää sen satamia. Eli siis koko hanke tarvitsee (negatiivista) poliittista tukea ja massiivista tukirahoitusta. Ja mitä tästä jäisi käteen Suomelle? Tuskinpa muuta kuin miljarditappioita!

Mutta, hallituksemme ei muutenkaan kovin paljon ajattele Suomen kansallisia etuja. Tärkeintä on että ulkomaiset isot tahot pääsevät johtamaan, joille voi hymyillä ja heilutella käsiään ylöspäin. Että voi osoittaa hyvää renkimieltä Eurooppaan. Ja silloin voidaankin unohtaa liturgiat markkinataloudesta ja kannattavuudesta.

Valtionyhtiöt ja yritystuet

Valtio on Suomen talouselämässä monessa mukana. Teiden, rautateiden ja terveydenhoidon sijaan valtion puuttumisesta talouselämään löy-

tyy oleellisempaa pohdittavaa toisaalta.

Valtio antaa yritystukia yksityisille toimijoille vuosittain nelisen miljardia euroa. Näistä noin kolmannes on suoraa rahallista avustusta ja kaksi kolmannesta verohelpotuksia. Summa on valtava tulonsiirto veronmaksajilta yksityisille tahoille ja näyttää siltä, että Juha Sipilän hallitus ei ole tarpeeksi vahva näiden tukiaisten leikkaamiseen.¹⁴ Edunsaajien keskuudessa ei ole halua vähentää omia saamia. Tai kuten kansanedustaja Mauri Pekkarinen totesi: ”ei löytynyt yhteistä näkemystä”.

Tasapuolisempi tapa kehittää suomalaista talouselämää olisi jättää yritystuet vähemmälle ja keventää tasaisemmin verotusta ja yksinkertaistaa verojärjestelmää. Kenen etua palvelee esimerkiksi ylisuuri energiaverotus, jota sitten kompensoidaan yrityksille veronalennuksina? Tai miten ylipäättään yritysten tukeminen sopii kilpailuun perustuvaan talousjärjestelmään?

Valtiolla on myös merkittävä omistus pörssi-yhtiöissä, joka kohoaa lähes 25 miljardiin euroon. Kahdeksan miljardia näistä on valtion sijoitus-yhtiössä Solidiumissa, joka kartuttaa valtion tuloja normaalin sijoitustoiminnan kautta. Loput valtion pörssisijoituksista ovat Valtion kehitys-yhtiö Vake:ssa, jonka tarkoituksena taas tehdä elinkeinoelämän uudistamista ja yhteiskunnan kokonaisetua palvelevaa omistajapolitiikkaa.

Tervetullutta valtion sijoitustoiminnassa on se, että valtio saa osinkotuloja ja kotimaiset yhtiöt saavat sinivalkoista pääomaa. Toisaalta voidaan miettiä onko valtion suuressa pörssipelurin roolissa vaarana häiriöiden aiheuttaminen markkinoille tai johtaako julkisen rahan sijoittaminen pahimmillaan kaverikapitalismiin? Vaken osalta voidaan myös esimerkiksi pohtia sitä, miten alkoholia valmistavan Altian omistaminen palvelee Suomen talouden strategisia etuja?

Valtionomistajuudesta keskusteltaessa luonnollisten monopolien yksityistämisen tai yksityisten ”minimonopolien” luomisen sijasta oleellisempaa olisi pohtia mitä turhia ja vanhanaikaisia monopoleja voitai-

siin purkaa ja missä tapauksissa kilpailun vapauttaminen olisi kansalaisille ja Suomen taloudelle eduksi. Valtio omistaa lukuisia yhtiöitä, joilla joko on säätelyn kautta syntynyt monopoli tai jotka häiritsevät vapaata kilpailua ylisuurella verotuetulla asemallaan.

Onko esimerkiksi Alkon monopoli enää tätä päivää ja ovatko sen mahdollisesti tuomat terveyshyödyt kansalaisille alkoholin hinnassa ja saatavuudessa aiheutuneita haittoja suurempia? Entä onko järkevää, että puolen miljardin budjetilla pyörivä Yleisradio syö markkinatilaa pois muilta medioilta ja yksipuolistaa tiedonvälitystä?

Valtionyhtiöiden tehokkuuteen liittyvät asiat ovat myös huolta herättäviä kysymyksiä. Joitain vuosia sitten päiviteltiin sitä, että Valtion hevostalon johtaja teki tärkeää työtään pääministerin palkkaa kovemalla korvauksella. Aiheellista olisikin pohtia miten palkkaus on suhteessa valtionyhtiöiden tuloksellisuuteen – kun otetaan vielä huomioon, että moni näistä toimii alalla, jossa ei ole kilpailua.

Suomessa tarvitaan vähemmän monopoleja ja enemmän kilpailua. Vähemmän kaverikapitalismia ja valtion tukemaa vääristynyttä elinkeinotoimintaa, jolla saattaa olla yhteyksiä puolueiden tukemiseen. Ajat, jolloin valtio tuki veikkausvoittovaroja tai suurin tulonsiirtoja jostain ”yleishyödyllistä” toimintaa ja josta sitten on saatu vaivihkaa tukea puolueiden toimintaan, ovat toivottavasti ohitse.¹⁵ Ikävintä tällaisessa toiminnassa on se, että mikäli näitä poliittisia ”mikromonopoleja” myydään joutuu valtion tuella hankittu omaisuusmassa ulkomaiselle sijoittajalle.

Esimerkkinä tästä poliittisesta ”mikromonopolin” toiminnasta on Kojamo Oy:n liiketoiminta keväällä 2018. Kyseinen yhtiöhän oli aina vuoteen 2017 saakka VVO-yhtymä Oy, joka on 4,3 miljardin euron asunto-omaisuuden arvolla mitattuna ollut Suomen suurin kiinteistösijoittaja. Vuonna 2016 VVO jakoi yhteensä 104 miljoonan euron ennätysosingot omistajilleen. Erikoiseksi kyseisen yhtiön toiminta on

tullut silloin kun valtio on maksanut runsaasti kyseellä olevan yhtiön asiakkaiden asumistukia. Asumistukien korotukset ovat valuneet suoraan vuokra-asuntojen omistajien taskuun eli enimmäkseen edellä mainitun yhtiön liikevaihtoon, tätä kautta ay-liikkeelle ja sitä kautta poliittisille puolueille, jotka ovat tehneet päätöksiä asumistuksista.

Kojamon tiedotteen mukaan se myi maaliskuussa 2018 vuokra-asuntoja. Myytävän asuntokannan velaton kauppahinta on 97 miljoonaa euroa. Kyseessä oli noin 1600 asuntoa.

Kuten uutinen kertoo: ”Pörssilistautumista selvittävän Kojamokonsernin yhtiöt ovat tänään allekirjoittaneet kauppakirjan, jolla ne myyvät 1594 vuokra-asuntoa 15 paikkakunnalta Morgan Stanley Real Estate Investingin (MSREI) hallinnoimalle kiinteistörahastolle, suomalaiselle Premicolle ja Pohjoismaissa toimivalle Renger Investment Managementille (RIM).”

Ostaja oli ymmärrettävästi innoissaan! Kuten uutisessa kerrotaan: ”Suomi on tällä hetkellä yksi Euroopan kiinnostavimpia sijoituskohteita kiinteistöjen osalta. Yhteistyö MSREI:n kanssa avaa meille uusia mahdollisuuksia kehittää asuntotarjontaamme ja olemme tästä luonnollisesti innoissamme, Premico Groupin toimitusjohtaja Janne Vaula sanoo yhtiön tiedotteessa.”

Valtion maksamat asumistuet tulevat jatkossakin valumaan tämän ulkomaalaisten omistaman yhtiön kassaan pienituloisten asukkaiden lompakon kautta. Eli veronmaksajien tuki myös tälle poliittiselle ”mikromonopolille” jatkuu jossain muodossa.¹⁶

Harkittu omistuspolitiikka merkitsee joissain tapauksissa valtion roolin kasvattamista, jotta luonnolliset monopolit eivät valu yksityisten yritysten voitontekokoneiksi. Nykyinen hallitus on itse asiassa luonnostellut varsin hyvät parametrit valtion omistusten periaatteista ja omistajaohjauksesta mutta ei sitten ole kyennyt kuitenkaan toteuttamaan omia ajatuksiaan.¹⁷

Kuten edellä mainitussa paperissa on todettu, joissain tapauksissa taas parhaaseen tulokseen päästään kilpailun vapauttamisella ja valtiolisten tai kuntatason monopolien purkamisella. Valtion tai kuntien roolista Suomen taloudessa päättäessä tarvitsemekin enemmän käytännöllistä ja pragmaattista viisautta – ei mutua tai ääri-ideologiaa.

VIITTEET

1 Helsingin Sanomat 9.2.2016: "Suomen johtava kilpailuoikeuden asiantuntija: Hallitus teki suuren virheen yksityistäessään sähkösiirtoverkot."

2 Milton Friedman: *Capitalism and Freedom*. University of Chicago Press 1962; kt. myös Donald Cohen: *The History of Privatization. How an Ideological and Political Attack on Government Became a Corporate Grab for Gold*, TPM Features 2016.

3 HS 24.4.2016: "Rohkea uudistaja, tyylijohtaja – tällainen on Anne Berner, joka uskoo omistajuuden pelastavan Suomen".

4 YLE: 18.4.2016: "Berner: 'Väylät siirretään osaksi valtion kokonaan omistamaa yhtiötä'".

5 Matti Peltonen: *Liikenne Suomessa 1860-1913*. SUOMEN PANKKI. HELSINKI

6 Kuten Richard Posner on todennut omissa artikkelissaan, "yleinen inertia" vie siihen suuntaan, että meillä ei olisi luonnollisia monopoleja mutta että regulaatiota tarvitaan joissain tilanteissa yleisen edun takia. Eräänä vaihtoehtona Posner ehdottaa "verottamista", jolla olisi mahdollista korjata kuluttajahintojen kasvamista. Richard A. Posner: *Natural Monopoly and Its Regulation* (1968).

7 Andrei Shleifer: "State versus Private Ownership" - *Journal of Economic Perspective*. Volume 12, Number 4—Fall 1998, 133-141.

8 Andrei Shleifer, 140 Glaeser, Edward, and Andrei Shleifer: "Not-for-Profit Entrepreneurs,". Mimeo. 1998.

9 Pia Maria Jonsson, Vesa Syrjä, Pasi Pohjola, Eeva Liukko, Merja Kovasin, Tiina Hetemaa, Kimmo Parhiala, Juha Koivisto: *Tilaja-tuottajamallin käytöstä Suomessa a eräissä Euroopan maissa*, Reformit työryhmä 2016.

10 Uusi Suomi 12.2.2016: Kai Mykkänen: "Luonnolliset monopolit kannattaisi pitää valtiolla".

11 Riikka Purra: *Syteen vai soteen? - Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusesityksen kritiikki*, Suomen Perusta 2018.

12 Yle 14.7.2017: "Oikeustieteen professori yksityistämisestä: "Siitä on tullut mantra, jota ajetaan väkisin läpi."

13 George J. Stigler: *The Economists and the Problem of Monopoly* - *Occasional Papers Law School Publications*. 1983; Xiaoye Wang: *Highlights of China's New Anti-monopoly law*.

14 *Citizen Economists* 26.8.2008: "Privatize The Roads!" Says PhD Economist".

15 YLE 4.4.2018: "Hallituksen pitkään sorvattu yritystukiudistus kaatuu – Pekkarinen: 'Ei löytynyt yhteistä näkemystä'".

16 YLE 1.4.2018: "Nuorisosäätiöllä miljoonavelat "varjopankille" – sama yhtiö lainannut satoja tuhansia myös säätiön johtajien yhtiölle".

17 *Taloussanomien* 29.3.2018: "Kojamo myy lähes 1600 vuokra-asuntoa Morgan Stanley rahastolle".

18 Valtion omistajapolitiikkaa koskeva periaatepäätös 13.5.2016: *Tase töihin – Kasvua luovaa omistajapolitiikkaa*.

Matias Turkkila on Suomen Uutisten ja Perussuomalainen-lehden päätoimittaja.

Matias Turkkila

Luulitko asuvasi markkina- talousmaassa?

**Poliittisen päätöksenteon ongelmat, kaveri-
kapitalismi ja piilokorruptio Suomessa**

Johdanto

Kaverikapitalismi, suuryritysmönteisyys, pro business, piilokorruptiivinen järjestelmä, korporativismi, kleptokratia – rumalla lapsella on monta nimeä.

Tämä kirjoitus käsittelee poliittista päätöksentekoa, piilokorruptiota, kaverikapitalismia ja näiden vaikutuksia maamme talouteen.

Olen koonnut tähän tekstiin joitain ajatuksia siitä, miten suomalainen poliittinen järjestelmä toimii ja minkälaisia vinoumia siinä on. Yrittän esimerkkien avulla tuoda lukijalle lähemmäs sitä ajattelumaailmaa, joka maamme poliittisissa piireissä ikävä kyllä vallitsee ja ravistella ajatuksia sen suhteen, miten vallanpitäjät asioita kansalaisille myyvät. Tekstissä käydään läpi kaverikapitalistisen järjestelmän mekanismeja. Näitä ovat muun muassa regulaatiomassa, tunteisiin vetoaminen, poliittiset virkanimitykset, varallisuusrakenteiden luominen, valvojan nimitäminen sekä lakien kaksoisfunktio.

Kirjoitus on jatkoa Suomen Perustan julkaiseman *Me – ajatuksia perussuomalaisuudesta*¹ -kirjan kaverikapitalismia koskeneelle osiolle.

1.1 Suuri hiljaisuus

”Mielestäni meillä on vähän se perinne, että julkisuudessa ei kauheasti käsitellä ikäviä asioita. Ehkä tähän liittyi Sipilä-keissikin. Sen tuominen julki ja siitä keskusteleminen oli todella vaikeaa.”

”Onko niin, että sidonnaisuuksia ei seurata Suomessa samalla tavalla kuin muualla Länsi-Euroopassa?”

Nämä sitaatit eivät ole peräisin Suomi24-keskustelupalstalta vaan Transparency Internationalin Suomen edustajan Jaakko Korhonen haastattelusta². Hän kommentoi Suomen putoamista maailman maiden korruptoituneisuutta mittaavalla listalla. Transparency International oli arvioinut julkaistussa raportissaan Suomen olevan Länsi-Euroopan vuoden 2017 huolestuttavimpia tapauksia.

Samassa yhteydessä haastatellun viestinnän professori Anu Kantolan mukaan *”Suomi on aina mainostanut itseään erittäin korruptiosta puhuttavana maana. Saattaa tulla sitten vähän yllätyksenä, että täälläkin voi olla jotain epäselvyyttä. Suomessa saattaa olla vääränlaista väikenemisen perinnettä”*. Sotku on vuosien saatossa kasvanut massiiviseksi. Lähti sitä purkamaan mistä kulumasta hyvänsä, näppeihin liimautuu epäjohtonmukaisten toimintatapojen verkko, jolla ei ole alkua eikä loppua.

Yksittäiset kansanedustajat ovat riippuvaisia mediasta, ja joutuvat usein tekemään sirkustemppeja sitä miellyttääkseen. Media, jonka pitäisi valvoa vallankäyttäjää, on itse siirtynyt näiden rinnalle poliittisen vallan käyttäjäksi. Media on toisaalta riippuvainen taloudellisista toimijoista ja osa siitä toimii suurpääoman edusmiehenä. Markkinavoimien puristuksessa journalistisille ihanteille jää entistä vähemmän tilaa. Taloudellisten toimijoiden ja lainsäätäjien intressit ovat vyyhdittyneet pahasti yhteen. Hatut menevät sekaisin, ja politiikan pyörövi-ilmio toimii ylikierroksilla.

1.2 Piilokorruptio Suomessa

”Kansalaisten vähättelyä, asiantuntija-aseman liiallista korostamista, käsiteltävien asioiden viivyttelyä, siirtelyä, salaamista ja piilottelua, jääviysongelmia, puutteita kilpailutuksessa.”

Tällaista listaa hahmotteli piilokorruptiota tutkinut Vaasan yliopiston emeritusprofessori Ari Salminen. Hän on tutkinut kollegansa, tutkimusjohtaja Olli-Pekka Viinamäen kanssa suomalaisen korruption muotoja.³ He esittivät arvionaan, että täkäläinen korruptio ”piiloutuu verkostoihin ja yhteiskunnan rakenteisiin ja ilmenee esimerkiksi salailuna, sukulaisten suosintana ja epäterveenä vastavuoroisuutena”.

Toinen piilokorruption muoto on epäterveet verkostot ja kollegoiden suosinta eli niin sanotut hyväveli-verkostot. *”Eturistiriitoja, esteellisyyttä, ulospelaamista, kartelleja, suosikkijärjestelmiä”*, Salminen kuvailee. Lisäksi piilokorruptiota esiintyy tutkimukseen vastanneiden kansalaisten mukaan *”lähipiirille annettuina kohtuuttomina etuina ja poliittisissa nimityksissä”*. Korruptiivisuutta nähdään myös hyvän hallinnon loukkauksissa eli salaamisissa, ongelmien peittelyssä, viivyttelyssä ja huonojen johtamiskäytäntöjen soveltamisessa.

Salmiselle ja Viinamäelle kiitokset selvitystyöstä.

Piilokorruptiota on valitettavasti pirullisen vaikea havaita. Toimet harvoin rikkovat suoraan lakeja. Tästä johtuen myös sen torjuminen on erittäin vaikeaa. Toisaalta on tiedossa, mitkä toimialat ovat tyypillisimmin piilokorruption riivaamia.

OECD:n 2014 raportissa⁴ analysoitiin 427 maailmalla tapahtunutta korruptiotapausta. Ne keskittyvät hyvin harvoille sektoreille. Kaikkein korruptoituneimpia teollisuudenhaaroja ovat kaivosteollisuus (19% tapauksista), rakennusala (15%), kuljetus (15%) ja IT-ala (10%).

Teen tässä tekstissä myös valistuneen arvauksen: epämääräistä toimintaa tapahtuu todennäköisimmin siellä, missä a) toiminta on verhottu mahdollisimman suuren monimutkaisuuden ja epämääräisyyden verhoon, b) toimijat voivat vedota liikesalaisuuksiin tai muunlaisen salassapidon välttämättömyyteen, c) liikuteltavaa varallisuutta on runsaasti, d) varallisuus on kasvotonta, e) valvonta on heikkoa tai olematonta f) sekä siellä, missä syystä tai toisesta rakennettuja mekanismeja ei muka olisi mahdollista purkaa.

Edelleen väitän tässä kirjoituksessa, että kansalaisten varojen rohuamamiseen pyritään joko vetoamalla näiden hyvään tahtoon tai luomalla niin sanottuja regulaatiomarkkinoita – tällä tarkoitetaan säätelyä, jonka tarkoitus on pelata yksien toimijoiden pussiin ja karkottaa toiset pelaajat pois markkinoilta.

Todetaan sekin, että Suomessa vallitseva korruptio eroaa olennaisesti muiden maiden käytännöistä. Monissa kolmannen maailman maissa korruptio on suoraa ja raakaa ja siinä varastetaan miljardeja suoraan valtiolta. Tällaista löytyy esimerkiksi Venäjältä, Ukrainasta, Kiinasta – ja etenkin Aasiasta, Afrikasta ja Etelä-Amerikasta. Tällaisissa maissa oikeuslaitos ei toimi, se on lahjottavissa ja korruptoitunut.

Suomea rampauttava korruptio on hienovaraisempaa. Se kätkeytyy rakenteisiin ja toimii lähes aina sinänsä laillisin keinoin. Lopputulos ei kuitenkaan juuri poikkea siitä, mitä kolmannen maailman oligarkioissa nähdään – suurten kansanjoukkojen varallisuus kasaantuu harvojen, poliittiseen järjestelmään vahvasti kytkeytyneiden suuryhtiöiden omistajiin käsiin.

1.3 Julkisten hankintojen valtava volyyymi

Suomi on pärjännyt kohtuullisesti vapaan kaupan ja yrittäjyyden toimintaedellytyksiä mittaavassa Economic Freedom Indexissä⁵, maamme löytyi 2018 mittauksessa sijalta 26. Ykköspaikan nappaa Hong Kong,

seuraavana tulevat Singapore, Uusi Seelanti, Sveitsi, Australia ja Irlanti. Tulosraportin mukaan Suomi kuuluisi top10-maiden joukkoon, elleivät julkisen sektorin kulutusmenot olisi *”äärimmäisen korkeita”*. Takkiin tulee myös korkeasta verorasituksesta ja työmarkkinoiden vapaudesta.

Pintapuolisesti näyttäisi siltä, että yrittäjyydellä on maassamme hyvät toimintaedellytykset. Yrityksen voi perustaa nopeasti ja työvoiman palkkaaminen on mutkatonta. Ikävän usein käy kuitenkin niin, että laajentumishaluinen yritys törmää näkymättömään seinään, jonka yli ei pääse. Kilpailutuksissa jää luu käteen, tuottoisat urakat menevät muualle, kasvu tyrehtyy.

Kun suurtoimijat jyräävät, pienemmille ei jää enää tilaa.

Suomessa tehdään julkisia hankintoja vuosittain noin 35 miljardilla euron arvosta, pääkaupunkiseudun hankinnat ovat 8 miljardia. Pääkaupunkiseudun Yrittäjät tiedotti hiljattain, etteivät sen kyselyyn vastanneet luota julkisten hankintojen tasapuolisuuteen. Yrittäjät epäilevät *”hyväveli-verkoston”* ohjaavan, miten ja mistä hankintoja tehdään.

”Yrittäjät uskovat, että palvelun tai tuotteen pienhankinnat tehdään pääkaupunkiseudun kaupungeissa siten, että ne tilataan kilpailuttamatta suoraan ennakkoon valituilta, rajatulta määrältä toimittajia”, totesi Pääkaupunkiseudun Yrittäjien toimitusjohtaja Erkki Pärssinen.

Yrittäjyhistys täsmensi tutkimustuloksia: *”Yritykset pitävät kilpailutettuja kokonaisuuksia liian suurina ja kelpoisuusehtojen vähimmäisvaatimuksia liian korkeina. Isojen hankintayksiköiden käsitys on perinteisesti ollut, että isot hankinnat vaativat isoja toimittajia. Suomalaisista yrityksistä kuitenkin 99 prosenttia on mikro- ja pienyrityksiä eli alle 50 henkilöä työllistäviä yrityksiä.”*

Terveessä markkinataloudessa toimisi rinta rinnan suuria, keski-suuria, pieniä sekä mikroyrityksiä. Suomessa keskikasti puuttuu. Asian ei tarvitsisi olla näin, mutta tehdyillä poliittisilla päätöksillä on hintansa. Kun suuria suosii, suuria saa.

Kolmikanta on suosinut suuria yrityksiä. Suomen Yrittäjät on suljettu päätöksenteon ulkopuolelle. Tämä on outoa.

1.4 Eliitin oikopolku – sisäpiiritieto

Anders Blomin tuore väitöskirja⁶ avaa hätkähdyttävällä tavalla Suomen kaverikapitalistisia pohjavirtauksia. Väitöskirjassa kerrotaan, että taloudellinen eliitti on hankkinut itselleen aseman, josta se pystyy talouden ja politiikan sisäpiiritietoa hyväksi käyttämällä kykenee lobbaamaan lakeja mieleisekseen ja hallitsemaan Suomea.

Kokoomustaustainen Anders Blom on toiminut Perheyrittäjien liitossa toimitusjohtajana vuosina 2003–2010.

Blomin tutkimus väittää, että korporaatiot hallitsevat Suomessa sisäpiirin poliittista vaikuttamista. Tutkimus asettaa suomalaisen, aiemmin vähäisenä pidetyn, korruptiivisuuden aikaisempaa kriittisempään valoon.

Blomin mukaan lobbareita työkaluinaan käyttävillä kaverikapitalisteilla on käytössään yritysten, järjestöjen ja valtiollan sisäpiiritietoa enemmän kuin lainsäätäjillä.

Tutkimustulosten valossa korporaatiot hallitsevat Suomessa sisäpiirin poliittista vaikuttamista eli suoria suhteita päätöksentekijöihin. Mutta korporaatioilla on myös epäsuorassa vaikuttamisessa johtava rooli.

Suomalaiseen korporativismiin liittyy ajattelutapa, että sisäpiirin poliittiset suhteet eli työmarkkinasuhteet ovat osa päätöksentekojärjestelmää, eivät lobbausta. Suomalainen käsitys lobbaamisesta on perustunut ajatukseen, että se olisi vain toimintaa, jolla pyritään korporaatioiden ulkopuolelta vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon.

Korporativismin tausta

Korporatiivinen järjestelmä kehittyi sodanjälkeisen Suomen yhteiskuntapolitiikan suureksi konsensuslinjaksi, jonka taakse kaikki ryhmittyivät Moskovasta ohjeita saaneita kommunisteja lukuun ottamatta, Blom

pohjustaa väitöskirjassaan. Tärkeimpien poliittisten ja taloudellisten toimijoiden kesken vallinnut korporatiivinen tahtotila loi pohjan EU-integraatioon, jossa korporatiivinen puhevalta entisestään vahvistui. Euroon liittyminen merkitsi signaalia Euroopalle – Suomen poliittinen johto haluaa kuulua EU:n ytimeen.

Media lojaali eliitille ja politiikan sisäpiirille

Eliittien ja politiikan sisäpiiri on Blomin mukaan korporatiivinen systeemi, jolla on ollut merkittävä tiedollinen ylivoima ja etulyöntiasema poliittisten päätösten valmistelussa.

Blomin tutkimuksen tärkeimpänä yksittäisenä kysymyksenä oli tutkia, miten taloudelliset eturyhmät vaikuttavat politiikan sisäpiirissä. Hän katsoo, että taloudellisen eliitin vahva rooli ja organisoitu toiminta poliittisessa päätöksenteossa kasvoi kyvyksi hallita samanaikaisesti talouden ja politiikan sisäpiiritietoa.

Liike-elämä on vaikuttanut päätöksentekoon suorasti ja epäsuorasti. Jälkimmäisellä tarkoitetaan yleiseen mielipiteeseen vaikuttamista ruohonjuuritasolla.

Blom toteaa myös, että suomalainen media on ollut aina 2000-luvulle saakka lojaali sisäpiirille.

EU- ja EMU-jäsenyydet

Länsi-integraatio oli Blomin mukaan pitkäaikainen liike-elämän tavoite, johon valmistauduttiin jo 1960-luvulta alkaen. Liike-elämä teki 1990-luvun talouslaman myötä arvion, että se on valmis maksamaan melkein kuinka korkean hinnan hyvänsä siitä, että Suomi liittyy sisämarkkinoihin ja rahaliittoon.

Blom katsoo, että jäsenyyssprosessia ei ole analysoitu jälkikäteen läpinäkyvyyden kannalta. Hän toteaa myös, että niin EU- kuin eurojäsenyyssprosessit käytiin eliittien johdolla, valikoituneiden asiantuntijoiden tuella.

Työmarkkinajärjestöjen ja valtiovallan työryhmätyöskentelystä tuli EU-jäsenyyden valmistelun ja EU-korporatismiin sisäpiirien toimintatapa.

Hän huomauttaa, että akateemisessa tutkimuksessa työmarkkinoiden ja hallituksen muodostamaa korporatiivista symbioosia ei ole pidetty lobbaamisena. Hänen mukaansa korruptiivisuuden näkökulma on ehtinyt Suomessa tutkimukseen ennen kuin vasta 2000-luvulla.

Mitä ei tutkita, ei myöskään löydetä.

Korporativismi otti vallan Suomessa

Yhteenvedon tutkimuksen tuloksista väitetään, että taloudellinen eliitti otti vähitellen korporatiivisen kolmikantaisen rakenteen tuottaman sisäpiiritiedon avulla vallan poliittisessa päätöksenteossa.

Kaikkea valtaa korporaatiot eivät kahmineet, mutta ne onnistuivat vähitellen rakentamaan korporatiivisen valmisteluprosessin. Sen avulla liike-elämä pystyi säätämään erilaisten yhteiskunnallisten toimijoiden tapaa arvioida omia tavoitteitaan. Tämä puolestaan perustui siihen, että liike-elämä pystyi vaikuttamaan poliittisiin instituutioihin ja pystyi luomaan uusia taloudellisia instituutioita intressiensä edistämiseksi.

Liike-elämä otti lopulta Suomen poliittisessa päätöksenteossa niin vahvan aseman, että se pääsi ainakin talouspolitiikassa ja useimmilla poliittikkasektoreilla luomaan, muuttamaan ja valvomaan omien etujensa säätelyä.

Ennen EU-jäsenyyttä liike-elämä pystyi säätämään hintoja ja palkkoja sekä muita kustannuksia sekä alentamaan devalvaatioilla kotimaista kustannustasoa ulkomaisiin kilpailijoihin nähden. EU-jäsenyyden alusta lukien liike-elämä oli johdattamassa Suomea EU-korporativismiin, jossa työmarkkinapolitiikka ja finanssipolitiikka ovat tärkeimmät ja ainoat talouspolitiikan kotimaiset säätelykeinot.

Blomin työ on merkittävä lisä keskusteluun suomalaisesta korporativismista, rakenteellisesta korruptiosta ja kaverikapitalismista.

1.5 Mikä markkinatalous?

Suomessa keskeiset porvaripuolueet ovat perinteisesti väittäneet kannattavansa vapaata markkinataloutta, vaikka ne ovat vuosikymmenten ajan rakentaneet kaverikapitalismin verkkoa. Kaverikapitalismi ilmenee ennen kaikkea puolueita ideologisesti lähellä olevien yritysten, puolueen perinteisten kannattajien ja vaalirahoittajien bisnesten suojeluna kilpailulta.

Kaverikapitalismissa päätöksenteon keskiössä ovat kaveruus ja yhtenevät intressit. Suomi ei ole vielä koskaan ollut likimainkaan täydellinen markkinatalousmaa, kuten eivät monet muutkaan valtiot. Suomessa on paljon kilpailua rajoittavaa sääntelyä, jota on perusteltu suomalaisille yhteiskunnan haluna suojella kansalaisia. Mutta perustelut ovat teennäisiä. Kaverikapitalismin myötä kansa on jaettu kahtia, kaverikapitalismista hyötyjiin ja sen maksumiehiin.

Kaverikapitalismi (engl: *crony capitalism*) ei ole tietenkään ole ainoastaan Suomea riivaava ongelma. Siitä on kirjoitettu maailmalla paljon, ja aihetta sivutaan toisinaan myös tšekäläisessä kirjallisuudessa. Englanninkielisessä kirjallisuudessa tervettä markkinataloutta kuvataan termillä ”*pro market*”. Epäterveiden business-intressien edistämistä kutsutaan termillä ”*pro business*”. Synonyymi tälle on ”*suuryritysm yönteisyys*”.

Tutustutaan seuraavaksi siihen, mitä Jyväskylän taloustieteen professorina toimiva Mika Maliranta on aiheesta kirjoittanut.

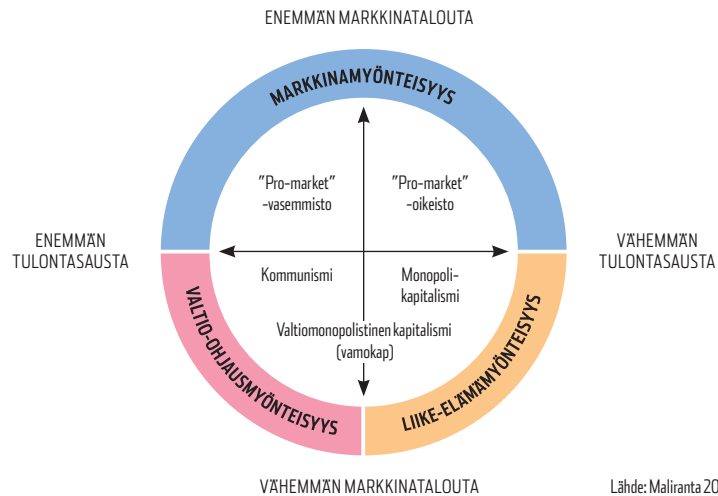
1.6 Valtiomonopolistinen kapitalismi

Jyväskylän taloustieteen professorina toimivan Mika Malirannan Markkinatalouden pro-teesit -julkaisussa⁷ on tunnistettu sellaisten puheenvuorojen sävy, joilla kilpailunrajoittamista usein perustellaan: ”*Jatkuvas-ti kuulemme perusteluja, miksi juuri se ja se yritystuki ovat välttämättömiä, sillä ja sillä toimialalla on kohtuuttoman raivokas kilpailu – tai kilpailu ei sovi toimialalle – tai heillä ja heillä on erityisiä perusteita päästä julkisen vallan erityiseen suojeluksen.*”

Malirannan näkemyksen mukaan markkina-, liike-elämä- ja valtio-ohjausmyönteisyys ovat ajattelumalleja, jotka eivät asetu janalle vaan muodostavat oheisen kuvan tapaisen kehän.

Kun ote markkinamyönteisestä ajattelusta löyhtyy, vajotaan Malirannan mukaan joko valtio-ohjausmyönteiseen tai liike-elämämyönteiseen ajatteluun. Malirannan mukaan kaikkein traagisimmissa tilanteissa ollaan kuvan alalaidassa – kohdassa, jossa valtio-ohjausmyönteisyys kohtaa liike-elämämyönteisyyden. Maliranta kutsuu tätä valtiomonopolistiseksi kapitalismiksi. Tällöin kansantalous toimii vahvan valtiovallan ja liikeyritysten välillä tehtyjen sopimusten varassa. ”Yritysten kannattavuus on mainio. Sen takaa sekä kilpailun puute että tarvittaessa valtion aktiivinen tuki. Silti investoinnit ovat liian vähäisiä ja ennen kaikkea tehottomia”, Maliranta kuvailee.

Markkinatalousmyönteisyyden teesien kuvaus

Lähde: Maliranta 2017

1.7 Ongelmallinen suuryritysmönteisyys

Markkinamyönteisyys (pro market) ja suuryritysmönteisyys (pro business tai liike-elämämyönteisyys) poikkeavat perustuvanlaatuisesti lähtökohdiltaan. Suuryritysmönteisyys tarkoittaa yksinkertaistaen sitä, että hallituksen tulisi politiikan käytettävissä olevin keinoin suosia tiettyjä yrityksiä ja toimialoja.

Markkinamyönteisyys puolestaan tarkoittaa, että hallituksen olisi yksinkertaisesti pyrittävä takaamaan kaikille toimijoille markkinoilla yhdenvertaiset kilpailuedellytykset. Realiteetti toki on, että täysin puhdasta markkinatalousmaata ei olemassakaan. Missä on järjestäytyneitä yhteiskuntia, on aina myös jonkinasteista sääntelyä.

Yritystukien karsimista on yrittänyt jo ainakin viisi hallitusta. Yksikään näistä ei ole onnistunut. Intuitiivisesti tuntuu oudolta, että valtio tukee erittäin kannattavia yrityksiä. Mutta kaverikapitalistisista lähtökohdista asiassa ei ole mitään kummallista. Valtion nimenomaan halutaan tukevan ”sopivia” toimialoja ja tukevan avokätisesti näillä alueilla toimivia oman intressipiiriin yrityksiä.

Moraalisten ongelmien lisäksi liike-elämämyönteisyys on monin muinkin tavoin ongelmallista. Se vahingoittaa markkinamyönteisyyden mainetta, joka puolestaan on ihmisen tiedossa olevista taloudellisista järjestelyistä tuottavin. Tämä johtaa yhteiskunnallisesti huonoon kierteeseen, koska jos virheellisesti oletetaan markkinamyönteisyyden olevan syynä ongelmiimme, esitetään ratkaisuksi herkästi sääntelyn lisäämistä. Sääntelyn lisääminen yleensä puolestaan antaa entistä enemmän mahdollisuuksia suosikkihankkeille ja korruptiolle – eli suuryritysmönteisyyden edistäminen. Lopputulos on tehoton, vajaateholla toimiva talous.

Sääntelyn lisäämisestä aiheutuvan tehottomuuden maksumiehet löytyvät yleensä keskiluokasta ja sen alapuolella olevilta tuloportailta.

2. Mihin suomalaisten rahat kuluvat?

Seuraavaksi luodaan katsaus siihen, mihin kohteisiin suomalaiset rahojaan käyttävät.

2.1 Oma koti kullan kallis

Tilastokeskuksen 2018 maaliskuussa julkaiseman tilaston mukaan puolet pienituloisimpien suomalaisten menoista puolet kuluu asumiseen ja ruokaan. Kuten oheisesta kuvasta⁸ voidaan todeta, asumismenojen osuus pienituloisten kulutusmenoista on kasvanut kolmessakymmenessä vuodessa voimakkaasti. Myös liikkuminen on kallistunut. Kun välttämättömät asiat maksavat aiempaa enemmän, on jostain pakko säästää. Pienituloiset ovat tinkineet eniten elintarvikkeista, vaatteista ja jalkineista, kodin kalusteista ja koneista sekä kulttuurista ja vapaa-ajasta.

Asumisen hinnan nousua selittää merkittävästi erilaisen sääntelyn seurannaisena tapahtunut vuokrien voimakas nousu.

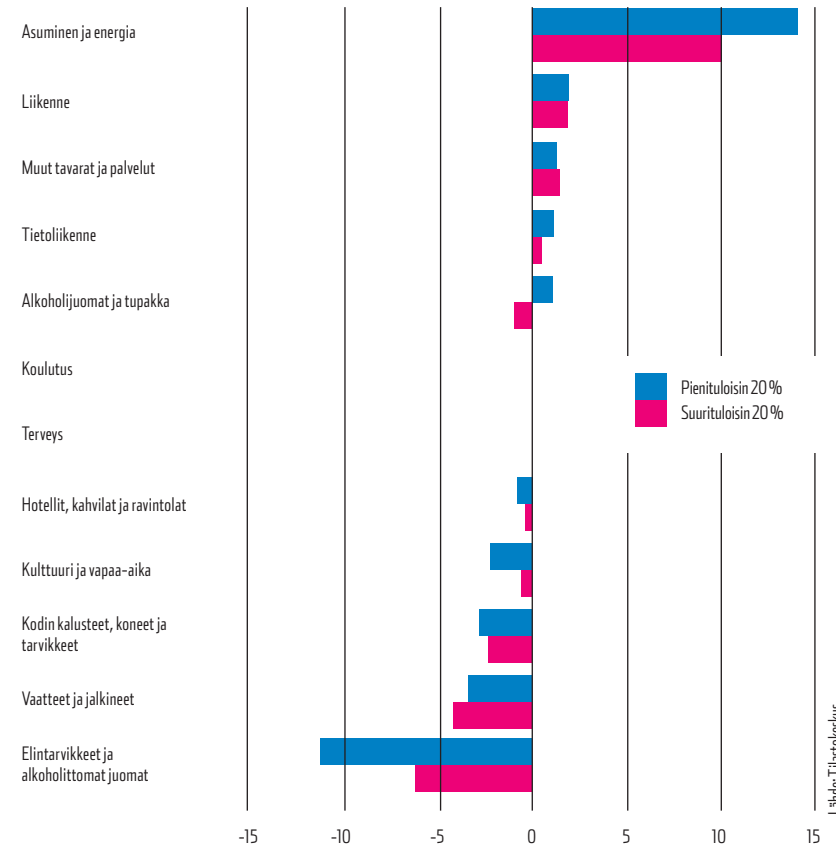
Rakentamisen kustannusten jatkuvaa nousua voisi perustella helpommin, jos asumisen laatu olisi huippuluokkaa. Näin ei valitettavasti ole. Suomalainen rakennuskulttuuri kompuroi vuosikymmenestä toiseen.

Asbestieristeistä vuotaviin tasakattorakenteisiin, koneellisella ilmastoinnilla tekohengitettäviin ilmatitiiviisiin pullotaloihin. Liian ohut seinärakenne, kipsilevy kylppäriin, mies Eestistä tekemään. Märkä katto, märät seinät, märkä lattia, ja päälle muovimatto - mikä voisi mennä vikaan? Ennen suomalaiset opettelivat tunnistamaan ruokasieniä metsässä, nykyään harjaannutaan tunnistamaan homesienilajikkeita oman kodin kellarista. Ekoa?

Mutta eipä siinä. Vuorollaan ovat olleet homeessa VTT, Otanien rakennustekniikan osasto, Energia-asioden ylin valvoja, kauppa- ja teollisuusministeriö sekä kaiken kukkuraksi maan ylin rakennusvalvoja Ympäristöministeriö.

Vuosikymmenet tehtiin valesokkeleita. Kunnes ne vihdoin ja viimein ymmärretään kosteutta aiheuttaviksi riskirakenteiksi. Onko kysye rakennusvirheestä, jos rakentaa viranomaisten pakottamien ohjeiden perusteella?

Kulutusmenojen muutokset pääryhmittäin kotitalouden tuloryhmän mukaan vuodesta 1985 vuoteen 2016 (%-yksikköä)

Rehtorin puhe?

Monikohan rehtori tohtisi puhutella peruskoulusta valmistuvia oppilaita seuraavilla sanoilla: *”Rakkaat oppilaat, on ilo puhua tänä kauniina päivänä teille tulevaisuudesta. Kohtuullinen osa teistä löytäneekin pian paikkansa työelämässä, asettuu aloilleen ja hankkii oman kodin. Niin, sen oman betonikuution, jonka tekemiseen tarvitaan noin sata kuutiometriä sementtiä, parisataa metriä sähköjohtoa, puuta ja putkia sekä tietysti yksi kappale Harvia-kiukaita. Toimivassa markkinatalousmaassa nämä romppeet voisi ostaa joillain kymppitonneilla, mutta koska te asutte lottovoitto-Suomessa, joudutte maksamaan tarvikkeista, työstä ja rakennusalan äärimmäisen pikkutarkkaan säätelyyn tarkoitettusta regulaatiosta sen verran, että olette lähempänä kuuttakymmentä ennen kuin urakan hinta on tullut maksetuksi. Ehkä voitte saada lohtua siitä, että kotinne rakentamisvaiheessa on noudatettu silloisia rakennusmääräyksiä sekä energia- ja luontoarvonormeja, vaikkakin ne ovat lainaa maksaessanne muuttuneet useita kertoja.”*

Ehkäpä tällainen puhe olisi rehtorilta rehellistä. Ja ainakin se valmistaisi heitä paremmin tulevaa elämää varten kuin se perinteinen: *”teillä on elämä edessänne”* – varsinkin, kun lähes kaikilla on elämän sijaan edessään velkahelvetti.

Anteeksi kyynisyuteni.

2.2 Missä asuisi?

Asuinpaikan valinnalla on keskeinen merkitys sille, asuuko ylipäätään alueella, jonka vaikutuspiirissä on työpaikkoja. Hieman yksinkertaistuen voidaan todeta, että asuinpaikkavalinta määrittelee sen, onko asukkaalla mahdollisuutta käydä töissä vai ei.

Asukkaiden sijaintivalinnat määräävät liikkuvuuden, joka on yritysten ja muiden työpaikkojen ohella kaupunkialueiden syntyminen, kehityksen ja kasvun keskeinen tekijä. Asukkaat ovat tärkein tuotannon tekijä, työvoima ja henkinen pääoma. Sen lisäksi asukkaat ovat kuluttajia, palvelujen käyttäjiä ja veronmaksajia.

Asumistukien saajia on valtavasti. Lähes 400 000 ruokakuntaa saa tukea. Kelan maksamat asumistukien kokonaismäärä on kasvanut 2000–2017 jopa 135 prosenttia. Noin 860 000 ihmistä asuu Kelan tukea saaneissa kotitalouksissa. Asuminen on Suomessa aivan liian kallista.

Suomessa on aiemmin ollut saatavilla edullista energiaa ja sähköä. Pitkien etäisyyksien ja kylmän talven maassa tämä onkin ollut välttämättömyyttä. EU:n myötä Suomeen on kohdistunut lisäkustannuksia. Energian hintakehityksestä enemmän tämän kirjan veropolitiikkaa koskevassa luvussa.

Autojen hinnat ovat puolestaan ylikorkean autoverotuksen takia olleet perinteisesti pilvissä. Viime aikoina poliittiseen ilmapiiriin on muodostunut vahva yksityisautoilun vastainen ilmapiiri. Tämä on erikoista tilanteessa, jossa pitkälle yli 80 prosenttia valtakunnassa ajetuista kilometreistä taivalletaan henkilöautolla.

Tilalle tyrkytetään kevyttä liikennettä.

Tieverkkojen rappeutuminen on jatkunut jo pitkään. Korjausvajetta lähentelee jo kolmea miljardia euroa. Tämä on erittäin kummallista, koska julkiset menot per BKT ovat EU:n korkeimpia, noin 58 prosenttia. Miten on mahdollista, ettei rahaa riitä teiden kunnossapitoon?

Tapaus Henry Ford

Charlie Chaplinin hulttomien elokuvien ehkä mieleenpainuvien kohtausten löytyä Nykyaika-elokuvasta. Siinä viikkäs kulkuri yrittää sinnitellä ylinopeudella kulkevan liukuhihnan rytmisissä, mutta ylikuormittuu työtahdistista ja joutuu sairaalaan.

Elokuva sai ensi-iltansa vuonna 1936. Liukuhihnat oli tuohon aikaan jo viritetty huippukuntoon. Vanha herra Henry Ford oli jo vuoteen 1914 mennessä ehtinyt virittää kuuluisat autotehtaansa sellaiseen harmoniaan, että T-Fordin kasaamisessa kesti vaivaiset 93 minuuttia. Fordin tehtaista puskettiin uusi auto joka kolmas minuutti. Hän hinnoitteli autonsa siten, että tehdastyöläinen saattoi sellaisen ostaa, ja työläinenhän osti. Henrystä tuli luonnollisesti melko varakas, mutta möinen kohtalo nerolle suotakoon.

Oi niitä aikoja. Nyky-Fordit ovat paljon kalliimpia, niiden kasaamisessa kestää 22 kertaa pidempään ja niihin on annosteltu niukempi annos siroa eleganssia ja estetiikkaa kuin vanhempiin veljiinsä.

Kehitys on takaperoista. Normaalisissa markkinataloudessa innovaatiovaiheen jälkeen tuotteet halpenevat. Jos näin ei tapahdu, markkinoiden toimintaan on puututtu.

On jonkin verran ärsyttävää, ettei tämän päivän maailmasta löydy tehdasta, joka pukkaisi vanhan mallisia T-Fordin oloisia ruksuttimia maailmalle kerran kolmessa minuutissa, ja laskuttaisi niistä viitisen tonnia kipale. Retrodesigniin mieltyneitä ostajia saattaisi löytyä.

Maailmanhistorian suosituimmista automalleista Ministä ja Volkswagen Kuplasta on tehty retromallit. Harmillisesti ne ovat aika kalliita. Hintaan saattaa vaikuttaa se, että maailman parlamentit ovat tässä viimeksi kuluneiden sadan vuoden aikana ehtineet tuottaa niin jumalattoman pinkan autoilua säätelevää regulaatiota, että lopputuotteen hintakin on karannut pilviin. Tiukennuksia tietysti perustellaan aina

turvallisuudella, mutta ketä hyödyttää sääntelyn tiukentaminen niin kiireälle, että vain kourallinen toimijoita koko maapallolla kykenee niitä valmistamissaan autoissa noudattamaan?

Vai pystyykö edes se kourallinenkaan? Vihreät vaatimukset päästöttömyydestä sekä auton koripainoa kasvavat turvallisuusvaatimukset olivat yhtälö, jota ei kyetty Saksassakaan ratkaisemaan. Saksalaiset ostajat halusivat autoja, jotka pärjäävät hyvin törmäystesteissä. Ilmatyynyinnovaatioilla saa jonkin verran TM-tähtiä, mutta lopulta on pakko lisätä fyysistä massaa ja kiloja. Tämä vaikuttaa päästöihin, vaikka niitäkin olisi pitänyt vähentää.

Kun vaaditaan mahdottomia, ei saksalainen insinööri keksinyt enää muuta ulospääsytietä kuin huijauksen. Ja niinpä saksalaisen teollisuuden lippulaivayhtiöt jäivät kiinni päästötestien puukottamisesta. Skandaali oli valmis.

Lopuksi vielä: jos lukija kummastelee, miksi kirjoitan sata vuotta vanhoista T-Fordeista, niin on hyvä pitää mielessä, että hallitus pohdii tällä hetkellä aivan vakavissaan 400 euron rahallista hyvitystä sähköfillarien ostajille. Tekniikka on taatusti kämäisempää kuin T-Fordissa, mutta silti tällaista suunnitellaan aivan vakavissaan liikuntavälineeksi leveysasteille, joilla on kolme kuukautta kylmää ja yhdeksän kuukautta erittäin kylmää.

Mielenkiintoinen evoluutiokehitys. Ihmiskunta kehittää nelipyöräisiä sadan vuoden ajan tekniseen huippuunsa, mutta tulee siinä samalla säädelleeksi jatkokehityksen niin vaikeaksi, että koko porukka palaa takaisin kaksipyöräisiin. Ympäri käydään, yhteen tullaan. Jäämme odottamaan polkupyörälainsäädäntöä.

2.3 Miksi ruoka on niin kallista?

Taloustoimittaja Seppo Konttinen perehtyi suomalaiseen ruokabisnekseen ja kirjoitti aiheesta kirjan nimeltä *Suomalainen ruokalasku* (Siltala 2011). Hän kävi kirjaa varten läpi tuhansia sivuja tutkimuksia, raportteja, vuosikertomuksia ja historiikkeja 1950-luvun lopulta alkaen.

Konttinen tunnisti kaksikymmentä syytä korkealle ruoan hinnalle. Tässä eräitä poimintoja⁹:

- Kilpailua ei ole. Kauppa on keskittynyt kahden toimijan – S-ryhmän ja Keskon – käsiin. Teollisuus on niin ikään keskittynyt kullakin ruoka- ja juomatuotannon alalla vain parin suuren toimijan käsiin. Ainoastaan kala- ja kalatuotemarkkinoilla ei ole kellään yli 20 prosentin markkinaosuutta.
- Kaksi suurta keskusliikettä tuntevat toisensa hyvin. Siksi niiden ostoehdotkin ovat yllättävän samanlaiset.
- Alko ja nykyään jopa kunnalliset palvelut pakottavat kansalaiset asioimaan uusissa suurissa liikekeskuksissa.
- Nollatutkimukset. Joku on aina jonkun asialla. Asiantuntijat ovat tässä maassa aina samoja. Pienet piirit pyörivät ja poliitikot siunaavat tämän kaiken.
- Myös maataloustuottajat itse ovat elintarvikeyritysten omistajia. Konttisen mukaan keskittynyt ruokaketju peittoaa kuluttajien edut 3-0.

Kuvaava esimerkki kaverikapitalismista on kauppojen aukioloaika. Aukioloaikojen vapauttamista jähkailtiin ensin vuosikausia. Kun aukioloajat vihdoin sitten vapautettiin, aukioloaikojen vapauttaminen ei tapahtunut täysin markkinataloushengessä. Aukio-olojen vapauttamisen yhtenä tavoitteena oli talouselämän piristäminen. Tässä onnistuttiin. Suuret kaupan alan toimijat ja niiden suuret yksiköt hyötyivät eniten ja pienet alan toimijat ja niiden pienet yksiköt, erityisesti niin sanotut ki-

vijalkamyymälät, kärsivät eniten.

Kauppan liiton selvitys kuittaa suurten suosimisen korrektein sanakäantein, että ”pienet yksiköt ovat menettäneet myyntiään”. Kaupan alalle palkattiin lisää 2 500 työntekijää, mutta samanaikaisesti pienistä liikkeistä, kivijalkakaupoista, kioskeista ja shopeista hävisi vuodessa näin 2 000 yrittäjän työ. Kaverikapitalismi toimi. Suurilla oli paljon kavereita päätöksenteossa mukana.

Voitto se silti oli kaupan kahdelle suurelle. S- ja K-ryhmä junailivat uudistuksen ja talloivat samalla pienyritteliäisyyttä alleen.

2.3.1 Tapaus Lidl

Mukanaolo EU:ssa ei ole pelkästään haitallista. Saksalainen elintarvikejätti Lidl uskaltautui euro-Suomeen, jossa elintarvikkeiden myynti on pitkään ollut äärimmäisen keskittynyttä. Vähemmän yllättäen Lidl onkin saanut kärsiä viranomaissääntelystä. ”Suomessa vauhdilla kasvava saksalaisketju Lidl voisi kasvaa vieläkin nopeammin ilman ’keinotekois-tä sääntelyä’”, kertoi ruokakaupparin toimitusjohtaja Lauri Sipponen Kauppalehden haastattelussa maahantulon alkutaipaleella.

Sipponen moitti toisessa haastattelussa¹⁰ viranomaisten ylisuurta harkintavaltaa. ”Ei virkamies saisi päättää, onko kaupalle sopiva koko 1 900 vai 2 300 neliometriä. Virkamies ei myöskään saisi estää rakentamasta isompia sosiaalituloja tontin rakennusoikeuden riittäessä.”

Sipposelta ei löytynyt¹¹ myöskään ymmärrystä sille, miksi Maankäyttö- ja rakennuslaki mahdollistaa päivittäistavarakaupan kiellon. Hän huomauttaa myös, että kaupalliseen käyttöön kaavoitetuilla tonteilla voidaan ohjata hyvinkin tarkasti sitä, minkälaista kauppaa tontilla saa käydä. Tontille voidaan sallia käytävän kauppaa, muttei välttämättä päivittäistavarakauppaa. ”Tällöin viranomaisena voi estää sen, että olemassa olevan päivittäistavarakaupan naapuriin tulisi toinen päivittäistavarakauppa. Mielestäni tällainen ei voi olla viranomaisohjauksen asia”, Sipponen sanoo.

Päivittäistavarakauppa ry:n mukaan¹² kaupan alaa koskeva sääntely on Suomessa OECD-maiden tiukinta. Tämä haittaa sekä kilpailua että kotimarkkinoiden kehitystä. Myös Euroopan komissio on kehottanut Suomea uudistamaan vähittäiskaupan sääntelyä ja poistamaan rajoituksia. Asiaan saatiin viimein hieman helpotusta, kun 2017 astuivat voimaan lakimuutokset, jolla lievennettiin kaavoituksen ja rakentamisen byrokratiaa.

Sääntely on tiukkaa, ja viranomaisilla liikaa harkintavaltaa. Miten tämä liittyy kaverikapitalismiin?

Pohditaan hetken verran Suomen kuntarakennetta. 311 kuntaa, ja mitä pohjoisemmas mennään, sen todennäköisemmin Keskustapuolue on dominoinut monien kuntien hallintoa jo vuosikymmeniä. Minkälaisia kaavoituksesta vastaavia virkamiehiä näiden kuntien palveluksessa toimii? Sellaisiako, jotka ovat jatkuvasti tukkanuottasilla kunnanjohtajien, kunnanvaltuuston, kunnanhallituksen ja kiinteistölautakunnan kanssa? Siis niiden samojen, jotka ovat kyseisen virkamiehen palkanneet. Vai onko todennäköisempää, että maankäyttöä valvova viranomaisen tulee ensinnäkin palkatuksi ja pääsee etenemään urallaan, jos hänellä on edes auttava kyky ymmärtää niin sanottuja yleisiä poliittisia syitä. Pahimmillaan koko ketju yksittäisestä viranomaisesta aina kaupunginjohtajaan saakka kuuluu samaan viiteryhmään.

Hyvä liikepaikka päivittäistavarakaupalle on lupa painaa rahaa. Huono paikka ei ole. Poliittinen päätös siitä, minkä kauppakeskuksen kylkeen nousee Alko, tarkoittaa käytännössä valtavansuuruisen shekin siirtämistä yhdelle kauppakeskusyrittäjälle.

Vaikka Lidlin Suomeen tuloa yritettiin rampauttaa ylisäätelyllä ja virkamiesten mielivallalla, se onnistui kaikesta huolimatta rakentamaan myymäläverkoston, joka tarjoaa huomattavasti kilpailijoitaan edullisempaa ruokaa suomalaisille kuluttajille. Kilpailijat vastasivat halpuutuskampanjoilla. Olihan sekin eräs tapa kertoa, että äärimmäisen

keskittynyt elintarvikeala on laskuttanut suomalaisten ruokakasseista valtavaa ylihintaa vuosikausien ajan.

2.3.2 Kaupan ala altis kaksoisrooleille

Transparency International -järjestön mukaan korruptiolle alttiita alueita ovat myös pienet piirit ja organisaatiot, joissa on totuttu toimimaan julkisen kontrollin ulkopuolella ja joissa on tarjolla merkittäviä taloudellisia etuja.

”Hyvä veli -verkostot ovat suljettuja järjestelmiä, jotka pyrkivät salailemaan päätöksensä ja jakavat yhteistä etua vain omille jäsenilleen. Lojallisuus perustuu vastavuoroisuuteen, kiittollisuudenvelkaan ja suosintaan”, kuvaili suomalaisen korruption muotoja tutkinut professori Ari Salminen kuvaili Ylellä 2012.¹³

Hyvä veli -verkostoja on kaikilla yhteiskuntaelämän aloilla. Esimerkkinä tästä Arvola mainitsee kaksoisroolit, joissa samat henkilöt ovat esim. kunnanhallituksen tai -valtuuston jäseniä sekä lisäksi kaupan alan tai teollisuuden alan yhtiön hallintoelimissä. Kun sitten kunnissa päätetään kaavoituksesta, rakentamisesta tai julkisista hankinnoista syntyy eturistiriitoja, koska samat henkilöt ovat päätöstilanteissa sekä valmistelemassa, ratkaisemassa että toimeenpanemassa eli saamassa hyötyjä.

3. Kotimaiset monopolit

Perehdytään seuraavaksi muutamaa suomalaista ”markkinatalousmallin” kummajaiseen ja avataan samalla kaverikapitalistisen kulttuurin toimintamalleja. Asia avautunee helpoimmin konkreettisilla esimerkeillä.

Pohditaan ihan otsikkotasolla muutamaa kaikkien tuntemaa suomalaista monopoli-instituutiota, ja asetetaan kunkin kohdalla kysymys taikka kaksi.

ALKO & ALTIA

Alkon toimitusjohtaja kertoo¹⁴, ettei yhtiö pyri maksimoimaan alkoholin myyntiä, sillä se olisi vastoin toimintaperiaatteita. Alkon tehtävänä on vastuullinen alkoholin myynti. Toisaalta juomia Alkolle valmistava, valtion niin ikään omistama Altia Oyj maksaa omalle toimitusjohtajalleen 70 prosentin bonuksen siitä hyvästä, että tämä on onnistunut kääntämään yhtiön tuloksen voitolliseksi. Yhtiö on kohentanut¹⁵ kannattavuuttaan karsimalla tuotantoaan ja tuotevalikoimaansa ja keskittymällä tunnetuimpiin merkkeihinsä kuten Koskenkorvaan. Miksi valtio maksaa hylpeitä kannustinpalkkioita siitä, että viinan myyntiä edistetään, mutta toisaalta kiven kovaan vakuutellaan, että viinanmyynnin ylin mantra on vastuullisuus, jossa ei ole tarkoitusta maksimoida myyntimääriä?

Alkuperäisen, vuonna 1932 annetun alkoholilain oli tarkoitus ”*supistaa väkijuomain käyttöä mahdollisimman vähiin*” sekä ehkäistä ”*juoppoutta ja sen turmiollisia vaikutuksia*.” Laki kielsi kansalaisilta alkoholin valmistuksen, maahantuonnin, kaupan sekä kaiken muunkin mahdollisen. Toisaalta lain nojalla perustettiin väkijuomayhtiö Alko, jolle sallittiin se, mitä kansalaisilta kiellettiin. Lopputulos on älytön. Alkoholi joko on vaarallista tai ei ole. Sen vaarallisuusaste ei muutu sen mukaan, myykö sitä monopoliyhtiö vai joku muu yhtiö.

Vanhaan alkoholilakiin kirjattu ajatus kansalaisten turmiollisuudesta suojelemisesta on edelleen voimassa – joskin erilaisin sanakäntein – ja sillä perustellaan monopolin säilyttämistä. Perusteella ei ole enää pohjaa, eikä ollut alun perinkään. Alkon perustamisen tarkoitus 1930-luvulla oli saada valtion kassaan rahaa, ja samaa tehdään tänäkin päivänä. Alkon monopoli onkin erinomainen esimerkki toiminnasta, jossa sanotaan yhtä mutta tarkoitetaan toista.

APTEEKIT

Suomessa kilpailu- ja kuluttajavirasto on useaan otteeseen esittänyt reseptittömien lääkkeiden myynnin vapauttamista. Apteekkariliitto haraa

vastaan, eikä myöskään halua luopua apteekkien sääntelystä. Erittäin tuottoisa, kokoomukseen tiiviisti kytkeytynyt apteekkitoimiala haraa vastaan, ja perustelee monopoliasemansa säilyttämistä yleviltä kuulostavilla periaatteilla kuten halulla sekä velvollisuudella suojella kansalaisia, lääketurvallisuudella, syrjäseutujen palveluiden turvaamisella ja muilla vastaavilla. Kysymys: särkylääkkeitä voi jo nyt ostaa apteekeista melko simppelellä siten, että poimii tuotteet käteensä, vie ne kassalle ja maksaa. Tämä ei millään tavalla poikkea siitä, että samoja lääkkeitä myytäisiin lähikaupassa. Millä tavalla apteekista ilman neuvontaa ostettu särkylääke on vähemmän hengenvaarallista kuin lähikaupasta ostettu?

Apteekkilupajärjestelmä on valtion säätelemä lupajärjestelmä (engl: ”occupational licensing”), jossa muutamalle harvalle ”yrittäjälle” myönnetään toimilupa ja sen myötä käytännössä lupa painaa rahaa. Tai oikeammin: kerätä rahaa niiltä, joiden on terveytensä ylläpitämisen takia välttämätöntä ostaa lääkkeitä.

VEIKKAUS

Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan arviolta¹⁶ 124 000 suomalaista kärsii peliongelmissa. Heidän pelaamisestaan kärsii myös noin 724 000 läheistä. Suomalaiset pelaavat eniten Euroopassa, ja kuten Seura-lehden tuore selvitys osoittaa, pelikoneita on selvästi eniten alueilla, joissa huono-osaisuus korostuu. Kuten tämän kirjan verotusta käsittelevässä osassa on osoitettu, uhkapelaamista voidaan pitää regressiivisenä verona. Regressiivinen vero on progressiivisen vastakohta – mitä pienemmät tulot, sen korkeampi verotus.

Jos uhkapelaaminen tuottaa niin valtavalta ihmisjoukolle ongelmia, niin miksi Veikkaus houkuttelee äärimmäisen aggressiivisella mainonnalla ihmisiä pelien äärelle? Entä miten median, jolle Veikkaus syyttää vuosittain kymmenien miljoonien eurojen mainostuotot, olisi tarkoitus käsitellä yhtiön roolia kriittisesti?

Vielä tällä hetkellä kaikki puolueet kannattivat Veikkauksen raha-

pelimonopolin säilyttämistä. Miten kansanedustajien, joilla on mahdollisuus 30 000 eur/vuodessa hallituspaikkaan Veikkauksessa, olisi motiivia purkaa tätä rakennetta?

YLE

Moderneissa demokratioissa vallankäyttäjiä valvoo riippumaton media. Suomessa vallanpitäjien valvonnasta vastaa eduskunnan omistama, hallinnoima, poliittisilla toimijoilla miehitetty, käytännössä monopoli- asemassa oleva monimediayhtiö Yle. Poliitikot päättävät Ylen tehtävät lailla, määräävät hallintoneuvostossa sen strategiasta ja käyttävät kulisientakaista, tosiasiallista nimitysvaltaa yhtiön korkeimpien toimijoiden suhteen. Yhtiön päätoimittaja ja toimitusjohtaja on jo vuosikymmenten ajan valittu poliittisten läänitysten perusteella, samoin toimituksen rivi-jäsenistöä. Lopputuloksena Ylestä on muodostunut massiivisesti rahoitettu, hampaaton ja sovinnainen Valtion Tiedotusvirasto, joka on pakko antaa loputtomasti ilmatilaa hallituksen ja sen näennäisopposition sa-pelinkalisteludraamalle.

Massiivisella rahoituksella toimiva Yle kiihdyttää kaupalliset toimijat. Koska free-journalismilla on tässä maailman ajassa enää hyvin vaikeaa maksaa helsinkiläisen vuokra-asunnon laskuja, journalistisen koulutuksen saaneet löytävät itsensä ennen pitkää Ylen käytäviltä. He havaitsevat nopeasti, ettei talon kulttuuriin kuulu kritiikki vallanpitäjiä vastaan vaan myötähäpeää aiheuttava sovinnainen nyökyttely. Ylen tarkoituksena ei ole haastaa vallankäyttäjiä vaan sinetöidä näiden asema. Vallanpitäjien väärinkäyttöihin liian ärhäkästi puuttuvat tukahdutetaan tai potkitaan suorasu-kaisesti pihalle. Mistä saisimme Suomeen todellista kriittistä journalismia?

Siinä muutamia esimerkkejä monopoleista.

Yhteistä näille kaikille: 1) monopoli- tai lähes-monopoli-asema, 2) pakkotavalla lainsäädännöllä luotu erikoisasema, 3) epäterve suhde valvo-

jan ja valvotun välillä, 4) yleisiin ja yleishyödyllisiin verukkeisiin vetoaminen, 5) toimijoiden roolit sekaisin.

Kiteytetään vielä: Alkon tarkoitus ei ole vastuullinen viinanmyynti tai kansanterveys vaan rahan tuottaminen valtiolle sekä Alkoon kytköksissä oleville poliittisille toimijoille, jotka eivät koskaan pääsisi vastaaville tulospalkoille vapaan kilpailun yhteiskunnassa.

Apteekkitoimiala on äärimmäisen tuottoisa poliittisesti kytkeytynyt business, joka haraa viimeiseen asti säilyttääkseen etuoikeutetun asemansa. Aivan kuten lääkäriliitto suojelee mustasukkaisesti koulutettavien lääkäreiden määrää, apteekkariliitto haluaa estää reilun kilpailun estämällä tarjonnan lisäämisen.

Veikkaus puolestaan tykittää konekiväärilahdilla ”PELAA, PELAA!!” -komentoja joka ikisen ruokakaupassa tai r-kioskilla käyvän tai netissä vierailevan suomalaisen tajuntaan, olivat nämä peliongelmaisia tai eivät. Se vakuuttelee vastuullisuuttaan ja pyyteettömyyttään, mutta toimii kuin heroinidiileri. Yleissääntönä voidaankin todeta, että suurimmat mainostajat ovat kaikkein suurimpia kaverikapitalisteja. Ne voivat luottaa ikiäikäiseen sääntöön: ruokkivaa kättä ei kannata purra.

Yle on politiikkojen oma luomus, jonka pitäisi valvoa poliitikkoja. Niin se tekeekin, muttei valvossa olevia. Se toki kirjaa tapahtumat tunnontarkasti, kuin kiltti päiväkirjan pitäjä. En tiedä, miltä Ylen toiminta talon sisällä näyttää, mutta ulospäin se näyttää rumalta.

Yle-veron voidaan katsoa toimivan samalla tavalla kuin kirkollisveronkin. Yle voi valtion myötävaikutuksella verottaa suomalaisia, ja käyttää varat parhaaksi katsomallaan tavalla. Se voi suunnattomalla budjetillaan tuottaa heikkotasoisia draamasarjoja, joissa keekoilee ohjelmien sisäänostajien lähipiiri.

Mutta vallalla on hintansa. Jos verotusoikeuden haluaa säilyttää, on syytä toimia sen etujen mukaisesti, jolta tämän oikeuden sai.

Kaikki yllämainitut monopolit tulisikin purkaa.

Tamperelaisen teekkarin Lauri Helken Onnibus-neronleimausta voidaan pitää yhtenä asiana, jossa EU:sta on ollut suomalaisille kuluttajille hyötyä.

Ennen Onnibusin perustamista Helke opiskeli logistiikkaa, toimi bussinkuljettajana ja toimi VR:llä lähiliikenteen suunnittelupäällikkönä. VR:n monopolimeininkiä aikansa katsellut Helke perusti Onnibusin ja kasvatti sen hyvin lyhyessä ajassa suuriin mittoihin. Erittäin alhaisia matkojen hintoja tarjonnut Onnibus pakotti kilpailijat ja lopulta VR:nkin laskemaan hintojaan.

Onnibusin menestys ei olisi ollut mahdollista ilman, että EU ajoi läpi linja-autoliikenteen vapauttamisen, ja vapautti Suomen bussiliikennemarkkinat vuosikymmeniä kestäneestä sääntelystä. Tämä romahdutti linja-autoliikenteen hinnat ja pakkosaneerasi VR:n hinnat järjestelmällisemmälle tasolle. Tämä ei olisi ollut Suomen omien poliitikkojen voimin mahdollista.

Jos bussiliikenne on mahdollista saneerata, miksei sitten Alkoa, Veikkausta ja apteekkeja? Siksi, koska bussiyhtiöt olivat perheyriytyksiä, kooltaan kohtuullisia. Toisin kuin monella muulla toimialalla, niillä ei ollut niin vahvaa asemaa, että ne olisivat voineet kaverikapitalismin ja loimpien perinteiden mukaisesti hankkia itselleen kartellinomaista monopoliasemaa, tai edes poikkeuksia EU-lainsäädäntöön.

Bussiyhtiöt eivät myöskään tarjonneet poliittiseen järjestelmään kytkeytyneille veljille loputonta määrää virkatehtäviä, luottamuspaikkoja, hallintoneuvostopaikkoja ja niin edelleen.

Hyvinvointivaltion paradoksi kuuluu seuraavasti: **Hyvinvointivaltio ei kykene ylläpitämään sellaista tuotannon tasoa, joka tarvittaisiin ylläpitämään hyvinvointivaltiota.** Tällainen paradoksi syntyy, kun hyvinvointivaltio yhtäällä kannustaa tulonjakoon ja kulutukseen ja samaan aikaan estää taloudellista toimeliaisuutta. Tällaiset vinot kannustimet saavat synnytettyä valtion talouteen vajeen, jota voi jonkin aikaa velkaa ottamalla paikata, mutta lopulta väijäämätön on edessä. Kuvio on nähty viime aikoina Kreikassa ja Kaliforniassa. Ongelma ei niinkään johdu siitä, kuka sattuu olemaan vallassa vaan hyvinvointivaltion sisäisistä ristiriitaisuuksista. Ikäväksemme Suomi on julkisen kulutuksen Euroopan mestari. On usein hirtehisesti sanottu, että maassa on vallassa vain eriaisteisia sosialistipuolueita. Ja tällaisten ominta aluetta ei ole niinkään uuden varallisuuden luominen vaan verotuksen keinoin kerätyn omaisuuden jakaminen. **Suomessa on liikaa kakun jakajia, muttei riittävästi kakun tekijöitä. Liian vähän soutajia, liian paljon kyydissä olijoita.**

Suomessa on paljon kilpailua rajoitettavaa sääntelyä, jota on perusteltu suomalaisille yhteiskunnan haluna suojella kansalaisia. Mutta perustelut ovat teennäisiä. Kaverikapitalismin myötä kansa on jaettu kahdella, kaverikapitalismista hyötyjiin ja sen maksumiehiin.

Suomessa poliittinen vasemmisto ja kaverikapitalismi linkittyvät toisiinsa sulle-mulle korporativismilla. Suomen poliittisessa järjestelmässä merkittävää lainsäädäntövaltaa ovat vuosikymmeniä käyttäneet suuryritykset bulvaaniensa kautta sekä korporaatiot, kaverikapitalistien yhteenliittymät yhdessä vasemmiston hallitsemien korporaatioiden, erityisesti ammattiliittojen kanssa.

Erilaisten yhteenliittymien intressissä on tehdä mahdollisimman pieneksi se tila, jossa itsenäiset ihmiset voivat toimia. Itsenäisyyttä korostaville perussuomalaisille asia on erityisen kipeä.

Itsenäiset viljelijät eivät ole riittävän merkittäviä MTK:lle. Itsenäiset työmiehet eivät ole riittävän merkittäviä SAK:lle. Itsenäiset yrittäjät eivät ole riittävän merkittäviä Elinkeinoelämän keskusliitolle EK:lle. Suuret toimijat muodostavat ympärilleen monimutkaisen rakenteen, ja valta piiloutuu noiden rakenteiden uumeniin. Klikkeihin kytkeytyvät joutuvat elämään noiden rakenteiden varjossa ja tottelemaan sääntöjä, jotka on tehty hyödyttämään ensisijassa muita tahoja ja sulkemaan muut kilpailun ulkopuolelle.

Keskittäminen on synnyttänyt Valioita ja Atrioita, mautonta bulkkia tarjoavia pliisuja mammutteja. Muistatko, kun Berlusconi kommentoi suomalaisesta ruoasta ynseästi? Ärsyttävä ukkohan tuo on, muttei välttämättä ollut väärässä. Italiassa on valtava määrä yksityisten omistamia pientiloja, joiden omistajasuvuissa on opeteltu viljelyä ja ruoanvalmistusta pitkään ja hartaasti.¹⁷

Suomen maaseudulle ei voi enää rakentaa monielinkeinoista pienyhteisöä. Suomesta ei enää löydy elinkeinorakenteeltaan kokonaisvaltaisia, pienomisteisia tiloja, joilla toimisi teurastamo, panimo ja palvaamo. Pienyrittäjyys on tapettu keskittämällä. Keskittäminen on toteutettu regulaatiolla. Suomalaista maitoa voisi tuottaa 200 itsenäistä pienmeijeriä, vaan ei tuota. On yksi Valio, jolle muut voivat tehdä alihankintaa. Tällaista toimijaa kutsutaan monopsoniksi, mikä tarkoittaa ostajapuolen monopolia.

Kaverikapitalistinen järjestelmä syrjäyttää tieltään kansalaisten omaehtoisen toiminnan. Ne ovatkin toistensa antiteesejä.

4.1 Valtion tehtävä

Suomessa on kolme tapaa rikastua, eikä yksikään niistä ole lottoaminen: 1) Perinnön saaminen, 2) kaverikapitalismi ja 3) yrittäminen oikeaan aikaan, oikeassa paikassa teknologisessa murroskohdassa.

Valtion eräs keskeinen tehtävä pitäisi olla sen alueella toimivien

henkilöiden, yritysten ja muiden toimijoiden suojeleminen. Valtio toki sallii taloudellisen kilpailun alueellaan mutta yrittää erilaisin toimin estää sen suojelun piirissä olevien suoranaista riistoa. Apuna tässä kappailussa ovat muun muassa lainsäätäjät, poliisi ja tuomioistuinlaitos. Epäreiluun ja kohtuuttomaan toimintaan ryhtyvät palautetaan maan pinnalle sakoilla, korvausvaatimuksilla tai vapausraangaistuksilla.

Kaikki hyvin, siis?

Ei oikeastaan. Valtio on riistokapitalismia estävää suojelukoneistoa luodessaan tullut samalla synnyttäneeksi järjestelmän, joka toimii itse riiston välikappaleena. Tämän ongelman nimi on valtion paradoksi.

Valtion toimilla Suomeen on synnytetty lukuisia joukko monopoleja, joiden suojissa tuotteiden ja palveluiden hinnat voidaan pitää pilvisinä. Esimerkkejä ovat jo aiemmin mainitut alkoholin myyntimonopoli, apteekkilupajärjestelmä, Veikkausmonopoli sekä myös tosiasialliset monopolit K- ja S-ryhmä, Yle ja erittäin keskittynyt gryndaustoimiala.

Ongelman koko kuva ei kuitenkaan ole tässä. Taloudellisesti paljon merkittävämpi ongelma ovat poliittiseen päätöksentekoon kytkeytyneet yritykset, jotka tuntevat lainsäädäntöprosessin, poliittiset päättäjät ja ne keinot, joilla lakeja pystytään muuttamaan siten, että oma yritys hyötyy ja kilpailijoiden toiminta käy mahdottomaksi.

Mikä on vaikutus kuluttajille? Surkuhupaisa. Äärimmäisen korkealle kiskottu veroaste, kartelloitunut elintarviketuotantoketju, ylikalliit asunnot ja muut vastaavat tekijät varmistavat sen, ettei palkansaajien kukkarosta riitä enää killinkejä kotimaiseen kulutukseen.

Seuraavissa kappaleissa käymme läpi joitain kaverikapitalistisen järjestelmän mekanismeja. Näitä ovat regulaatiomassa, tunteisiin vetoaminen, poliittiset virkanimitykset, varallisuusrakenteiden luominen, valvojan nimittäminen sekä lakien kaksoisfunktio.

5. Kaverikapitalismin valttikortti: regulaatiomassa

”Mitä enemmän sääntelyä, sen parempi meille.

*Voimme palkata vaikka kokonaisen kerrostalon kerroksen
täyteen juristeja ja asiantuntijoita toteuttamaan säästösten vaatimuksia.*

Pienemmät kilpailijat eivät voi, ja niin ne poistuvat alalta.

Mitä korkeampi säästökuorma, sen vähemmän kilpailua.”

- Muistinvarainen lainaus erään suomalaisen pörssiyhtiön
hallituksen puheenjohtajalta parin vuoden takaa.

Kun Suomen markkinoille ilmaantuu uusi asunnonvälitysyritys Blok, sen toiminta on kilpailijoiden mielestä laitonta.¹⁸ Kun ilmaantuu uusi taksiyritys Uber, Helsingin Taksiautoilijat tekevät siitä tutkintapyyntö.¹⁹ Eipä siinä, että heillä olisi ollut juuri vaihtoehtoa. Sääntely on vakiintuneilla toimialoilla vedetty niin kireäksi ja siitä aiheutuvat kustannukset ovat niin korkeiksi, etteivät alalle voida sallia sääntelemättömän toimijan esiinmarssia. Sellainen saattelisi kevyemmällä kustannusrakenteella kilpailijat hyvin nopeasti konkurssiin.

Teknologia-asioihin erikoistunut asianajaja Jaakko Lindgren esittää Tekniikka & Talous -lehdessä²⁰, että kymmenestä maailman arvokkaimmasta listaamattomasta yhtiöstä kahdeksaa voi Suomessa pitää laittomana tai vähintäänkin niiden liiketoiminnan aloittamista juridisesti hyvin raskaana.

*”Suomi on disruptiiviselle eli kokonaisen toimialan mahdollisesti mul-
listavalle startupille vaikea paikka toimia. Kymmenestä maailman arvok-
kaimmasta listaamattomasta yhtiöstä kahdeksaa voi Suomessa pitää laitto-
mana tai vähintäänkin niiden liiketoiminnan aloittamista juridisesti hyvin
raskaana.”* Esimerkiksi Nokian hallituksen puheenjohtaja Risto Siilas-
maa on puheenvuoroissaan toistanut Lindgrenin viestiä.

Koko yhteiskunnan toiminnot kattava kaverikapitalismin verkko on vuosikymmenten aikana punottu tiukaksi. Pienet, mikrotason yritystoimijat voivat siltä välttyä pysymällä tutkan alla, mutta suuremmaksi tähtäävät toimijat eivät.

Kaverikapitalistinen verkko voi pahimmillaan luoda poliittisen kerroksen myötävaikutuksella luoda lainsäädäntöä, jolla ihmiset käytännössä pakotetaan hankkimaan verkkoon kuuluvien monopolien tuotteita. Tyypillinen toimintatapa on myös markkinoiden rajaaminen lainsäädännöllä sellaiseksi, ettei vapaa kilpailu pääse kukoistamaan. Näin halutaan olevan, sillä vapaa kilpailu on kaverikapitalistin pahin vihollinen.

5.1 Pari sanaa rakentamisesta.

Rakennusteollisuus RT ry:n teettämässä kyselyssä²¹ kävi ilmi, että liiallinen sääntely nostaa rakentamisen hintaa. Toteutustason vaatimukset ovat toisinaan niin kovia, että talot jäävät kokonaan rakentamatta. Yksityiskohtaiset viranomaisvaatimukset ja vaihtelevat tulkinnot tuottavat rakentajille päänvaivaa ja turhia kustannuksia. Tässä ei ole sinällään mitään uutta. Rakennushankkeet ovat toteuttajilleen äärimmäisen raskaita, työläitä ja kalliita hankkeita. On jo sinällään viheliäistä, että haaveet unelmakodista jäävät toteutumatta ylikireän byrokratian vuoksi, mutta asiassa on muitakin puolia.

Rakentamista ohjaa Maankäyttö- ja rakennuslaki. Lain 119 §:ssä todetaan, että ”rakennushankkeeseen ryhtyvän on huolehdittava siitä, että rakennus suunnitellaan ja rakennetaan rakentamista koskevien säännösten ja määräysten sekä myönnetyn luvan mukaisesti.” Tämä lie-
nee vielä kohtuullinen vaatimus.

Rakennusmääräysten tarkoituksenahan on varmistaa se, että rakennukset olisivat terveellisiä, turvallisia ja kestäviä.

Mutta oletko koskaan tutustunut rakennusmääräyksiin? Siihen valtavaan säännöstömassaan, joita rakentajien on välttämättä noudatet-

tava? Maankäyttö- ja rakennuslaki edellyttää, että rakentamisessa noudatetaan hyvää rakennustapaa. Kuten rakennusinsinööri Matti Kaijoma huomauttaa²², laki ei kuitenkaan määrittele virallisesti, mitä tämä käytännössä tarkoittaa. Hänen tulkintansa mukaan hyvää rakennustapaa on noudatettu silloin, kun rakentamisessa on noudatettu voimassa olevaa Maankäyttö- ja rakennuslakia, Suomen rakentamismääräyskokoelman määräyksiä ja ohjeita, voimassa olevia rakennustietokortteja ja Rakentamisen yleisten laatuvaatimusten ohjeita.

Ohjeita siis riittää. Entä oletko koskaan ihmetellyt sitä, miksi kaikista näistä säännöistä ja määräyksistä huolimatta asuntojen homeongelmat ovat niin korkealla tasolla? Miksi perinnerakentaminen on pannassa, ja taloista tehdään koneilmastoituja umpioita?

Entä oletko koskaan miettinyt sitä, kuinka vähän Suomessa on rakentamiseen keskittyneitä yrityksiä - ja miten suunnatonta taloudellista hyötyä sen parissa toimiville yrityksille olisi, jos ne voisivat yhteistyössä lainsäätäjien kanssa päättää, minkälaisia rakennuksia Suomeen saa pystyttää?

Ja viedään ajatusta vielä vähän pidemmälle: kenen etu on, että Suomessa rakennettavia taloja ja asuntoja koskevien säädösten määrä on jatkuvassa kasvussa? Asukkaidenko? Tuskin. Rakennustyömaalla pitkä päivää painavien duunareidenko? Tuskin heidänkään. Tuntipalkat on poljettu alas, ja raksoilla on yhä enemmän ja enemmän kaukaa tulleita, jotka tyytyvät matalampaan palkkaan.

Kuka sitten hyötyy sääntelystä? Täkäläiset suuret talojen valmistajat ja sen tuotantoketjun jäsenet, tietenkin. Kotimaiselle markkinalle kasattu massiivinen, jatkuvassa muutostilassa käyvä säädösviidakko ja mahdollisista virheistä laukeava valtava taloudellinen riski takaavat sen, ettei pienten toimijoiden tai muista maista tulevien talovalmistajien ole mahdollisuutta tehdä täällä kannattavaa liiketoimintaa. Asia on niin, koska sen halutaan olevan niin.

Regulaatiolla voidaan siirrellä pieniä ja keskisuuria varallisuusmassoja omien intressipiirien eduksi tai toisten piirien haitaksi. Mutta todella suuriin tempauksiin on otettava tunnetta mukaan. Seuraavassa esitetty malli on koeteltu kaikkialla länsimaissa, ja sitä näkee käytettävän jatkuvasti myös Suomessa. Tempun nimi on *Unohdettu Mies - Forgotten Man*.

6.1 Unohdettu mies - Forgotten Man

Haetaanpa hetkeksi vahtia Yhdysvaltain puolelta. Miksi Trump voitti 2016 marraskuun presidentinvaalit? Jos vaalit hävinneeltä Hillary Clintonilta kysytään, niin selitys löytyy Trumpin saamasta ylenmääräisestä ruutuajasta, Venäjän sekaantumisesta vaaleihin, omien demokraattitovereiden liian kituliaasta vaalituesta tai naisiin kohdistuvasta seksismistä.

Muiden syyttely omasta epäonnistumisesta on toki henkisesti armeliaista, mutta rehellisyyden nimissä Clinton olisi voinut mainita jotain siitäkin, ettei ehkä ole maailman fiksuin idea säättä ensin maamiehään surkimuksiksi²³, rasisteiksi, seksisteiksi, homo-, muukalais- ja islamilaiskammoisiksi, ilmoittaa sitten sulkevansa ihmisten työpaikat ilmastোসääntelyn takia ja tulla tämän jälkeen vakavissaan pyytelemään heiltä ääniä.

Toisaalta Clintonin ylimielisyys ei tullut yllätyksenä. Washingtonissa asuvan poliittisen supertähden näkökulmasta on vähän liiankin helppoa tottua ajatukseen, että syrjäseuduilla asuvat ovat tarpeellisia lähinnä laskun maksajina.

Tästä oli lopulta Yhdysvaltojen vaaleissa kyse. Maan sydänalueiden tavalliset ihmiset kokivat, että kuluneiden vuosikymmenten aikana tehtyjen lainsäädäntömuutosten avulla maan lait ja ilmapiiri oli väännetty kierolle korkkiruuville. He eivät enää olleet ensisijaisia valtion toiminnan kohteita. Heistä oli tehty lypsylehmiä.

Mitä Trump sitten teki oikein? Vastaus saattaa löytyä Yale-professori William Graham Sumnerin 1883 julkaisemasta pohdinnasta²⁴, joka tunnetaan nimellä Unohdettu mies (engl: *”Forgotten man”*). Se on ällistyttävän käyttökelpoinen ajatusmalli kokonaisuuksien hahmottamiseen vielä tänäkin päivänä. Mallissa on neljä henkilöä, kutsumme heitä nimillä A, B, C ja X. Malli on seuraavanlainen.

UNOHDETTU MIES • FORGOTTEN MAN

Ympäristöään tarkkaileva henkilö A havaitsee, että on olemassa jokin ongelma, jonka takia henkilö X kärsii.

A keskustelelee B:n kanssa.

He ehdottavat uutta lakia, jolla päästään eroon ongelmasta.

Uudessa laissa määrätään siitä, miten A, B ja C auttavat X:ää.

Suosittelen kiinnittämään huomiota nimenomaan C:n asemaan. C on unohdettu mies, *forgotten man*. Hän on se, joka aina joutuu maksamaan muiden päätöksistä. C pakotetaan toteuttamaan se, mitä A ja B hyväksivät katsovat. Hän ei voi vaikuttaa siihen, miten hänen rahojaan käytetään X:n hyväksi.

On toki hienoa, että A havaitsee muiden ihmisten ongelmia. Ja sekin on oikein, että A ja B auttavat yhdessä X:ää. Mutta C:llä ei ollut asiassa sananvaltaa. Hänen ainoa roolinsa on auttaa X:ää tavalla, josta A ja B ovat keskenään sopineet.

Koska A ja B voivat sopia asioista keskenään, he voivat palkata toinen toisensa hoitamaan ongelmaa. Tai he voivat esittää järjestön, säätiön tai viraston perustamista, jonka johtoon ja suoritusportaaseen he nimeävät itsensä tai oman viiteryhmänsä jäseniä.

Unohdetulla miehellä ei ole juuri toimintamahdollisuuksia. Jos hän protestoi, A ja B voivat aina sulkea hänen suunsa moittimalla häntä huonoksi ihmiseksi, koska hän ei halua auttaa hädänalaisia.

Punavihreä esimerkki

Konkretisoidaan asiaa live-elämän esimerkillä, jossa (A) on Anna Kontula (vas.). Hän on huolissaan²⁵ X:stä eli Alejandrosta, joka työskentelee kasvihuoneella Maalahdella sekä Camillasta, joka myy seksiä Tampereella.

Kontula pohtii (B):n eli Touko Aallon (vihr.) ja kumppaneiden kanssa ongelman ratkaisua. He päättävät esittää²⁶ lakialoitteessa työvoiman tarveharkinnan poistamista Suomesta. Päätös tarkoittaisi työpaikkojen avaamista koko maailman 7 miljardille ihmiselle. Vaikutus suomalaisen työmarkkinaan olisi nopea, raju ja lopullinen. Ensimmäisenä olisi lahtipenkillä rakennusala.

Niinpä (C) - eli tässä tapauksessa maksumiesten edusmies rakennusliiton varapuheenjohtaja Kyösti Suokas - älähtää asiasta. Suokkaan mukaan poliitikkojen egonnostatus vaarantaa suomalaisten nuorten rakentajien tulevaisuuden ja toimeentulon. Kontula kuittaa²⁷ kritiikin ”teinikiukutteluna”. Aivan samalla tavalla kuten Hillary Clintonkin, Anna Kontula päätyy sättimään heitä, jotka pelkäävät oman leipäpuunsa menettämistä.

Kärsivä taho voi olla mikä tahansa, eikä sen tarvitse olla edes ihminen. Söpöillä eläimillä voi perustella paljon, mutta jos sellaisia ei löydy, vähemminkin söpöt kelpaavat.

Oravien moottoritie

Liito-oravilla on vuosien varrella estetty suuri määrä rakennushankkeita, mutta harvassa ovat papanat tulleet yhtä kalliiksi kuin Turuntien moottoritieosuuden rakentamisessa 2008. Asiasta kirjoitti Tekniikka ja Talous. Homma meni totaaliseksi kummeliksi, kun ympäristöväen vaatimuksesta tielinjalle piti rakentaa 47 liito-oravien ylityspaikkaa. Tien keskikaistalle istutettiin täysikasvuisia haapoja, jottei oravien tarvitse liittää kerralla koko tiealueen yli. ”Ne puut olivat vaikeimmat hankinnat. Lopulta ne löytyivät Keski-Suomesta”, aluevastaava Unto Pakarinen Tieyhtiö Ykköstie Oy:stä kertoi. Lisäksi moottoritiele rakennettiin viisi tunnelia yhdeksän kilometri matkalle. Monet tehtiin liito-oravien vuoksi. Tunnelit nostivat hankkeen kokonaishintaa sadalla miljoonalla eurolla. ”Tunneleiden rakentaminen on kallista, mutta niiden kunnossapito vasta kallista onkin. Tunneleissa on niin paljon tekniikkaa”, Pakarinen arvioi.

Kun kalliota myöhemmin putoili useamman kerran moottoritiele, Liikennevirasto myönsi, että ”kallioleikkausten kanssa on otettu tiettyjä riskejä, eivätkä turvallisuusvaatimukset ole toteutuneet”. Oravien turvallisuus maksimoitiin, ihmisten turvallisuudesta säästettiin.

Kyllä, tämä kuulostaa älyvapaalta palokunnalta. Mutta valitettavasti kaikella on tarkoituksensa. Ympäristöalan toimijat laativat erittäin mielellään pitkiä selvityksiä siitä, millä keinoin öttiäisiä voisi suojella. He ansaitsevat tällä tavoin rahaa. Samoin älyttömyydet kelpaavat loistavasti niille, jotka pääsevät toteuttamaan tarpeettomat mutkat, rampit ja tunnelit. Kumpaakaan ei sanottavasti huoleta yhteisten verovarojen tolkuton törsääminen, ovathan he molemmat itse saamapuolella. Myöskään se, oliko alueella vuosikautia jatkuvien massiivisten maansiirtotoimenpiteiden, räjäyttämisten ja muun metelöinnin jäljiltä enää jäljellä ai-noatakaan kävelevää, liitävää- tai minkäänlaista muutakaan oravaa, on

koko konklaaville herrttaisen yhdentekevää. Tunneargumentilla on merkitystä päätöksentekohetkellä.

...

Sama asia purettuna Forgotten Man -kielelle: Vihreät (A) havaitsivat, että orava (X) kärsii. He sopivat tiehankkeen rakennuttajien (B) kanssa, että moottoritielinjauksiin tehdään kalliita muutoksia, jotka veronmaksaja (C) kustantaa. Veronmaksaja ei osallistu keskusteluun siitä, haluaako hän maksaa pelleilyn vai ei.

Tämä kirjoitus ei ole kannanotto sen puolesta, etteikö ihmisten tulisi auttaa toisiaan, päinvastoin. Altruismi, siis epäitsekkyyys, on eräs ihmiskunnan syvimmistä ja kauneimmista ominaisuuksista. Sääli, että sitä käytetään niin häikäilemättömästi hyväksi. Mutta on olemassa raja sille, kuinka paljon muiden taskuista voidaan pumpata rahoja ylevien, korkealentoisilta kuulostavien hankkeiden varjolla, jotka ovat todellisudessa puuhamiehiiään hyödyttävää näennäistoimintaa.

Sano ”ilmastosopimus”, sanot samalla ”tulonsiirto”. Sano ”tuulivoima”, sanot samalla ”miljoonakustannus”. Sano ”kehitys yhteistyö”, sanot samalla ”jaettu lompakko”.

6.2 Pariisin ilmastopimus

Kun suurten ihmisjoukkojen turvallisuudentunne järkkyy, ei rahalla ole väliä. Kaverikapitalistit tietävät tämän hyvin, ja ovat vuosikymmenten aikana oppineet taitaviksi turvallisuudentunteen manipuloijiksi.

Vihreä eskatologia

Ilmaston lämpenemistä ei saisi kyseenalaistaa, koska tiede on kuulemma asiasta yksimielinen. Voi olla näinkin, mutta tieteen ikaikaiseen fabriikkiin nimenomaan kuuluu kaiken kyseenalaistaminen. Tiede, jota ei voida kyseenalaistaa ei ole tiedettä lainkaan, vaan uskontoa.

Kaverikapitalisti luonnollisesti on riemuissaan kaikesta sellaisesta, joka pakottaa ihmiset ostamaan, ja jota kukaan ei uskalla kyseenalaistaa. Kirkonkirouksen uhallakin pohdimme siis hetken ajatusta, jonka taloustoimittaja Ryan McMaken asettaa mises.org-verkkosivuilla²⁸: Ilmaston lämpenemistä koskeva tieteellinen keskustelu on yksi asia. Lämpenemisen estämistä koskevat poliittiset määräykset ovat toinen asia. Mitä, jos poliittiset määräykset ovat vääriä? Mitä tapahtuu, jos ne pahentavat ongelmaa? Onko kiellettyä puhua lämpenemisongelmasta vai myös ongelman ratkaisurytyksistä?

McMaken jatkaa: Oletettavasti Pariisin ilmastopimuksen tarkoituksena olisi parantaa todellisten ihmisten elämää parantamalla heidän elintasoaan. Jos näin on, sopimuksen olisi täytettävä seuraavat kriteerit:

1. Sen on perustuttava hyvään ilmastotieteeseen.
2. Sen on ennustettava tarkasti ilmastonmuutoksen vaikutukset elintasoon.
3. Sen on perustuttava toimenpiteisiin, jotka lieventävät ilmastonmuutoksen kielteisiä vaikutuksia elintasoon.
4. On osoitettava, että suunnitellut toimenpiteet todella vähentävät ilmastonmuutoksen vaikutuksia.

5. Sopimuksessa on osoitettava, että suunniteltujen toimenpiteiden kustannukset ovat pienemmät kuin ilmastonmuutoksen kustannukset.

Mikäli ilmastopimus ei täytä mitään edellä mainituista viidestä kohdasta, se pitäisi hylätä. Vaikka ensimmäisestä kohdasta, eli ilmastotutkimuksesta ei sanoisi mitään, on Pariisin sopimus mahdollista hylätä neljän muun kohdan perusteella. Ja juuri näinhän esimerkiksi Yhdysvallat teki.

On lisäksi huomattava, että Pariisin sopimus perustuu voimakkaasti spekulatiivisiin poliittisiin ennusteisiin. McMakenin mukaan sopimuksen kustannukset ylittävät sen hyödyt, eikä sopimus ei huomioi lainkaan sen vaikutuksia köyhimpiin väestöryhmiin ja työväenluokkaan kautta maailman.

Myös Suomen keskuskauppakamari varoittaa yliöpäisyydestä: *”Suomen on EU-toimissaan pidettävä kirkkaana mielessään myös se, että Suomi on teollisuusmaa, jonka viennistä yli puolet tulee perusteellisuudesta. EU:n yksipuolisella ilmastopoliitikalla ajetaan teollisuutta sellaisiin EU:n ulkopuolisiin maihin, joissa ympäristösääntely ja valvonta on Suomea huomattavasti heikompaa. [...] Kun vain viisi prosenttia kasvihuonepäästöistä jatkossa tulee EU:sta, ei ympäristön tilaa globaalilla tasolla edistetä sääntelemällä eurooppalaista teollisuutta kireästi ja siten edistämällä teollisuuden siirtymistä muihin maanosiin.”*²⁹

Pariisin ilmastopimusta voi tarkastella monesta eri näkökulmasta. Yksi niistä on tämä: ilmastopimuksen tarkoituksena on pakottaa jokainen hylkäämään nykyinen kulkuvälineensä ja kannustaa häntä hankkimaan uusi. Lisäksi ilmastovelvoitteiden säntillinen noudattaminen käytännössä pakottaa jokaisen länsimaiden ihmisen varustamaan kotinsa kalliilla energiansäätölaitteilla. Vanhat romunne eivät enää kelpaa, hankkikaa uusia. Ei ole ihme, että teollisuus on ympäristöemootioliike vihreiden ohella niin innoissaan ilmastoapokalypsoista, joiden

vitsaukset on kopioitu Mooseksen kirjasta. Vedenpaisumus, kärventyminen, ötökät, maailmanloppu. Tutun kuuloista?

Lähestytään kokonaisuutta Forgotten Manin kielellä: Neuvostojärjestelmän kaaduttua isännättömäksi jääneet ryhmät (A) löytävät ekoatteen ja ihastuvat erityisesti sen kiehtovaan todisteluketjuun jonka ydinväite on, että maapallon lämpötila ei pysy vakiona. Monimutkaisilla laskelmilla ennustetaan, että joitain saaria saattaa vuosikymmenten kuluttua jäädä veden alle, jolloin saarten asukkaat (X) luonnollisesti kärsisivät. Ekoliike A ja liike-elämäyönteinen ryhmä (B) löytävät yhteisymmärryksen liittyen korkealentoiseen suunnitelmaan, jossa teollisuusmaiden kaikki teknologiasovellukset, tuotantoketjut, liikennevälineet ja energiaratkaisut menevät uusiksi, kehitysmaille lahjoitetaan sata miljardia vuosittaista ilmastorahoitusta, kehitysmaita autetaan siirtymään vihreään teknologiaan sekä länsimaat ajavat oman vanhakantaisen teollisuutensa alas ja käynnistävät uuden ekoteollisuuden veronmaksajien suosiollisella avustuksella. B toimittaa laitteet, veronmaksaja (C) kustantaa lystin. Ympäristösektorin globaalien luonteen varjolla kansallista päätösvaltaa siirretään enenevässä määrin globaaleille päätöksentekomekanismeille, globaali tulonjako tasoittuu länsimaiden keskiluokan valtavien uhrauksin. Toimenpiteiden tavoitelista on hämmästyttävän samanlainen kuin sillä yhteiskuntajärjestelmällä, jonka nimiin A vannoi ennen Neuvostoliiton kaatumista.

Selvyyden vuoksi: Tämä ei ollut puheenvuoro sen puolesta, etteikö ihmisen toiminnalla olisi vaikutusta hiilidioksidipäästöihin. Totta kai on. Tämän tekstin tarkoituksena on tarjota harvemmin puntaroituja syitä sille, miksi vihreä eskatologia on niin suosittua markkinamiesten keskuudessa.

7. Kaverikapitalistin pelikirja: rakenna korporaatio, nimitä toveri

7.1 Poliittiset virkanimitykset

Korruption eräs näkyvä muoto Suomessa ovat poliittiset virkanimitykset. Ne ovat harmi kyllä niin tavallisia, että media tyytyy lähinnä naljailemaan ja vitsailemaan kunkin tapauksen kohdalla. Aihetta kuitenkin olisi.

Poliittiset virkanimitykset ovat julkisuustappioiden kautta puolueille kalliita, mutta ne päätyvät kerta toisensa jälkeen johtopäätökseen, että hinta kannattaa maksaa. Yhteiskunnan korkeiden paikkojen miehittäminen ”omilla” on käypää valuuttaa politiikan markkinoilla. Nimityksen saaneet jäävät lisäksi kiittolisuudenvelkaan.

Vailla sarkasmin häivääkään voidaan todeta, että kompetenssiin perustumattomat poliittiset virkanimitykset ovat mitä kouriintuntuvinta korruptiota. Varastamista. Hintana kansalaiset joutuvat maksamaan sekä poliittisesti nimitetyn palkan että ne yhteiselle edulle vinot päätökset, joita nimitetty uransa aikana tekee.

Miksi Kelan pääjohtajana on 50 vuoden ajan toiminut kepulainen. Miten tällainen läänitys on mahdollista? Miksi muut puolueet hyväksyvät tämän? Merja Ailus (kesk) tai Jukka Männistö (kok) eivät kumpikaan olleet päteviä kandidaatteja Kuntien eläkevakuutuksen toimitusjohtajaksi. Miksi heidät nimitettiin?

Terveellä etiikalla varustettu kansalainen kavahtaa ajatusta, että poliittisesti nimetylle valtiomonopolin toimitusjohtajalle pitäisi maksaa kymppitonneja kuukaudessa yksinoikeudesta pyörittää monopolibisnestä. Mutta tilanne näyttää kovin erilaiselta heidän näkökulmastaan, jotka uskovat jonain päivänä voivansa kiivetä samalle paikalle. Jyrki Kataisen ex-valtiosihteeri Velipekka Nummikosen 24 000 €:n kuukausipalkka Veikkauksessa ärsyttää monia. Mutta harva tulee ajatelleeksi,

että nimitysketjuun kuuluville ylöspäin pyrkiville politrukeille ne ovat vahvaa ja tehokasta signaalointia: *”Meidän jengissä pääsee ensin 4 000 € kuukausiliskoille, sitten 6 000 €, sitten 10 000 €, sitten 15 000 €... ja kovimmat yltyvät 50 000 € tasolle.”*

Pääjohtajien palkat ovat kaverikapitalistien omia veikkausvoittotarinaita. Ja toisin kuin tavallisessa lotossa, jossa kansalainen voi voittaa yhden viidestoistamiljoonasosan todennäköisyydellä, taitava kaverikapitalisti pääsee poikkeuksetta rahasäkkeihin käsiksi. Taidoista ja röyhkeydestä on sitten kiinni, kuinka korkealle hän yltyä.

Virkanimitysten palkkojen röyhkeä signaalointi ei juuri poikkea siitä, mitä diilerit lämpimämmässä maassa tekevät. Mitä punaisempi Ferrari, sen suurempi kelmi.

7.2 Luo varallisuusrakenne

Suuri puolue ei yhdellä poliittisella virkanimityksellä kauaa pärjää. Niinpä nämä tulevat usein luoneeksi mekanismeja, joilla useampi toveri keralla pääsee ikuisen elatuksen piiriin. En puhu tässä yhteydessä paljon julkisuudessa jauhetusta sopeutumiseläkekuvioista, vaan paljon suuremmasta ongelmasta – poliittisin perustein saaduista erivapauksista. Tällaiseksi lasketaan esimerkiksi ammattiliittojen sijoitustuottojen verovapaus. SDP ja vasemmistopuolueet hallinnoivat bulvaaneidensa kautta suurta vuokra-asuntomassaa. Ay-liike on niistä merkittävin.

Siteerataan ex-valtionvarinministeri Iiro Viinasta: *”Ay-liikkeen verottomuudesta ei keskustelu käynnisty millään, vaikka ajoittain asia nousee julkisuuteen sammuaakseen siihen. Järjestöissäkään on havaittu, että kun ei provosoidu ja ryhdy väittelyyn asiasta, koko asia jää silleen.”*³⁰

Miksi kukaan ryhtyisi? Kaikille ruhtinassuvuille oli jo ammoisina aikoina omat läänityksensä ja varallisuuden lähteensä, eikä maailma ole miksikään muuttunut. Jos yhden avaintoimijan rahasäkkiin kaajotaan, pitäisi muidenkin tasapainon vuoksi luopua omistaan. Kukaan ei

halua tätä, joten kaikki jää ennalleen.

Hiljaisuus voidaan ostaa vihjailuilla suotuisasta urakehityksestä tai yksinkertaisemmillaan pelottelemalla ihmiset ruotuun antamalla ymmärtää, että änkryöiden on kovin vaikeaa työllistyä tässä maassa yhtään mihinkään.

Kun eduskunnassa viimeksi käytiin järkevää keskustelua Ay-liikkeiden omistuksista, alkoivat SDP:n kansanedustajat huutaa suuraa huutoa. Heille oli huomautettu, että mikäli asumistukia korotetaan, ammattiliittojen omistamat ”yleishyödylliset” vuokra-asuntoyhtiöt korrottavat välittömästi omia vuokriaan. Voitot valutetaan verovapain erityismenettelyin suoraan vasemmistopuolueiden tileille ja vaalikassoihin. Ay-liike on saanut viiden vuoden aikana 50 miljoonaa euroa VVO:n vuokraosinkoina.

Vaikka julkisoikeudellinen tuki vaaliehdokkaalle on Suomessa kiellettyä, on ay-bulvaanien kautta edelleen mahdollista ohjailulla rahasäkkejä sopiville toveriehdokkaille, jotka halutaan nostaa lainsäädäntöelimiin. Suuren volyymin vaalikampanja maksaa kymppitonnieja, ja jos rahaa on, läpipääsy on todennäköinen. Ilman tukea jääneet saavat yhden vaalikauden ajan ihmetellä, miten seuraavalla kerralla voisi liehitellä rahoittajaa paremmin, jotta tukea heruisi hänellekin. Mekanismit on vahvasti korruptiivinen, ja vääristää demokraattista prosessia.

Erilaisia varallisuusrakenteita on valtavasti. Yhteisillä varoilla toimivat yhdistykset, yhtiöt, säätiöt, laitokset ja yritykset tarjoavat loputtoman määrän työ- ja luottamustehtäväpaikkoja poliittisesti sopiviksi katsotuille henkilöille. Nämä pääsevät toimissaan ohjailemaan varallisuusmassoja, jotka kumma kyllä osuvat kummallisen usein omalle intressipiirille. Veikkausvoittovaroin ja korporaatioiden avustuksin toimivat yhdistykset kiittävät kauniisti tuesta ja toimivat ruohonjuuritason äänitorvina mesenaattiansa hyväksi. Kuka sitä nyt ruokkivaa kättä purisi?

Suuri yllätys ei ole sekään, että suuria varallisuuseriä hallitsevat

korporaatiot ja instituutiot toteuttavat hankkeitaan juuri suuryritysten kautta. Raha kiertää suljetussa systeemissä juuri sillä tavalla kuin sen on tarkoituskin kiertää.

Aivan kuten piilokorruption taudinkuvaan kuuluu: ”*Eturistiriitoja, esteellisyyttä, ulospelaamista, kartelleja, suosikkijärjestelmiä*”.

7.3 Kuka valvoisi valvojaa?

Massiivinen dopingskandaali paljastui marraskuussa 2015. Venäjän antidopinglaboratorio oli johtanut systemaattista doping-ohjelmaa ja puhdistanut kiellettyjä aineita sisältäneitä näytepusloja. Tapaus kuohutti kaikkialla maailmassa, etenkin Suomessa, jossa ollaan totuttu puhtaisiin hiihtäjiin.

Pesäpallopeleissä voittaa helpommin, jos sattuu kuulumaan samaan joukkueeseen tuomarin kanssa.

7.3.1 Suomalainen erikoisuus - perustuslakivaliokunta

Montesquieun määrittelemän *vallan kolmijako-opin* mukaan vallan väärinkäytön estämiseksi on lainsäädäntövalta, tuomiovalta ja toimeenpanovalta erotettava toisistaan.

Eräs suomalaisen lainsäädäntötyön erikoisimpia piirteitä on perustuslakivaliokunta, joka on ilmeisessä ristiriidassa kolmijako-opin kanssa. ”*Perustuslakivaliokunta on ylin auktoriteetti perustuslain tulkinnessa*”, totesi pääministeri Juha Sipiläkin, ja oikeassa hän oli. Valiokunta arvioi suoraan lainsäätäjän toimivallan rajoja ja muita oikeudellisia reunaehtoja.

Valiokunnan riippuvuussuhde asiantuntijoihin on toki korostuneen vahva. Perustuslakivaliokunta kuulee säännönmukaisesti valtiosääntöasiantuntijoita, joiden rooli valiokunnan tulkinnoissa merkittävä. Vuoden 2016 valtiopäivillä valiokunta kuuli ministeriön virkamiesten ja muiden vastaavien tietäjien ohella 44 eri akateemista asiantuntijaa, joista viittä asiantuntijaa (Hidén, Lavapuro, Mäenpää, Ojanen, Viljanen) yli 20 kertaa.

Mainittakoon sekin, että perustuslakivaliokunnan puheenjohtajuus on ollut kokoomuksella lähes yhtäjaksoisesti vuodesta 1921 alkaen vuoteen 2011 saakka.

Perustuslakivaliokunnan voitaneen olettaa toimivan kohtuullisesti niin sanottuina hyvinä aikoina, mutta sen uskottavuus on hallituspuolueiden edustajien osalta väkisinikin koetuksella käsiteltäessä lakihankkeita, joiden kaatuminen tarkoittaisi hallituksen kaatumista. Intressiristiriita on ilmiselvä.

Erityisen tökeröä toiminta nähtiin tällä istuntokaudella kokoomukselta, joka vaihtoi perustuslakivaliokunnan jäsenen voidakseen joututtaa soten etenemistä.

Suomeen tarvittaisiinkin poliitikoista riippumaton perustuslakituomioistuin.

7.3.2 Oikeuskansleri

Oikeuskansleri on Eduskunnan oikeusasiamiehen ohella maan ylin lainvalvoja. Molempien tehtävät ovat pitkälti samansisältöisiä – heidän tehtävänä on valvoa, ettei julkista valtaa ei käytetä väärin.

Oikeuskanslerilla on kaksi roolia. Hän on yhtä aikaa sekä hallituksen lainopillinen neuvonantaja että sen laillisuusvalvoja. Asetelma on eriskummallinen. Kansleri on läsnä hallituksen istunnoissa antamassa lainopillisia neuvoja. Jos hallitus toimii virheellisesti ja kanslerille valitetaan tästä, hänen pitäisi suorittaa laillisuusvalvontaa asiassa, jonka hän on jo aiemmin katsonut lailliseksi.

Myös median voidaan laskea kuuluvan valvojiin. Sen rooli ansaitsee oman lukunsa. Mediasta lisää luvussa 9.

7.3.3 Itse itseään valvoen

Suomessa on tultu tilanteeseen, jossa finanssialan toimijat osallistuvat finanssialan sääntelyä koskevan lainsäädännön valmisteluun. Vakuutus-

yhtiöt osallistuvat vakuutusalan säännösten valmisteluun ja eläkeyhtiöt omaansa. Häntä heiluttaa koiraa.

Ilmiö tunnetaan nimellä *Sääntelijän kaappaus* (engl: "Regulatory capture"). Käsitteen kehitti taloustieteen nobelisti George Stigler. Kyse on siitä, että tahot, joita lainsäädännöllä ylipäätään pitäisi valvoa, osallistuvat lainsäädännön valmisteluun vaikuttaen lopputulokseen niin voimakkaasti, ettei lopputuloksena voi enää puhua valvonnasta vaan suosisemisesta.

Sääntelijän kaappauksessa ei ole kyse lainsäädäntöprosessiin pikkuviasta vaan George Mason - yliopiston Adam Thiereriä lainatakseni suuren mittakaavan poliittisesta ongelmasta, jonka Yhdysvaltain presidentti Woodrow Wilson tunnisti jo vuonna 1913.

Suomessa asiasta ei puhuta lainkaan.

Kuten Anders Blomin tutkimusta kuvanneessa osiossa todettiin, suomalaisten korruptiivisten rakenteiden tutkimus on jäänyt niukaksi. Sen sijaan, että tilannetta yritettäisiin korjata, akateeminen tutkimus on saanut rinnalleen politisoidun strategisen tutkimuksen. Tämä tarkoittaa suomeksi sitä, että yhä kasvava joukko tutkijoita valjastetaan liehittelemään vallanpitäjien suosikkihankkeita ja verhoamaan tieteen kaapuun niitä politisoituja tutkimustuloksia, joilla kansalaisille epäedullisia hankkeita halutaan perustella.

Poliittiselle järjestelmälle alistettu strateginen tutkimus on lähisuokua Ylelle – kumpikaan ei ole aidosti riippumaton vaan kytketty taloudellisiin sitein toimeksiantajaansa.

Tutkimuksen valjastamisesta poliittisiin tarkoituksiin käytetään nimitystä *Politicization of science*.

8. Kaverikapitalismin peruskivi: lakien kaksoisfunktio

*"Skimmaus" tarkoittaa luotto- tai pankkikortin kopiaointia tyyppillisesti pankkiautomaattiin liitettyllä laitteistolla.
Käyttöesimerkki: "Poliisit eivät pysy skimmaajien perässä."*

Urbaani Sanakirja

Kaverikapitalistisessa järjestelmissä päätöksiin sisältyy piilotettu kaksoisfunktio – lakien ääneen sanotun tarkoituksen lisäksi on jatkuvasti käynnissä rinnakkaisprosessi: vallan rakenteiden lujittaminen ja/tai rahan kanavoiminen omille intressipiireille. Asiaa ei koskaan sanota itse ääneen, muttei sitä kysyttäessä kiistetäkään.

Kaksoisfunktion vaikutus on suuri. Kun yksi hallituspuolue lypsää etuja jonkun välttämättömän uudistuksen toteuttamisen ehtona, muut tekevät saman perässä. Mikäli kyse olisi kansalaisille tärkeiden poliittisten hankkeiden läpiviennin vaihtokaupasta, asiaa voisi katsoa vielä läpi sormien. Mutta rajansa kaikella. Mikäli lakihankkeiden pääasiallinen tai ainoa tarkoitus on vallan sementointi ja kasvattaminen, pitäisi vallan valvojilta löytyä selkärankaa pelin viheltämiseen poikki. Tämä onnistuu, jos valvojat ovat riippumattomia.

Maata ovat vuosikautia hallinneet tosiasiallisesti kolme puoluetta: Keskusta, Kokoomus ja SDP. Kullakin näistä on raskas syntitaakkansa kannettavanaan. Suomea johtaa tällä hetkellä Keskusta, ja sillä on suurin määräysvalta lainsäädäntöön. Luomme tämän takia katsauksen siihen, kuinka Keskusta on viime vuosina toiminut.

Yrittäjyysvajeesta kipeästi kärsivä Suomi huudatti 2015 pääministeriksi keskustataustaisen yrittäjän, jonka kaikki huippusuoritukset on tehty poliittisesti säädelyillä regulaatiomarkkinoilla. Häkäpönttö-Sipilän kansansuosio hyödytti median. Tai ainakin sen osan mediasta, joka ei ole kytkettyntynyt keskustapuolueeseen. Jälkimmäisen ei tietenkään

koskaan ollut tarkoitukseen tehdä muuta kuin innostaa ”puolueettomalla tiedonvälityksellä” kansalaisia tuoreen keskustakasvon taakse.

8.1 Vaalirahoituskohtu

Vuoden 2008 vaalirahakohun aikaan Suomen korruptoituneisuus oli jatkuvasti uutisissa. Tuolloin asiaan perehtynyt toimittaja Arvo Tuominen kertoi³¹, että ”suomalainen demokratia on firmavetoista, yritykset sponsoivat edustajiaan eduskuntaan.” Hän kiteytti myös: ”Jos rakennusliikkeitä haluavat urakoita ja kaavoitettuja tontteja kasvukeskuksista, niiden on pakko olla hyvää pataa poliitikkojen kanssa.”

Erityisen rajuna ja sikamaisena tämä ilmiö näyttäytyi silloisen pääministeri Matti Vanhasen ja liikemiesporukan Merisalonen, Sukarin, Yli-Saunamäen ja Kakkosen yhteispeli. Liikemiesryhmää hyysättiin valtakunnan paraatipaikalla Kesärannassa. He kanavoivat satoja tuhansia Vanhaselle itselleen sekä muille keskustalaisille ehdokkaille, ja Vanhanen yritti luikkia karkuun jakelemalla lausuntoja: ”en muista”, ”näkemyseni eivät ole ostettavissa”, ”ei mielikuvaa tapaamisesta”.

Kun rakentaa kuluttajille suunnattuja hehtaarihalleja, liiketoiminnan tulos tuppaa jo ihan arki-intuitionkin mukaan olemaan vahvasti riippuvainen suopeasta kaavoituksesta. Ja kuten OECD arvioissaan totesi, kaavoitus on kautta maailman eräs kaikkein korruptoituneimpia politiikanhaaroja. Joku voi pitää uskottavana sitä, että kiinteistöbisneistä harjoitettava konklaavi saa audienssin Kesärannassa, puhuu kaikesta muusta paitsi kiinteistöbisneksestä ja lopuksi häipyä järjestelemään massiivista rahasäkkiä hyvälle isännälleen.

Ketkujen kerho tarvitsee rahaa. Kun kaikki ovat huijauksessa mukana, jokainen vaatii jatkuvasti enemmän. Niinpä rahan tarve kasvoi jatkuvasti. Kunnes viimein tuli stoppi.

HS ei kokoomuksen tai vihreiden sotkuihin yleensä juuri koske, mutta keskustan sikailujen esiin nostamisessa se toisinaan loistaa. HS

sai iltapäivälehtien kanssa nostettua myräkän, joka poltti keskustan istuvan johdon näpät kokonaan ja poltti häpeäroviolla kohtuullisen joukon petkuttajia.

Sotkussa oli yksinkertaisesti kyse siitä, että Keskusta myi rahaa vastaan kiinteistöbisneksessä mukana olleille poliittista suojelua ja mieluisia päätöksiä.

Anneli Jäätteenmäen, Matti Vanhasen, Mari Kiviniemen, Jarmo Korhosen ja muiden törttöilystä on syntynyt niin valtavasti aineistoa, ettei ole tarkoituksenmukaista käydä asiaa läpi sen tarkemmin tässä. Mutta mainittakoon vielä Nuorisosäätiön sekä ex-valtionsyyttäjä Matti Nissisen rooli lyhyesti.

Matti Nissisestä tuli tosiaan ”ex”-valtionsyyttäjä hiljattain, koska hän oli lapioinut julkista rahaa veljensä firmalle ja jäi siitä kiinni. Samainen mies oli aikaisemmin arvioimassa silloisen pääministeri Matti Vanhasen Nuorisosäätiö-puliveivausta. Vanhanenhan oli lapioinut kasapäin veroeuroja keskustalaiselle säätiölle, ja sai sieltä vaalitukea. Tilanne vertautuu siihen, että huoltoaseman myyjä antaisi ohikulkevalle kaverilleen kaikki rahat kassasta, ja saisi tältä palkkioksi satasen.

Huoltsikkavarkaat joutuvat kärjääoikeuteen, mutta korkeille poliitikoille on rakennettu perustuslakivaliokunta-nimisen apparaatti, jossa he voivat itse päättää omasta syyttömyydestään. Vanhasen esteellisyys todettiin, muttei tästä seurannut yhtään mitään.

Noh, lopulta Matti veti johtopäätökset ja vetäytyi keskustan puheenjohtajan ja pääministerin paikalta. ”Päätökseen on vaikuttanut jalkaleikkäus”, kertoi³² syyksi joulun aatonaaton – median kannalta surkeimpana kuviteltavissa olevana uutispäivänä. Kun Vanhanen seuraavan kerran mittautti valtakunnallista suosiotaan, oli suoritus ennennäkemättömän surkea. Vain 4,1 % äänestäneistä suomalaisista toivoi ryvettyneestä Vanhasesta presidenttiä 2018.

Nuorisosäätiössä toiminut Antti Kaikkonen (kesk.) sai viiden kuu-

kauden ehdollisen vankeusrangaistuksen luottamusaseman väärinkäytöstä.

”On selvää, että Nuorisosäätiön tukikäytäntö ei ole syntynyt Kaikkosen toimiessa hallituksen puheenjohtajana. Kaikkonen on kuitenkin hyväksynyt aiemmin omaksutun – ja itselleen edullisen – käytännön jatkumisen”, oikeussummasi³³.

Kaikkonen myönsi asian jälkipyykkiä pestäessä harvinaisen selkeäsanaisesti, että hänen toimintansa oli sekä keskustapuolueen että muidenkin tavallinen käytäntö:

”Se, mikä vielä viime vuosikymmenellä oli tavallinen käytäntö, ei ole enää yhtä hyväksyttävää. Näitä vanhoja käytäntöjä on nyt tarkasteltu uusien, tämän ajan silmälasien läpi. Se on ollut ongelmallista niiden kannalta, jotka on nostettu tikunnokkaan.”³⁴

”Mulle taisi jäädä Musta-Pekka käteen tässä.”³⁵

”Paljon asioita on selvittämättä muissakin puolueissa. Tämäntapaista säätiörahoitusta on ollut muuallakin, ja monenlaista muuta. On turha luulla, että tässä olisi kaikki.” ”Ei tunnu tasapuoliselta, että esiin otetaan vain muutama tapaus.”³⁶

Vankeusrangaistukseen tuomittu Kaikkonen toimii tällä hetkellä pääministeripuolue Keskustan eduskuntaryhmän johtajana.

8.2 Paskalaki

Kaikista keskustapuolueen ajamista lakihankkeista niin sanottu paskalaki kuuluu kaikkein ikävempien joukkoon. Rumasti lempinimettyä lakihanketta valmisteltiin pitkään maaseudulla asuvien kiusaksi. Se osoittaa poikkeuksellisen selvästi, miten kaksoisfunktio toimii.

Maaseudulla asuvien kansalaisten niskaan oltiin sälyttämässä pakottavaa lainsäädäntöä, jonka vuoksi olisi hankittava kallis, kymppitonin vesipuhdistamo. Laitteet toimivat huterasti eivätkä pääsääntöisesti yllä haluttuun puhdistustulokseen. On kiistatonta, että haja-asutusalueilla asuvat suomalaiset eivät olisi laittaneet vähiä rahojaan tällaisiin

laitteisiin, ellei heitä pakkokeinoin moiseen ajettaisi.

Jäteveden puhdistuslaitteille luotiin Suomeen niin sanotut regulaatiomarkkinat. Tällaisen markkinan luominen edellyttää aina sääntöjen muuttamista. Ellei asiaa koskevaa asetusta olisi tehty, ei tuhansien eurojen laitteita olisi tarvittu.

Mikä oli nykyisen pääministerin Juha Sipilän rooli tässä kaikessa?

Ketäänhän ei voi syyttää yrittämisestä, päinvastoin. Yrittäjiähän tämä maa kipeästi kaipaa. On kuitenkin erotettava toisistaan normaaliit markkinat ja regulaatiomarkkinat. Ensimmäinen on aitoa ja markkinaehtoista, toinen jotain ihan muuta. Regulaatiomarkkinoilla menestyy vain ja ainoastaan silloin, kun markkinat on luotu lainsäädännöllisellä pakolla. Ja niinhän keskustapuolue paskalain tiimoilla menetteli.

Laitteiden myynnin huimin kasvuvauhti koettiin aikana, jolloin keskustajohtoinen hallitus nuiji kansan vihaaman paskalain läpi soraäänistä piittaamatta. Tulitukea annettiin keskustalaisen Hannele Pokan johtamasta ympäristöministeriöstä. Sipilän yhtiö viritti toimintaansa siten, että se olisi pystynyt valmistamaan valtavan määrän laitteita.

Kuvio on ruma, mutta tulee samalla paljastaneeksi karulla tavalla, mistä paljon mainostetussa cleantechissä on usein kyse: suuret massat pakotetaan maksamaan alati tiukkenevan ympäristölainsäädännön varjolla, jolla luodaan harvoille ja valituille rahastusautomaatti.

Yrittäjät totta kai myyvät erittäin mielellään laitteita, tarvitsivatpa loppukäyttäjät niitä sitten tai ei.

Erityisesti sellaisten laitteiden valmistamien ja myyminen houkuttaa, josta omaan lähipiiriin kuuluvat yrittäjät ovat etukäteen saaneet lainsäädäntöä valmistelevalta portaalta venäläisen vihjeen siitä, mitä laissa parin vuoden päästä lukee.

Mutta Suomi ei nouse sillä, että päällemme sälytetään tarpeetonta, pakottavaa lainsäädäntöä ja meille sen jälkeen pakkomyydään härveleitä, joilla toteutetaan noita sääntöjä.

8.3 Sote ja maakuntamalli

Keneltäkään, joka seuraa päivänpolitiikkaa, ei ole jäänyt näkemättä Keskustan koplaus sote-uudistuksessa. Puolue on asettanut kaikkien kansalaisten terveydenhuoltouudistuksen panttivangiksi, ja vaatii valtansa sementointia ja valtasapainon muuttamista raskaalla maakuntauudistuksella.

Sovelletaan Forgotten man -teoriaa sekä kaksoisfunktio teoriaa kolmeen erilaiseen keskustan hankkeeseen:

Keskustalaisen valtapiirin toiminnan havainnointi kertoo seuraavaa: Suomen poliittinen järjestelmä on ostettavissa. Se on ostettu ennen ja se voidaan ostaa uudelleen. Keskustapuolueen vanha johto toimi 2008 vaalirahoitusasioissa tavalla, jota voidaan pitää korruptiivisena. Sen nykyjohto toimi ”paskalaki”-kuviossa väärin, ja se toimii tällä hetkellä maakuntauudistusta eteenpäin viedessään väärin.

Keskustalainen media on tukenut puolueen tavoitteita ja väittää kannanottojaan journalismiksi. Meidän olisi lupa odottaa ylimmiltä päättäjiltämme parempaa.

Forgotten Man -teorian osa-alue:	Vaalirahoituskuhu	Paskalaki	Sote/maakuntauudistus
Ympäristöään tarkkaileva henkilö A havaitsee, että on olemassa jokin ongelma, jonka takia X kärsii:	Asuntoja liian vähän, nuorisokärsii.	Jätevesi liikaa ympäristöä, luonto kärsii.	Terveyserot kasvavat, kansalaiset kärsivät.
A keskustelelee B:n kanssa:	Nuorisosäätiö anoo rahaa Keskustan johtamalta hallitukselta	Keskustalaiset jätealaiteyrittäjät - Juha Sipilä heidän joukossaan - keskustelevat jätevesi-asetusta valmistelevien keskustalaisten poliitikkojen kanssa.	Kokoomus sopii asiasta Keskustan kanssa.
He ehdottavat lakia, jolla päästään eroon ongelmasta. Laissa määrätään siitä, miten A, B ja C auttavat X:ää:	Pääministeri kanavoi valtion varoja nuorisosäätiölle	Keskustan johdolla säädetään laki, joka pakottaa syrjäseuduilla asuvat hankkimaan kymmenentuhannen euron puhdistuslaitteisto.	Säädetään valinnanvapauslaki ja maakuntalaki.
A ja B hyötyvät itse:	Nuorisosäätiö kanavoi osan varoista takaisin pääministerille ja tämän poliittisille piirille.	Keskustan intressipiiriin kuuluvat jätealan yritykset keräävät laitemyynnillä valtavia summia. Sipilän yritys myy laitteita ³⁷ kymmenillä miljoonilla.	Kokoomus saa intressipiirilleen pääsyn valtavan terveysalan markkinaan, keskusta rakentaa uuden hallintoportaan, joka varmistaa omalle intressipiirille suuren määrän uusia työpaikkoja ja luottamustehtäviä.
Kaksoisfunktion ääneensanomaton, todellinen tavoite:	Rahan skimmaaminen vaalikampanjointiin.	Syrjäseudun mummojen rahojen siirtäminen keskustalaisten yrittäjien taskuihin.	Terveydenhuollon avaaminen yksityiselle voitontavoittelulle, keskustan valta-asema sementointi maakunnissa.

9. Mediasta voit lukea, mitä mieltä sinun tulee olla

Median kaikkein tärkeimmän tehtävän pitäisi olla poliittisen vallankäytön valvonta. Suomalainen mediakentän kovinta ääntä käyttävät kuitenkin koostuu pitkälti lähes monopoliasemassa oleva Yle sekä suuryritystasainen HS. Kun toinen käyttää resurssinsa vallanpitäjien kantojen toisteluun ja toinen suuryritysten kantojen markkinointiin journalismina, niin onko kumma, ettei tavallisen kansan etu heijastu median ulostuloihin?

Anna poliittiselle järjestelmälle aikaa sata vuotta, niin se rakentaa suojakseen näkymättömän linnoituksen, jonka muureja on äärimmäisen vaikea murtaa. Aivan kuten vanhat linnat kasattiin tiili kerrallaan, nykyisten vallanpitäjien suojamuurit rakennetaan yksi poliittinen päätös kerrallaan. Muurin suojissa astelevat kahdenlaisen vallan edustajat - poliittinen valta sekä mediavalta. Ne sietävät toisiaan, koska kohtalonyhteys takaa niille huikean aseman. Molemmat hamuavat itselleen lisää valtaa, jos siihen pystyvät. Vallanpitäjien nimet vaihtuvat, mutta asetelma säilyy.

Molemmat puolustautuvat raivokkaasti haastajia vastaan, usein yhdessä. Aivan samalla tavalla kuin poliitikot puolustautuvat verisesti uusia haastajia vastaan, perinteinen media hyökkää jokaisen kimppuun, joka haastaa sen vuosisataisen oikeuden päättää yksin siitä, mistä asioista keskustellaan ja mistä vaietaan.

Tässä ei ole sinänsä mitään ihmeellistä. Kuten olemme aikaisemmista luvuista lukeneet, vanhoihin valta-asemiin tottuneet hallitsijat käyvät aina haastajiensa kimppuun.

Kun perinteinen media ei kykene käsittelemään ongelmia, jotka ahdistavat kansalaisten syviä rivejä, on luonnollista että alalle syntyy uusia toimijoita. Niin sanotut disruptiiviset mediatoimijat haastavat vanhoja valtarakenteita, ja saavat tuta perinteisen median raivon. Sama pätee sosiaaliseen mediaan, joka haastaa perinteisen median agendan määrittelyoikeuden sekä ansaintamallin. Media vastaa viha-, vale- ja Venäjä-syytöksin.

Kenen asialla?

Turhautuneimmat ja vihaisimmat ihmisistä kokevat, etteivät poliitikot eivät ole enää tavallisten ihmisten asialla. He kokevat poliitikkojen työskentelevän omien ja intressipiiriensä etujen puolesta.

Poliittisen järjestelmän ja vapaan median pitäisi kaiken järjen mukaan arvostaa kansalaismielipidettä ja kansalaisten oikeutta vapaaseen ilmaisuun. On ilmeistä, ettei näin ole. Media suhtautuu kansalaismielipiteeseen mustasukkaisella vihamielisyydellä ja projisoi siihen oman raivonsa. ”Miksi vihaatte”, media on kysyvinään.

Poliittinen valta tarkoittaa rahaa. Samoin mediavalta. Miksi kukaan antaisi hallussaan olevia suunnattomia omaisuuksia pois?

Kuten aiemmin kerroimme, Anders Blom totesi kantanaan, että suomalainen media on ollut aina 2000-luvulle saakka lojaali politiikan ja talouden sisäpiirille. Tämä vastaa arkihavaintoa, joskaan väite ei koske koko mediaa, eikä edes räikeimpien kaverikapitalismia puolustavien medialinnakkeiden koko toimituskuntaa.

Suomalainen media voidaan painotustensa perusteella jakaa muutama luokkaan: on eduskunnan alainen Yle sekä varsinaiset puoluemediat, kuten Demokraatti ja Verkkouutiset jne. Lisäksi löytyy kaupallista yhteistyötä painottavia medioita sekä mielipidevaikuttamiseen keskittyneitä medioita. Löytyypä jokunen sellaisiakin kirkasotsia, joka yrittävät toimia mahdollisimman puhtaan journalismin keinoin. Käytetään tässä esityksessä seuraavanlaista jakoa:

- Kaupallinen media
- Eduskunnan Yle
- Löyhän puolueliitoksen mediat
- Varsinaiset puoluemediat
- Mielipidemediat
- Journalistisia ihanteita kunnoittava media
- Disruptiivinen, nykyisiä valtarakenteita haastava media

Erityisen rajusti perinteinen media käy niiden kimppuun, jotka ovat nousseet ilman sen hyväksyntää ja ohjailua. Vielä rajumman kohtalon kokee nykyiset valtarakenteet haastava disruptiivinen media.

Vastaavasti ”oman piirin väelle” sallitaan lähes mitä tahansa.

9.1 Suomalaisen median poliittinen sukutausta

On hyödyllistä kurkistaa historiaan, jotta voisimme saada selvää suomalaisen median sukujuurista.

Suomalainen sanomalehdistö oli syntyvuosikymmeninänsä hämmästyttävän vahvasti sidoksissa poliittisiin puolueisiin. Suurimmissa kaupungeissa kullakin puolueella tapasi olla oma sanomalehti, jotka sitten julkaisivat samoista tapahtumista omannäköisiä uutisia. Puoluesitoutuneen lehdistön aika jatkui vuosikymmeniä, ja siitä irtauduttiin vasta 1990-luvulla, samoihin aikoihin Neuvostoliiton hajoamisen kanssa. Moni aiemmin puolueväriä täysin avoimesti näyttänyt lehti pyyhki sittemmin puoluesympatiat linjapapereistaan ja alkoi vannoa ainakin julkisuudessa objektiivisen journalismin nimiin. Jotkut talot ovat vuosien etäänntyneet emopuolueestaan enemmän, jotkut vähemmän.

Keijo Lehto on tehnyt väitöskirjassaan suurtyön tutkiessaan linjapapereiden muutosta vuosina 1971–2005. Hänen työnsä³⁸ perusteella uskaltanen tehdä seuraavan väitteen:

Kokoomustauktaisiin medioihin lukeutuvat Aamulehti, Hämeen Sanomat, Karjalainen, Länsi-Suomi, Pohjalainen, Satakunnan Kanssa sekä Uusimaa. Keskustataustaisia medioita ovat Etelä-Saimaa, Iisalmen Sanomat, Ilkka, Itä-Savo, Kainuun Sanomat, Keskipohjanmaa, Keskisuomalainen, Lapin Kanssa, Pohjolan Sanomat ja Savon Sanomat. RKP-tauktaisia medioita ovat Jakobstads Tidning, Vasabladet sekä Österbottningen. SDP:n leiriin voitaneen laskea Kymen Sanomat. Kutsun näitä tässä tekstissä löyhän puolueliitoksen medioiksi.

Ylläolevaa listaa ei pidä ylitulkita. Kyseiset mediat eivät tietenkään

ole mainittujen puolueiden suorassa määräysvallassa. Kaikki medioiden toimittajatkaan eivät välttämättä ole perillä omien talojensa historiallisista kytkennöistä tai vaikka olisivatkin, eivät anna niiden vaikuttaa omaan toimintaansa millään tavalla. Ylläolevan listan ydin on tarjota yksinkertaistettu, mutta käyttökelpoinen ajatusmalli kokonaisuuksien hahmottamisen helpottamiseen.

Kaikista mahdollisista asioista mielellään raportoiva media kaihtaa keskustelua omasta suuntautuneisuudestaan kuin ruttoa. Tämä on harmillista, eikä ole eduksi lukijoille.

9.2 Kaupallisuus vai mielipiteet edellä?

Yle on mediana verovaroin rahoitettuna hallituksesta taloudellisesti riippuvainen. Oli paha virhe kytkeä Yle Eduskunnan suoraan budjetti-valtaan. Niin ikään on riippumattomuuden kannalta erittäin paha virhe kytkeä yhä suurempi osa suomalaisesta mediatoimijoista (MTV on jo kytetty, STT on harkinnassa) hallituksen napanuoraan.

Suomalaisesta mediakentästä suuri osa on hampaattomaksi tehdyn Ylen vaikutuspiirissä. Suuri osuus Ylen ulkopuolisista mediatoimijoista on löyhiä tai tiiviimpiä kytköksiä poliittisiin puolueisiin tai näiden taustalla vaikuttaviin intressipiireihin. Aidosti riippumattomilla media-taloilla on kovin vähän tilaa toimia.

Kun Yle pumppaa päivittäistapahtumat maksutta verkkoon, on kaikkien muiden liiketoimintamalli koetuksella. Kaupallisen puolen malliksi jää mainosmyynti, jossa toimeksiantaja saa sekä tilaa etusivulla että myönteisen kohtelun toimitetussa sisällössä. Jokainen mainostaja tietää, että organinen lehtijuttu toimii kymmenen kertaa mainosta tehokkaammin. Ja niin tietää myös kaverikapitalisti. Juuri tämän vuoksi omat näkemykset pitäisi aina saada julkisuuteen neutraaliksi mielletyn median kautta.

Kaupallinen media on poliittistaloudellisesti kytkeytyneistä omis-

tajistaan ja mainostajistaan taloudellisesti riippuvainen. Kaupallisen median keskeisimpänä intressinä ei ole ilmentää kansan mielipiteitä vaan rahoittajiensa mielipiteitä. Toisaalta: niin kauan kuin tämä tulonhankintamuoto ei ole uhattuna, ei kaupallisella medialla ole suurta syytä kiihkoilla mihinkään suuntaan. Kaupallisen puolen mediat ärhäköityvät silloin, kun niiden intressipiirin edut ovat uhattuna. Esimerkkeinä kaupallisen puolen toimijoista ovat vaikkapa tuotemainontaan viritetyt naistenlehdet.

Mielipidemedia (esimerkiksi HS, Image ja Radio Helsinki) puolestaan on rahoituspuolestaan johtuen suuntautunut ohjailemaan tavallisen kansan mielipiteitä. Se kokee sosiaalisen median välityksellä leviävät kansalaisten omat viestintähankkeet kilpailijoihinsa, ja hyökkää niitä vastaan. Jos mielipidemedia pystyy, se marginalisoi ja myrkyttää vaihtoehtoiset uutiskanavat. Mitä kiivaampi mielipidevaikuttaja, sen enemmän kysymyksiä herää vaikuttamisen motiiveista. Ja mitä kiivaampi oikeaoppisuuden vartija, sen varmemmin perusteluissa on jotain vialla.

Troijan muurien sisälle raahattiin yksi hevonen, suomalaisen journalismin kylään on rahdattu niitä useampia. Parhaassa tapauksessa troijalaisen aiheuttama vahinko on pienimuotoista ja näyttäytyy esimerkiksi pienimuotoisena piilomainontana. Ikävämmissä tapauksissa uutisväline omaksuu suurpääoman poliittisen kannan ja rummuttaa sitä objektiivisena totuutena. Kaikkein surkeimmassa tapauksessa uutisväline toistelee argumentteja, jotka se tietää näennäisperusteluiksi, leimaa kriitikot, luo mediapaniikilla välttämättömyyden ilmapiirin ja saattelee kansakuntaa lainsäädännölliseen kaksoisfunktoratkaisuun – tavoitteena oman viiteryhmän vallan sementointi sekä yhteisten varojen entistä kiivaampi lypsäminen.

Kun media kampanjatoimistoksi ryhtyi

Euroopan unionia myytiin aikoinaan suomalaisille turvallisuudella ja taloudellisilla hyödyillä. Vastustajien pääargumentti oli itsemääräämisoikeuden menettäminen. Valitettavasti riittävän syvä julkinen keskustelu jäi kansanäänestyksen alla 1994 käymättä, surullisin seurauksin. Suomen media höyrähti mainostamaan hanketta, jota sen olisi pitänyt tarkastella kriittisesti.

Vasta vuosikausien jälkeen MTV Oy:n katuva toimitusjohtaja Pekka Karhuvaara purki tuskaansa Suomi-Areenalla (IS 21.7.2010) ”..isot mediat, valtaosa suomalaisesta painetusta viestinnästä asettui kimppaan jonkun yhteiskunnallisen ratkaisun puolesta. Juttu haisi tosi pahalle ja oli yhteiskunnallisesti väärin.” Karhuvaara paljasti Sanomien edesmenneen pääomistajan Aatos Erkon hääriineen EU-hankkeen primus motorina. ”Erkko soitti Turun Sanomat -konsernin Ketosille ja Alma Median toimitusjohtajalle Matti Packalenille. Erkko esitti kysymyksen, voisivatko kaikki nämä lehdet, Turun Sanomat, Salon Seudun Sanomat, Aamulehti, Iltalehti, Kauppalehti, Satakunnan Kansa, Lapin Sanomat, Helsingin Sanomat ja Ilta-Sanomat tehdä koko sivun kampanjan EU-jäsenyyden puolesta.”

Suuret mediakorporaatiot hylkäsivät ydintehtävänsä ja jättivät jäsenyyden haittapuolel tarkemmin puntaroimatta, leimasivat vastustajat takapajuisiksi häiriköiksi, liittoutuivat toistensa, poliittisten sekä erityisesti suurpääoman kanssa yrittäen vaikuttaa kansanäänestyksen tulokseen. On vaikeaa sanoa, voiko kuvaavampaa esimerkkiä kaverikapitalismin toimintamalleista enää löytää.

Yhtään tämän kummoisemmin ei toimittu eurovaluuttaan siirtymisen osalta. Vaikeat kysymykset jäivät kysymättä, eikä kunnollista vertailua euron ja oman valuutan välillä koskaan tehty.

Ehkä silloiset mediapomot ajattelivat, että periaatteissa hyvän tarkoituksen vuoksi voi joustaa. Mutta kun ne periaatteet ovat olemassa juuri niitä kaikkein vaikeimpia tilanteita varten. Erkon apulaiset tekivät työnsä kyselemättä, ja saavat nyt nauttia itse sitä karvasta lientä, mitä he olivat muille tyrkyttämässä. EU tai varsinkaan eurovaluutta eivät ole olleet menestystarinoita. Eivät kansalaisille, eivätkä myöskään mediayhtiöille.

9.3 Minkälaiseen mediaan voisi luottaa?

Journalismin uskottavuus pohjautuu siihen, että se esittää puolueellisen tiedon sijaan tosiasioita. Amsterdamin yliopiston emeritusprofessorin Denis McQuailin 1992 kehittämää ja sittemmin jatkojalostamaa yleislänsimaista lehdistäteoriaa pidetään yleisesti perustana sille, miten journalismi saavuttaa riippumattomuuden ja miten siihen voi luottaa.

McQuail kiinnittää teoriansa kolmeen perusarvoon, joita hän pitää paitsi viestinnän, pitkälti myös länsimaisen yhteiskunnan peruseriaateina. Nämä ovat vapaus, tasa-arvo ja järjestys. Nämä kolme jakautuvat edelleen pienempiin osatekijöihin, joita ovat esimerkiksi riippumattomuus, pääsy, moninaisuus ja objektiivisuus. Objektiivisuuden vaatimukseen kuuluvat sellaiset seikat kuin totuudellisuus, puolueettomuus ja rehellisyys.

Jo aikaisemmin mainitussa Keijo Lehdon väitöskirjassa avataan McQuailin havaintoja:

”Tasa-arvo tähtää McQuaililla vaatimuksena siihen, että sanomalehti ei suosi epäreilusti toimituspolitiikassaan joitain ryhmiä toisten kustannuksella.”

”Tasa-arvon vaatimus edellyttää demokratiassa, että sanomalehdistö ei tee erityispalveluksia poliittisille vallanpitäjille. Julkisuuteen on päästävä sekä virallisen totuuden edustajien että sille vastakkaisten äänien.”

”Tasa-arvon mukaista on, että ilmoittajia kohdellaan samoin ehdoin vapaiden markkinoiden normaalien periaatteiden mukaisesti. Vaihtoehtois-ten äännten tulisi päästä tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden nimissä esille samoin ehdoin kuin hallitsevien näkemysten, kunhan kaikkia koskevat tietyt kriteerit täyttyvät.”

Mediaa pitkään tutkinut yhdysvaltalainen Dean Starkman varoitti: jos media keskittyy ainoastaan status quon mukaisten käsitysten raportointiin, se tulee jatkuvasti yllätetyksi. Valtavirran ulkopuolelta tulevien äänien sivuuttaminen johtaa jatkuvaan shokkien ja yllätysten tilaan.

Brexit ja Trump tulivat medialle täytenä yllätyksenä. Sen sijaan, että yhdysvaltalaiset mediakonglomeraatit olisivat yrittäneet ottaa selvää siitä, minkälaisella moukarilla globalisaatio ja kaverikapitalismi hakkaa keskiluokkaa päähän, ne keskittyivät ihmisten vähättelyyn ja moititsemiseen, tunnetuin seurauksin.

Journalistiikan professori Ari Heinonen jatkaa³⁹ McQuailin teoriasta: Yleisön ei McQuailin mukaan tule vaikuttaa journalismi-instituution sisällä. Sen sijaan yleisön vaikutus medioihin tulisi tapahtua markkinoilla tapahtuvan kysynnän kautta. Mediamyynnin kassavirta heijastaa yleisön perustavaa tyytyväisyyttä tai tyytymättömyyttä. Jos talousluvut näyttävät huonolta, toimii tämä hälytysmerkinä journalisteille siitä, ettei toimituspolitiikka ole kohdallaan. Toisaalta pelkkää tulovirtaa ei tietenkään voida pitää ainoana journalismin laatuksiteerinä.

”Sanomalehdet ovat voineet objektiivisuuden turvin kasvattaa uutisensa markkina-arvoa ja laajentaa niiden käyttökelpoisuutta yleisön joukossa, ja yleisö on puolestaan oppinut ymmärtämään objektiivisuuden periaatetta toimitustyön pohjana, mikä on lisännyt yleisön luottamusta lehteä kohtaan”, Keijo Lehto kirjoittaa.

Objektiivisuuden McQuail jakaa vielä kahtia: tosiasiallisuuteen ja puolueettomuuteen.

Lehto täsmentää: *”Tosiasiallisuuden alakäsitteitä ovat taas totuus, relevanssi (olennaisuus) ja informatiivisuus, joka viittaa viestin huomioon, muistettavuuteen ja ymmärrettävyyteen. Puolueettomuuden osatekijät ovat esityksen tasapaino ja neutraali esitystapa. Informaation laadun mukaisesti sanomalehden tulee tarjota monipuolisesti olennaiset uutiset ja taustainformaatio yhteiskunnasta ja maailmasta; informaation tulee olla objektiivista eli täsmällistä, rebellistä, riittävän täydellistä, totuudellista, luotettavaa ja tosiasiat on erotettava mielipiteistä; informaation tulee olla myös tasapuolista ja reilua (puolueetonta), lehden on raportoitava vaihtoehtoisiaakin näkökulmia ei-sensaatiomaisella, puolueettomalla tavalla.”*

Omana käsityksenäni totean, että suomalaisen lehdistön kaikkein suurin kompastuskivi on konsensushakuisuus, vallan pönkittäjänä ja suurpääoman äänitorvina toimiminen sekä epätasapuolisuus.

10. EU

10.1 Ensisijaisuusperiaate

Seuraavaksi muutama sana EU:sta. Suomella ei tunnetusti ole enää omaa kauppa- tai rahapolitiikkaa. Finanssipolitiikassa pitäisi totella Brysselin ohjeistusta. Lisäksi on noudatettava EU:n sisämarkkinoista ja valtiontuista annettuja sääntöjä.

Siihen nähden, miten valtava vaikutus EU:lla on Suomen lainsäädännölle, parlamentarismille ja demokratialle ylipäätään, on hämmästyttävää, kuinka vähän asiasta käydään julkista keskustelua.

Suomella ei ole käytännössä tosiasiallista valtaa vaikuttaa EU:sta meille saneltavaan tulevaan lainsäädäntöön. Me otamme asetusten ja direktiivien muodossa vastaan sen, mitä muualla päätetään. Asetukset ovat välittömästi voimassa, direktiivit vasta sitten, kun ne ovat menneet eduskunnan lainsäädäntöputken lävitse. Kannattaa huomata, että tässä kohdassa ei käytetty ilmaisua ”jos menevät”. Kaikki direktiivit toteutetaan Suomen lainsäädäntöön. On pakko.

EU:n lait menevät Suomen lain edelle. Siteerataan EU-lainsäädäntöä: *”Ensisijaisuuden periaatteen mukaan Euroopan unionin oikeus on jäsenvaltioiden kansallisen oikeuden yläpuolella. Ensisijaisuuden periaate koskee kaikkia velvoittavia unionin sääntöjä. Jäsenvaltiot eivät siis voi panna täytäntöön kansallisia sääntöjä, jotka ovat unionin oikeuden vastaisia.”*⁴⁰

”Jos jokin kansallinen sääntö on ristiriidassa jonkin unionin säädöksen kanssa, jäsenvaltion viranomaisten on pantava täytäntöön unionin säädös. Kansallista lainsäädäntöä ei mitätöidä eikä kumota, se ainoastaan lakkaa

olemasta sitovaa.”

”Ensisijaisuusperiaatteen moitteetonta soveltamista valvoo unionin tuomioistuim. Jos jäsenvaltiot eivät noudata periaatetta, tuomioistuim määrää niitä vastaan seuraamukset.”

Velvoitteiden noudattamatta jättäminen johtaa sakkoihin. Sakko voi napsahtaa, jos Suomi väriä päätöksiä sekä myös silloin, jos viivyttelee EU:n lakien täytäntöönpanossa.

Aika kauas ollaan tultu tilanteesta, jossa vaaleilla valitut kansanedustajat kokoontuivat valtiopäiville päättämään, minkälainen lainsäädäntö palvelisi kansalaisia parhaiten.

Yle kysyi hiljattain mielipidettäni vuoden 2017 tärkeimmästä uutisoimatta jääneestä uutisesta. Se on mielestäni kysymys siitä, mikä on Suomen valtion asema tulevaisuuden Euroopassa? EU:sta käytävä julkinen keskustelu jankkaa sen välillä, kuinka ”väriä” populistien kommentit ovat ja sen, kuinka välttämätöntä on edetä EU:n ja Euroopan hankkeessa. Kokonaan jää käsittelemättä se, kuinka paljon itsenäisen valtion toimintoja voi siirtää ylikansallisille elimille, jotka eivät tottele äänestäjää. Käymättä jää myös kriittinen keskustelu siitä, onko eteneminen taoudellisesti mielekäästä.

Jos jatketaan nykyisellä polulla, olemme menossa kohti jonkinlaisia osavaltio-Suomea. Onko meillä edessämme samankaltainen tilanne kuin vaikkapa Minnesotan osavaltioilla Yhdysvalloissa? Suunnilleen saman verran asukkaitakin olisi ja sijainti siellä kaukana pohjoisen periferiassa.

10.2 Ylikansallinen päätöksenteko vs. demokraattinen tilivelvollisuus

EU:ia tavataan luonnehtia demokraattiseksi arvoyhteisöksi. Valitettavasti EU-jäsenyys ei lisää Suomeen demokratiaa. Se vähentää sitä. Yli-

kansalliset elimet kun on tehty nimenomaisesti siihen tarkoitukseen, että niillä ohitetaan kansallinen päätöksenteko.

Oikeusministeriön julkaisusta: *”Demokratian ala on myös kaventunut lisääntyneen ylikansallisen päätöksenteon myötä. Kansallisvaltioiden sisällä vaaleilla valitut päätöksentekijät eivät loppujen lopuksi vastaakaan päätöksistä, vaan monet päätökset syntyvät ylikansallisten instituutioiden puitteissa käydyissä hallitustenvälisissä neuvotteluissa. Koska hallitustenväliset neuvottelut eivät voi olla läpinäkyviä ja ne tarjoavat hallituksille myös mahdollisuuksia poliittisen vastuun välttämiseen, demokraattinen tilivelvollisuus ei voi kovinkaan hyvin toteutua ylikansallisessa päätöksenteossa.”*⁴¹

EU:n päättäjät eivät ole Suomen kansalaisille – tai minkään muunkaan maan kansalaisille tilivelvollisia. EU laatii lakejamme, muttei ole niistä poliittisessa vastuussa. Se ei ole tilivelvollinen tekemisistään. Valta ilman vastuuta on myrkyllinen yhdistelmä, ja edustuksellisuuden puutteella on kautta historian ollut seurauksensa.

Suomi oli äskettäin joutua erittäin ikävään tilanteeseen LULUCF-asetuksen käsittelyssä. Asia koski sitä, miten hiilinielut ja metsien ja maankäytöstä aiheutuvat päästöt otetaan huomioon EU:n ilmastovoiteteissa.

EU:n päätöksenteossa on viime kädessä kyse jäsenmaiden omasta edunvalvonnasta. Periferia-Suomen edut eivät läheskään aina ole linjassa manner-Euroopan maiden edun kanssa. Suuret maat vetävät kotiinpäin aivan samalla tavalla kuin perinteiset puolueet Suomessa. Kuten kaikkialla maailmassa, lainsäädännön kaksoisfunktio toimii EU:ssakin päätösten taustalla, tavoitteena vallan sementointi askel kerrallaan. Meidän näkökulmastamme ongelmana vain on se, että kun Ranska tai Saksa vetävät EU:ssa kotiinpäin samalla tavalla kuin takäläiset Keskusta ja Kokoomus, ovat ongelmat kertaluokkaa vakavampia.

Perinne-Suomi on muutostilassa. Suomalaisten suuryritysten absoluutisesta vallasta ollaan siirtymässä kohti kansainvälisten korporatioiden valtaa. Suomalainen kaverikapitalisti taistelee viimeiseen asti, että riesanamme olisi *worst-of-both-worlds* – suomalainen korporativismi sekä EU:n suuria maita suosiva politiikka.

Perinne-Suomessa monopolina toimi Valio. EU-Suomessa Nestle, Unilever ja Procter&Gamble.

Onkin paradoksaalista, että EU:n etuja rummuttaneet kaverikapitalistit joutuvat nyt pohtimaan omaa asemaansa ja sopeuttamaan toimintaansa pärjätäkseen globaalien jättien puristuksissa.

Vieläkin synkempiä pilviä kasaantuu horisonttiin. Jos TTIP:n kaltaiset vapaakauppasopimukset etenevät, voivat suuryritykset pian ohittaa investointisuojamenettelyllä kansallisen lainsäädännön. Kansallisen päätäntävällän tila käy yhä ahtaammaksi.

• • •

Miten ihmisiä voitaisiin suojata niin sanotuilta nigerialaiskirjeiltä? Pitäisikö säätää laki, jonka mukaan sellaisten lähettäminen (tai vastaanottaminen) tehtäisiin laittomaksi? Vai pitäisikö rakentaa suojelurahasto nigerialaiskirjeiden uhrien auttamiseksi?

Ei kumpaakaan. Järkevämpää on havaita ilmiö, selvittää sen toimintamekanismit ja varoittaa sitten ihmisiä asiasta käymällä asiasta laaja julkinen keskustelu. Lopputuloksena yläasteen oppilaatkin tulevat immuuniksi huijaukselle, johon aikanaan langettiin^(MTV2) jopa ministeritasolta.

On olemassa helppo tapa, jonka avulla voi saada immuniteetin huijaria vastaan: ota selvää, miten hänen huijauksensa toimii. Kun meka-

nismi on selvillä, et enää lankea siihen.

Koko yhteiskunnan rakenteet lävistävän kaverikapitalistisen järjestelmän purkaminen on toki monin verroin vaikeampaa kuin yksittäisen ketjukirjehuijarin narauttaminen. Lisäksi liian monet on sosiaalistettu ajatukseen, että kun uusi ongelma kohdataan, on sen torjumiseksi tehtävä uutta lainsäädäntöä.

Politiikassa tulisi pyrkiä aktiivisesti eroon hallituksen politiikan keinoin tapahtuvasta tiettyjen yritysten ja toimialojen suosimisesta. Yritysten ja valtion selkeä erottaminen toisistaan vähentäisi huomattavasti julkisen korruption ja moraalikadon aiheuttamaa ongelmaa.

Ongelman ytimessä on suosikkijärjestelmä. Suosikkijärjestelmä kannustaa yrityksiä jättämään huomiotta sekä kustannukset että asiakkaiden toiveet ja aiheuttaa resurssien hukkaamista. Olennaisinta olisi, ettei kukaan saisi erikoiskäsittelyjä ja etuoikeuksia muihin nähden.

Ongelman ydin ei ole politiikkojen ja intressiryhmien välisessä liikkuvuudessa. Poliitikoille karensseja vaativat keskittyvät väärään asiaan. Rakenteellinen ongelma ei ole ratkaistavissa pelkillä määräaikaistulla karensseilla.

Ongelman rakenteellisen ratkaisun ydin olisi se, että hallitus hylkäisi aktiivisen peliin osallistuvan toimijan roolin. Tämän sijasta hallitus ottaisi yhdenvertaisen erotuomarin ja yhdenvertaisten sääntöjen luojan roolin. Hallituksen tulisi ensisijaisesti pyrkiä takaamaan kaikille toimijoille markkinoilla yhdenvertaiset kilpailuedellytykset.

Poliitikkojen ei pitäisi voida valita yrittäjien joukosta voittajia. Ei edes niitä toimialoja, joilta voittajat löytyvät. Markkinoiden tulisi antaa löytää uomansa ja hallituksen puuttua peliin ainoastaan silloin, kun jotkut pelaavat väärin. Tästä ollaan vielä harmillisen kaukana. Suomea hallinnoi ryhmittymä, joka täysin avoimesti liputtaa yhden teknologiasuuntauksen puolesta ja suuntaa sinne yhteiskunnan varoja. Toiminta ei ole sinne päinkään markkinaehdoista, vaan päinvastoin valtio-ohjattua.

Suurpääoman ääni on lainsäädännössä ja mediassa aivan liian hallitseva.

Kun lobbari kutsuu itsensä kylään, pitäisi hälytyskellojen alkaa soittaa. Kovaa. Lainsäätäjien tulisi ymmärtää, millä keinoin heitä ohjailtaan tekemään suuryritysmyönteistä lainsäädäntöä – kansalaisten vahingoksi.

Tie on pitkä ja vaikea, ja sillä eteneminen vaatisi valpasta ja aktiivista kansalaisyhteiskuntaa. Ongelmana on edelleen, että ihmisillä on ikävä kyllä edelleen taipumus viedä huoliaan ratkottavaksi heille, jotka ovat vastuussa niiden synnyttämisestä.

Toisaalta koko Eurooppa ja Yhdysvallat ovat keskellä perinpohjais- ta poliittista myllerrystä. Ihmisten oikeudentuntoa on loukattu, eivätkä mielialat ole tyyntymään päin.

Laajan mittakaavan muutos saavutetaan siinä pisteessä, kun ahneuden kirittämä kaverikapitalistinen järjestelmä alkaa rampauttaa yh-

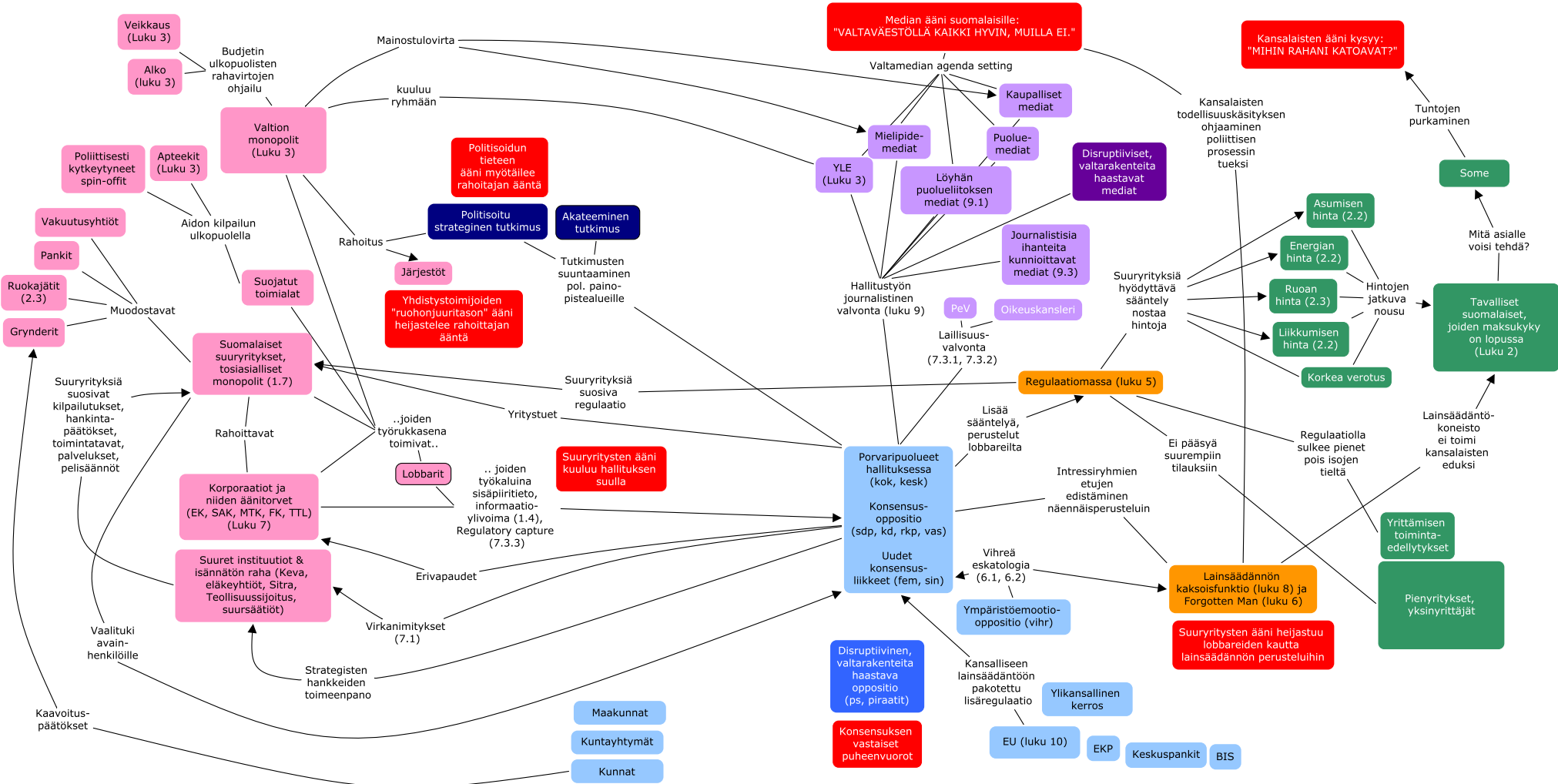
teiskunnan ydintoimintoja, jättäen yhä useamman kansalaisen vaille toimeentuloa ja mahdollisuutta oman elämänsä rakentamiseen. Kaikilla kansoilla on omat riistäjänsä, mutta ellei riisto pysy kohtuullisena, ei voida olettaa yhteiskuntarauhankaan säilyvän.

Protesti hakee kanavansa, aina.

Kansalaisten omaehtoinen, järjestäytynyt toiminta on kaverikapitalismin antiteesi. Molemmat uhkaavat toisensa olemassaoloa, joten katkerimmat riidat ja taistelut käydään tämän jakolinjan välillä.

Aika näyttää, onnistuuko poliittinen järjestelmä uusiutumaan ja löytämään tasapainon ja uuden roolin talouselämän kanssa. En odota pikaista tervehtymistä, sillä välistävetäjät ovat kiusanneet tavallisia ihmisiä kautta maailmanhistorian. Asetan kuitenkin toivoni siihen, että yhä useammat ihmiset tulisivat tietoisiksi niistä hienovaraisista mekanismeista, joilla heidän rahansa siirretään muiden taskuihin.

Kaverikapitalistisen järjestelmän riippuvuussuhteita.

VIITTEET

- 1 Matias Turkkila, Simo Grönroos ja Arto Luukkanen: Me – ajatuksia perussuomalaisuudesta, Suomen Perusta 2016.
- 2 Keski-suomalainen/STT (Pertti Mattila) 22.2.2018: "Korruptiovertailu: Sipilän haluttomuus julkistaa yritystietoaan vahingoitti vakavasti hallituksen ja median suhteita."
- 3 Salminen Ari & Viinamäki Olli-Pekka (2017) Pilokorruptio Suomessa: Mitä kansalaiset kertovat?, Vaasan yliopiston raportteja 2017.
- 4 OECD: World's most corrupt industries, 3.12.2014.
- 5 Economic Freedom Index, The Heritage Foundation 2018.
- 6 Blom, Anders. Taloudelliset eturymät politiikan sisäpiirissä. Tutkimus liike-elämän poliittisesta vaikuttamisesta kolmikantaisessa Suomessa 1968–2011, Turun yliopisto 2018.
- 7 Maliranta, Mika: Markkinatalouden pro-teesit, 2017.
- 8 Tilastokeskus: "Pienituloisimpien menoista yli puolet kuluu asumiseen ja ravintoon", 13.3.2018.
- 9 Ilta-Sanomat 3.8.2011: "20 syytä, miksi ruoka maksaa Suomessa liikaa".
- 10 Uusi Suomi 2.10.2013: "Lidl-pomo haukkuu Suomen sääntelyn – "Kaksi riittää?"
- 11 Kauppa-lehti 19.5.2016: "Lidlin Sipponen ihmettelee: Miksi virkamies jarruttaa?"
- 12 Päivittäistavarakauppa ry: Parempaa sääntelyä ja ostovoimaa kotimarkkinoille, viitattu 10.3.2018.
- 13 Yle 2.12.2012 (Heidi Sommar): "Hyvä veli -verkostot yleisin korruption muoto Suomessa".
- 14 Alkon verkkosivut: Alkon hinnoittelua ohjaa lainsäädäntö, 3.1.2018.
- 15 Ilta-Sanomat 17.3.2018: "Valtionyhtiö Altian toimitusjohtajalle 225 000 euron ylimääräinen bonus".
- 16 Suunnitelma rahapelihaittojen ehkäisyn ja korjaavan työn järjestämiseksi Suomessa, STM:n asiantuntijaryhmä, 11.10.2017.
- 17 Nations Encyclopedia, Italy – Agriculture. <http://www.nationsencyclopedia.com/Europe/Italy-AGRICULTURE.html>
- 18 Helsingin Sanomat 15.3.2018: "Kiinteistönvälityksen "kevyt versio" Blok joutui viranomaisten hampaisiin – kilpailijat: toiminta on laitonta."
- 19 Uusi Suomi 6.8.2016: "Syyttäjän Uber-päätös ihmetyttää – "Selkeästi laitonta toiminta saa jatkoa".
- 20 Tekniikka ja Talous 26.12.2015: "Byrokraatti-Suomi tyrmää kahdeksan maailman kymmenestä arvokkaimmasta startupista."
- 21 Rakennusteollisuus RT ry 31.7.2015: "Liiallinen sääntely nostaa rakentamisen hintaa."

- 22 Pientalo ja piha (Matti Kaijomaa) 2/2016: "Rakennusmääräykset, rakentajan riesa vai laadun tae?"
- 23 New York Times (Amy Chozicksept) 10.9.2016: "Hillary Clinton Calls Many Trump Backers 'Deplorable,' and G.O.P. Pounces."
- 24 Sumner, William Graham: What Social Classes Owe Each Other, Harper & Brothers 1883.
- 25 Kansan Uutiset (Kontula Anna) 16.10.2017: "Raskaan saatavuusharkintaprosessin kautta kulkee vuosittain vain joitakin tuhansia työolupia."
- 26 Suomen Uutiset 7.10.2017: "Perussuomalaiset ja Rakennusliitto eivät hyväksy tarveharkinnan poistoa – 'Politiikoilta näyttää kadonneen ymmärrys ja myötätunto Suomessa asuvia työtä tekeviä kohtaan."
- 27 Anna Kontulan verkkosivut 13.10.2017: Avoin kirje SAK:laisille ay-johtajille.
- 28 McMaken Ryan: Studying the Climate Doesn't Make You an Expert on Economics and Politics, 1.6.2017.
- 29 Ylisääntelyn seuraukset – Pykälämyrsky vaikeuttaa yritysten toimintaa, Keskuskauppakamari 2014.
- 30 Etelä-Suomen Sanomat 5.6.2017, lukijakolumni (Iiro Viinanen): "Kunpa joku edes hieman pöyhisi hyväveli-verkoston toimintaa."
- 31 Yle (Sommar Heidi) 21.9.2012: "Suomalainen korruptio - olematonta vai vaikeasti havaittavaa?"
- 32 Ilta-Sanomat 23.12.2009: "Matti Vanhanen väistyy keskustan johdosta, menee jalkaleikkaukseen."
- 33 Uusi Suomi 30.1.2013: "Antti Kaikkoselle ehdollinen vankeustuomio."
- 34 MTV Uutiset 30.1.2013: "Kaikkonen: Harkitsen valittamista."
- 35 Radio Nova, verkkosivusto 1.2.2013: "Antti Kaikkonen pahoillaan tuomiostaan: Musta-Pekka jäi käteen."
- 36 Yle 30.1.2013: "Kaikkonen: Paljon asioita on selvittämättä."
- 37 Suomen Uutiset 27.5.2015: "Sipilä keräsi paskalain turvin kymmeniä miljoonia – Oinonen: "Korvaa aiheuttamasi vahingot."
- 38 Lehto, Keijo: Aatteista arkeen - Suomalaisen seitsenpäiväisten sanomalehtien linjapapereiden synty ja muutos 1971–2005, Jyväskylä 2006.
- 39 Heinonen Ari: Vahtikoiran omatunto - Journalismin itsesääntely ja toimittajat, Tampereen tiedotusopin laitos 1995.
- 40 EUR-Lex: Euroopan unionin oikeuden ensisijaisuus.
- 41 Borg, Sami: Suomen demokraatiaindikaattorit, Oikeusministeriö 2006.

Suomen Perusta -ajatuspajan julkaisuja

Miten euroalue kehittyy? (2013)

Euro vai ei? – Eurokriisi ja Suomen vaihtoehdot (2013)

Kunnat kuntoon! – Puheenvuoroja kuntien ongelmista ja mahdollisuuksista (2014)

Kohti parempaa Eurooppaa (2014)

Suomen talous ja talouspolitiikan linja – Miten Suomi saadaan uudelleen nousuun? (2014)

Vapaaehtoinen ruotsi on hyvinvointietu – Suomenkielisten näkökulma kielipolitiikkaan (2014)

Venäjä: uhka vai mahdollisuus? – Avointa keskustelua Suomen Venäjä-suhteesta (2014)

Kansankodin kuolinvuoteella – Ruotsalainen hyvinvointivaltio ja maahanmuutto (2015)

Liberaalin dilemma – Monikulttuurisuus ja vapaa yhteiskunta (2015)

Maahanmuutot ja Suomen julkinen talous – Osa 1: Toteutuneet julkisen talouden tulot ja menot (2015)

Punavihreä kupla – Perussuomalaiset ja media (2015)

Siirtolaiskriisi – puheenvuoroja muuttoliikkeen syistä ja seurauksista (2015)

Onko Euro pelastettavissa? – EMU:n kehittämisehdotusten arviointia ja Suomen linja (2016)

Turvallisuus uhattuna – maahanmuutto, turvallisuustilanne ja kansalaispartiot (2016)

Kansainvälinen pakolaisinstituutio ja valtioiden mahdollisuudet – imagon suojelusta rajojen suojeluun (2016)

Epäneutraali sukupuolikirja – puheenvuoroja sukupuolikysymyksistä (2016)

Integraatio vastatuulella – kuinka Brexit ja Trump-ilmiö haastavat globalisaation ja federalismin (2016)

ME – ajatuksia perussuomalaisuudesta (2016)

Maahanmuutto – talouden ongelma vai ongelmien ratkaisu? (2017)

Seitsemän näkymää Suomelle – ajatuspajojen tulevaisuusvisioita (2017)

Mitä maahanmuutto maksaa? – katsaus maahanmuuton julkisen talouden vaikutuksiin (2017)

Tuleeko Amerikasta jälleen suuri? – Mitä Donald Trump on saanut aikaan ensimmäisenä vuotenaan Yhdysvaltojen presidenttinä (2018)

Maahanmuutto – kriitikon käsikirja (2018)

Syteen tai soteen – Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusesityksen kritiikki (2018)

Veroja, velkaa ja kaverikapitalismia - näkökulmia Suomen talouden ongelmista ja mahdollisuuksista (2018)

